

เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ : กรณีศึกษาชุมชนปริกใต้
ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

Gender and Disaster Management : A Case Study of Prik Tai
Community, Prik Subdistrict, Sadao District, Songkhla Province

ศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์
Sirimas Puwajarernpong

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Doctor of Philosophy in Environmental Management
Prince of Songkla University

2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ : กรณีศึกษาชุมชนปริกใต้
 ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นางสาวศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

.....ประธานกรรมการ
 (ศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร. ผจงศิลป์ เฟิงมาก)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร. ผจงศิลป์ เฟิงมาก)

.....
 (ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)

.....กรรมการ
 (ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ชุสุข)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มุณีแนม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร. ดำรงค์ศักดิ์ ฟ้ารุ่งสว่าง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ผจงศิลป์ เฟิงมาก)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ

(ดร.พีรพัฒน์ โภศลศักดิ์สกุล)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ

(นางสาวศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ

(นางสาวศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาชุมชนปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2565

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการจัดการภัยพิบัติ (อุทกภัย) ในชุมชนปริกใต้ 2) เพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติชุมชนปริกใต้ ซึ่งเป็นชุมชนพุทธในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการภัยพิบัติและการวิเคราะห์บทบาทหญิงชาย ด้วยการแบ่งงานกันทำทั้ง 3 ด้าน (งานด้านการผลิต การผลิตซ้ำ และงานชุมชน) รวมทั้งแนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคมมาใช้วิเคราะห์บทบาทหญิงชายทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับกลุ่มเป้าหมายหลัก จำนวน 18 คน ประกอบด้วย ผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือน จำนวน 9 ครัวเรือน และแกนนำชุมชนที่มีบทบาทในกลุ่มกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติในชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน จำนวน 26 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆเป็นทั้งผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนใกล้เคียงจำนวน 2 ชุมชนที่ประสบภัยพิบัติและอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลปริก จำนวน 15 คน

การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกใต้แบ่งเป็น 3 ช่วงเหตุการณ์ ดังนี้ 1) การเกิดอุทกภัย ปี พ.ศ.2531 ชุมชนมองว่า ภัยพิบัติ (น้ำท่วม) เป็นเรื่องที่ไม่คาดการณืไม่ได้ การจัดการภายในครัวเรือนและชุมชนจึงเน้นที่การตั้งรับต่อสถานการณ์ที่เกิดเฉพาะหน้า การจัดการก่อนเกิดภัยเป็นการตั้งรับมากกว่าการป้องกันก่อนการเกิดภัย การจัดการขณะเกิดภัยเป็นการช่วยเหลือระหว่างกันภายในชุมชน การจัดการหลังเกิดภัยเป็นการซ่อมแซมฟื้นฟูกันเองภายในครัวเรือนและชุมชน มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานและขอความช่วยเหลือจากภายนอกทั้งขณะและหลังเกิดภัย 2) การเกิดอุทกภัย ปี พ.ศ.2543 มุมมองชุมชนยังคงมองว่าภัยพิบัติ (น้ำท่วม) เป็นเรื่องที่ไม่คาดการณืไม่ได้ จึงเน้นที่การตั้งรับต่อสถานการณ์ที่เกิดเฉพาะหน้ามากกว่าการป้องกันการเกิดภัย การเข้ามาของเทศบาลตำบลปริก ทำให้ชุมชนหันมาใช้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากเทศบาลในการตัดสินใจเตรียมตัว มีการแต่งตั้ง กรรมการชุมชนทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนเทศบาลและหน่วยงานภายนอก มีการวางแผนรับมือก่อนการเกิดภัย การเตรียมจัดตั้งศูนย์การอพยพและการช่วยเหลือหลังเกิดภัยในรูปแบบฟื้นฟู ซ่อมแซม 3) การเกิดอุทกภัย ปี พ.ศ.2553 การจัดการภายในครัวเรือนดำเนินการเหมือนที่ผ่านมา การเข้ามาของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ส่งผลให้แกนนำชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้เรียนรู้การใช้ข้อมูล ความรู้และทักษะที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการฯ ชุมชนใช้ข้อมูลข่าวสารและการเตือนภัยจากเทศบาลแทนการเฝ้าระวังกันเองภายในชุมชน การจัดการระดับชุมชน มีการอบรมความรู้และทักษะการจัดการภัยพิบัติให้แก่กรรมการชุมชน มีโครงสร้างคณะกรรมการจัดงานจัดการภัยพิบัติในชุมชนดำเนินการวางแผนตั้งแต่ขั้นตอนก่อน ระหว่างและหลังเกิดภัย รวมทั้งมีการนำเสนอประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และการดูแลความปลอดภัยและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนภายใต้การทำงานร่วมกับเทศบาล

ส่วนเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติ พบว่า บทบาทหลักของผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นแกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน และกลุ่มเปราะบางเป็นงานบ้านหรือการดูแลสมาชิกภายในครัวเรือน (งานผลิตซ้ำ) ทั้งสิ้น ผู้หญิงใช้ทักษะจากการดูแลความอยู่ดีกินดีของสมาชิกภายในครัวเรือนมาใช้ ทั้งในการจัดการภัยพิบัติและงานชุมชน การแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย พบว่า ผู้หญิงมีบทบาทในงานทั้ง 3 ด้าน (งานผลิต งานผลิตซ้ำและงานชุมชน) ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทในงานผลิต งานชุมชนที่ใช้แรงงาน และงานที่มีความเสี่ยงต่อภัยมากกว่าผู้หญิง แกนนำชุมชนผู้หญิงมีบทบาทด้านการผลิตซ้ำทางสังคม ทั้งงานบ้าน การบริการที่ไม่ได้รับค่าจ้าง และงานชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการอยู่ดีมีสุขของสมาชิกและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน แต่งานด้านการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงก็ยังไม่ได้มีการให้ความสำคัญทั้งในเชิงมูลค่าและคุณค่าทั้งจากรัฐและสังคมโดยรวม การให้ความสำคัญกับงานการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ

คำสำคัญ: การจัดการภัยพิบัติ ชุมชน ผู้หญิง เพศสภาพ สงขลา

Thesis Title Gender and Disaster Management. A Case Study of Prik Tai
Community, Prik Subdistrict Sadao District, Songkhla Province.

Author Ms. Sirimas Puwajareernpong

Major Program Environment Management

Academic Year 2022

ABSTRACT

The objectives of this qualitative research are to study 1) community-based disaster (flood) management processes, and 2) gender in the disaster management, in Prik Tai (a Buddhist community) of Prik subdistrict municipality, Sadao District, Songkhla Province. The analyses of women's and men's roles at the household and community levels are based on the concepts of Disaster Risk Management (DMR), gender division of labor (production, reproduction, and community work), and social reproduction. Research methods comprise participant and non-participant observations, and semi-structured interviews of two groups of twenty-four key informants: members of nine households who played key roles in household disaster management, and community core-team members with important roles in community-based disaster management. The other twenty-six informants include those involved in community disaster management. The other fifteen persons are women and men in two nearby municipal communities who also experienced the same floods.

The disaster management of Prik Tai community could be divided into three periods as follows: 1) Flooding occurred in 1988, as the villagers perceived the disaster as unpredictable, they focused on responding to the at-hand situations rather than preparation before the disaster. The villagers supported one another during the disaster, while supports were sent through subdistrict and village headmen. 2) Flooding occurred in 2000, after the establishment of the municipality, which played a key role in planning to cope with disaster, setting up an evacuation camp, rescuing and rehabilitation. Due to the municipal provision, the village disaster management was turned into mainly depending on the municipal information inputs for their preparation. 3) Flooding occurred in 2010, due to the support of Asian Cities

Climate Change Resilience Network (ACCCRN), the villagers learned to employ information, knowledge and skills in disaster management instead of village surveillance like before. A village disaster management committee was set up and trained for before, during and after disaster management practices. They worked with the municipality to raise the village concerns of livelihoods and safety under the municipal supervision.

Regarding gender in disaster management, it is found that the roles of women in three groups – community core-team members, villagers, and vulnerable group - were related to reproduction work, particularly household chores and care of family members. The women employed their skills in caring for the well-being of family members in disaster management and community work. In terms of gender division of labor, women played all of the three roles (production, reproduction and community work), whereas men's roles in production and community work were labor-intensive, together with a higher level of at-risk work more than those of women. The female community core-team members played key roles in social reproduction, in household chores, unpaid services and community work, which significantly contributed to the well-being of community members and the vulnerable group. However, women's social reproduction is not yet recognized in terms of its value accounts and contribution from the state and the society. It is vital to promote the social recognition of women's social reproduction at the household and community levels, as one of the initial points in the process of decreasing gender inequities.

Key words: disaster risk management, community, women, gender, Songkhla

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถให้คำปรึกษา คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย ตลอดจนคอยติดตามความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวนิจ กิตติธรรกุล ผู้เปรียบเสมือนแม่ คอยดูแล สอนสั่งสิ่งดีๆเสมอมา และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมทั้งสองท่าน รองศาสตราจารย์.ดร.ผจงศิลป์ เฟิงมาก และดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล ที่คอยให้คำปรึกษา และคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทั้งสามท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบทุกท่าน ศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ชูสุข และรองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มุณีแนม ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ และกรุณาสละเวลาในการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ และคำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณแกนนำชุมชนตำบลปรักทุกท่านและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปรัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พี่อ้อย หัวหน้าฝ่ายปกครอง เทศบาลตำบลปรัก กะไหม กะตะ ป้าสาว พี่อร พี่นุช บังกิบ กะเหรัมย์ สท.คม บังมุด ที่ให้การต้อนรับและความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลและคำแนะนำต่างๆที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้

ขอบคุณสมาชิกทีมแม่เป็ดทุกคน สำหรับกำลังใจแรงกระตุ้น ความช่วยเหลือที่มีให้อย่างสม่ำเสมอ ขอขอบคุณหมอบ๊อด ขอขอบคุณสิ่งดีๆที่เข้ามาในชีวิต ความสุข ความทุกข์ ความเหนื่อยยาก อุปสรรค บทเรียนทั้งหลายที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณครอบครัวที่อบอุ่นของข้าพเจ้า คุณแม่ พี่ชาย ที่รักและเข้าใจ มอบกำลังใจที่ไม่เคยเหือดแห้ง สิ่งดีๆและคุณประโยชน์อันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่ ปะป๊า นายสนิท ภูวเจริญพงศ์ บุคคลอันเป็นที่รักยิ่งและเป็นผู้ที่เปี่ยมแรงใจ ผลักดันให้ข้าพเจ้าทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ

ศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT	(7)
สารบัญ	(10)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพประกอบ.....	(13)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย.....	1
1.2 คำถามวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ.....	10
2.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาพ.....	36
2.3 แนวคิดเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	60
2.4 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	73
2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	79
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	81
3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา	81
3.2 การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัย.....	82
3.3 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	84
3.4 การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล	95

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	95
3.6 ข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่.....	96
3.7 แนวทางการจัดการความเสี่ยงเรื่องจริยธรรมการวิจัย	97
บทที่ 4 ผลการวิจัย	99
4.1 ความเป็นมาของชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย	100
4.2 การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกใต้	139
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา.....	161
5.1 พลวัตรของวิธีการวิจัย	162
5.2 การสรุปและอภิปรายผลการศึกษา	166
5.2.1 การจัดการภัยพิบัติชุมชนปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอเสะเตา จังหวัดสงขลา	166
5.2.2 เพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนปริกใต้	187
5.2.3 เพศสภาพในการจัดการชุมชน	194
5.3 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย	201
บรรณานุกรม.....	205
ภาษาไทย.....	205
ภาษาอังกฤษ.....	210
นามานุกรมผู้ให้สัมภาษณ์.....	214
ภาคผนวก	217
ภาคผนวก ก แผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาภัยจากอุทกภัย วาตภัย และดินโคลนถล่ม ประจำปี งบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๙	218
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	229
ภาคผนวก ค แผนที่จัดการอุทกภัย.....	235
ภาคผนวก ง ภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง	237
ประวัติผู้เขียน.....	243

สารบัญตาราง

ตารางที่ 2- 1	แสดงตารางสรุปลักษณะภัยพิบัติธรรมชาติ.....	13
ตารางที่ 2- 2	แสดงผลสรุปสภาวะฝนแล้งในแต่ละภาคของประเทศไทย.....	23
ตารางที่ 2- 3	แสดงสถิติการเกิดไฟป่าระหว่างปี พ.ศ.2554 – 2558.....	25
ตารางที่ 2- 4	แสดงผลสรุปแนวคิดหลักเกี่ยวกับเพศสภาพ.....	44
ตารางที่ 2- 5	แสดงผลสรุปพัฒนาการและสถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย.....	54
ตารางที่ 4-1	ตารางการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายภายในครัวเรือน.....	137
ตารางที่ 5-1	การจัดการภายในครัวเรือน.....	179
ตารางที่ 5-2	การจัดการภายในชุมชน.....	182

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1- 1	แสดงพื้นที่ศึกษา	6
ภาพประกอบที่ 2- 1	แสดงการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอดีต.....	29
ภาพประกอบที่ 2- 2	แสดงการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในปัจจุบัน	33
ภาพประกอบที่ 2- 3	แสดงแผนที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก.....	75
ภาพประกอบที่ 2- 4	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	80
ภาพประกอบที่ 4- 1	แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก.....	102
ภาพประกอบที่ 4- 2	แสดงแผนที่เส้นทางน้ำภายในชุมชนเขตเทศบาลตำบลปริก.....	103
ภาพประกอบที่ 4- 3	แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนปริกใต้.....	110
ภาพประกอบที่ 4- 4	แสดงแผนที่เดินดินของชุมชนปริกใต้ในอดีต (ก่อน พ.ศ.2542).....	111
ภาพประกอบที่ 4- 5	แสดงแผนที่เดินดินของชุมชนปริกใต้และที่ตั้งกลุ่มเป้าหมาย (พ.ศ.2565)....	113
ภาพประกอบที่ 4- 6	แสดงแผนที่เดินดินทิศทางไหลของน้ำในชุมชนปริกใต้และที่ตั้งของ กลุ่มเป้าหมาย (พ.ศ.2565).....	114
ภาพประกอบที่ 4- 7	แสดงแผนที่การบริหารอุทกภัยเทศบาลตำบลปริก	154
ภาพประกอบที่ 4- 8	แสดงคู่มือรับมืออุทกภัย เทศบาลตำบลปริกทั้ง 7 ชุมชน	155
ภาพประกอบที่ 4- 9	แสดงโครงสร้างการทำงานคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมือ อุทกภัย ชุมชนปริกใต้.....	156
ภาพประกอบที่ 4- 10	แสดงการฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริก	159
ภาพประกอบที่ 4- 11	แสดงการฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริก.....	159
ภาพประกอบที่ 5-1	แสดงการจัดการน้ำท่วมชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2531.....	167
ภาพประกอบที่ 5-2	แสดงการจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2543.....	170
ภาพประกอบที่ 5-3	แสดงการจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2553.....	174

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

การจัดการภัยพิบัติในอดีตเป็นรูปแบบการรอให้เกิดภัยก่อน แล้วจึงหาวิธีการจัดการ เน้นการตั้งรับ ต่อมาเหตุการณ์ภัยพิบัติเพิ่มจำนวนความถี่และความรุนแรงขึ้น แต่ประเทศจึงเริ่มหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ จึงเกิดเป็นแนวคิดการจัดการภัยพิบัติในรูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Management: DRM) ที่เน้นการเตรียมตัวตั้งรับก่อนการเกิดภัยพิบัติ (มูลนิธิรัชไทย, 2552) จากนั้นมีการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ต่อมาเกิดเป็นการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Disaster Risk Management: CBDRM) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการทุกขั้นตอน (นิลบล สุพานิช, 2549; พรเทพ ศิริวนารังสรรค์, 2554) ต่อมามีการนำกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ.2558 – 2573 หรือกรอบเซนได (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030) มาใช้ในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติ โดยมีสาระสำคัญในการทำความเข้าใจความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติ การเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารและจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ การลงทุนในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อความยืดหยุ่น และการเสริมสร้างความพร้อมในการจัดการภัยพิบัติ การตอบสนองที่มีประสิทธิภาพ และการฟื้นฟูบูรณะที่ดีกว่าเดิม

จากรูปแบบการจัดการภัยพิบัติทั้ง 3 รูปแบบที่กล่าวมา ทำให้รูปแบบการจัดการภัยพิบัติในปัจจุบันแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ก่อนการเกิดภัยพิบัติเป็นการเตรียมความพร้อม (Preparedness) ในการรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (2) ระหว่างการเกิดภัยเป็นการปฏิบัติตัวและประสานงานกันระหว่างคนและหน่วยงานต่างๆ เพื่อลดความเสียหายจากการเกิดภัย และ (3) หลังการเกิดภัยพิบัติเป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจและโครงสร้างอาคารและสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ทั้งการจัดการระยะสั้น และการจัดการระยะยาว (Pelling, 2003; สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายและคณะ, 2553; ทวีดา กมลเวช, 2554)

แนวความคิดงานด้านภัยพิบัติและเพศสภาพเดิมนั้น งานวิจัยด้านภัยพิบัติส่วนใหญ่ระบุว่าผู้หญิงมักจะเป็นกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มเปราะบางจากการเกิดภัยพิบัติมากกว่าผู้ชาย ซึ่งเป็นผลมาจากบริบททางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่นั้นๆ (Enarson, 2008; International

Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2010; Flinton, 2011; Arora-Jonsson, 2011; Ressorreccion, 2013; นันดา วีรวิทยากุล, 2544) ผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติตลอดจนการจัดการภัยพิบัติที่มีในพื้นที่ปรากฏให้เห็นความไม่เสมอภาคด้านผลกระทบและการจัดการระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ทำให้หน่วยงานในการจัดการภัยพิบัติ เช่น หน่วยงานความช่วยเหลือระหว่างประเทศ อย่าง Hyogo Framework for Action องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) อย่างโครงการอาหารโลก (World Food Programme; WFP) และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (The International Non-Governmental Organization: INGOs) ที่ทำงานด้านการจัดการความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ เช่น องค์กร Oxford Committee for Famine Relief หรือ Oxfam ที่ได้เรียกร้องให้มีการนำแนวคิดเพศสภาพเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนการจัดการความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทั้งหมด โดยมุ่งเน้นการจัดการความช่วยเหลือไปยังกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มเปราะบาง (UNISDR, 2005; UNISDR, 2009; Enarson, 2008; Fiona, 2010)

ต่อมาแนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติและเพศสภาพได้เปลี่ยนแปลงไป งานวิจัยช่วงหลังให้ความสำคัญกับแนวคิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของเพศสภาพที่ไม่ใช่การระบุเพียงแก่ผู้หญิงและผู้ชาย แต่มุ่งเน้นศึกษาทั้งโครงสร้างทางสังคม งานวิจัยหลายชิ้นได้พูดถึงกลุ่มเปราะบางที่ไม่ใช่ผู้หญิง คนแก่และเด็ก แม้แต่ผู้ชายก็สามารถเป็นกลุ่มเปราะบางได้เช่นเดียวกัน (Yadav, 2021) มีความพยายามผลักดันแนวคิดการสร้างเสมอภาค ความเท่าเทียมของเพศสภาพให้เข้าไปสู่นโยบายและการปฏิบัติ ที่ไม่ได้มุ่งเน้นการให้ความสำคัญแก่เพียงผู้หญิง ผู้ชาย แต่เป็นการทำความเข้าใจผู้หญิงและผู้ชายในหลายระดับทางสังคมที่มีผลมาจากตำแหน่งทางสังคม ชนชั้น โดยทำลายแนวคิดของเพศชายเป็นใหญ่ที่อาจจะทำให้ผู้ชายถูกกดดันให้เป็นผู้เผชิญกับความเสี่ยง ทั้งที่อาจเป็นกลุ่มเปราะบางมากกว่าผู้หญิงบางประเภท (Rushton, 2020)

งานวิจัยบางส่วนยังคงมีการนำเสนอบทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้นำในการรับมือกับการจัดการภัยพิบัติ แต่เป็นการกล่าวถึงสถานะผู้นำของผู้หญิงที่มักจะปรากฏในขั้นตอนการตอบสนองต่อภัยพิบัติและฟื้นฟูในลักษณะไม่เป็นทางการและไม่หวังผลกำไร ผู้หญิงใช้วิธีแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันด้วยการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติผู้หญิงจะใช้กลุ่มที่มีดังกล่าวมาใช้ประโยชน์เพื่อลดผลกระทบ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะการแก้ปัญหาเฉพาะกลุ่ม แต่ยังพัฒนาขึ้นเป็นกองทุนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกผู้หญิงและผู้ชายคนอื่นๆ ในชุมชนอีกด้วย (Lalse, n.d.; Flinton, 2011)

ในประเทศไทยนั้น พบว่า มีความพยายามในการสร้างเสมอภาคให้แก่ผู้หญิงผ่านข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 ผู้หญิงได้รับการเปิดโอกาสให้เข้าร่วมประเด็นการพัฒนาต่างๆ เรื่อยมา จนสามารถมีบทบาทโดดเด่นเทียบเท่าผู้ชาย ต่อมาแผน

แม่บทการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายได้มีความพยายามนำเอาเพศสภาพมาใช้วิเคราะห์และบูรณาการเข้ากับแผนงานต่างๆ รวมถึงแผนงานในการจัดการภัยพิบัติต่างๆ ด้วยเช่นกัน โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือไปยังกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มเปราะบาง (วิทยากร บุญเรือง, 2533; สำนักงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ, 2556; สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2556) ด้านการจัดการภัยพิบัติในสังคมไทยนั้น ได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมให้เกิดการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (CBDRM) ดังได้ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ที่มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือกับภัยพิบัติ (คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ, 2558) และที่ผ่านมามีชุมชนหลายแห่งได้พยายามรวมตัวกันเพื่อจัดการกับความเสี่ยงในการจัดการภัยพิบัติ รวมทั้งเครือข่ายลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาในจังหวัดสงขลา

เท่าที่ผู้วิจัยได้สืบค้นเกี่ยวกับประเด็นเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติในประเทศไทยพบว่า มีเพียงคู่มือการจัดการภัยพิบัติมุมมองมิติชายหญิง พ.ศ. 2553 ซึ่งระบุถึงแนวความคิดการส่งเสริมความเสมอภาคในเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติ แต่แผนงานในการช่วยเหลือฟื้นฟูยังมองผู้หญิงเป็นกลุ่มเปราะบางที่ต้องได้รับความช่วยเหลือและฟื้นฟู (สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, 2553) แม้ว่า งานวิจัยจำนวนหนึ่งได้นำเสนอว่า ในชุมชนหลายแห่งมีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่ได้โอกาสเข้ามามีบทบาทการดำเนินกิจกรรมชุมชนในฐานะแกนนำชุมชน (Lalse et al., n.d.) แต่ยังไม่มีการศึกษาประเด็นเพศสภาพกับการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติว่า ผู้หญิงและผู้ชายในครัวเรือนและชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรในการจัดการภัยพิบัติ การศึกษาเพศสภาพในระดับดังกล่าวจะนำไปสู่ความรู้ในการจัดการภัยพิบัติที่ตอบสนองต่อความต้องการทั้งของผู้หญิงและผู้ชายได้มากขึ้น และเป็นโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการได้มากขึ้น รวมทั้งยกระดับการจัดการภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย

ตำบลปรังค์ตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา มีพื้นที่ประสบอุทกภัยร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด และเกิดเป็นประจำเกือบทุกปี แต่เป็นลักษณะน้ำไหลเอ่อท่วมพื้นที่ริมคลองสร้างผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนไม่รุนแรงนัก ทำให้ชุมชนมีการปรับตัวตั้งรับกับการเกิดน้ำท่วมมา ยาวนานกว่า 2 ทศวรรษ นอกจากนี้ตำบลปรังค์มีการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ในรูปแบบกลุ่มและเครือข่ายลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งมีหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน (เสาวลักษณ์ กุณทล, 2549; พฤทธิพงศ์ พิศาลวัชรินทร์, 2550; ฐาปนีย์ เกื้อคลัง, 2550) การจัดการภัยพิบัติลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาดำเนินการในลักษณะเครือข่ายต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติ มีการจัดทำคู่มือการจัดการภัยพิบัติของชุมชน เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติทั้ง 3 ขั้นตอน ทั้งก่อนการเกิดภัย ระหว่างการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย ซึ่งมีคณะทำงานที่ประกอบไป

ด้วย ผู้หญิงและผู้ชายที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมในระดับต่างๆ กัน (โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขนาดใหญ่, 2556) และตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลาเป็นอีกหนึ่งตำบลที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการดังกล่าว

ชุมชนตำบลปริกดำเนินกิจกรรมชุมชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ผลงานที่มีความโดดเด่นของชุมชนตำบลปริก เช่น รางวัลลูกโลกสีเขียว ประจำปี 2550 ประเภทชุมชนและเครือข่ายชุมชน รางวัลชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ ปีพ.ศ.2558 รางวัลระดับดีเยี่ยมการประเมินเมืองสิ่งแวดล้อมยั่งยืน ระดับภาค ประจำปี 2562 รางวัลเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน ยอดเยี่ยมระดับประเทศ พ.ศ. 2563 เป็นต้น (สำนักงานเทศบาลตำบลปริก, 2565) ทำให้แกนนำชุมชน ทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงเลือกชุมชนตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ศึกษาประเด็นเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติทั้ง 3 ขั้นตอน ตั้งแต่ช่วงก่อนการเกิดภัย ระหว่างการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย โดยทำการศึกษาตั้งแต่ในระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน รวมถึงการศึกษาเพศสภาพที่ครอบคลุมถึงการดำรงชีวิตประจำวันในสภาวะปกติ ทั้งที่เป็นสมาชิกในชุมชน กลุ่มเปราะบาง สมาชิกภายใน และแกนนำชุมชน เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาการจัดการภัยพิบัติที่ครอบคลุมมิติเพศสภาพ และสามารถนำไปปรับใช้ให้แก่ชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

- 1) การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกได้เป็นอย่างไร
- 2) เพศสภาพสัมพันธ์กับการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนปริกได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนปริกได้
- 2) เพื่อศึกษาเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติในชุมชนปริกได้

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

- 1) ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติในชุมชนปริกใต้ ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลปริกที่ตั้งอยู่ในตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา แบ่งออกเป็น

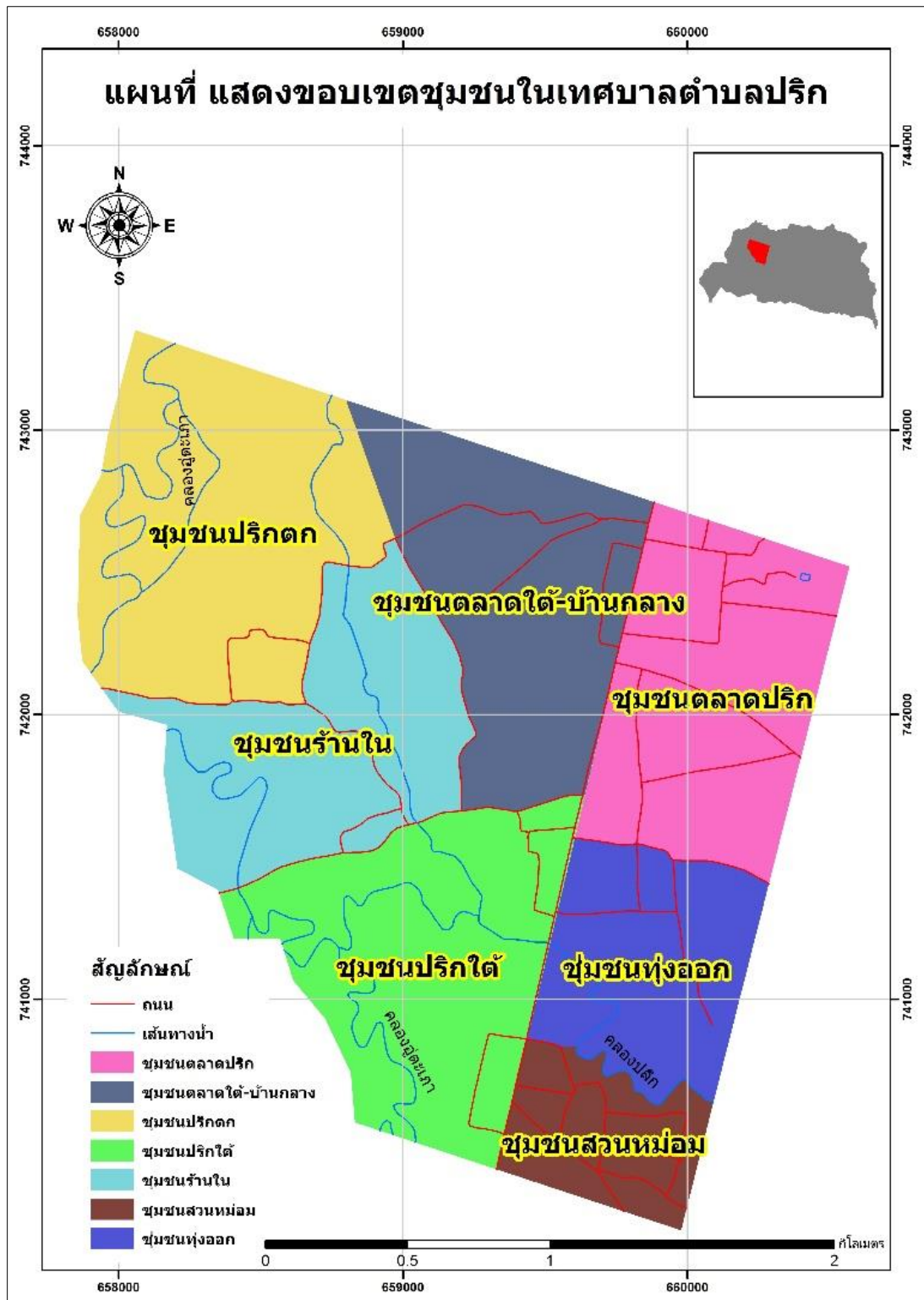
2.1) การศึกษาภัยพิบัติเฉพาะประเด็นการจัดการอุทกภัย (น้ำท่วม) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงผลลัพธ์ในการจัดการดังกล่าว

3.2) การศึกษากระบวนการจัดการภัยพิบัติ ใน 3 ขั้นตอน ทั้งขั้นตอนก่อนการเกิดภัย ระหว่างการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย ทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชนที่มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

- แนวคิดเพศสภาพ การแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชาย (gender division of labour) ทั้ง 3 ด้าน บทบาทด้านการผลิต บทบาทด้านการผลิตซ้ำ และบทบาทงานชุมชน

- ความสัมพันธ์ของเพศสภาพที่อยู่ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ค่านิยม และทัศนคติ

- ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ/โอกาส และการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

ภาพประกอบที่ 1.1 แสดงพื้นที่ศึกษา

3) ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นสมาชิกในชุมชนปรกติใต้ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปรกติที่ประสบกับอุทกภัย โดยมีการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน ทั้งในระดับครัวเรือนและแกนนำชุมชน

4) ระยะเวลาการทำวิจัย

4.1) ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

- การเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงแรก

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนกรกฎาคม 2557 - เดือนสิงหาคม 2562

- การเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติม ช่วงหลังการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในเดือนกรกฎาคม 2564 - เดือนกันยายน 2564

4.2) ช่วงเวลาของข้อมูลการเกิดภัยพิบัติที่ผู้วิจัยนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมเป็นประจำเกือบทุกปี แต่เป็นลักษณะการเกิดน้ำท่วมที่ไม่รุนแรงและไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนมากนัก มีเพียงบางปีที่ชุมชนประสบกับปัญหาน้ำท่วมสูงและส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการเลือกข้อมูลเฉพาะในช่วงเวลาที่ชุมชนประสบปัญหาน้ำท่วมสูงและส่งผลกระทบต่อชุมชน ได้แก่

- การเกิดน้ำท่วมในปี พ.ศ.2531
- การเกิดน้ำท่วมในปี พ.ศ.2543
- การเกิดน้ำท่วมในปี พ.ศ.2553

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานวิจัยชิ้นนี้แบ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) ด้านสังคมและชุมชน

การศึกษาเพศสภาพเป็นการส่งเสริมให้การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือนและกลุ่มที่ดำเนินการจัดการภัยพิบัติมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น และผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาบทบาทของผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน และบทบาทในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ

2) ด้านวิชาการ

การศึกษาเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ เป็นการทำความเข้าใจครัวเรือนและชุมชนที่อยู่ในบริบทของสังคมไทยภาคใต้ ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน และการจัดการภัยพิบัติ โดยใช้กรอบแนวคิดที่มุ่งเน้นเพศสภาพ ที่สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าไปประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ภัยพิบัติ หมายถึง สาธารณภัยที่เกิดจากธรรมชาติและจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะภัยพิบัติด้านอุทกภัยเท่านั้น

การจัดการภัยพิบัติ หมายถึง กระบวนการจัดการเพื่อลดความเสี่ยง และผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติทางน้ำ มุ่งเน้นศึกษากระบวนการจัดการ และการดำเนินกิจกรรมที่มีภายในชุมชน โดยแบ่งการจัดการจัดการภัยพิบัติ ออกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนเกิดภัยพิบัติ ระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และหลังเกิดภัยพิบัติ

การจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การจัดการภัยพิบัติที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติ ขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนเกิดภัยพิบัติระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และหลังเกิดภัยพิบัติ

การจัดการวิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของผู้หญิงและผู้ชาย

เพศสภาพ (gender) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีต่อการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในบทบาทงาน 3 ด้าน ทั้งงานการผลิต งานการผลิตซ้ำ และงานชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพนั้นมีการใช้คำที่มีแตกต่างกันออกไป แต่ยังคงความหมายคล้ายคลึงกับเพศสภาพ เช่น เพศสภาพ เพศสภาพะ บทบาทหญิงชาย หรือเพศสัมพันธ์ เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า เพศสภาพ (gender) แทนคำที่มีความหมายลักษณะเดียวกันทั้งหมด

อัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) หมายถึง การรับรู้ถึงบทบาทของตนจากการดำเนินชีวิต การปฏิสัมพันธ์กับสังคม อัตลักษณ์ทางเพศเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาผ่านระบบสังคมและวัฒนธรรม โดยสังคมทางภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดถือระบบผู้ชายเป็นใหญ่ โดยใช้บรรทัดฐานและมุมมอง

ของผู้ชายที่มองว่าผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงทั้งทางด้านสรีระและความแข็งแรงส่งผลต่อการจัดระบบทางสังคม บทบาท และวัฒนธรรม

ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา หมายถึง พื้นที่ศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ โดยลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลา มีอาณาเขตครอบคลุมรวม 5 อำเภอ (อ.สะเดา, อ.นาหม่อม, อ.หาดใหญ่, อ.บางกล่ำ และ อ.คลองหอยโข่ง)

ชุมชนตำบลปริก หมายถึง ชุมชนที่ตั้งในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา (เนื่องจากตำบลปริกแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ เทศบาลตำบลปริก และองค์การบริหารส่วนตำบลปริก (อบต.ปริก) โดยงานวิจัยนี้ศึกษาชุมชนปริกใต้ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปริก

กลุ่มเปราะบาง หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในสภาวะหรือปัจจัยที่ทำให้ขาดความสามารถในการป้องกันตัวเอง และไม่สามารถรับมือกับภัยพิบัติ หรือฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติได้ ได้แก่ ผู้พิการ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุ ผู้หญิงตั้งครรรภ์ และคนไร้บ้าน เป็นต้น

แกนนำชุมชน หมายถึง สมาชิกในชุมชน ทั้งที่มาจากความสมัครใจและมีตำแหน่งทางการเมืองดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่มีภายในชุมชน

กรรมการชุมชน หมายถึง ตัวแทนชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากภายในชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกับเทศบาลตำบลปริก

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาชุมชนปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- 1) ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ
- 2) ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาพ
- 3) แนวคิดเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4) ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
- 5) กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ

ในหัวข้อ ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัตินี้ ประกอบด้วย (1) ความหมายและประเภทของภัยพิบัติ เพื่อทำความเข้าใจภัยพิบัติแต่ละประเภท ลักษณะเฉพาะของภัยพิบัติที่มี (2) ภัยพิบัติในประเทศไทย ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลภัยพิบัติธรรมชาติที่เกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (3) ผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติ และ (4) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ

2.1.1 ความหมายและประเภทของภัยพิบัติ

ภัยพิบัติ หมายถึง สาธารณภัย และภัยเนื่องจากการกระทำของผู้ก่อการร้าย ตลอดจนภัยอื่นๆ อันมีมาเป็นสาธารณะไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติ หรือภัยที่มีผู้ทำให้เกิดขึ้น (Asian Disaster Preparedness Center (ADPC), 2548) รวมทั้งเกิดจากภัยเทคโนโลยีต่างๆ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2550) โดยที่ United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR, 2009) และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย (2554) ให้ความหมายของภัยพิบัติว่า ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นล้วนเกินความสามารถของชุมชน/สังคมที่จะใช้ทรัพยากรของตนรับมือได้ จนทำให้คนในสังคมท้องถิ่นที่ประสบภัยพิบัติไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

(ภูเวียง ประคำมินทร์, 2557) เนื่องจากเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า ส่งผลให้ผลกระทบขยายตัวเป็นวงกว้าง จึงเป็นภาวะสำคัญที่ทำให้เห็นปรากฏการณ์พลังของ อาสาสมัครที่เป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลืองานจากภัยพิบัติ (เครือข่ายจิตอาสา, 2555) และเรียนรู้ เพื่อหาทางป้องกันเพื่อลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติได้มากที่สุด

จากความหมายของภัยพิบัติดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ภัยพิบัติ หมายถึง เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดจากธรรมชาติ การกระทำของมนุษย์ และเทคโนโลยีที่สร้างความเสียหายต่อ ชีวิต ทรัพย์สินของประชาชน ชุมชน หรือรัฐ ส่วนภัยพิบัติธรรมชาติ หมายถึง เหตุการณ์รุนแรงที่เกิด จากธรรมชาติ สร้างความเสียหายหรือส่งผลกระทบต่อชีวิต หรือความเสียหายแก่ ทรัพย์สินของประชาชน ของชุมชน หรือของรัฐ

ใน ปีพ.ศ. 2550 CRED กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น United Nations Development Programme, Asian Disaster Reduction Center (ADRC) และ Re (1998) ได้ ร่วมกันจัดทำคำจำกัดความที่เป็นมาตรฐาน ซึ่งเบื้องต้นมีการแบ่งภัยพิบัติออกเป็น 2 กลุ่มคือ ภัยพิบัติ ทางธรรมชาติ (Natural disaster) และภัยพิบัติทางเทคโนโลยี (Technological disaster) ซึ่งภัย พิบัติแต่ละประเภทแบ่งย่อยเป็นประเภทต่างๆ ได้มากมาย เช่น

1) ภัยพิบัติทางธรรมชาติ แบ่งเป็น (1) Biological disaster เช่น โรคระบาด (แมลง ไวรัส แบคทีเรีย ฯลฯ) (2) Geophysical disaster เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดิน เลื่อน (3) Climatological disaster เช่น ภัยแล้ง ไฟป่า อุณหภูมิสูง-ต่ำผิดปกติ (คลื่นความร้อน, หิมะ ถล่ม) (4) Hydrological disaster เช่น น้ำท่วม และ (5) Meteorological disaster เช่น พายุชนิด ต่างๆ บางครั้งมีการรวมภัยพิบัติ (2) (3) และ(4) เข้าด้วยกันโดยเรียกรวมว่า Hydro-meteorological disaster

2) ภัยพิบัติทางเทคโนโลยี เป็นเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้ เกิดการปนเปื้อนของสารพิษสู่สิ่งแวดล้อมนำไปสู่การสูญเสียทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก เช่น อุบัติเหตุในอุตสาหกรรม (แก๊สรั่ว ระเบิด ฯลฯ) การขนส่ง (อุบัติเหตุทางอากาศ ทางถนน ฯลฯ) การปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำ และอื่นๆ เช่น ตึกถล่ม ไฟไหม้ (ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย, 2555)

จากรายงานของ Guha-Sapir และคณะ (2012) กำหนดคุณสมบัติของภัยพิบัติที่ถูก บันทึกลงในฐานข้อมูล EM-DAT (The International Disasters Database) ต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อย หนึ่งคุณสมบัติ คือ

- มีรายงานผู้เสียชีวิต 10 คนขึ้นไป
- มีรายงานผลกระทบต่อคน 100 คนขึ้นไป
- มีการแถลงการณ์สถานการณ์ฉุกเฉิน

- มีการร้องขอความช่วยเหลือจากนานาชาติ

นอกจากนี้ มูลนิธิรักษ์ไทย (2552) ได้จำแนกประเภทภัยพิบัติ ตามระยะเวลาการเกิด และระดับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ สรุปได้ดังนี้

1) ภัยพิบัติฉับพลัน (Rapid onset) ได้แก่ ภัยที่เกิดในเวลาอันรวดเร็วอย่างคาดการณ์ไม่ถึง เช่น คลื่นยักษ์สึนามิ ในปี พ.ศ.2547 ที่ใช้เวลาเกิดขึ้นแตกต่างกันตามแต่ละพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ในขณะที่แผ่นดินไหวอาจใช้เวลาไม่กี่นาที และไม่สามารถทำนายช่วงเวลาการเกิดล่วงหน้าได้

2) ภัยพิบัติที่ก่อตัวช้า (Slow onset) ได้แก่ ภัยพิบัติที่ก่อตัวอย่างใช้เวลาพอสมควร โดยเฉพาะภัยแล้งและการแปลงสภาพพื้นดินกลายเป็นทะเลทราย จนไม่สามารถทำการเกษตรได้ ผลกระทบจากภัยแล้งที่เห็นได้ชัด คือ ผลกระทบต่อเกษตรกรรม สามารถประกาศเตือนภัยแล้งให้เกษตรกรทราบล่วงหน้าได้ เพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตหรือปลูกพืชอื่นที่ทนแล้งทดแทน เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

3) ภัยพิบัติที่ก่อให้เกิดความเสียหายโดยตรง เช่น จะคุกคามชีวิตและได้รับบาดเจ็บ ทำลายทรัพย์สิน ส่งผลกระทบต่ออาชีพและการทำมาหากิน ทำลายระบบที่เอื้อต่อการครองชีพ รวมถึงการทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมและความล่อแหลมต่อปัญหาอื่นๆ เช่น กลุ่มผู้หญิง เด็กและชนกลุ่มน้อย เช่น ปัญหาการค้ามนุษย์ โรคติดต่อ และทำให้เศรษฐกิจซบเซา เป็นต้น

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นล้วนเป็นภัยสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ โครงสร้าง ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และภัยพิบัติจากเทคโนโลยีซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ โดยที่ภัยพิบัติทั้ง 2 ประเภทก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่างๆ อาจก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาภัยพิบัติธรรมชาติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ภัยพิบัติธรรมชาติแต่ละชนิดมีสาเหตุ ลักษณะเฉพาะต่างกัน หลายครั้งเกิดภัยพิบัติธรรมชาติหลายรูปแบบในช่วงเวลาคาบเกี่ยวกัน

ผู้วิจัยสรุปลักษณะความแตกต่างของภัยพิบัติธรรมชาติแต่ละชนิด โดยแบ่งภัยพิบัติออกเป็น 4 ด้าน ตามตารางที่ 2-1 (Carter, 2008; กรมอุตุนิยมวิทยา, 2550; กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2553; คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2555; กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2556) ดังนี้

ตารางที่ 2- 1 แสดงตารางสรุปลักษณะภัยพิบัติธรรมชาติ

ภัยพิบัติ	ประเภท	ลักษณะของภัยพิบัติ
ด้านน้ำ	อุทกภัย	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - น้ำป่าไหลหลาก หรือน้ำท่วมฉับพลัน (Flash flood) มักเกิดขึ้นในที่ราบต่ำ หรือที่ราบลุ่มบริเวณใกล้ภูเขาต้นน้ำ สาเหตุจากฝนตกหนักเหนือภูเขาต่อเนื่อง ทำให้จำนวนน้ำสะสมมีปริมาณมากจนพื้นดิน ไหลบ่าลงสู่ที่ราบต่ำ เบื้องล่างอย่างรวดเร็ว - น้ำท่วมขัง (Drainage flood) มีสาเหตุจากปริมาณน้ำสะสมจำนวนมากที่ไหลบ่าในแนวระนาบ จากที่สูงไปยังที่ต่ำ เข้าท่วมอาคารบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาได้รับความเสียหาย หรือสภาพน้ำท่วมขัง ในเขตเมืองใหญ่ที่เกิดจากฝนตกหนัก ต่อเนื่องเป็นเวลานาน มีสาเหตุมาจากระบบการระบายน้ำไม่ดีพอ มีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางระบายน้ำ หรือเกิดน้ำทะเลหนุนสูงกรณีพื้นที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล - น้ำล้นตลิ่ง (River flood) เกิดจากปริมาณน้ำจำนวนมากที่เกิดจากฝนหนักต่อเนื่องไหลลงสู่ลำน้ำ หรือแม่น้ำ และระบายลงสู่ลุ่มน้ำด้านล่าง หรือออกสู่ปากน้ำไม่ทัน ทำให้เกิดสภาวะน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมเรือกสวน ไร่นา และบ้านเรือนตามสองฝั่งน้ำจนได้รับความเสียหาย ถนนหรือสะพานอาจชำรุด ทางคมนาคมถูกตัดขาดได้
	สึนามิ	<ul style="list-style-type: none"> - สึนามิ (Tsunami) คือ คลื่นที่ซัดเข้าสู่ฝั่งแล้วทำให้เกิดน้ำท่วม โดยมีช่วงความยาวคลื่นประมาณ 80 – 200 กิโลเมตร และเคลื่อนที่ด้วยความเร็วประมาณ 600 – 1,000 กิโลเมตรต่อชั่วโมง คลื่นสึนามิเกิดจากความสั่นสะเทือนของแผ่นดินไหว แผ่นดินถล่ม ภูเขาไฟระเบิดใต้พื้นมหาสมุทร หรืออุกกาบาตพุ่งเข้าชนโลก คลื่นสึนามิที่เคลื่อนที่ในมหาสมุทรมีความสูงประมาณ 30 เซนติเมตรเท่านั้น แต่เมื่อคลื่นเคลื่อนตัวเข้าหาฝั่ง ความสูงของคลื่นจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประมาณ 15 เมตรขึ้นไป คลื่นสึนามิก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งมีชีวิต และสิ่งก่อสร้างบนพื้นดินบริเวณชายฝั่งที่คลื่นเคลื่อนที่ผ่าน
ด้านน้ำ	ภัยแล้ง (Droughts)	<ul style="list-style-type: none"> - ภัยแล้ง มี 3 ลักษณะ คือ <ul style="list-style-type: none"> - สภาวะอากาศแห้งแล้ง (Metrological drought) เป็นสภาวะการระเหยของไอน้ำในดินมากกว่าปริมาณน้ำฝนที่ได้รับต่อปี

ภัยพิบัติ	ประเภท	ลักษณะของภัยพิบัติ
		<ul style="list-style-type: none"> - สถานะการขาดน้ำ (Hydrological drought) เป็นสถานะที่ฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน มีผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ - สถานะความแห้งแล้งทางการเกษตร (Agricultural drought) เกิดจากปริมาณแหล่งน้ำตามธรรมชาติลดลง ทั้งที่มาจาก ปริมาณน้ำฝน น้ำใต้ดิน และความชุ่มชื้นในดิน ทำให้พื้นที่การเกษตรเกิดสถานะขาดแคลนน้ำ - สถานะความแห้งแล้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic drought) เป็นความแห้งแล้งที่เป็นผลกระทบมา จากความแห้งแล้งทางอุตุนิยมวิทยา ความแห้งแล้งทางอุทกวิทยาและความแห้งแล้งทางด้านเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับความ สมดุลของปริมาณความต้องการและปริมาณของผลผลิตทางด้านเกษตรกรรม เมื่อเกิดความแห้งแล้งขึ้น ปริมาณการผลิตจะลดลง ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด <p>- เกณฑ์กำหนดความเสี่ยงด้านภัยแล้ง (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2556; คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2555)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การวิเคราะห์จำนวนวันที่ฝนขาดช่วง หมายถึง ระยะเวลาที่มีปริมาณฝนตกไม่ถึง 1 มิลลิเมตร ติดต่อกันเกิน 7 – 15 วัน 2) ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่มีความจุเก็บกักมากกว่า 100 ล้าน ลบ.ม. จำนวน 33 เขื่อน โดยความจุเก็บกักรวม 78,283 ล้าน ลบ.ม. ของกรมชลประทาน และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตของประเทศไทย 3) ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดกลางที่มีความจุเก็บกักน้อยกว่า 100 ล้าน ลบ.ม. จำนวน 367 อ่าง 4) การพยากรณ์อากาศ 7 วันข้างหน้า 5) การพิจารณาสัดส่วนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเทียบกับพื้นที่เกษตรทั้งหมดที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะภัยแล้งต่อพื้นที่เกษตร 6) การพิจารณาสัดส่วนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบเทียบกับจำนวนเกษตรกรทั้งหมดของอำเภอนั้นๆ 7) การพิจารณารายได้ภาคครัวเรือนของพื้นที่อำเภอนั้นๆ การพิจารณารายได้เฉลี่ยในแต่ละจังหวัด โดยพิจารณาที่ 23,000 บาท/คน/ปี (ข้อมูลจาก จปฐ.)

ภัยพิบัติ	ประเภท	ลักษณะของภัยพิบัติ
		8) การพิจารณาเขตจ่ายน้ำบาดาลต่อจำนวนตำบลในพื้นที่อำเภอนั้นๆ 9) การพิจารณาจำนวนประปาหมู่บ้านต่อจำนวนตำบลในพื้นที่อำเภอนั้นๆ 10) การพิจารณาเขตจ่ายน้ำประปาภูมิภาค หมายถึง การพิจารณาขอบเขตการจ่ายน้ำประปาภูมิภาคต่อจำนวนตำบลในพื้นที่
ด้านดิน	แผ่นดินไหว (Earthquakes)	<ul style="list-style-type: none"> - แผ่นดินไหวเป็นการสั่นสะเทือนของพื้นดินที่เกิดได้จากธรรมชาติ จากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกอย่างฉับพลัน ตามแนวรอยเลื่อนของเปลือกโลก ภูเขาไฟระเบิด การยุบตัวพื้นดินที่เกิดจากโพรงใต้ดิน แผ่นดินถล่ม และอุกกาบาตขนาดใหญ่ตก เป็นต้น และการกระทำของมนุษย์ เกิดจากการระเบิดหินเพื่อทำเหมือง การสร้างอ่างเก็บน้ำใกล้รอยเลื่อน การทำงานของเครื่องจักรขนาดใหญ่ เป็นต้น - แผ่นดินไหวไม่มีสัญญาณเตือนล่วงหน้าและเกิดขึ้นจะเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หลังจากเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่จะมีการเกิดแผ่นดินไหว (After shock) ซึ่งสามารถเตือนหลังจากเกิดแผ่นดินไหวครั้งแรก - ผลกระทบหลักจะเกิดจากการเคลื่อนตัว ร้าว หรือไถลตัวของแผ่นดิน ส่วนมากจะทำให้เกิดความเสียหาย (มักจะเกิดขึ้นรุนแรง) ต่อโครงสร้างและระบบ การขาดการเตือนภัยจะทำให้เกิดความเสียหายและมีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก
ด้านดิน	แผ่นดินถล่ม (Land Slides)	<ul style="list-style-type: none"> - แผ่นดินถล่มเป็นการสีกกร่อนตามปรากฏการณ์ธรรมชาติของพื้นที่ที่เป็นเนินสูงหรือภูเขาที่มีความลาดชัน ในขณะที่ฝนตกหนักมาก พื้นดินเกิดการอิมตัวของน้ำฝน ทำให้เกิดการขาดความสมดุลบริเวณพื้นที่นั้นเกิดการเคลื่อนตัวของพื้นดินตามแรงโน้มถ่วงของโลกส่งผลให้เกิดการพังทลายของผิวดิน การแบ่งประเภทของแผ่นดินถล่มตามตามลักษณะการเคลื่อนตัวสามารถแบ่งได้ 3 ชนิดคือ (1) แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างช้าๆ เรียกว่า Creep เช่น Surficial Creep (2) แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็ว เรียกว่า Slide หรือ Flow เช่น Surficial Slide และ (3) แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างฉับพลัน เรียกว่า Fall Rock Fall - แผ่นดินถล่มสามารถแจ้งเตือนภัยและเฝ้าระวังการเกิดขึ้นได้ในบางพื้นที่ที่เคยเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวมาก่อนและในพื้นที่ที่ความเสี่ยงที่เกิดฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน

ภัยพิบัติ	ประเภท	ลักษณะของภัยพิบัติ
ด้านไฟ	ภูเขาไฟระเบิด (Volcano)	<p>- ภูเขาไฟระเบิดเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งเกิดจากการสะสมของความร้อนใต้ผิวโลก ทำให้มีแมกมา ไรโน้ และแก๊สสะสมตัวอยู่มากขึ้นเรื่อยๆ ก่อให้เกิดความดันโดยเฉพาะที่เรียกว่า “จุดร้อน” และเมื่อถึงจุดหนึ่งมันจะระเบิดออกมา และมีหินหลอมละลาย เรียกว่า แมกมาถูกพ่นขึ้นมาตามรอยแตกของปล่องภูเขาไฟ เรียกว่า ลาวา ความรุนแรงของภูเขาไฟระเบิดนั้น เกิดจากลาวาที่ไหลออกมาพร้อมแก๊สไอน้ำ และผงเขม่าต่างๆ สามารถมองเห็นกลุ่มเขม่าควันที่เคลื่อนที่ออกจากปล่องภูเขาไฟได้อย่างชัดเจน ซึ่งภูเขาไฟที่ทำให้เกิดภัยพิบัติจะมีการระบุในเอกสารนานาชาติ หลายกรณีจะมีการเฝ้าระวัง และสามารถพยากรณ์การระเบิดล่วงหน้าได้ล่วงหน้า การระเบิดของภูเขาไฟสามารถทำลายโครงสร้างและสภาพแวดล้อมรอบด้าน ทำให้เกิดไฟไหม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไฟป่า และลาวาที่ไหลออกมาจากภูเขาไฟระเบิดสามารถเผาไหม้สิ่งก่อสร้างและพื้นที่การเกษตรที่มันไหลผ่าน และ ถ้าถ่านที่เหลือส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตเช่นกัน</p>
	ไฟป่า (Wildfire)	<p>- ภัยธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสาเหตุส่วนใหญ่ของการเกิดจากการดำเนินกิจกรรมต่าง เช่น การเผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เผาป่าเพื่อกำจัดวัชพืช โดยสาเหตุของไฟป่าที่เกิดจากธรรมชาติ การเสียดสีของต้นไม้แห้งเป็นสาเหตุส่วนน้อย ผลกระทบที่เกิดจากไฟป่าเกิดเป็นมลพิษทางอากาศ ก่อให้เกิดเขม่า ควันไฟในอากาศ บดบังทัศนวิสัย และส่งผลต่อสุขภาพ และผลผลิตจากการเกษตรด้วยคุณภาพ แหล่งทรัพยากรลดลง</p>
ด้านลม	วาทภัย (Storms)	<p>- วาทภัย คือ ภัยที่เกิดจากลม พายุ มีสาเหตุมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความรุนแรงของลมพายุขึ้นอยู่กับความเร็วลมที่วัดจากศูนย์กลางพายุ ทิศทางการเคลื่อนตัวของพายุ และขนาดความกว้างหรือเส้นผ่าศูนย์กลางของตัวพายุ สามารถแบ่งได้และขนาดความกว้างหรือเส้นผ่าศูนย์กลางของตัวพายุ สามารถแบ่งได้ ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - พายุฝนฟ้าคะนอง (Thunderstorm) เกิดจากหย่อมความกดอากาศต่ำ ร่องความกดอากาศต่ำ หรือลมพายุที่อ่อนพัดเคลื่อนที่ไม่มีทิศทางที่แน่นอนอน มีลักษณะเป็นลมพัดและมีฝนตก - พายุหมุนเขตร้อน (Tropical cyclone) เป็นพายุที่ก่อตัวในทะเล มีลักษณะการหมุนตัวของพายุแบบทวนเข็มนาฬิกาหาก

ภัยพิบัติ	ประเภท	ลักษณะของภัยพิบัติ
		<p>เกิดเหนือเส้นศูนย์สูตร และหมุนตัวตามเข็มนาฬิกาเกิดใต้เส้นศูนย์สูตร โดยชื่อของพายุหมุนเขตร้อนจะขึ้นอยู่กับสถานที่เกิดพายุและอัตราความเร็วของพายุ ได้แก่ ดีเปรสชั่น พายุโซนร้อน พายุไต้ฝุ่นหรือเฮอริเคน</p> <ul style="list-style-type: none"> - พายุทอร์นาโด (Tornado) หรือ ลมวง เป็นพายุหมุนที่เกิดในทวีปอเมริกา เกิดขึ้นโดยลมหมุนภายใต้เมฆก่อตัวในแนวตั้งหรือเมฆพายุฝนฟ้าคะนองที่เกิดในฐานเมฆต่ำ กระแสลมที่หมุนวนทำให้กระแสอากาศหมุนตัวเป็นลำพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า หรือโค้งต่ำลงมาจากฐานเมฆ มีลักษณะคล้ายกังวหรือปล่องที่ยื่นออกมา พายุทอร์นาโดมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางน้อย แต่หมุนด้วยความเร็วสูงมากกว่าพายุหมุนอื่น ๆ ก่อความเสียหายได้รุนแรงในบริเวณที่พัดผ่าน เกิดได้ทั้งบนบก และในทะเล หากเกิดในทะเล จะเรียกว่า “นาคเล่นน้ำ” (Water spout) บางครั้งอาจเกิดจากกลุ่มเมฆบนท้องฟ้า แต่หมุนตัวย่นลงมาจากท้องฟ้าไม่ถึงพื้นดิน มีรูปร่างเหมือนวงช้าง จึงเรียกกันว่า “ลมวง”
ด้านโรคที่เกิดจากภัยพิบัติ	โรคระบาด	<ul style="list-style-type: none"> - โรคระบาดที่เกิดจากภัยพิบัติที่มีสาเหตุมาจากการอาหาร น้ำ การขาดแคลนยา และเครื่องอำนวยความสะดวกทางสุขภาพ สารอาหาร และโรคระบาดจากสัตว์ (เช่น ยุง) โรคระบาดที่เกิดจากภัยพิบัติเป็นโรคติดต่อที่แพร่กระจายได้ เช่น ตับอักเสบทะลุหวัด คอติบ มาลาเรีย อหิวาตกโรค ไข้หวัดใหญ่ ท้องร่วง ผิวน้ำ อาหารเป็นพิษ โรคที่เกิดในช่วงภัยพิบัติยากที่จะควบคุมการระบาดของเชื้อโรค และการระบาดของเชื้อโรคยิ่งเพิ่มขึ้นถ้าความรู้ด้านสุขภาวะของประชากรต่ำ โรคระบาดที่เกิดขึ้นจะเกิดอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องกระจายเป็นวงกว้าง

ที่มา: Carter (2008), กรมอุตุนิยมวิทยา (2550), กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2553), คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (2555) และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2556)

2.1.2 ภัยพิบัติธรรมชาติในประเทศไทย

สำหรับภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural disasters) ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น พบว่าเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ 9 ประเภท (ปฐมภรณ์ บุษปธำรง, 2555; ญเวียง ประคัมินทร์, 2557) ดังนี้

1) **วาทภัย** เป็นภัยที่เกิดจากลมพายุ แบ่งออกเป็น วาทภัยจากพายุฤดูร้อนที่เกิดในว่ทางการเกษตร และชีวิตมนุษย์ และวาทภัยจากพายุหมุนเขตร้อนเกิดในช่วงฤดูฝน (กรกฎาคม - ตุลาคม) เกิดเหนือทะเลจีนใต้และมหาสมุทรแปซิฟิกในเขตร้อน ความรุนแรงของพายุหมุนเขตร้อนแบ่งตามความเร็วลมสูงสุดใกล้ศูนย์กลาง ดังนี้ พายุดีเปรสชัน (ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลางไม่เกิน 63 กม./ชม.) พายุโซนร้อน (ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลางไม่เกิน 63 - 117 กม./ชม.) และพายุไต้ฝุ่น (ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลางไม่เกิน 118 กม./ชม.)

2) **อุทกภัย** เป็นภัยที่เกิดจากสภาวะน้ำท่วม ซึ่งมีสาเหตุจากการเกิดฝนตกหนักอย่างต่อเนื่องอันมีสาเหตุมาจากหย่อมความกดอากาศต่ำ พายุหมุนเขตร้อน ร่องมรสุม หรือร่องความกดอากาศต่ำที่มีกำลังแรง เป็นต้น

ข้อมูลอุทกภัยในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 - 2563 (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2563) สามารถสรุปได้ดังนี้

ปี พ.ศ.2545 เกิดฝนตกหนักเป็นเวลานานในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำป่าสักปริมาณน้ำฝนที่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก ทำให้การระบายน้ำส่งสู่ทะเลไม่สามารถระบายได้ทัน ส่งผลให้พื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสานบางส่วนได้รับผลกระทบ รวมทั้งสิ้น 58 จังหวัด มีมูลค่าความเสียหายประมาณ 6,200 ล้านบาท

ปี พ.ศ.2546 เกิดอุทกภัยในเกือบทุกภาคของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้เป็นผลจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเดือนตุลาคมและธันวาคม ส่งผลให้ฝนตกหนักอย่างต่อเนื่อง และปริมาณน้ำฝนสะสมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ปี พ.ศ.2547 อิทธิพลของดีเปรสชันจันทู (Chanthu หรือพายุโซนร้อน Caloy) พาดผ่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือตอนล่างในช่วงเดือนมิถุนายน ทำให้เกิดฝนตกหนักและน้ำท่วมฉับพลัน ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร สุรินทร์ ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ อุบลราชธานี น่าน แพร่ พิชณุโลก และเพชรบูรณ์

ปี พ.ศ.2548 เกิดพายุดีเปรสชันบริเวณภาคเหนือในช่วงเดือนกันยายน ทำให้เกิดฝนตกหนักในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน และลำปาง ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน และพื้นที่การเกษตร ต่อมาในเดือนธันวาคมเกิดมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน

อ่าวไทยส่งผลให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันในพื้นที่ 8 จังหวัดของภาคใต้ ได้แก่ สงขลา นครศรีธรรมราช ปัตตานี นราธิวาส พัทลุง ตรัง ยะลา และสตูล มีมูลค่าความเสียหายประมาณ 600 ล้านบาท

ปี พ.ศ.2549 เกิดอุทกภัยจากร่องความกดอากาศต่ำผ่านภาคเหนือ และภาคกลางส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในหลายพื้นที่ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคมเกิดน้ำท่วมภาคเหนือ ในจังหวัดน่าน แพร่ สุโขทัย พิษณุโลก อุตรดิตถ์ และพิจิตร ต่อมาการระบายน้ำจากภาคเหนือได้ไหลลงสู่พื้นที่ภาคกลาง ทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นในเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร นครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง ออยุธยา สุพรรณบุรี นนทบุรี ปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร

ปี พ.ศ.2551 เกิดอุทกภัยจากร่องความกดอากาศต่ำกำลังแรงผ่านภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเดือนกันยายน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน และน้ำป่าไหลหลาก เกิดความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรรวมทั้งสิ้น 38 จังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 2,531,624 ไร่ มีมูลค่าความเสียหายประมาณ 1,894 ล้านบาท ต่อมาในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมเกิดอุทกภัยจากอิทธิพลของพายุโซนร้อนนูล (Noul) และหย่อมความกดอากาศต่ำกำลังค่อนข้างแรง ส่งผลให้เกิดความเสียหายพื้นที่ภาคเกษตรเกือบทุกภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มูลค่าความเสียหายประมาณ 521 ล้านบาท

ปี พ.ศ.2552 ในช่วงเดือนตุลาคมเกิดอุทกภัยจากอิทธิพลของพายุภิสนา (ภุชญา หรือ Ketsana) ที่พัดผ่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลาง ส่งผลต่อชีวิต ทรัพย์สิน และพื้นที่การเกษตรให้เกิดความเสียหายในพื้นที่ 20 จังหวัด ความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรประมาณ 133,253 ไร่

ปี พ.ศ.2553 อิทธิพลร่องมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ตอนบน ทำให้เกิดฝนตกหนัก น้ำท่วมฉับพลัน อุทกภัยเริ่มเกิดเดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 และคลี่คลายในเดือนธันวาคม พ.ศ.2553 ส่งผลต่อชีวิต ทรัพย์สิน และพื้นที่การเกษตรจำนวนมาก

ปี พ.ศ.2554 เป็นปีที่ประเทศไทยประสบปัญหาอุทกภัยครั้งใหญ่ ในประวัติการณ์จากปัญหาน้ำท่วมเกิดขึ้นทั่วทุกภาคของประเทศ และส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2554 และคลี่คลายในเดือนมกราคม พ.ศ.2555 การเกิดเหตุการณ์ครั้งนี้เกิดจากปรากฏการณ์ลานีญา (La Niña) ในช่วงครึ่งปีหลังของ พ.ศ.2554 ส่งผลให้มีปริมาณน้ำฝนเกิดมากกว่าปกติ รวมทั้งอิทธิพลโดยตรงและโดยอ้อมของพายุโซนร้อนที่เคลื่อนตัวมาจากทะเลจีนใต้จำนวน 5 ลูก ได้แก่ พายุโซนร้อนไหหม่า (Haima) นกเตน (Nock-ten) ไท่ถาง (Haitang) เนสาด (Nesat) และนาลแก (Nalgae) การเกิดอุทกภัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่พื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อเนื่องไปยังภาคต่างๆ ในประเทศไทย จากปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการน้ำ และการระบายน้ำที่ผิดพลาด ผลกระทบที่เกิดขึ้น

จากเหตุการณ์นี้จึงส่งผลต่อพื้นที่ประมาณ 56 ล้านไร่ การเกิดอุทกภัยครั้งนี้ทำให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปมีการตื่นตัวในการตั้งรับกับสภาวะภัยพิบัติ

ปี พ.ศ.2555 เกิดอุทกภัยจากร่องความกดอากาศต่ำที่สลายตัวมาจากพายุดีเปรสชันแกมี (Gaemi) ในช่วงเดือนตุลาคม ทำให้ฝนตกหนักและน้ำท่วมฉับพลันบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจำนวน 10 จังหวัดในพื้นที่ 4 ลุ่มน้ำ ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง พื้นที่ลุ่มน้ำยม พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลุ่มน้ำท่าจีน

ปี พ.ศ.2556 อิทธิพลจากหย่อมความกดอากาศต่ำเคลื่อนตัวมาปกคลุมอ่าวไทยตอนบน และภาคใต้ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ส่งผลให้ภาคกลางตอนล่าง และภาคใต้มีฝนตกหนักต่อเนื่องและน้ำท่วมขังใน 11 จังหวัด ส่งผลต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่

ปี พ.ศ.2557 อิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายนส่งผลให้ฝนตกต่อเนื่องในภาคใต้ เกิดน้ำท่วมฉับพลันในบางพื้นที่ในระยะเวลาสั้นๆ และสามารถคลี่คลายได้อย่างรวดเร็ว

ปี พ.ศ.2558 อิทธิพลจากหย่อมความกดอากาศต่ำที่ลดกำลังลงจากพายุดีเปรสชันหว่ามก้อ (Vam Cỏ) เข้าปกคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนล่าง และภาคตะวันออก ส่งผลให้เกิดฝนตกหนักและน้ำท่วมในหลายพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ที่ประสบอุทกภัยได้มีทั้งสิ้น 24 จังหวัด

ปี พ.ศ.2559 อิทธิพลของร่องความกดอากาศและพายุดีเปรสชันเตียนหมู (Dianmu) ในช่วงเดือนสิงหาคม ส่งผลให้เกิดฝนตกหนักในภาคเหนือ เกิดน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มรวมทั้งสิ้น 8 จังหวัด ต่อมาในช่วงเดือนกันยายน พายุโซนร้อนราอี (Rai) เคลื่อนตัวผ่านภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้เกิดฝนตกหนักและน้ำไหลหลากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นในปลายเดือนตุลาคมและต้นเดือนพฤศจิกายนเกิดหย่อมความกดอากาศบริเวณอ่าวไทยส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดเพชรบุรี หลังจากนั้นในช่วงต้นเดือนธันวาคมอิทธิพลของหย่อมความกดอากาศต่ำปกคลุมภาคใต้ตอนล่าง ทำให้มีจังหวัดที่ได้รับผลกระทบทั้งสิ้น 13 จังหวัด

ปี พ.ศ.2560 ปีนี้เป็นปีที่มีปริมาณน้ำฝนทั่วทุกภาคและตลอดปี เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม มรสุมตะวันออกเฉียงใต้ที่พัดปกคลุมอ่าวไทยและภาคใต้มีกำลังค่อนข้างแรงส่งผลให้เกิดฝนตกหนักในหลายพื้นที่ของภาคใต้ซึ่งมีจังหวัดที่ได้รับผลกระทบ จำนวน 12 จังหวัด ต่อมาในเดือนกรกฎาคม เกิดฝนตกหนักจากอิทธิพลของพายุ 2 ลูก ได้แก่ พายุโซนร้อน "ตาลัส" (Talas) และพายุโซนร้อน "ซินกา" (Sonca) ที่ส่งผลกระทบกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาในเดือนกันยายน พายุ "ทกซูรี" (Doksuri) ก่อตัวขึ้นจากหย่อมความกดอากาศต่ำที่ปกคลุมบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกส่งผลทำให้เกิดฝนตกหนักในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงในบางพื้นที่

ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ และในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดปกคลุมอ่าวไทยประกอบกับอิทธิพลจากหย่อมความกดอากาศต่ำที่เคลื่อนตัวเข้าปกคลุมภาคใต้ถึง 2 ครั้ง ส่งผลให้มีฝนตกหนักในหลายจังหวัดของภาคใต้ เช่น จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ พังงา พัทลุง และตรัง โดยเฉพาะจังหวัดเพชรบุรีที่เกิดน้ำท่วมหนักในหลายพื้นที่

ปี พ.ศ.2561 ช่วงกลางเดือนกรกฎาคมถึงต้นเดือนสิงหาคม อิทธิพลของพายุโซนร้อน "เซินติญ" (Son-tinh) และลมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดปกคลุมบริเวณประเทศไทยและทะเลอันดามัน ทำให้เกิดฝนตกหนัก น้ำท่วม น้ำป่าไหลหลากในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะทางด้านตอนบนของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงบางพื้นที่ของภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ตอนบน ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ความกดอากาศสูงกำลังปานกลางจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุมภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดปกคลุมทะเลอันดามัน ภาคใต้ และอ่าวไทยมีกำลังแรง ส่งผลทำให้เกิดอบทุกภาคของประเทศไทยมีฝนตกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภาคใต้เกิดฝนตกหนักในหลายพื้นที่ จากอิทธิพลดังกล่าวส่งผลให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก น้ำในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และเพชรบุรี รวม 13 อำเภอ

ปี พ.ศ.2562 เกิดพายุโซนร้อน "ปาบึก" (Pabuk) ก่อตัวขึ้นจากหย่อมความกดอากาศต่ำบริเวณทะเลจีนใต้ตอนล่าง ได้เคลื่อนขึ้นฝั่งบริเวณ อ.ปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช ในช่วงต้นเดือนมกราคม ต่อมาได้เคลื่อนตัวเข้าปกคลุมบริเวณจังหวัดพังงาร่วมกับลดกำลังลงเป็นพายุดีเปรสชัน ก่อนที่จะเคลื่อนตัวลงทะเลอันดามัน ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ภาคใต้จำนวน 14 จังหวัด และภาคกลางตอนล่าง 2 จังหวัด คือ เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ อิทธิพลจากพายุดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางตอนล่างที่ติดชายฝั่งทะเล โดยมีสถานการณ์ว่าตภัย คลื่นลมแรง คลื่นสูงกว่าปกติและน้ำทะเลหนุนสูงเข้าสู่ชายฝั่งในพื้นที่จังหวัดระยอง จันทบุรี ชลบุรี ตราด สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และสมุทรปราการ รวมพื้นที่ได้รับผลกระทบทั้งสิ้น 23 จังหวัด

ปี พ.ศ.2563 อิทธิพลของพายุโซนร้อน "โนอึล" (Noul) เริ่มส่งผลทำให้เกิดฝนตกหนักในหลายพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่วันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2563 ในขณะที่พายุยังคงเคลื่อนตัวอยู่บริเวณทะเลจีนใต้ หลังจากนั้นพายุได้เคลื่อนขึ้นฝั่งบริเวณเมืองดานัง ประเทศเวียดนาม ผ่านประเทศลาวเข้าสู่ประเทศไทยบริเวณจังหวัดมุกดาหาร ส่งผลให้มีฝนตกหนักถึงหนักมากในหลายพื้นที่ ทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือและภาคกลาง ซึ่งหลังจากพายุสลายตัวไปได้เกิดร่องมรสุมพาดผ่านบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ยังคงมีฝนตกหนักในบางพื้นที่ต่อเนื่องออกไป

จากข้อมูลอุทกภัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยนั้นประสบกับอิทธิพลของลมมรสุม หย่อมความกดอากาศต่ำที่พัดผ่านเข้ามาในทุกปี ทั่วทุกภาคของประเทศไทยได้รับ

ผลกระทบกับฝนตกหนัก เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำท่วมขัง น้ำป่าไหลหลากเป็นประจำทุกปี ซึ่งผลกระทบจากการเกิดอุทกภัยขึ้นอยู่กับความรุนแรงของลมพายุ ปริมาณน้ำฝนที่เกิดขึ้น รวมถึงการเตรียมรับมือกับการเกิดอุทกภัยในช่วงเวลาดังกล่าว

3) ความแห้งแล้งหรือภัยแล้ง อันเกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลานาน สาเหตุจากฝนที่ไม่ตกตามฤดูกาลภัยฝนแล้งเกิดได้ 2 ช่วง คือ ช่วงฤดูหนาวต่อเนื่องถึงฤดูร้อนเริ่มจากครึ่งหลังเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤษภาคมของปีถัดไป บริเวณภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก และช่วงกลางฤดูฝน ประมาณปลายเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม เนื่องจากมีฝนทิ้งช่วงเกิดขึ้น ภัยแล้งลักษณะนี้จะเกิดเฉพาะบางพื้นที่ที่มีการทิ้งช่วงของฝนนั้น

ตารางที่ 2- 2 แสดงผลสรุปสภาวะฝนแล้งในแต่ละภาคของประเทศไทย

ภาค เดือน	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ตะวันออก	ใต้	
					ฝั่ง ตะวันออก	ฝั่ง ตะวันตก
ม.ค.						ฝนแล้ง
ก.พ.		ฝนแล้ง	ฝนแล้ง			ฝนแล้ง
มี.ค.	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง
เม.ย.	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง	ฝนแล้ง		ฝนแล้ง
พ.ค.						ฝนแล้ง
มิ.ย.	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง		
ก.ค.	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง	ฝนทิ้งช่วง		

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (2550)

4) พายุฝนฟ้าคะนอง เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเหนือพื้นผิวโลก โดยบริเวณใกล้เส้นศูนย์สูตรจะมีโอกาสเกิดได้ตลอดปี การก่อตัวของพายุในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ลักษณะของพายุฝนฟ้าคะนองสามารถอธิบายตามลำดับความรุนแรงจากมากถึงน้อยได้ดังนี้

- พายุทอร์นาโดหรือพายุลมวง มีลักษณะคล้ายวงช้างยื่นออกมาจากฐานเมฆหมุนวนบิดเป็นเกลียวมักเกิดในที่ราบกว้าง เช่น ในทวีปออสเตรเลีย ด้านตะวันออกของเทือกเขา รอกกี ในประเทศไทยที่พบส่วนมากเป็นพายุลมวงขนาดเล็กจากพายุฝนฟ้าคะนอง เช่น พายุลมวงที่เกิดขึ้นกลางทะเลอันดามัน บริเวณ ต.ราชภูต อ.เมือง จ.ระนอง (พ.ศ.2548) และบริเวณบึงบอระเพ็ด จ. นครสวรรค์ (เดือนกันยายน พ.ศ.2551)

- อากาศปั่นป่วน ส่งผลให้ลมกรรโชกแรง สร้างความเสียหายแก่บ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง บางครั้งอากาศปั่นป่วนจะพบบ้างจากพายุฝนฟ้าคะนองประมาณ 30 กิโลเมตร

- พายุลูกเห็บ เป็นลักษณะของเมฆฝนที่ลอยสูงมาก จนทำให้หยดน้ำกลายเป็นหยดน้ำแข็งและตกลงมากลายเป็นลูกเห็บ ซึ่งในประเทศไทยจากการศึกษาข้อมูลไม่พบการเก็บข้อมูล สถิติการเกิด จากการรวบรวมข่าวพบการเกิดพายุลูกเห็บส่วนใหญ่ในบริเวณภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันตก เช่น วันที่ 7 เมษายน พ.ศ.2555 เกิดพายุฤดูร้อนใน อ.ลานกระบือ จ.กำแพงเพชร ส่งผลให้เกิดลูกเห็บตกหนัก ทำให้อาคารสิ่งก่อสร้างได้รับความเสียหาย วันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2556 เกิดพายุฤดูร้อนและพายุลูกเห็บตกที่หมู่บ้านห้วยน้ำเย็น อ.พพระ จ.ตาก วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2557 เกิดพายุลูกเห็บตกในพื้นที่ อ.เมือง จ.เชียงราย

- ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า เป็นการปล่อยประจุอิเล็กตรอนระหว่างก้อนเมฆภายในก้อนเมฆเดียวกันหรือระหว่างก้อนเมฆกับพื้นดิน โดยประจุไฟฟ้าบวกจะอยู่ด้านบนก้อนเมฆ ประจุไฟฟ้าลบจะอยู่ตอนล่างของเมฆ โดยอากาศทำหน้าที่เป็นฉนวน การถ่ายเทประจุไฟฟ้าทั้งสองมีกำลังแรงพอที่จะเกิดฟ้าแลบภายในก้อนเมฆ และจะเกิดเป็นฟ้าผ่าเมื่อมีกระแสไฟฟ้าอย่างเฉียบพลันระหว่างเมฆส่งผลให้สิ่งก่อสร้างในบริเวณที่ฟ้าผ่าได้รับความเสียหายและอาจส่งต่อชีวิตของผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้น

5) **คลื่นพายุซัดฝั่ง** เป็นภัยธรรมชาติที่เกิดจากพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนที่เข้าฝั่งทะเล ความรุนแรงของคลื่นขึ้นอยู่กับความแรงของพายุ เช่น พายุโซนร้อนแฮเรียต (Harriet) เกิดขึ้นที่ชายฝั่งแหลมตะลุมพุก จ.นครศรีธรรมราช วันที่ 25-26 ตุลาคม พ.ศ.2505 เป็นต้น พื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดคลื่นพายุซัดฝั่งมากที่สุด ได้แก่ บริเวณภาคใต้ชายฝั่งตะวันออก จังหวัดเพชรบุรีถึงจังหวัดสงขลา และภาคตะวันออก จังหวัดชลบุรีถึงจังหวัดตราด

6) **แผ่นดินไหว** เป็นการปล่อยพลังงานใต้แผ่นดิน ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนและก่อให้เกิดการเลื่อน/ถล่มของแผ่นดิน หรือการเกิดภูเขาไฟ แผ่นดินไหวที่เกิดในประเทศไทยแบ่งได้เป็น

- แผ่นดินไหวขนาดใหญ่จากภายนอกประเทศส่งแรงสั่นสะเทือนมายังประเทศไทย แหล่งกำเนิดมาจากทางใต้ของประเทศจีน ประเทศลาว ทะเลอันดามัน ตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ส่งผลต่อภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

- แผ่นดินไหวจากแนวรอยเลื่อนที่ยังเคลื่อนตัวบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย เช่น รอยเลื่อนแม่ทา รอยเลื่อนเถิน รอยเลื่อนศรีสวัสดิ์ เป็นต้น

7) **แผ่นดินถล่ม** เป็นภัยธรรมชาติที่เกิดจากการสีกกร่อนของพื้นที่เนินสูงหรือภูเขาที่ลาดชันมาก และทรุดตัวตามแรงโน้มถ่วงของโลก ความรุนแรงของแผ่นดินถล่มจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกบนภูเขา ความลาดชันของพื้นที่ ความสมบูรณ์ของป่าไม้ที่ปกคลุมและลักษณะธรณีวิทยาในพื้นที่นั้นๆ แผ่นดินถล่มในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดหลังฝนตกหนักบริเวณต้นน้ำ ส่วนใหญ่เกิดในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

8) **ไฟป่า** ส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเผาป่า เพื่อทำไร่เลื่อนลอยและหาของป่า และส่วนน้อยที่เกิดจากการเสียดสีของต้นไม้แห้งภายในป่า ข้อมูลสถิติการเกิดไฟป่าในประเทศไทยของส่วนควบคุมไฟป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช (2559) แสดงความถี่ของการเกิดภัยและพื้นที่เสียหายตามแบ่งตามแต่ละภาคของประเทศ ดังนี้

ตารางที่ 2- 3 แสดงสถิติการเกิดไฟป่าระหว่างปี พ.ศ.2554 – 2558

พื้นที่ภาค	พ.ศ.2554		พ.ศ.2555		พ.ศ.2556		พ.ศ.2557		พ.ศ.2558	
	ความถี่	พื้นที่เสียหาย (ไร่)	ความถี่	พื้นที่เสียหาย (ไร่)	ความถี่	พื้นที่เสียหาย (ไร่)	ความถี่	พื้นที่เสียหาย(ไร่)	ความถี่	พื้นที่เสียหาย(ไร่)
กลาง	410	6,384	311	3,927	355	4,078	438	5,206	392	7,137
ตะวันออก เฉียงเหนือ	808	10,369	844	9,828	1,574	19,622	772	10,984	1,079	14,853
เหนือ	1,266	8,137	2,686	21,397	3,274	31,641	2,793	25,661	3,444	35,862
ใต้	8	600	154	12,747	54	3,177	204	8,872	67	2,601

ที่มา: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2559)

9) **สึนามิ** เป็นคลื่นที่เกิดในทะเลมีสาเหตุมาจากการเคลื่อนตัวของพื้นที่ใต้ทะเลในลักษณะแนวตั้งตามแนวรอยเลื่อน คลื่นสึนามิมีความยาวคลื่นหลายกิโลเมตรและมีระยะเวลาของคลื่นที่ยาวนาน ประเทศไทยประสบคลื่นสึนามิครั้งแรก เมื่อวันอาทิตย์ที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2547 สาเหตุจากแผ่นดินไหวใต้ทะเลขนาด 9.3 ริกเตอร์ที่เกาะสุมาตรา ส่งผลให้ประเทศในทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา จำนวน 11 ประเทศได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง รวมถึงประเทศไทยทั้งสิ้น 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพังงา กระบี่ ระนอง ภูเก็ต สตูล และตรัง (กรมสุขภาพจิต, 2554)

2.1.3 ผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติ

ภัยพิบัติธรรมชาติที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งสร้างความเสียหายผลกระทบแก่พื้นที่ และประชาชนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความรุนแรงของภัยพิบัติธรรมชาติ การศึกษาผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติของ Swiss Re (1998) อธิบายผลกระทบของภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disaster Impact: NDI) ว่า สามารถเปลี่ยนไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาและการประเมิน ซึ่งสามารถจำแนกความเสียหายออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ความเสียหายโดยตรง คือ การส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและหน้าที่ เกิดความเสียหายต่อคน (ตาย/บาดเจ็บ) อาคารบ้านเรือน และยานพาหนะ ความเสียหายทางอ้อม คือ การส่งผลกระทบต่อสังคม โดยการรบกวนหรือทำลายระบบสาธารณสุขและธุรกิจชุมชน ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิต ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น และความเสียหายที่ไม่มีตัวตน ซึ่งเป็นความเสียหายที่หมายถึง ผลกระทบทางจิตใจที่ต้องเผชิญกับความเครียด ในช่วงเวลาการเกิดภัยพิบัติและหลังจากเกิดภัยพิบัติ

จากรายงาน Annual Disaster Statistical Review: The Numbers and Trend (2007) พบว่า ในปี พ.ศ.2550 จำนวนผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ 10 อันดับแรกมีจำนวนถึง 179 ล้านคน โดย 9 อันดับแรกเป็นผู้ประสบภัยในเอเชียจำนวน 177 ล้านคน ประเทศที่ประสบภัยสูงสุด จำนวน 109.5 ล้านคน คือ เหตุการณ์น้ำท่วม 3 ครั้งในประเทศจีน รองลงมาคือประเทศอินเดียจากเหตุการณ์น้ำท่วม จำนวน 3 ครั้ง รวมจำนวน 37 ล้านคน ประเทศบังคลาเทศ จำนวน 22.6 ล้านคน จากเหตุการณ์น้ำท่วมและพายุไซโคลนซิด (Sidr) และประเทศจีน ฟิลิปปินส์ ใต้หวัน จำนวน 8.3 ล้านคนจากพายุไต้ฝุ่นเซปัส (Sepat)

หลังจากนั้น ในปี ค.ศ.2012 รายงาน Annual Disaster Statistical Review 2012 (2012) สรุปผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติ พบว่า ผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้นทั่วโลก มีจำนวนผู้เสียชีวิตกว่า 9,655 คน และมีความเสียหายกว่า 157.3 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ จำนวนประเทศที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติมี จำนวน 120 ประเทศ โดย 5

ประเทศที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แก่ ประเทศจีน สหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และ ออสเตรเลีย คิดเป็นร้อยละ 38.10 ของการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติทั้งหมดในปี ค.ศ.2012

ผลกระทบหลัก คือ การเสียชีวิต โดยประเทศที่มีผู้เสียชีวิตติด 10 อันดับแรก มากกว่าร้อยละ 68.20 ของผู้เสียชีวิตมีสาเหตุจากภัยพิบัติธรรมชาติ มีผู้ได้รับบาดเจ็บร้อยละ 76.20 และได้รับความเสียหายร้อยละ 95.00 ใน 10 ประเทศที่ติดอันดับการมีผู้เสียชีวิตจากภัยพิบัติธรรมชาติ 5 ประเทศในนั้นถูกจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีรายได้สูงหรือค่อนข้างสูงทางเศรษฐกิจจากการจัดกลุ่มโดยธนาคารโลก (World Bank) ประเทศเหล่านี้ถูกระบุเป็นร้อยละ 45.70 ของผู้เสียชีวิตจากภัยพิบัติทั่วโลก โดยเฉพาะพายุไต้ฝุ่นโบปา (Pablo) ในฟิลิปปินส์เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ.2012 ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวน 1,901 คน คิดเป็นร้อยละ 19.70 ของผู้เสียชีวิตทั่วโลกในปี ค.ศ.2012

เมื่อจัดอันดับผู้ได้รับบาดเจ็บ พบว่า 10 ประเทศที่มีผู้ได้รับบาดเจ็บสูงสุดอยู่ในเอเชีย และแอฟริกาทวีปอย่างละ 5 ประเทศ แต่เมื่อวัดจำนวนจริง 5 ประเทศในเอเชียมีจำนวนถึงร้อยละ 58.70 ของผู้ได้รับบาดเจ็บเทียบกับร้อยละ 17.40 จากแอฟริกา โดยเฉพาะประเทศจีนมีผู้ได้รับบาดเจ็บ จำนวน 44.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 36.30 ของผู้ได้รับบาดเจ็บทั่วโลก ประเทศฟิลิปปินส์ จำนวน 12.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.20 สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากภัยแล้งและการขาดแคลนอาหาร ผู้ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งคิดเป็นร้อยละ 32.70 จากประชากรทั้งหมดในประเทศเลโซโท มากกว่าร้อยละ 5.00 จากประเทศแกมเบีย และมาลี และมากกว่าร้อยละ 15.00 จากประเทศมอริเตเนีย ไนเจอร์ และบูร์กินา จากรายงานความเสียหายการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติคิดเป็น ร้อยละ 157.30 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ประเทศที่ได้รับความเสียหายมากที่สุด ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา จีน และอิตาลี คิดเป็นร้อยละ 86.10 ของรายงานความเสียหายทั้งหมด โดยสหรัฐอเมริกา (95 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ) คิดเป็นร้อยละ 49.30 ของความเสียหายทั่วโลก โดยเฉพาะเฮอริเคนแซนดี้ (Hurricane sandy) ส่งผลกระทบต่อสหรัฐอเมริกาทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ และการเกิดภัยแล้งทางตอนใต้และทางตะวันตกตอนกลาง ทำให้เกิดความเสียหาย จำนวน 50 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ และ 20 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามลำดับ ส่วนในประเทศจีนเกิดความเสียหายคิดเป็นร้อยละ 45.00 (15.8 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ) โดยเฉพาะน้ำท่วมและพายุ ส่วนในประเทศอิตาลีเกิดความเสียหาย จำนวน 15.8 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยเฉพาะในเมืองเฟอร์ ประเทศอิตาลีที่เกิดแผ่นดินไหว ซึ่งเป็นอันดับสองที่เกิดความเสียหายสูงสุดในรอบปี คิดเป็นความเสียหายร้อยละ 92.20 ในประเทศ

จากผลกระทบจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้น สรุปได้ว่า ผลกระทบจากภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ในแต่ละประเภทยังมีทั้งผลกระทบที่ส่งโดยตรงต่อชีวิต เช่น การเสียชีวิต การได้รับบาดเจ็บ ผลกระทบโดยอ้อมจากการสูญเสียทรัพย์สิน สิ่งก่อสร้าง รวมถึงการสูญเสียทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภค และผลกระทบอื่นๆ เช่น ผลกระทบที่เกิดกับสภาพจิตใจ ความเครียด เป็นต้น ผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลทั้งโดยตรงและทางอ้อมนั้น ทำให้เกิดแนวคิด

การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้น มีการกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบายในการจัดการภัยพิบัติเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการจัดตั้งองค์กร กลุ่ม การให้ความรู้กับชุมชน เพื่อรับมือและลดการเกิดผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติที่เกิดขึ้น

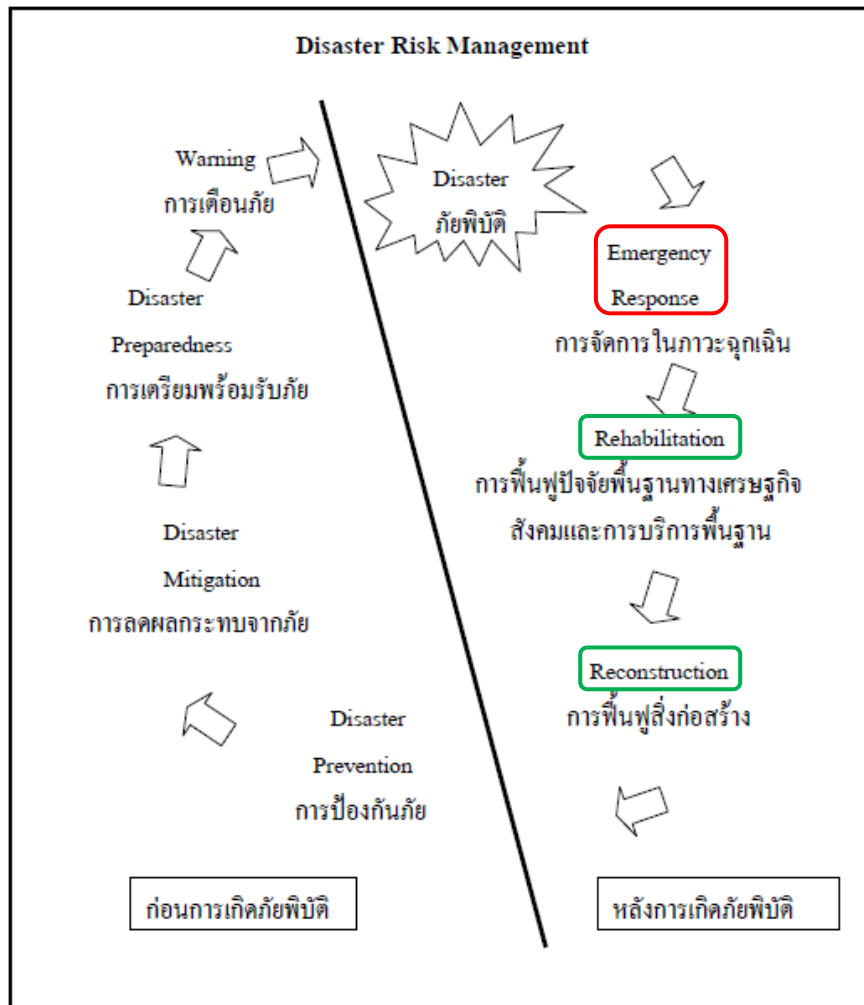
สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษากิจการการจัดการอุทกภัยชุมชนปริกได้ในตำบลปริก อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเพศสภาพที่ส่งผลกับการจัดการภัยพิบัติ

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติเป็นกระบวนการลดความเปราะบางและเพิ่มความเข้มแข็ง เพื่อป้องกันภัยที่เกิดขึ้นหรือเพื่อลดผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติ ต่อประชาชน ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ โดยมีการจัดตั้งบุคคล กระบวนการและกลไก ศักยภาพ และทักษะ กับแผนและกิจกรรม (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2551) ความพยายามจัดการภัยพิบัติธรรมชาตินั้นมีมาตั้งแต่อดีต โดยได้พัฒนาวิธีการและรูปแบบมาตลอด แนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติสรุปได้ ดังนี้

1) แนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอดีต (อดีต – พ.ศ.2548)

ในอดีตคนส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติว่า ผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติแต่ละครั้งเป็นสิ่งที่เหนือการคาดหมาย ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ไม่มีใครรู้ว่าจะเกิดขึ้นที่ไหนเมื่อไหร่ ดังนั้นจึงไม่เคยมีการประเมินความเสี่ยงและความอ่อนแอของพื้นที่และกิจกรรม การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอดีตจึงออกมาในรูปแบบการรอให้เกิดภัยพิบัติก่อนแล้วจึงหาทางจัดการ โดยที่ไม่มีการดำเนินการใดๆ ทั้งการกำหนดมาตรการและวิธีการป้องกัน หรือการลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นเป็นเพียงการตั้งรับต่อสถานการณ์ฉุกเฉิน (emergency response) หรือการจัดการในภาวะฉุกเฉิน (Emergency management) เท่านั้น การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอดีตมุ่งเน้นที่การรับมือ (Response) การบรรเทาและให้การช่วยเหลือหลังเกิดภัย (relief) และการฟื้นฟู (rehabilitation) (ภาพประกอบที่ 2-1) (นิลกุล สุพานิช, 2549)

ภาพประกอบที่ 2- 1 แสดงการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอดีต
ที่มา: นิลบล สุพานิช (2549)

2) แนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในช่วง ปี พ.ศ.2548 – 2563

2.1) กรอบแนวคิด Hyogo Framework for Action (HFA) 2005 – 2015

กรอบแนวคิด Hyogo Framework for Action (HFA) 2005 – 2015 อธิบายถึงผลกระทบจากภัยพิบัติที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นในทุกภูมิภาคทั่วโลก ซึ่งส่งผลให้นานาชาติเริ่มหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ โดยในเดือนมกราคม พ.ศ.2548 มีการจัดการประชุมว่าด้วย “การลดภัยพิบัติ” ที่เมืองโกเบ (Kobe) จังหวัดเฮียวโงะ (Hyogo) ประเทศญี่ปุ่น มีผู้แทนรัฐบาลจาก 168 ประเทศทั่วโลกเข้าร่วมเพื่อจัดทำแผนสำหรับปฏิบัติในช่วง 10 ปี และเกิดกรอบงานเรียกว่า กรอบงาน Hyogo สำหรับการปฏิบัติในปี พ.ศ.2548-2558 (Hyogo Framework for Action (HFA): 2005 – 2015) ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อลดภัยพิบัติทุกประเภทที่จะมีผลกระทบต่อชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน และของทุกประเทศ

กรอบแนวคิด Hyogo Framework for Action (HFA) 2005-2015 มีสาระสำคัญ 5 ประการ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2553) ได้แก่

- การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ หน่วยงานภาครัฐต้องพัฒนาหรือปรับปรุงนโยบาย กฎหมาย และจัดตั้งองค์กรภัยพิบัติ รวมถึงจัดให้มีแผนงานโครงการ และโครงการให้ครอบคลุมการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและมีทรัพยากรที่เพียงพอกับโครงการเหล่านี้

- รู้จักความเสี่ยงและการดำเนินการ แต่ละประเทศและชุมชนต้องรู้จักความเสี่ยงที่กำลังเผชิญอยู่และดำเนินการบนพื้นฐานของความรู้ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เทคนิควิธี และความสามารถขององค์กรในการพัฒนาระบบเตือนภัยล่วงหน้าที่มีประสิทธิภาพ

- สร้างความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้แก่ประชาชน ภัยพิบัติสามารถลดลงได้มาก หากประชาชนได้รับการแจ้งเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติเพื่อลดความเสียหายและปฏิบัติตาม

- ลดปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสี่ยง

- สร้างศักยภาพในการเตรียมความพร้อมในการเผชิญภัยพิบัติในทุกระดับ การเตรียมพร้อมด้วยการประเมินความเสี่ยงก่อนการพัฒนาในทุกระดับของสังคมจะช่วยให้ประชาชนมีความสามารถที่จะเผชิญภัยธรรมชาติได้ดีขึ้น โดยเฉพาะภัยพิบัติขนาดเล็กและขนาดกลางที่เกิดขึ้นบ่อยในชุมชน

ผลจากกรอบแนวคิด Hyogo Framework for Action (HFA) ทำให้ประเทศต่างๆ ปรับแนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติจากการจัดการในภาวะฉุกเฉิน (Emergency management) ในอดีต มาเป็นการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster risk management: DRM) เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากภัยพิบัติ DRM ซึ่งมีแนวทางที่แตกต่างจากการรับมือภัยพิบัติ เนื่องจาก DRM เป็นการปฏิบัติการเชิงรุกหรือเป็นการดำเนินการก่อนเกิดภัย ซึ่งเป็นการเตรียมการล่วงหน้าระยะกลางถึงระยะยาว (มูลนิธิริษัทไทย, 2552)

2.2) กรอบแนวคิด Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030

กรอบแนวคิด Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030 จัดขึ้นในการประชุมสำหรับประเทศโลกที่สามในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติที่ เมืองเซนได ประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ 14 – 18 มีนาคม พ.ศ.2558 ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อป้องกัน ลดความเสี่ยง และความสูญเสียในชีวิต การดำรงชีวิตและสุขภาพ ตลอดจนการลดความสูญเสียทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และเตรียมความพร้อมในการตอบสนอง การฟื้นฟู และสร้างความยืดหยุ่นของบุคคล ชุมชน และประเทศ โดยกรอบแนวคิดนี้ดำเนินการติดตามผลการ

ดำเนินการของกรอบ Hyogo Framework และมีกำหนดการบรรลุตามวัตถุประสงค์ในอีก 15 ปีข้างหน้า

กรอบแนวคิด Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030 มีสาระสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- การทำความเข้าใจความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติ

นโยบายและแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติควรอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจในความเสี่ยงจากภัยพิบัติในทุกมิติของความเปราะบาง ความสามารถในการรองรับของบุคคลและทรัพย์สิน ลักษณะที่เป็นอันตราย และสิ่งแวดล้อม ต้องมีการประเมินความเสี่ยงก่อนเกิดภัยพิบัติในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบ การดำเนินการเตรียมความพร้อมในการตอบสนองที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพในการเกิดภัยพิบัติ

- การเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

การบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลกมีความสำคัญมากต่อการจัดการความเสี่ยงที่มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน แผนงาน แนวทางการปฏิบัติงาน และการประสานงานทั้งภายในและระหว่างภาคส่วนต่างๆ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ สำหรับมาตรการป้องกัน ลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมเผชิญเหตุการณ์ฟื้นฟูและบูรณะที่ต้องใช้การประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การลงทุนในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อความยืดหยุ่น

การลงทุนของภาครัฐและเอกชนในการป้องกันความเสี่ยงจากภัยพิบัติและการลดมาตรการที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างที่มีความจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรมของบุคคล ชุมชน ประเทศ รวมทั้งสภาพแวดล้อมให้มีความพร้อมรับมือและฟื้นฟูกลับได้เมื่อเกิดภัยพิบัติ การลงทุนดังกล่าวเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านนวัตกรรม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการสร้างตำแหน่งงานอย่างมีประสิทธิภาพ

- การเสริมสร้างความพร้อมในการจัดการภัยพิบัติ การตอบสนองที่มีประสิทธิภาพ และการฟื้นฟูบูรณะที่ดีกว่าเดิม

ความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรและทรัพย์สินที่มีความล่อแหลมต่อการได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ บทเรียนที่ได้จากการเกิดภัยพิบัติที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึง ความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเตรียมความพร้อมสำหรับการตอบสนองภัยพิบัติ ดำเนินการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ การเตรียม

ความพร้อมในการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างศักยภาพสตรีและคนพิการ และการส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ ซึ่งต้องมีการวางแผนและการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า

2.3) การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Management: DRM)

การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Management: DRM) หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งกระบวนการบริหารจัดการปัจจัย ควบคุมทรัพยากร และการดำเนินงานในชุมชน โดยลดโอกาสการเกิดความเสี่ยงที่ทำให้ชุมชนเกิดความเสียหาย หรือ ดำเนินการลดเสียหายให้อยู่ในระดับที่ชุมชนสามารถรับมือได้ (ภาพประกอบที่ 2.3) (นิลบล สู่พานิช, 2549; มุลนิธิริรักษ์ไทย, 2552)

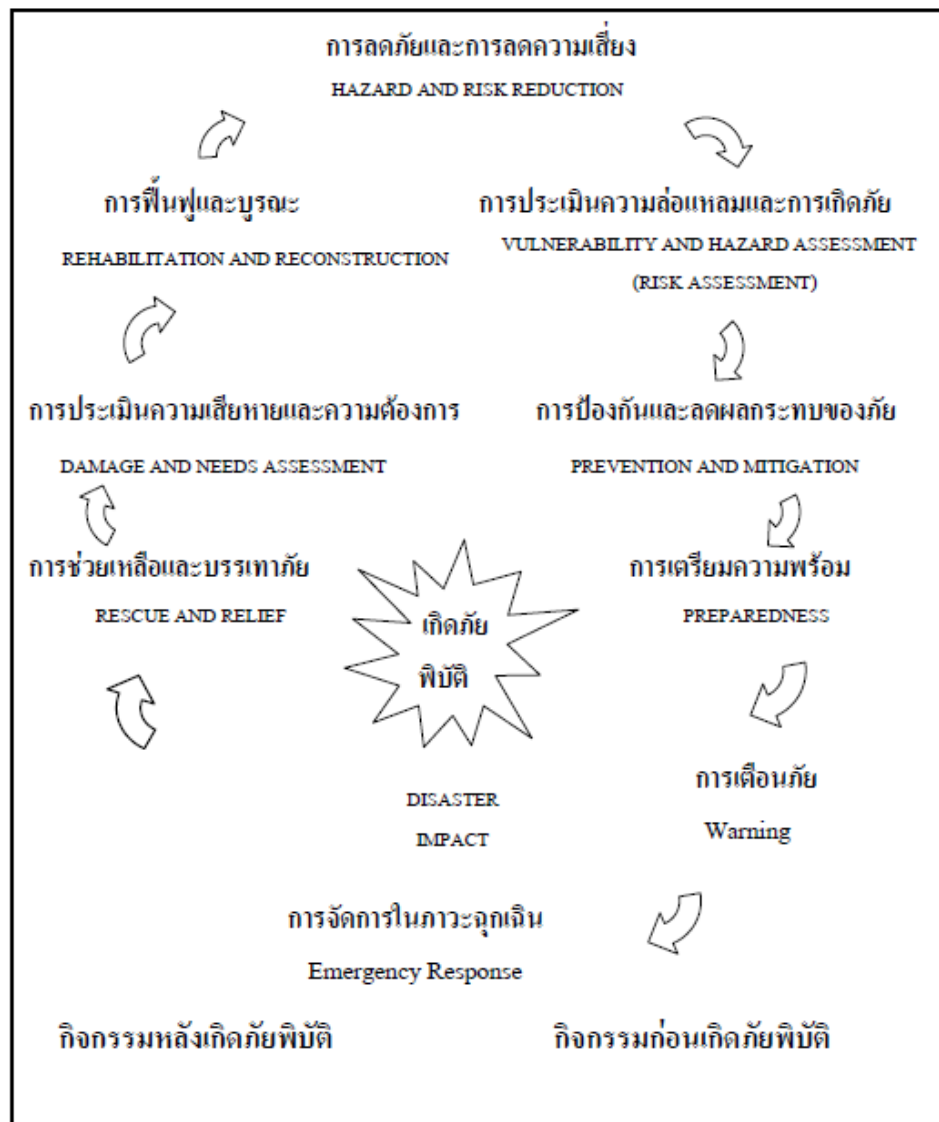
ขอบเขตการดำเนินงานของ DRM ครอบคลุมงาน 4 ด้าน คือ

- การบรรเทาผลกระทบหรือการป้องกัน (mitigation) เป็นการดำเนินการเชิงรุก เพื่อลดผลกระทบหรือความรุนแรงของภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น ดำเนินการก่อนเกิดภัยพิบัติ

- การเตรียมพร้อม (preparedness) เป็นความพร้อมของชุมชนในการรับมือหรือลดผลกระทบจากภัยพิบัติ ทั้งนี้ ชุมชนต้องรู้ว่า พื้นที่ของตนมีความเสี่ยงที่จะเกิดภัยพิบัติใดบ้าง และสามารถอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเตือนภัยล่วงหน้าและเตรียมความพร้อม เช่น กำหนดจุดอพยพ เส้นทางอพยพ พื้นที่จุดเสี่ยงหรือเปราะบาง เป็นต้น

- การรับมือและช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ (response) เป็นการรับมือภัยพิบัติด้วยแนวคิดการจัดการภัยพิบัติแบบดั้งเดิม ดำเนินการขณะเกิดภัยพิบัติ ส่วนมากเป็นการให้ความช่วยเหลือระยะสั้น มีองค์กรอิสระ หน่วยงานรัฐ และองค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาแจกจ่ายสิ่งของ ข้าวสาร อาหารแห้ง และให้บริการตามนโยบายและแผนงานของหน่วยงานเหล่านั้น บางครั้งอาจจะไม่ตรงกับความต้องการและความเดือดร้อนของชุมชน

- การฟื้นฟู (rehabilitation) เป็นการดำเนินการหลังเกิดภัยพิบัติ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชนกลับสู่สภาวะปกติ อาจมีการประสานความร่วมมือนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกับบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาพประกอบที่ 2- 2 แสดงการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในปัจจุบัน

ที่มา: นิลบล สุกพานิช (2549)

จากการสรุปขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในปัจจุบันของนักวิชาการจากทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย (Pelling, 2003; กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2553; ทวีตากลมเวช, 2554) พบว่า ขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติสามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) ก่อนการเกิดภัยพิบัติ ขั้นตอนนี้เป็นการเตรียมความพร้อม (Preparedness) ในการรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในรูปแบบของมาตรการ นโยบาย แผนการฝึกอบรม การเตรียมความพร้อม

2) ระหว่างการเกิดภัย หรือ ชั้นหลีกเลี่ยงจากภัยพิบัติ (Mitigation) ขั้นตอนนี้เป็นลักษณะการปฏิบัติ อำนาจการ ประสานงานในสถานการณ์ภัยพิบัติ เช่น การจัดตั้งศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจ การแจ้งเตือน การอพยพ การเข้าช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น

3) หลังการเกิดภัยพิบัติเป็นขั้นตอนตอบสนองและฟื้นฟู (Response and Recovery) แบ่งออกเป็น การจัดการในระยะสั้นหลังการเกิดภัยพิบัติอย่างทันทีในลักษณะการช่วยเหลือเบื้องต้น เช่น การประเมินความเสียหาย การซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น และการจัดการในระยะยาวในลักษณะการวางแผนรับมือกับภัยพิบัติอย่างยั่งยืน เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการรับมือ การปรับตัวเรื่องภัยพิบัติ การสำรวจปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การฟื้นฟูสภาพจิตใจ เป็นต้น

ต่อมาได้มีการนำแนวคิด “การมีส่วนร่วมของชุมชน” มาใช้ในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เนื่องจากเล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและขับเคลื่อนโดยชุมชนเอง แนวคิดดังกล่าวเริ่มเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (Asian Disaster Preparedness Center: ADPC) สำหรับประเทศไทยกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ

2.4) การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Disaster Risk Management: CBDRM)

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2551) และพรเทพ ศิริวนารังสรรค์ (2554) ให้ความหมายของ การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชน ว่าเป็นฐานการจัดการภัยพิบัติ โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการป้องกัน แก้ไข บรรเทาฟื้นฟูความเสียหายจากภัยพิบัติ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ กำหนดแนวทางแก้ปัญหาและบริหารจัดการภัยในทุกขั้นตอน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดความเสี่ยงภัยของชุมชน และเพิ่มขีดความสามารถให้คนในชุมชนได้ระงับบรรเทาภัยได้ก่อนที่หน่วยงานภายนอกจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ

ขณะที่ นิลุบล สู่พานิช (2549) มองว่า การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานเป็นกระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบครบวงจร มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การประเมินความเสี่ยงของการเกิดภัยพิบัติ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวางแผนเตรียมความพร้อม และหาแนวทางป้องกัน การลดผลกระทบที่เกิดจากความเสียหายอันอาจเกิดจากภัยพิบัติ การวางแผนจัดการในภาวะฉุกเฉินเมื่อเกิดภัย การเตรียมแผนการฟื้นฟูบูรณะหลังการเกิดภัยพิบัติ รวมถึงการติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผล เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและแก้ไข

ดังนั้น สรุปได้ว่า CBDRM เป็นการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากภัยพิบัติ เริ่มตั้งแต่การดำเนินการก่อนเกิดภัยพิบัติโดยหาแนวทางเตรียมความพร้อมเพื่อบรรเทาหรือป้องกัน เตรียมการรับมือเมื่อภัยพิบัติเกิดขึ้น และร่วมกันฟื้นฟูความเสียหายหลังภัยพิบัติผ่านไป โดยเป้าหมายหลักของ CBDRM คือ ลดความเสี่ยงและความล่าช้าของผลกระทบ พร้อมทั้งเสริมสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน รวมถึงสนับสนุนให้ชุมชนมีวัฒนธรรมในการสร้างการป้องกันมากกว่าการตามแก้ไข ทั้งนี้หากชุมชนสามารถปฏิบัติได้จะช่วยหน่วยงานภาครัฐประหยัดงบประมาณในการแก้ไขปัญหาชุมชน และก่อให้เกิดความยั่งยืน ชุมชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย

พรเทพ ศิริวนารังสรรค์ (2554) กำหนดขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

- การคัดเลือกพื้นที่ชุมชนในการดำเนินการ พื้นที่ที่ดำเนินการคัดเลือกควรเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติสูง ดำเนินการศึกษาสภาพพื้นที่ ประวัติการเกิดภัยพิบัติ ผู้ได้รับผลกระทบ และความพร้อมของชุมชนในการจัดการ

- การประเมินความเสี่ยงภัยพิบัติโดยชุมชน พร้อมทั้งวิเคราะห์ความล่าช้าของการสูญเสีย และประเมินความสามารถของชุมชนต่อการจัดการภัยพิบัติ

- การกำหนดคณะกรรมการชุมชนที่เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ

- การระดมความคิดจัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

- การประชาสัมพันธ์สร้างความรู้และความเข้าใจให้กับชุมชนในเรื่องการจัดการภัยพิบัติ

- การติดตาม ประเมินการดำเนินการ และปรับปรุงแก้ไข โดยดำเนินการร่วมกับองค์กรจากภายนอก

ปรากฏการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตลอดจนการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ และการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ผู้หญิงและผู้ชายล้วนแต่เป็นผู้ได้รับผลกระทบและเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งผลกระทบที่ผู้หญิงและผู้ชายได้รับมีความแตกต่างกัน และในการจัดการภัยพิบัติแต่ละขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็น ก่อนการเกิดภัย ระหว่างการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย ผู้หญิงและผู้ชายก็มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน

ในหัวข้อต่อไป ผู้วิจัยนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับ การศึกษาเพศสภาพเพื่อทำความเข้าใจบทบาท ความสัมพันธ์ และเงื่อนไขของเพศสภาพที่ส่งผลต่อผู้หญิงและผู้ชายในการ

ดำรงชีวิตประจำวัน และการได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ รวมถึงบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ตลอดจนแนวคิดเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติ

2.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาพ

2.2.1 แนวคิดเพศสภาพ

ผู้หญิงและผู้ชายในค่านิยมของเพศ (sex) เป็นตัวกำหนดผู้หญิงและผู้ชายตามสรีระพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2555 ได้นิยามศัพท์ คำว่า เพศ หมายถึง รูปที่แสดงให้รู้ว่าหญิงหรือชาย ซึ่งเป็นลักษณะที่มองเห็นด้วยตา ลักษณะทางร่างกาย เค่าโครง ทรวดทรง เป็นต้น เพศนั้นเป็นสิ่งที่ผูกติดมากับมนุษย์ตั้งแต่เกิด ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2547)

ในขณะที่คำว่า เพศสภาพ (gender) เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางภาษาของนักสตรีนิยมตะวันตกคลื่นลูกที่สองเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 ที่ใช้อธิบายความเป็นผู้หญิงและผู้ชายว่าเป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้างขึ้น (socially constructed) ความเป็นหญิงหรือชาย ในความหมายของเพศสภาพนั้นไม่ได้มีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่ถูกถ่ายทอดผ่านสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทพฤติกรรมและความเชื่อที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยที่เพศสภาพมีบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดและกำกับร่วมด้วยเสมอ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555)

นอกจากนี้ เพศสภาพยังถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำของผู้หญิง และใช้เป็นอาวุธทางความคิดในการสร้างความรู้ ทฤษฎี และปฏิบัติการ เพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมให้กับผู้หญิง การใช้เพศสภาพมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์หญิงชายนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจเงื่อนไขความสัมพันธ์อื่นๆระหว่างหญิงชายด้วยเช่นกัน เช่น อายุ อำนาจ ชนชั้น เชื้อชาติ เป็นต้น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555 และนงเยาว์ เนาวรัตน์, 2561)

จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยต่างๆ พบว่า มีการใช้คำ gender ในภาษาไทยแตกต่างกันออกไป เช่น เพศภาวะ เพศสภาพ เพศสภาพ เพศสัมพันธ์ หรือบทบาทหญิงชาย สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า เพศสภาพ แทนคำที่มีความหมายลักษณะเดียวกันทั้งหมดนี้

Harding (1996 อ้างถึงใน นงเยาว์ เนาวรัตน์, 2561) นำเสนอโครงสร้างเพศสภาพออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

- เพศสภาพที่เป็นโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม (gender structure) สะท้อนความคิดและความเชื่อเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงและชาย (gender division of labour) ที่เชื่อมโยงกับการจัดแบ่งพื้นที่ทางสังคมตามวิถีคิดในโลกตะวันตกในลักษณะเป็นทวิและคู่ตรงข้าม ได้แก่ พื้นที่ในบ้าน (private sphere) ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ของผู้หญิงในบทบาทของความเป็นเมียและแม่ที่ต้องมีหน้าที่ดูแลและจัดการภายในบ้าน และพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ถูกจัดแบ่งให้เป็นพื้นที่ของผู้ชาย ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือแม้กระทั่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อทางศาสนาที่ผู้หญิงถูกจำกัดการเข้าถึง ความคิดและความเชื่อเรื่องพื้นที่และบทบาทการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายดังกล่าวถูกผลิตและถ่ายทอดชุดความคิดซ้ำๆ ผ่านวัฒนธรรม ค่านิยมและการอบรมสั่งสอน ทั้งจากในครัวเรือน สังคม และสถาบันการศึกษา

- เพศสภาพที่เป็นระบบโครงสร้างสัญลักษณ์นิยม (gender symbolism) สะท้อนระบบคิดและการรับรู้เรื่องราวแบบซ้ำตรงข้ามตามเพศสภาพหญิงและชาย ผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนหวาน ความอ่อนแอ ความเป็นแม่และเมีย ตรงข้ามกับผู้ชายที่เป็นสัญลักษณ์ของความเข้มแข็ง ก้าวร้าว กล้าหาญ ดังเช่น งาน ผู้หญิงกับภาษา ของ อวยพร พานิช (2541 อ้างถึงในนงเยาว์ เนาวรัตน์, 2561) ภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมและวรรณคดีไทยต่างๆ ตั้งแต่สมัยอดีตเป็นต้นมา สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ชายเป็นผู้ปกครอง ผู้นำ มีความแข็งแกร่ง ในขณะที่ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ มีสภาพเป็นรอง ไร้ซึ่งอำนาจในการปกครองตนเอง

- เพศสภาพที่เป็นคุณลักษณะและพฤติกรรมบุคคล (individual gender) บุคลิกภาพและพฤติกรรมความเป็นเพศสภาพของแต่ละบุคคลในแต่ละวัฒนธรรม มีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับเพศสรีระ โดยสถาบันทางสังคมมีบทบาทในการควบคุมและกล่อมเกลาก่อนหน้านั้น เช่น การใช้ภาษาจำเพาะของเด็กแต่ละเพศ สีและรูปแบบของเสื้อผ้า ของเล่นและการเล่นที่แบ่งแยกระหว่างหญิงและชาย แม้กระทั่งการกำกับพื้นที่และพฤติกรรมการแสดงออกระหว่างหญิงและชาย ส่งผลต่อการบุคลิกภาพและแสดงออกเฉพาะแต่ละเพศในแต่ละบุคคลตามแต่ละวัฒนธรรม

จากโครงสร้างเพศสภาพทั้ง 3 รูปแบบแสดงให้เห็นว่า เพศสภาพนั้นอิงแอบอยู่กับสังคมวัฒนธรรม ค่านิยม และการถ่ายทอดหรือส่งต่อความเชื่อโครงสร้างเพศสภาพทั้ง 3 รูปแบบซ้ำๆ โดยผ่านการกล่อมเกลาก่อนหน้านั้นในรูปแบบต่างๆ เป็นการตอกย้ำว่า พื้นที่และบทบาทของผู้หญิงในสังคมอยู่ภายใต้การให้อำนาจผู้ชายและผลักให้ผู้หญิงเป็นรอง ดังนั้น ในการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นเพศสภาพนั้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยมของพื้นที่นั้นๆ ด้วยเช่นกัน

2.2.2 แนวคิดเพศสภาพกับการพัฒนา

แนวคิดความไม่เท่าเทียมกัน (inequality) ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่มีภายในสังคมนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาเพศสภาพเพื่อความเท่าเทียม หนึ่งในแนวคิดการพัฒนาเพศสภาพที่เป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนา นั่นคือ แนวคิดการพัฒนาเพศสภาพเข้าสู่การพัฒนากระแสหลัก (gender mainstreaming) ซึ่งเริ่มต้นมาจากปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี (Beijing Declaration and Platform for Action) ในการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรี ครั้งที่ 4 ที่กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ปี พ.ศ. 2538 เกิดเป็นการพัฒนาแนวคิดหญิงชายในยุคต่อมา (สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, 2554) ซึ่งในปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่งในประเด็นที่ 11 เรื่องผู้หญิงและสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลครอบครัวและชุมชน มีสถานะเป็นทั้งผู้บริโภค ผู้ผลิต ผู้ดูแลครอบครัว และเป็นผู้จัดการและใช้ทรัพยากร เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเด็กผู้หญิงและผู้หญิงในทุกช่วงอายุ ผู้หญิงในฐานะผู้บริหารจัดการทรัพยากรมักไม่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา การฝึกอบรมและการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร ทำให้ผู้หญิงขาดประสบการณ์ และทักษะในด้านการบริหารทรัพยากร รวมถึงผู้นำในองค์กรสตรีนั้นก็ยังไม่สามารถประสานงานกับองค์กรระดับชาติได้มากเท่าที่ควร (สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, 2554)

วัตถุประสงค์ของข้อเสนอแนะในแผนปฏิบัติการ คือ การนำสตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในฐานะผู้บริหาร ออกแบบ วางแผน ปฏิบัติงาน และประเมินผลของโครงการสิ่งแวดล้อม การบูรณาการประเด็นมุมมองของหญิงชายเข้าไปในนโยบายและโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนการจัดตั้งหรือเสริมความแข็งแกร่งให้กลไกระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระหว่างประเทศ เพื่อประเมินผลกระทบของนโยบายการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสตรี (สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, 2554)

ต่อมาในปี 2558 การประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2553 มีประเทศที่เข้าร่วมจากทั่วโลกจำนวน 193 ประเทศ กำหนดให้มีการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (The United Nations Sustainable Goals : SDGs) เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกันและบรรลุผลสำเร็จภายในปี 2030 มีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยเป้าหมายที่ 5 (SDGs 5 : gender equality) มุ่งเน้นความเสมอภาคระหว่างเพศ และการเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กผู้หญิง สิทธิการพัฒนาศักยภาพและการเข้าถึงองค์ความรู้ต่างๆ ตลอดจนการมีบทบาททางการเมืองและ การทำงานของผู้หญิงอย่างเท่าเทียม อย่างไรก็ตามนักสตรีนิยมยังมีข้อวิพากษ์แนวทาง

เป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนในเป้าหมายที่ 5 ความเสมอภาคระหว่างเพศ และเป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (SDG 8 : Decent work and economic growth) ที่ไม่มีความสอดคล้องกัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

นอกจากแนวคิดการพัฒนาเพศสภาพให้เข้าสู่การพัฒนาในกระแสหลักแล้วนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเพศสภาพที่เกี่ยวกับการพัฒนา จากการรวบรวมเอกสาร ทำให้แบ่งแนวคิดออกได้เป็น 4 แนวคิดหลัก (คำศรี สิทธิวรดา, 2552; ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2550; วิระดา สมสวัสดิ์, 2549; สันฐิตา กาญจนพันธุ์, 2554; Visvanathan et al., 2007) ดังนี้

1) แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา หรือ Women in Development (WID)

แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (WID) เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1970 จัดเป็นแนวคิดที่เก่าที่สุดที่ให้ความสำคัญต่อผู้หญิง การพัฒนาตามแนวคิด WID อยู่บนสมมติฐานของทฤษฎีความทันสมัย (modernization theory) มุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทฤษฎีความทันสมัยนั้นให้ภาพสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional societies) เป็นสังคมที่มองผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจ (male-dominated) และให้ภาพสังคมทันสมัยในทฤษฎีการพัฒนา แนวคิดนี้จึงมีการเรียกร่องสิทธิความเท่าเทียมกันของผู้ชายและผู้หญิง (วิระดา สมสวัสดิ์, 2549)

WID มองว่าผู้หญิงยังไม่ถูกมองเห็นและไม่ถูกรวมเข้าไปในระบบเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา จึงมีการผลักดันให้ผู้หญิงเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจ ทั้งในการผลิตและการจ้างงาน มีการเรียกร่องให้เปลี่ยนแปลงกฎระเบียบและกฎหมาย ตลอดจนการส่งเสริมให้ผู้หญิงสามารถเข้าสู่ภาคการผลิตในระบบเศรษฐกิจ แนวคิดนี้มุ่งเน้นการนำผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในบทบาทการผลิต แต่แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์ว่าเป็นเพียงการพัฒนาที่นำเอาผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในงานส่วนใหญ่ที่เชื่อมโยงกับบทบาทการผลิตซ้ำ ซึ่งถือเป็นบทบาทหลักของผู้หญิงที่ต้องทำ เช่น โครงการอนามัยแม่และเด็กที่มีมุมมองมาจากบทบาทความเป็นแม่และเมีย การให้การศึกษาเน้นการส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานมากขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงบทบาทงานผลิตซ้ำที่ผู้หญิงต้องรับหน้าที่อยู่ก่อนหน้าแล้ว แต่ไม่ได้รับความสำคัญและให้คุณค่าและมูลค่างานผลิตซ้ำภายใต้กรอบโครงสร้างสังคมดั้งเดิม ตลอดจนยังคงมีมุมมองที่มองว่าผู้หญิงเหมือนกันหมด โดยไม่คำนึงถึงประเด็นความแตกต่างทางชนชั้น เชื้อชาติและวัฒนธรรมของผู้หญิงแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม (มณีวอน หลวงสมบัติ, 2554)

2) แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา หรือ Women and Development (WAD)

แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (WAD) มาจากลัทธิมาร์กซิสต์ในยุคการปฏิวัติเกษตรกรรม (agricultural revolution) เกิดขึ้นในปลาย ค.ศ.1970 การตั้งถิ่นฐานเพื่อปลูกพืช และ

เลี้ยงสัตว์ ทำให้เกิดโครงสร้างทางสังคม มุ่งเน้นการผลิต ระบบการผลิตเป็นตัวกำหนดสถานภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

แนวคิด WAD มองว่าการนำผู้หญิงเข้าไปในการพัฒนาตามแนวคิด WID ในบางกรณีไม่ได้ส่งผลดีต่อผู้หญิงเท่าใดนัก นักสตรีนิยมหลายสาย เช่น สตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ สตรีนิยมสายรากเหง้าและสตรีนิยมแนวพิงพา ต่างวิพากษ์ทฤษฎีความทันสมัยซึ่งเป็นฐานคิดของ WID ว่าผู้หญิงอยู่ในงานการผลิตอยู่แล้ว การผลักดันให้ผู้หญิงเข้าไปในงานผลิตมากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ยังคงมีการกดขี่ผู้หญิงอยู่ เป็นการเพิ่มภาระให้ผู้หญิงมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ (Karl, 1995 อ้างในมณีวอน หลวงสมบัติ, 2554) แนวคิด WAD จึงมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกระบวนการพัฒนา ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา มากกว่าการเน้นให้ผู้หญิงเข้าร่วมการพัฒนาเพียงอย่างเดียว แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้มุ่งเน้นเพียงมุมมองเรื่องการแบ่งงานในด้านการผลิต โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับหน้าที่ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้การให้ความสำคัญกับการทำงานด้านการผลิตซ้ำ (reproduction) ยังมีอยู่น้อยมากเช่นเดิม (คำศรี สิทธิวรดา, 2552)

วิธีคิดของ WAD จากข้อเสนอเชิงวิเคราะห์ของ Jaquette (1982 อ้างใน Visvanathan et al., 2007) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า นักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์และนักสตรีนิยมแนวสตรีนิยมมีความเห็นร่วมกันว่า โครงสร้างของการผลิตเป็นตัวกำหนดสถานภาพของผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นกลไกที่ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะที่ต่ำต้อย เนื่องจากทฤษฎีมาร์กซิสต์มองว่า งานบ้านหรือการทำงานในขั้นตอนการผลิตซ้ำ (reproductive services) มีความสำคัญมากสำหรับนายจ้าง เนื่องจากกำไรของคนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับค่าจ้างที่มีมูลค่าต่ำกว่างานให้แก่คนงาน

3) แนวคิดหญิงชายกับการพัฒนา หรือ Gender and Development (GAD)

แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ.1980 มาจากแนวคิดสตรีนิยมฝ่ายสังคมนิยมที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีความทันสมัย มุ่งเน้นที่ความสัมพันธ์ของบทบาทชายหญิง การหาสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทน้อยกว่าผู้ชาย แนวคิด GAD ให้ความสำคัญกับการมองแบบองค์รวม (holistic approach) โดยมองผู้หญิงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม ยอมรับการมีส่วนร่วมของผู้ชายในฐานะผู้สนับสนุน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม ไม่เน้นความสำคัญแต่เพียงด้านการผลิต แต่รวมถึงการให้ความสำคัญกับผู้หญิงที่ทำงานทั้งในครอบครัว และสังคมภายนอก ทั้งที่เป็นงานส่วนตัวและงานสาธารณะ นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังมองว่า ผู้หญิงมีฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมากกว่าผู้ช่วยในการพัฒนา และควรให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองเพิ่มขึ้น (Young, 1997)

แนวคิด GAD มุ่งเน้นความสัมพันธ์ของเพศสภาพ (Gender relations) ในการวิเคราะห์มากกว่าการเน้นที่ตัวผู้หญิง (women) มุมมองนี้เปิดโอกาสให้ผู้ชายเข้ามามีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนผู้หญิงได้ (Visvanathan et al., 2007) การพัฒนาตามแนวคิดนี้เป็นการวิเคราะห์

ความซับซ้อนของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดย Kaan (2007) อธิบายวิถีคิดของ GAD ว่า GAD มุ่งให้ความสำคัญกับการผลิตซ้ำ (Reproduction) ซึ่งต่างจากการวิเคราะห์แนวมาร์กซิสต์ที่ให้ความสำคัญกับการผลิต (Production) โดย GAD เปิดโอกาสให้แหล่งทุน องค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมพัฒนา และสามารถแยกแยะระหว่างทุนนิยม พิตาธิปไตย และเชื้อชาตินิยม จุดเด่นของ GAD คือ การนำนวัตกรรมเรื่องเพศสภาพเข้ามาใช้ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ของชาย-หญิง การวิเคราะห์และประเมินการกระจายอำนาจในครัวเรือน ที่ดิน และทรัพยากรต่างๆ เช่น เพศสภาพในภาคเกษตรกรรม การใช้ที่ดิน และการมีส่วนร่วมในชุมชน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2550)

โดยสรุปแนวคิดของ GAD นั้นเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ซับซ้อนกว่าแนวคิด WID และ WAD โดยมีมุมมองการพัฒนาเพศสภาพที่มากกว่าการพัฒนาระบบและวิถีการดำรงชีวิต และการพัฒนาบทบาทผู้หญิง เพื่อให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แนวคิด GAD ยังมองถึงการยกระดับทางสังคมและปัจเจกบุคคล การเพิ่มอำนาจให้กับผู้หญิง รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้ชายเข้ามามีส่วนช่วยในการสนับสนุนผู้หญิงในบทบาทต่างๆ ด้วยเช่นกัน

4) แนวคิดผู้หญิง สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา หรือ Women Environment and Development (WED)

แนวคิด WED ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสตรีนิยมแนวนิเวศ (ecofeminism) ซึ่งมองว่า ผู้หญิงมีความแตกต่างและเหมาะสมกว่าผู้ชายในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากผู้หญิงเชื่อมโยงและใกล้ชิดกับธรรมชาติด้านชีวภาพ การดำรงชีวิตประจำวัน การพัฒนาแบบ WED มาจากการมองเห็นความเชื่อมโยงของผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม การเน้นบทบาทของผู้หญิงในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างอำนาจของผู้หญิง และนำไปสู่ความเสมอภาคของชายหญิง ปัญหาสิ่งแวดล้อมมาจากความไม่เสมอภาคทางสังคมตามแนวคิดพิตาธิปไตย ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นปัญหาทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นปัญหาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและผลประโยชน์ที่เกิดจากมนุษย์และสถาบันต่างๆ เช่น ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และองค์กรสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ รวมถึงกระบวนการทางสังคม จากมุมมองดังกล่าว นักสตรีนิยมจึงดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเสมอภาคในสังคมนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและผู้หญิงไปพร้อมกัน (คำศรี สิทธิวรดา, 2552; สันฐิตา กาญจนพันธุ์, 2554)

แนวคิดผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งแนวคิดย่อยออกเป็น 3 แนวคิด ดังนี้ (สันฐิตา กาญจนพันธุ์, 2554)

- สตรีนิยมนิเวศสายวัฒนธรรม (cultural ecofeminism) เชื่อว่า ผู้หญิงและธรรมชาติมีความเหมือนและใกล้ชิดกัน ซึ่งเป็นผลมาจากระบบคิดแบบพิตาธิปไตย มองว่า ผู้หญิงรู้จักและเข้าใจธรรมชาติมากกว่าผู้ชายที่มีวิถีคิดแบบก้าวร้าว แข่งขัน และการครอบครองธรรมชาติ ซึ่งต่างจากผู้หญิงที่ให้คุณค่ากับธรรมชาตินำไปสู่การอนุรักษ์

- สตรีนิยมนิเวศแนวสังคม (social ecofeminism) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ แนวคิดนี้ยอมรับความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง ข้อจำกัดการเข้าถึงทรัพยากร ความด้อยโอกาสของผู้หญิงขึ้นอยู่กับการศึกษาของผู้ชายที่ต้องมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิงเท่านั้น

- สตรีนิยมนิเวศแนววิพากษ์ (critical ecofeminism) แนวคิดนี้แสดงความเชื่อมโยงระบบปิตาธิปไตยกับการครอบงำธรรมชาติ การวิพากษ์วิธีคิดแบบแยกคู่ตรงข้าม (dualism) แยกระหว่างเหตุผลกับธรรมชาติ โดยเหตุผลเป็นเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่ซับซ้อน อะไรที่ดีจะถูกจัดไว้ในส่วนของเหตุผล อะไรที่ต่ำกว่าจะถูกจัดไว้ในส่วนของธรรมชาติ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน

สัณฐิตา กาญจนพันธุ์ (2554) ได้นำเสนอ ข้อวิพากษ์นิเวศสตรีนิยมและวาทกรรมผู้หญิงสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังนี้

- ข้อวิพากษ์ที่หนึ่ง แนวคิดที่ว่าผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติด้านชีววิทยา การเจริญพันธุ์ที่ใกล้เคียงกัน และถูกเอาเปรียบโดยระบบปิตาธิปไตยเช่นเดียวกัน ญกวิพากษ์ว่าลักษณะชีววิทยาไม่ได้ทำให้ผู้หญิงใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย แต่วัฒนธรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทให้ผู้หญิงใกล้ชิดกับธรรมชาติในเรื่องของการผลิต การเจริญพันธุ์ การตั้งครรรภ์ และการเลี้ยงดู เช่นเดียวกับธรรมชาติที่ทำหน้าที่ สร้างอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและพลังงาน ซึ่งต่างกับผู้ชายที่ทำหน้าที่การผลิตด้านเศรษฐกิจ สอดคล้องกับมุมมองนักนิเวศสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ Maria Mies เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากระบบปิตาธิปไตยร่วมกับระบบทุนนิยม (capitalist patriarchy) ในแบบของการแบ่งงานระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยทุนนิยมให้ความสำคัญกับการควบคุมทรัพยากร การสะสมวัตถุและผลประโยชน์ เน้นการให้อำนาจและการเข้าถึงทรัพยากรให้กับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังนั้นการปรับบทบาททางเพศ (gender roles) การจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมและการสร้างทางเลือกในการทำงานและการเมืองจะทำให้เกิดความเสมอภาคและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

- ข้อวิพากษ์ที่สอง แนวคิดผู้หญิงใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงและธรรมชาติถูกเอาเปรียบโดยผู้ชาย และผู้หญิงได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ชาย แนวคิดนี้เป็นการเหมารวมผู้หญิงทุกคนและผู้ชายทุกคน แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์ว่า ผู้หญิงและผู้ชายไม่ได้มีความเหมือนกันหมดทุกคน แต่มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม วัฒนธรรม ชนชั้น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และอายุ ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต เพศสภาวะ อายุ และชนชั้น ผู้หญิงและผู้ชายระดับล่างจะได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้หญิงและผู้ชายที่อยู่ในสถานภาพสูงกว่า ในการพิจารณาผู้ชายและผู้หญิงในระดับเดียวกัน จะพบว่า ผู้หญิงได้รับโอกาสการตัดสินใจและการเข้าถึงทรัพยากรน้อยกว่าผู้ชายใน

ระดับเดียวกัน ในขณะที่ปัจจัยด้านอายุก็มีผลในการเข้าถึงทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจในกลุ่มผู้หญิงด้วยตนเอง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ความคาดหวัง และแรงจูงใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมก็แปรผันตามอายุด้วยเช่นกัน

- ข้อวิพากษ์ที่สาม จากแนวคิดผู้หญิงใกล้ชิดกับธรรมชาติที่เป็นผลมาจากการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย การใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันจากการทำงาน ทำให้ผู้หญิงมีความห่วงใยธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย ส่งผลให้ผู้หญิงมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าผู้ชาย ประเด็นนี้ถูกวิพากษ์ว่า ประเด็นผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับความรู้ ภาระงานที่ทำ และประสบการณ์จากการทำงาน เช่น ผู้หญิงอาจมีความรู้ด้านพันธุ์พืชมากกว่าผู้ชาย แต่ผู้ชายอาจมีความรู้เรื่องลักษณะดินดีกว่าผู้หญิง แนวคิด WED ไม่ได้มองว่าความรู้สามารถสร้างขึ้นมาได้ รวมถึงกระบวนการทางสังคมเชิงอำนาจ ซึ่งทำให้ผู้หญิงมีโอกาสในการแสดงออกทางความรู้และการมีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนน้อยกว่าผู้ชาย เช่น ผู้หญิงมักได้รับโอกาสในการเข้าประชุมและการแสดงออกในกิจกรรมชุมชนน้อยกว่าผู้ชาย

- ข้อวิพากษ์ที่สี่ นโยบายที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในการจัดการทรัพยากร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่ผู้หญิง ทำให้ภาระงานของผู้หญิงเพิ่มขึ้น โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนเช่นเดียวกับงานบ้านที่ผู้หญิงรับผิดชอบในครัวเรือน ดังนั้นการส่งเสริมผู้หญิงให้เข้าทำงานชุมชนซึ่งเท่ากับเป็นการหาประโยชน์จากผู้หญิงมากขึ้น

- ข้อวิพากษ์ที่ห้า ผู้หญิงเห็นประโยชน์ของผู้อื่นสำคัญกว่าตัวเองและมีความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อม วิธีคิดนี้มีข้อบกพร่อง เนื่องจากการทำงานส่วนรวมหรืองานด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับการทำงานกันทำ ไม่ได้หมายความว่า ผู้หญิงจะต้องเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า

- ข้อวิพากษ์ที่หก ธรรมชาติไม่ได้ถูกกระทำฝ่ายเดียว แต่ธรรมชาติมีการดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลงและตอบโต้ตลอดเวลา ดังนั้นสังคมจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตและธรรมชาติให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและยุติธรรม

จากแนวคิด WID, WAD, GAD และ WED ผู้วิจัยสรุปแต่ละประเด็นที่สำคัญ โดยแบ่งเป็นมุมมองของแต่ละแนวคิด รวมถึงวิธีการที่แนวคิดมุ่งเน้นในการพัฒนาผู้หญิงและผู้ชาย รวมถึงจุดอ่อนของแต่ละแนวคิด ออกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2- 4 แสดงผลสรุปแนวคิดหลักเกี่ยวกับเพศสภาพ

	Women in Development (WID)	Women and Development (WAD)	Gender and Development (GAD)	Women Environment and Development (WED)
ภูมิหลังแนวคิด	<p>- มาจากสมมุติฐานของทฤษฎีความทันสมัย (modernization theory) แบ่งสังคมออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) สังคมแบบเก่า (traditional societies) เป็นสังคมที่ให้อำนาจเด็ดขาดกับผู้ปกครอง มองว่าผู้ชายเป็นใหญ่ (male-dominated) จึงเน้นการให้ความสำคัญกับค่านิยมหรือคุณค่าตามแบบตะวันตก และ(2) สังคมทันสมัย ในทฤษฎีการพัฒนาเป็นสังคมประชาธิปไตย มีความเท่าเทียมกัน สังคมทันสมัยจึงเป็นสังคมที่อ่อนไหวต่อการถูกกดขี่ของผู้หญิง</p>	<p>- มาจากแนวคิดลัทธิมาร์กซิสต์ ในยุคการปฏิวัติเกษตรกรรม (agricultural revolution) การตั้งถิ่นฐานเพื่อปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ ทำให้เกิดโครงสร้างทางสังคม มุ่งเน้นการผลิต ระบบการผลิตเป็นตัวกำหนดสถานภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย</p> <p>- ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ผู้หญิงเป็นชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกระบวนการพัฒนามากกว่า การเน้นให้ผู้หญิงเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเดียว</p>	<p>- เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1980 มาจากแนวคิดสตรีนิยม (feminist activism) ที่แยกออกมาจากนักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ที่มองว่าการแบ่งแยกชนชั้นไม่สามารถอธิบายเรื่องการถูกกดขี่ของผู้หญิงได้ แนวคิดนี้อยู่ใต้อิทธิพลของนักสตรีนิยมสังคมนิยม (socialist feminist) GAD เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้หญิงผู้ชาย มุ่งเน้นความสัมพันธ์ทางเพศสภาพ (gender relations)</p>	<p>- แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสตรีนิยมแนวนิเวศ (ecofeminism)</p> <p>- ผู้หญิงมีความแตกต่างและเหมาะสมกว่าผู้ชายในด้านการอนุรักษ์ ผู้หญิงเชื่อมโยงและใกล้ชิดกับธรรมชาติด้านชีวภาพ การดำรงชีวิตประจำวัน</p>
จุดมุ่งเน้น	<p>- นักสตรีนิยมแนวเสรีนิยมผลักดันให้มีการบูรณาการผู้หญิงเข้าสู่การ</p>	<p>- ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ผู้หญิงเป็นชนชั้นที่ถูก</p>	<p>- เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้หญิงผู้ชาย มุ่งเน้น</p>	<p>- เน้นการมองเห็นความเชื่อมโยงของผู้หญิงกับ</p>

	Women in Development (WID)	Women and Development (WAD)	Gender and Development (GAD)	Women Environment and Development (WED)
	พัฒนาในฐานะแรงงานหรือผู้ผลิต - มุ่งเป้าหมายการพัฒนาเน้นที่ปัจเจกบุคคล	เอาเปรียบ มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกระบวนการพัฒนามากกว่าการเน้นให้ผู้หญิงเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเดียว	ความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ (gender relations)	สิ่งแวดล้อม บทบาทของผู้หญิงในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างอำนาจของผู้หญิงและนำไปสู่ความเสมอภาคของชายหญิง
วิธีการที่ใช้ในแนวคิด	- การให้ความรู้ การถ่ายทอดวิชาการและการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน	- การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน และการดำเนินกิจกรรม	- การศึกษาโครงสร้างและสถาบันทางสังคมไม่ได้แทรกแซงหรือหาวิธีการดำเนินงานเพื่อรวมผู้หญิงเข้ากับการพัฒนา - การมีส่วนร่วมของรัฐในการส่งเสริมและการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงอย่างอิสระ	- การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทและเพิ่มโอกาส การเข้าถึงทรัพยากร โดยให้ความสำคัญกับผู้หญิงและธรรมชาติไปพร้อมกัน

ผู้วิจัยนำแนวคิดเพศสภาพทั้ง 4 แนวคิด ดังกล่าวข้างต้นมาใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่มีในชุมชน ทั้งในความสัมพันธ์ของผู้หญิงและผู้ชายในการดำเนินชีวิตประจำวัน และในการจัดการภัยพิบัติ รวมถึงการนำแนวคิดเหล่านี้มาใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการขับเคลื่อนกิจกรรมระดับกลุ่มและเครือข่าย

2.2.3 การวิเคราะห์เพศสภาพ

ผู้วิจัยสรุปแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการวางแผนพัฒนาประเด็นเพศสภาพในประเทศโลกที่สาม (the Third World) ของ Moser (1993) มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1) การแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ (gender division of labour) ซึ่งเป็นภารกิจของผู้หญิงทั้ง 3 บทบาท คือ

- งานการผลิตซ้ำ (reproductive work) หรืองานดูแลครอบครัว เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลความเป็นอยู่ สุขภาพของคนในบ้าน รวมไปถึงหน้าที่ของการผลิตสมาชิกหรือลูกที่ถือเป็นการผลิตแรงงานในอนาคต โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงรับหน้าที่ในบทบาททางด้านนี้

- งานการผลิต (productive work) เป็นงานที่ทำทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตที่มีมูลค่าเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน ซึ่งผู้หญิงในบทบาททางการผลิตภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นการทำงานในฐานะเกษตรกรอิสระ ภรรยาของชาวนาและคนงานที่มีค่าจ้าง

- งานทางสังคมหรือชุมชน (community work) เป็นงานหรือกิจกรรมที่ผู้หญิงและผู้ชายใช้เวลาว่างจากงานทั้ง 2 บทบาทข้างต้นมาดำเนินกิจกรรม ส่วนใหญ่เป็นงานที่ทำด้วยความสมัครใจ บทบาทด้านงานชุมชนของผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นส่วนที่เสริมมาจากการผลิตซ้ำ เช่น การดูแลสุขภาพ การจัดการทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง ต่างจากงานทางสังคมของผู้ชายที่เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเมืองภายในชุมชน ซึ่งมักเป็นงานที่ได้รับค่าจ้างหรือเพิ่มสถานะและอำนาจให้กับผู้ชาย

2) การประเมินความต้องการของเพศสภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนผู้หญิงเกี่ยวกับความต้องการที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน และเพื่อเป็นการวางแผนความต้องการในเชิงยุทธศาสตร์ด้านบทบาทหญิงชาย ทำให้ผู้หญิงได้รับความเท่าเทียมกับผู้ชายในหลายๆด้าน

3) การตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน การลด การควบคุมและการใช้ทรัพยากร และผู้มีอำนาจในการตัดสินใจภายในครัวเรือน

4) การวางแผนเพื่อให้เกิดความสมดุลกับบทบาทของผู้หญิงทั้ง 3 บทบาท เพื่อวางแผนไม่ให้บทบาทด้านใดกระทบกับอีกสองด้าน การวางแผนแบ่งเวลาเพื่อทำงานในบทบาทต่างๆ

วิธีการจัดการในแต่ละบทบาทเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมในแต่ละบทบาท

5) แนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้หญิงในประเทศโลกที่สาม ในมุมมองความแตกต่างของสถานภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่มองความเป็นรองของผู้หญิง ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ด้านสวัสดิการ (Welfare Approach) แนวคิดนี้มองว่า ผู้หญิงเป็นฝ่ายรอรับผลประโยชน์จากการพัฒนามากกว่าเป็นผู้เข้าร่วมการพัฒนา และบทบาทหลักของผู้หญิงคือบทบาทในงานผลิตซ้ำในการเลี้ยงดูและอบรมสมาชิกในครอบครัวในฐานะแม่ รูปแบบการให้ความช่วยเหลือเป็นแบบจากบนสู่ล่าง (top-down) โดยไม่มีการนำเอาประเด็นเพศสภาพหรือผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน

- ความเสมอภาค (Equity Approach) แนวคิดความเสมอภาคเริ่มต้นจากแนวคิด WID ในปี 1976 -1985 ที่ให้ความสำคัญประเด็นความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงผู้ชายในพื้นที่ครัวเรือนและพื้นที่สาธารณะ ในด้านนี้จึงให้ความสำคัญกับบทบาททั้งสามด้านของผู้หญิง เน้นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีอิสระและการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจและการเมือง เพื่อสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย

- การขจัดความยากจน (Anti-Poverty Approach) เป็นแนวปฏิบัติที่สองของแนวคิด WID ซึ่งมีความแตกต่างจากความเสมอภาค แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในด้านเศรษฐกิจ โดยมีสมมุติฐานว่าความยากจนของผู้หญิงมาจากการเลือกปฏิบัติทางเพศในตลาดแรงงานและข้อจำกัดในการเข้าถึงที่ดินและทุนทรัพย์ต่างๆ เป็นผลมาจากสถานภาพที่เป็นรองของผู้หญิง ดังนั้นการขจัดความยากจนนั้นจึงเน้นการสร้างรายได้ให้แก่ผู้หญิง แต่ไม่เป็นการเพิ่มภาระให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักขึ้นอีกสองเท่า ซึ่งรายได้จากการทำงานของผู้หญิงที่เพียงพอส่งผลต่อการเข้าร่วมงานชุมชนหรือสังคมด้วยเช่นกัน

- การสร้างประสิทธิภาพในการทำงานของผู้หญิง (Efficiency Approach) เป็นแนวปฏิบัติที่สามของแนวคิด WID ในช่วงการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี 1980 งบประมาณภาครัฐที่ถูกตัดออกมากที่สุดคืองบประมาณด้านการศึกษาและสาธารณสุข รวมถึงเงินช่วยเหลือต่างๆ ที่มอบให้กลุ่มคนเปราะบางและด้อยโอกาส ซึ่งผู้ที่ได้รับกระทบมากที่สุดคือ ผู้หญิงและเด็ก แนวคิดนี้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาผู้หญิง บนสมมุติฐานการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกิจกรรมเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มขึ้นของความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ ทำให้ผู้หญิงต้องทำงานด้านการผลิตหนักมากขึ้น ส่งผลให้ผู้หญิงต้องใช้เวลาในงาน 3 ด้านมากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า ในขณะที่โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาการบริการสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ น้อยลง

- การเสริมอำนาจ (Empowerment Approach) เป็นแนวปฏิบัติการพัฒนาล่าสุดของผู้หญิงในประเทศโลกที่สาม มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้หญิงพึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น แนวคิดนี้มีมุมมองว่าความเป็นรองของผู้หญิงไม่ใช่เกิดขึ้นจากโครงสร้างสังคมผู้ชายเป็นใหญ่เพียงอย่างเดียว แต่มีสาเหตุมาจากการอิทธิพลการปกครองของระบบอาณานิคม (colonialism) และอาณานิคมใหม่ (neo-colonialism) แนวคิดการเสริมอำนาจนี้มุ่งเน้นการสร้างและยอมรับอำนาจในตัวผู้หญิง การพัฒนาให้ผู้หญิงสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการยอมรับบทบาทงาน 3 ด้านของผู้หญิง และการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ในประเด็นเพศสภาพ โดยยุทธศาสตร์ระยะสั้นเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การสนับสนุนความต้องการและสิทธิขั้นพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ระยะยาวเน้นไปที่โครงสร้างที่ทำให้สังคมเกิดความไม่เท่าเทียมในเพศสภาพ

6) การนำผู้หญิงเข้าไปอยู่ในกระบวนการวางแผนและสร้างความตระหนักด้านมิติหญิงชายให้แก่พนักงานและองค์กรต่างๆ เพื่อผนวกรวมเข้าไปอยู่ในแผนงานและนโยบายในระดับมหภาค

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่พูดถึงการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproductions) ที่จากเดิมนั้น แนวคิดระบบทุนนิยมให้ความสำคัญกับงานด้านการผลิต (productive work) ที่สร้างรายได้มากกว่างานการผลิตซ้ำ (reproductive work) เช่น การดูแลบ้าน แรงงานผู้หญิงภายในบ้าน เป็นต้น งานส่วนหลังนี้มักไม่ได้ถูกให้มูลค่ามากนัก แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์และพัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ดังนี้

Rai (2011) ได้ให้ความหมาย การผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ซึ่งเป็นภารกิจหลักของผู้หญิงทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

- การผลิตซ้ำทางชีววิทยา (รวมถึงการผลิตแรงงาน) หมายรวมถึงความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และการรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
- งานการผลิตภายในบ้านที่ไม่มีการจ่ายค่าตอบแทน ทั้งผลผลิตและการบริการ ซึ่งประกอบไปด้วย การดูแลสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบต่างๆ เช่นเดียวกันกับการทำงานสังคมและงานอาสาสมัครที่มีภายในชุมชน
- การผลิตซ้ำของวัฒนธรรมและการรักษาเสถียรภาพและความสัมพันธ์ที่มีภายในชุมชน

แม้ว่าสังคมได้ให้คุณค่ากับหน่วยของครอบครัว คริวเรือนและชุมชน แต่การผลิตซ้ำทางสังคมก็ยังไม่ได้ถูกให้คุณค่าหรือนับรวมเข้าไปในบัญชีประชาชาติ (the UN System of National Accounts ; SNA) และใน GDP ของประเทศ ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งชนชั้น

ทางเพศจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง งานด้านการผลิตซ้ำที่ไม่ได้ถูกให้คุณค่า อาจจะทำให้เกิดความผิดพลาดในการคาดการณ์ทางเศรษฐกิจ และอาจเกิดข้อบกพร่องในการวางแผนนโยบายได้ (Rai, 2011)

จุดเริ่มต้นของแนวคิดนี้เริ่มจาก งานของ Beneria (1995) ซึ่งนำเสนอให้ยอมรับการประเมินค่าการทำงานของผู้หญิง ซึ่งเป็นผลจากการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการเพศสภาพเชิงเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากพบว่า การวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านการผลิตซ้ำที่ผู้หญิงทำ ทั้งที่กิจกรรมต่างๆ ของผู้หญิงภายในครัวเรือนก็ถือเป็นแรงงานภายในครัวเรือนเช่นกัน แต่ในทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้นับแรงงานในครัวเรือนเป็นแรงงานที่มีมูลค่าและต้องได้รับค่าตอบแทน ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ครัวเรือนแบบใหม่ (The New Household Economics) เสนอข้อถกเถียงเรื่องแรงงานภายในครัวเรือน มีการนำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันในเพศสภาพภายในครัวเรือน ซึ่งเน้นการวิเคราะห์และการให้ความสำคัญกับงานด้านการผลิต (production) โดยแยกออกจากงานการผลิตซ้ำ (reproduction) ทำให้สังคมเข้าใจถึงความสำคัญของบทบาทด้านการผลิตซ้ำของผู้หญิงมากขึ้น (Kabeer, 2005)

งานวิจัยของ Rai (2007) ได้ทำการสำรวจสถานการณ์งานของผู้หญิงที่ไม่ได้ถูกประเมินมูลค่าในระบบทุนนิยมแบบดั้งเดิม มีการแบ่งงานด้านการผลิตว่าเป็นการสร้างรายได้และมีมูลค่า ในขณะที่งานการผลิตซ้ำไม่ได้ถูกนับเป็นมูลค่า ดังนั้นแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองโดยนักสตรีนิยม จึงโต้แย้งว่า ไม่ควรแยกการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproductions) ออกจากการผลิต (production) เนื่องจากในความเป็นจริง การผลิตประกอบด้วยปัจจัยที่นับได้และนับไม่ได้ นักสตรีนิยมสายเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงได้นำงานด้านการผลิตซ้ำเข้ามานับเป็นแรงงานในการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วย วิธีคิดนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการเปลี่ยนกระบวนทัศน์กระแสหลัก และจากแนวคิดการให้คุณค่างานด้านการผลิตซ้ำทางสังคมดังกล่าว ทำให้งานทุกงานของผู้หญิงตั้งแต่ในระดับครัวเรือนจนถึงงานชุมชนกลายเป็นงานที่สามารถประเมินเป็นมูลค่าได้ทั้งหมด สอดคล้องกับมุมมองของ วิระดา สมสวัสดิ์ (2549) ที่พูดถึงประเด็นความเสมอภาคว่า ในขณะที่นักสตรีนิยมหยิบยกประเด็นเรื่องความเสมอภาคในการแบ่งงานกันทำ มีการรณรงค์เรื่องความเสมอภาคของผู้หญิงและผู้ชายในทุกเรื่อง แต่การทำงานด้านการผลิตซ้ำหรือแรงงานในครัวเรือนของผู้หญิงยังไม่ได้ถูกให้คุณค่า จึงถือว่าไม่ได้รับความเสมอภาคกับผู้ชาย อย่างเช่นเดิม ทิศนคติดังกล่าวแฝงอยู่ในแนวคิดระบบชายเป็นใหญ่ที่ซ่อนอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

หลังจากนั้น Rai (2011) และ Rai (2013) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องความเสื่อมโทรม (depletion) ของงานการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งความหมายที่ตรงไปตรงมาและเข้าใจได้ง่ายของความเสื่อมโทรม (depletion) คือ การทรุดโทรมเสื่อมถอย หรือการลดลงของความอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่

จะถูกใช้ในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนความเสื่อมโทรมของการผลิตซ้ำทางสังคมบ่งบอกถึงความทรุดโทรมเสื่อมถอยของร่างกายและจิตใจที่เกิดขึ้นภายในครัวเรือนและชุมชน ความเสื่อมโทรมเกิดขึ้นเมื่อกำลังแรงงานของผู้หญิงที่ใช้ในทางการผลิตซ้ำทางสังคมมีปริมาณมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้ในเรื่องของความอยู่ดีกินดี แม้ว่าในบริบทของการผลิตซ้ำทางสังคมนั้นเป็นความสัมพันธ์แบบฉันทามติในครัวเรือนก็ตาม การพร่องจะเพิ่มมากขึ้นหากไม่ได้รับการใส่ใจและการให้คุณค่าต่อทางการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งจะช่วยบรรเทาความเสียหายจากการบาดเจ็บและความเจ็บป่วยของร่างกาย รวมทั้งลดทอนการสูญเสียคุณค่าในทางการผลิตซ้ำทางสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมต้องตระหนักถึงความสำคัญของการเสื่อมโทรมของผู้หญิงที่เกิดจากการทำงานการผลิตซ้ำทางสังคม ไม่ว่าจะงานดังกล่าวจะเป็นงานที่ผู้หญิงเลือกทำด้วยความยินยอมหรือไม่ก็ตาม แต่งานการผลิตซ้ำทางสังคมทั้งที่ได้รับค่าจ้างและไม่ได้รับค่าจ้างก็ควรมีการนับรวมเป็นมูลค่า ซึ่งรัฐต้องเข้ามากำกับดูแลและให้ความช่วยเหลือด้านสวัสดิการต่างๆ ด้วยเช่นกัน

แม้กระทั่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศสภาพก็ยังไม่ได้ผนวกแนวคิดนี้รวมกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ นักสตรีนิยม เช่น Rai (2019) วิพากษ์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้การวิเคราะห์ประเด็นเพศสภาพในเป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (SDG 8 : Decent work and economic growth) ยึดหลักตามองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organizatio ; ILO's Decent Work agenda) 4 หัวข้อหลัก ได้แก่ เสรีภาพจากการบังคับใช้แรงงาน ปลอดภัยจากการใช้แรงงานเด็ก อีสาระจากการเลือกปฏิบัติในที่ทำงาน และเสรีภาพจากการเข้าร่วมสหภาพแรงงานและการต่อรอง SDG 8 มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยใช้ค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) ต่อหัวของประชากรเป็นตัวชี้วัด มุ่งเน้นรายได้และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบการผลิตที่มีการจ้างงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงงานนอกระบบเศรษฐกิจ งานที่ไม่มีการจ้างงาน เช่น งานผลิตซ้ำของผู้หญิงที่ต้องดูแลครอบครัว เลี้ยงดูลูก และงานการผลิตซ้ำทางสังคม งานเหล่านี้ไม่ได้ถูกนับเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง จึงไม่ได้ถูกนับรวมใน GDP ในขณะที่ เป้าหมายที่ 5 (SDG 5 ; Achieve gender equality and empower all women and girls) เน้นความเสมอภาคทางเพศและการให้อำนาจผู้หญิงและเด็กทุกคน นักสตรีนิยมจึงตั้งข้อสังเกตว่า SDG 5 และ SDG 8 มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกัน ดังนั้น SDG 8 จึงควรคำนึงถึงข้อเรียกร้องของนักสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพ ความเสมอภาค ความปลอดภัย และศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ โดยมีมุมมองการให้คุณค่าในงานทุกงานไม่ใช่เฉพาะงานการผลิตในระบบเศรษฐกิจเท่านั้น งานที่ไม่เป็นทางการ งานนอกระบบเศรษฐกิจ เช่น งานบ้าน งานดูแลครอบครัวของผู้หญิง และงานผลิตซ้ำ

ทางสังคมที่ถูกมองข้ามและไม่ได้นับงานเหล่านี้เป็นงานที่ต้องได้รับค่าจ้างและไม่ได้ถูกให้ความสำคัญในระบบเศรษฐกิจ งานเหล่านี้ก็ต้องการให้คุณค่าและถูกนับรวมในระบบเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน

2.2.4 แนวคิดเรื่องเพศสภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศสภาพตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ มองว่า อำนาจสร้างความจริง สรรพสิ่งและพิธีกรรมในสังคม อำนาจรวมอยู่ในร่างกาย ผลิตและกำหนดรายละเอียดความเป็นเพศในฐานะปัจเจกชน เพศจึงเป็นผลผลิตของอำนาจรูปแบบหนึ่ง (ธีรยุทธ บุญมี , 2551 อ้างถึงใน ปารีชาติ เขียะคงและ วรเดช ว่องศิริ , 2563) ดังนั้น อำนาจจึงเป็นที่มาของความเหลื่อมล้ำทางเพศสภาพ ภายใต้โครงสร้างสังคมไทยที่มีแนวคิดแบบปิตาธิปไตย ทำให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะเป็นรองผู้ชาย บทบาทหญิงชายตามเพศสภาพ (gender roles) ถูกถ่ายทอดผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เกิดการเรียนรู้ในระดับปัจเจกบุคคล สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่สังคมเชื่อว่าเหมาะสมตามเพศของผู้หญิงและผู้ชาย (ปารีชาติ เขียะคงและ วรเดช ว่องศิริ , 2563)

ผู้วิจัยรวบรวมและสรุปประเด็นอำนาจซึ่งถูกแยกออกเป็นหลายประเภทและนำไปใช้แตกต่างกัน (มณีวอน หลวงสมบัติ, 2554 ; ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555. ; นางเยาว์ เนาวรัตน์, 2561.; นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2565) ได้ดังนี้

1) อำนาจเหนือ (power over) หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในสังคมที่ไม่มีความเสมอภาค ซึ่งเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้ชายเป็นผู้ควบคุม ครอบงำและครอบครองผู้หญิง ผู้หญิงถูกจัดให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ (position) หรือถูกกำหนดบทบาท (role) ให้อยู่ในสถานะที่เป็นรองและไร้อำนาจ ภาวะความเป็นรองและไร้อำนาจนั้นเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ เมื่อผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นและมีความเท่าเทียมกันในสังคม ผู้หญิงก็จะไม่ถูกควบคุมจากผู้ชาย

2) อำนาจภายใน (power within) เป็นอำนาจที่เกิดจากปัจเจกบุคคล ศักยภาพและความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มคนนั้นๆ ที่นำมาใช้ในการเผชิญหน้าและรับมือกับปัญหา อุปสรรค การกดขี่ อำนาจ ความไม่เป็นธรรม ซึ่งอำนาจภายในนั้นมาจาก ความกล้า การใช้สติและเหตุผล การรักและเคารพในตัวเอง ภาวะผู้นำ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นต้น

3) อำนาจร่วม (power with / power sharing) เป็นอำนาจการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กร โดยการนำประสบการณ์แต่ละคนมาพูดคุยแลกเปลี่ยน นำไปสู่การตั้งคำถามและเรียนรู้จากประสบการณ์ในการทดลองผิดลองถูกของผู้หญิงในหลายรูปแบบนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชาย

ดังนั้นการวิเคราะห์ประเด็นเพศสภาพนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจเงื่อนไขและบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายที่อิงแอบอยู่กับค่านิยม สังคม และวัฒนธรรมผ่านพื้นที่และบทบาทการแบ่งงานกันทำของทั้งผู้หญิงและผู้ชายภายใต้รูปแบบวิถีคิดแบบปิตาธิปไตยของสังคมไทยด้วยเช่นกัน

2.2.5 พัฒนาการและสถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย

ในส่วนของประเทศไทยนั้น ค่านิยมของสังคมไทยดั้งเดิมตั้งแต่ก่อนรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2410) เป็นค่านิยมของการมีเมียมากเป็นการแสดงออกถึงความมั่งคั่ง อำนาจ และวาสนาของชนชั้นสูง หลังการเข้ามาของชาตินิยมยุโรป ทำให้เกิดการสั่นคลอนแนวคิดค่านิยมดังกล่าว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการถกเถียงประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศ (ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560) ในบทความเรื่อง การเขียนประวัติศาสตร์ไทยด้วยมุมมองเรื่องบทบาทหญิงชาย (Engendering Thai Historical Writing) ของ Craig Reynolds ซึ่งแปลโดย พริศรา แซ่ก้วย (2551) นำเสนอว่าการศึกษาคดีดของประเทศไทยนั้นไม่ปรากฏการศึกษาประวัติศาสตร์บทบาทหญิงชายมากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่ไม่เอื้อให้พูดถึงเรื่องราวส่วนตัวของผู้หญิงและผู้ชาย ส่วนเพศสภาพในประวัติศาสตร์ไทยในมุมมองของสังคมโลกนั้น ประเทศไทยเป็นที่รู้จักในเรื่องของการค้าความเป็นหญิง การนำความงามของผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์และการให้คุณค่าเชิงพาณิชย์ การใช้ผู้หญิงเป็นตัวแทนภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย ในขณะที่ผู้ชายคือสัญลักษณ์ของอำนาจ

วาทกรรม “ความทันสมัย” ของชาตินิยมยุโรปที่เข้ามาในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6 ทำให้มีการเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงในด้านต่างๆ มากมาย ทั้งด้านการศึกษา การแต่งกาย บทบาทในฐานะผู้ผลิตเทียบเท่าผู้ชาย รวมถึงบทบาทในเวทีหรือพื้นที่สาธารณะในรูปแบบต่างๆ เช่น วารสารกุลสตรี ที่เริ่มขึ้นใน พ.ศ.2449 ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างข้อถกเถียงในประเด็นเพศสภาพ และสิทธิสตรีในสังคมไทย การก่อตั้งองค์กรผู้หญิงในรูปแบบเพื่อการกุศลและเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรี และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การรวมตัวของนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2517 ในการเรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและสถานภาพสตรี (ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560)

แผนพัฒนาสตรีในประเทศไทยนั้นปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2519 – 2528 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาบทบาทสตรีมีการกำหนดแผนพัฒนาสตรีเข้าไปยังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) เน้นการได้รับสิทธิและโอกาสอย่างเท่าเทียมกันทั้งด้านการศึกษาและตำแหน่งหน้าที่

ทางราชการ ต่อมาแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะผู้นำทางสังคมมากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ ตลอดจนการเข้ามามีบทบาทในด้านการเมือง การบริหาร การเข้าร่วมการตัดสินใจในระดับต่างๆ ในองค์กรที่เป็นหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาสตรี และแผนพัฒนาสตรีในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564) ก็ให้ความสำคัญในประเด็นความเสมอภาคและเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายด้วยเช่นกัน (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2563)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเคลื่อนไหวในการสร้างความเสมอภาคทางเพศระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในสังคมไทยยังคงมีอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากสังคมที่เปิดกว้างขึ้นและการพัฒนาเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงจึงมีบทบาทสำคัญมากในฐานะผู้ผลิตและผู้หารายได้เข้ามาในครัวเรือน รวมถึงบทบาทผู้หญิงที่มีภายในสังคมภายนอกมากขึ้น แต่วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจเท่าไรนัก ทำให้ผู้หญิงต้องมีบทบาททั้งภายในและภายนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายไทยส่วนใหญ่รับผิดชอบงานนอกบ้านด้านการผลิต และการหารายได้เพียงอย่างเดียว ส่วนหน้าที่รับผิดชอบภายในบ้าน และงานด้านการผลิตซ้ำยังคงเป็นของผู้หญิงเช่นเดิม (กอบกุล อิงคุทานนท์, 2537) ทั้งนี้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทยทั้งภายในครัวเรือนและชุมชนในเรื่องต่างๆ ที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในระดับสังคมและชุมชนเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทยนั้นได้ถูกอธิบายผ่านความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ในงานของไพลิน ภูจินาพันธ์ (2560) ซึ่งกล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ว่า เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของคนที่มีสภาพทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่เหนือกว่าซึ่งมีทั้งอำนาจ และทรัพยากรมากกว่าฝ่ายที่ต้องอาศัยพึ่งพิง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงเป็นเหมือนกลไกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการควบคุมและจัดสรรอำนาจชนชั้นในสังคมรวมไปถึงชนชั้นในทางเพศ โครงสร้างระบบอุปถัมภ์ของไทยถูกสร้างขึ้นโดยผู้ชาย ทำให้ผู้ชายมีบทบาทหลักในโครงสร้างทางสังคม ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่เข้าสู่ระบบอุปถัมภ์ผ่านความสัมพันธ์ของผู้ชายในฐานะภรรยา ลูกสาว พี่สาวของผู้ชาย สิ่งเหล่านี้ตอกย้ำความไม่เสมอภาคทั้งโอกาสและการเข้าถึงอำนาจของผู้หญิงในสังคมไทย

ผู้วิจัยรวบรวมและสรุปพัฒนาการและสถานภาพของผู้หญิงในประเทศไทย ซึ่งการปรับเปลี่ยนสถานภาพของผู้หญิงในประเทศไทยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 - จนถึง พ.ศ. 2565 ผู้วิจัยได้ทำการสรุปไว้ตามตารางที่ 2-5 ดังนี้

ตารางที่ 2- 5 แสดงผลสรุปพัฒนาการและสถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
2449	- การเกิดวารสารกุลสตรี วารสารสำหรับผู้หญิงเล่มแรกที่วิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมสังคมชายเป็นใหญ่ และเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ
2475	- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรก บัญญัติให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ผู้หญิงได้รับสิทธิในการเลือกตั้งพร้อมผู้ชาย
2492	- คุณอรพินท์ ไชยกาล ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกของประเทศไทย
2497	- ประเทศไทยเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี (Convention on the political rights of women)
2499	- ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้รับเลือกให้เป็นประธานของสหพันธ์สมาคมสหประชาชาติแห่งโลก ที่กรุงเจนีวา - มีการก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติ
2504	- แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมจำนวนมาก (แผนฯ ฉบับนี้ยังไม่มีการระบุปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง)
2508	- คุณชลอจิต จิตตะรุทธะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาหญิงคนแรก
2510	- คุณนิตยา มหาผล ได้รับแต่งตั้งวิศวอุตสาหกรรมหญิงคนแรก
2512	- คุณจินตนา นพคุณ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกเทศมนตรีหญิงคนแรกของเทศบาลเมืองโพธาราม จ.ราชบุรี
2515	- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ระบุเรื่องการวางแผนครอบครัวและอนามัยแม่และเด็กให้ผู้หญิงเป็นกลุ่มเป้าหมาย
2516	- การรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร โดยมีผู้นำนักศึกษาและผู้นำแรงงานหญิงเข้าร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้นำชาย
2517	- รัฐธรรมนูญรับรองหลักการเสมอภาคระหว่างเพศ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”
2518	- องค์การสหประชาชาติกำหนดให้ พ.ศ.2518 เป็นปีสตรีสากล และประกาศทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ทำให้เรื่องสิทธิและความเสมอภาคของสตรีได้รับความสนใจและส่งเสริมพัฒนาบนเวทีโลกอย่างต่อเนื่องต่อมา รวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมรับรองมติสหประชาชาตินี้ด้วย
2519	- รัฐมนตรีหญิงสองคนแรก ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใน

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
	คณะรัฐบาล (คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ กระทรวงคมนาคม และคุณวิมลศิริ ชำนาญเวช ทบวงมหาวิทยาลัย)
2520	- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ระบุเรื่อง การพัฒนาด้านการศึกษา การมีงานทำ การฝึกอบรม เน้นการคุ้มครองแรงงานสตรี
2522	- แผนพัฒนาสตรีในระยะยาวฉบับแรก (พ.ศ.2525 - 2544) เสนอยุทธศาสตร์เพื่อให้ ผู้หญิงมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาศักยภาพ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ
2523	- เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง (พ.ศ.2523) ศูนย์ข่าวผู้หญิง (พ.ศ.2527) มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง หรือ เอ็มพาวเวอร์ (พ.ศ.2528) เป็นต้น
2525	- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ระบุสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในการพัฒนาสังคมคู่ขนานกับแผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ.2522 - 2544 ต่อมากลายเป็น คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ในปี พ.ศ.2532 - แต่งตั้งกำนันหญิงคนแรก (คุณมลธิเชียร เพ็งวงษ์) และผู้ใหญ่บ้านหญิงคนแรก (คุณสมทรง สุรพันธ์)
2526	- แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ เพื่อให้คำปรึกษาในกิจการเกี่ยวกับสตรี
2528	- ประเทศไทยเข้าร่วมในอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: CEDAW)
2531	- รัฐมนตรีหญิงคนแรกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี)
2532	- สถาปนาองค์กรคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ เพื่อปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่โครงการ ส่งเสริมและพัฒนาความก้าวหน้าของสตรี
2533	- การเกิดกฎหมายประกันสังคม และร่างพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ที่ได้รับการผลักดันจากแรงงานหญิงชาย นักศึกษา และภาคประชาชน - ยกเลิกข้อสงวนในอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีฯ (ตามมาตรา 11 เรื่องสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานและ ตามมาตรา 15 (3) เรื่องข้อจำกัดความสามารถทางกฎหมาย ของสตรี)

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
2534	<ul style="list-style-type: none"> - การทบทวนข้อจำกัด ความเสมอภาคในการดำรงตำแหน่งราชการของผู้หญิง <p>ในทุกหน่วยงานราชการเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถดำรงตำแหน่งได้ทุกตำแหน่ง ยกเว้น ตำแหน่งที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ</p> <p>ถือเป็นการยกเลิกการปิดกั้นความก้าวหน้าในการรับราชการ ของผู้หญิง</p>
2535	<ul style="list-style-type: none"> - การทบทวนแผนพัฒนาสตรีระยะยาว นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว พ.ศ.2535 – 2554 (แผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับที่ 2) มีการวิเคราะห์ประเด็นสตรีที่เกี่ยวข้องกับมิติต่างๆ มากขึ้น เช่น ครอบครัว สิ่งแวดล้อม ศาสนา มีการระดมมาตรการและหน่วยงานรับผิดชอบอย่างชัดเจน - ขยายระยะเวลาในการลาคลอดของข้าราชการหญิงจาก 45 วัน เป็น 60 วัน ในภาคเอกชนคนงานหญิงได้รับอนุญาตให้ลาคลอดได้ 90 วัน - รัฐบาลแถลงนโยบายเกี่ยวกับสตรี การป้องกัน ปราบปราม และการยกเลิกการมีโสเภณี เด็กและสตรี และเปิดโอกาสให้สตรีสามารถประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับชาย
2536	<ul style="list-style-type: none"> - การก่อตั้งกลุ่มบูรณาการแรงงานสตรี โดยการรวมตัวกันของคนงานหญิงจากสหภาพแรงงานต่างๆ - มติของคณะรัฐมนตรียกเลิกข้อห้ามการแต่งตั้งสตรีเป็นปลัดอำเภอ (หนทางไปสู่อำนาจทางการเมือง)
2537	<ul style="list-style-type: none"> - คุณจรัสศรี ทีปรัช ได้รับแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดหญิงคนแรก
2538	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ผู้หญิงได้รับโอกาสสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในด้านการศึกษาทุกด้าน (ด้านการเมืองและกิจกรรมสาธารณะ) - แต่งตั้งพนักงานสอบสวนหญิงเป็นครั้งแรก สำหรับสถานีตำรวจที่มีคดีสิทธิเกี่ยวกับความรุนแรงต่อสตรีและเด็กสูง
2539	<ul style="list-style-type: none"> - คุณประสม ดำริชอบ ได้รับการแต่งตั้งนายอำเภอหญิงคนแรก และมีการแต่งตั้งนายพลหญิงเป็นครั้งแรก จำนวน 10 คน - มติรัฐมนตรียกเลิกการจำกัดจำนวนหญิงชายในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา
2540	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 รับรองความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย - ประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ.2540 ครอบคลุมการซื้อขาย จำหน่าย จัดหาหญิงและเด็ก - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 – 2544

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
	คำนิยามถึงสิทธิสตรีว่าเป็นสิทธิมนุษยชนมีประเด็นสตรีมากขึ้น ครอบคลุมเรื่องการพัฒนาและสันติภาพสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของงานพัฒนาสตรีในระดับสากล
2541	- พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 หญิงชายได้รับโอกาสในการจ้างงานและสวัสดิการแรงงานอย่างเท่าเทียม
2542	- การเสนอร่างพระราชบัญญัติการใช้นามสกุล เพื่อให้สิทธิผู้หญิงที่สมรสเลือกใช้นามสกุลเดิมของหญิงหรือคู่สมรส - มติคณะรัฐมนตรีกำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็นเดือนรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก และสตรี
2544	- คณะรัฐมนตรีเห็นชอบการจัดตั้งกลไกส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างชายหญิงระดับหน่วยงาน และให้หน่วยงานระดับสำนัก/กองทำหน้าที่ศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาค และจัดทำแผนแม่บทการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
2545	- พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 ระบุให้กลไกการดำเนินงานด้านสตรีอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์ การพัฒนาสถานภาพสตรีแห่งชาติ (กยส.) ให้มีหน้าที่เสนอนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผน ระดับชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมและประสานงานสตรี
2548	- พ.ร.บ.ชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2548 ระบุให้ผู้หญิงที่สมรสแล้วสามารถเลือกใช้นามสกุลเดิมของตน หรือคู่สมรสได้
2549	- ดร.สายสุรี จุติกุล ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกคณะกรรมการประจำอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: CEDAW) ของสหประชาชาติ ในระหว่างการประชุมรัฐสภา
2550	- พ.ร.บ.คุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 และ พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2550 เรื่องการหมั้นให้หญิงชายเท่าเทียมกันในการเรียกร้องค่าทดแทน และการให้หญิงชายใช้เหตุฟ้องหย่าเดียวกันได้ - การจัดตั้งเครือข่ายผู้ประกอบการสตรีอาเซียนสากล (ASEAN Women Entrepreneurs Network) หรือ "AWEN" เป็นส่วนหนึ่งจากโครงการความร่วมมือของคณะกรรมการอาเซียนด้านสตรีกับองค์กรสตรีอาเซียนเพื่อบรรเทาความยากจน
2552	- สภาการศึกษาโรงเรียนนายร้อยตำรวจเปิดรับสมัครนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงขึ้นเป็น

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
	ครั้งแรกในรอบ 107 ปี
2554	<ul style="list-style-type: none"> - คุณยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของประเทศไทย เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2554 - สัดส่วน ส.ส.หญิง ในสภามีมากถึง ร้อยละ 24 แต่เป็นลักษณะตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว และผู้ชายที่ถูกยกเลิกสิทธิทางการเมืองมากกว่า
2555	- คุณวัชร วิมุกตายน ได้รับการแต่งตั้งเป็นปลัดกระทรวงพาณิชย์ ผู้หญิงคนแรกในรอบ 100 ปีที่ดำรงตำแหน่งซี 11
2557	- การจัดตั้งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีและกำหนดยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
2558	<ul style="list-style-type: none"> - สภานิติบัญญัติแห่งชาติเข้าร่วมประชุมประธานรัฐสภาโลก ครั้งที่ 4 เรื่อง การบรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและการให้อำนาจแก่ผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคน มีแนวทางผลักดันความเท่าเทียมทางเพศ นำไปสู่การสัมมนาในประเทศไทย เรื่อง บทบาทสตรีไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0
2559	- รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2559 ให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้”
2560	- ยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรีตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เน้นประเด็นความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย
2562	- สัดส่วน ส.ส.ผู้หญิงที่เข้าไปนั่งในสภา จำนวน 78 คน จากทั้งหมดจำนวน 498 คน คิดเป็นร้อยละ 17 และ ส.ว.สรรหาเป็นผู้หญิง จำนวน 26 คน จากจำนวน 250 คน คิดเป็นร้อยละ 10
2563	- ประเทศไทยได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพจัดงาน “การประชุมสุดยอดผู้นำสตรีโลก 2020” (Global Summit of Women 2020) ในระหว่างวันที่ 23-25 เมษายน พ.ศ.2563 ณ โรงแรม Centara Grand และ Bangkok Convention Centre กรุงเทพฯ ภายใต้ธีม “Women Revolutionizing Economies” พลังสตรีพลิกเศรษฐกิจ
2565	Forbes 50 Over 50 : 2022 Asia จัดอันดับผู้นำหญิงแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ที่

พ.ศ.	สถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย
	ประสบความสำเร็จหลังอายุ 50 ปี ประจำปี 2022 มีผู้หญิงไทย 4 คนอยู่ในลำดับด้วย ได้แก่ นางนวลพรรณ ล่ำซำ กรรมการผู้จัดการ และประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัท เมืองไทยประกันภัย จำกัด (มหาชน) น.ส.จรีพร จารุกรสกุล ผู้ร่วมก่อตั้งและประธาน กรรมการ บริษัท ดับบลิวเอชเอ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) นางสาวรีนวัตี สุวรรณมงคล เลขาธิการ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และ นางสุภิญญา จันสุตะ เชฟและเจ้าของร้านเจี๊ไฝ ผู้ได้รับรางวัลมิชลินมาตั้งแต่ปี 2560

ที่มา: วิทยากร บุญเรือง (2553), สำนักคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ (2556), สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2556), ดวงหทัย บูรณเจริญกิจ (2560) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2561) มติชนรายวัน (2562) และ Forbes (2565)

จากตารางสรุปพัฒนาการและสถานภาพผู้หญิงในประเทศไทย ดูเหมือนว่าผู้หญิงไทยได้รับการเปิดโอกาสให้มีบทบาทสำคัญในตำแหน่งต่างๆ ทางสังคม มีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในการเลือกตั้ง มีการกำหนดข้อบัญญัติและกฎหมายที่สร้างความเสมอภาคให้กับผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในกิจกรรมทางสังคมต่างๆ มากขึ้น เมื่อย้อนดูข้อมูลประวัติศาสตร์ทางการเมือง จะเห็นว่า อัตราส่วนของผู้หญิงในบทบาทการเมืองมีเพิ่มขึ้นก็จริง แต่การทำงาน วิธีการคิด การตัดสินใจยังอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดชายเป็นใหญ่ ดังนั้นการมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิงในบทบาททางการเมืองก็ไม่ได้เป็นข้อยืนยันว่า ผู้หญิงที่มีบทบาทสามารถขับเคลื่อนงานหรือวาระที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเท่าเทียมได้ เช่น บทบาทของนางสาวเบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว (2562) ในเรื่องผู้หญิงกับบทบาทการเมืองในสังคมไทยได้พูดถึงเหตุการณ์เคลื่อนไหวในภาคเหนือ การเรียกร้องสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่มีผู้หญิงมีส่วนร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวจำนวนมาก ผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาเป็นแกนนำเรียกร้องถูกมองว่าเป็นเรื่องดีที่ผู้หญิงในชุมชนลุกขึ้นมาต่อสู้และเป็นผู้ดำเนินการเรียกร้องสิทธิ ซึ่งภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวแบ่งออกเป็นผู้หญิงเป็นเพศที่ขอบบาง เปราะบาง น่าทะนุถนอม ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นผู้ชาย อีกส่วนหนึ่งผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวมาจากผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์กับผู้ชายนักเคลื่อนไหวที่ถูกทำร้ายหรืออุ้มหายที่ต้องเข้าร่วมขบวนการแทน ถึงแม้ว่าจะมีแกนนำผู้หญิงที่แข็งแกร่งมาต่อสู้ในขบวนการเคลื่อนไหว แต่คนที่ไปเป็นแกนนำไปเจรจากับรัฐ ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นผู้ชายที่ได้รับความเคารพหรือเป็นแกนนำเอ็นจีโอผู้ชายอยู่ดี (เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว, 2562)

2.3 แนวคิดเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพศสภาพทั้งงานวิจัยของไทยและต่างประเทศ ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่ศึกษาเพศสภาพในประเด็นต่างๆ ทั้งด้านการพัฒนา การจัดการสิ่งแวดล้อม การเมือง และการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในประเด็นต่างๆ สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปงานวิจัยประเด็นเพศสภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความเปราะบางระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการภัยพิบัติ การบูรณาการประเด็นเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ และภาวะผู้นำของผู้หญิงในการรับมือกับภัยพิบัติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 เพศสภาพกับประเด็นความเปราะบางระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการภัยพิบัติ

งานวิชาการด้านภัยพิบัติยังให้นิยามความเปราะบางทางสังคม (social vulnerability) ว่าหมายถึง การที่พลังทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมส่งอิทธิพลต่อประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลายของชุมชนและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของภัยพิบัติ ขณะทำงานทางสังคมศาสตร์จำนวนมากได้สะท้อนให้เห็นว่า คุณลักษณะ (attributes) และเงื่อนไขต่างๆ เช่น ความยากจน เชื้อชาติและสีผิว เพศสภาพ อายุ สุขภาพ ความสามารถของร่างกาย สภาพของบ้านเรือน เป็นต้น ส่งผลให้ความเสี่ยงต่อผู้ที่มีความเสี่ยงต่อผลเสียหายจากภัยพิบัติในลักษณะที่ต่างกัน ปัจจัยของความเปราะบางทางสังคมนี้มักสัมพันธ์กัน และดำรงอยู่ในกลไกขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงทรัพยากรด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งโครงสร้างการตัดสินใจที่เป็นตัวกำหนด ปัจจัยดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภัยพิบัติอาจเป็นเรื่อง “ธรรมชาติ” แต่ผลกระทบจากภัยพิบัติเป็น “เหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมที่เชื่อมโยงกับการที่เราเป็นใคร เรามีชีวิตอยู่อย่างไร และเรากำหนดโครงสร้างและดำรงรักษาสังคมของเราไว้อย่างไร” (Enarson et al., n.d.)

ดังที่ Enarson et al. (n.d.) ระบุว่า “ความเสี่ยงต่อภัยพิบัติเป็นการกระจายตัวในทางสังคม ในลักษณะที่สะท้อนถึงการแบ่งแยกทางสังคมที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมนั้นๆ” คนกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อภัยพิบัติมาก ได้แก่ คนจน คนที่สูงอายุหรืออยู่ในวัยเด็กมากๆ คนกลุ่มน้อย คนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเป็นผู้หญิงด้วยแล้วยังมีความเสี่ยงมากกว่า และหากมีคุณสมบัติดังกล่าวหลายๆ ข้อพร้อมกันก็ยิ่งมีความเปราะบางมากขึ้น สอดคล้องกับ Laise et al. (n.d.) และ Flinton (2011) ที่ระบุไว้ในงานวิจัยด้านภัยพิบัติว่า โดยทั่วไปผู้หญิงมักเปราะบางกว่าผู้ชายในเรื่องภัยพิบัติ เนื่องจากความเปราะบางนี้มิใช่เป็นผลจากบทบาทที่ถูกกำหนดโดยสังคมในฐานะคนทำหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการที่ผู้หญิงมีโอกาสในการหางานและขีดความสามารถ

ในการหารายได้น้อยกว่าผู้ชาย กล่าวคือ ผู้หญิงโดยทั่วไปแล้วมีช่องทางการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ น้อยกว่าผู้ชาย เช่น การคมนาคมขนส่ง เงินสดหรือเงินออม การจ้างงานหรือที่อยู่อาศัยที่แน่นอน รวมทั้งมีอำนาจในการควบคุมทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการตัดสินใจน้อยกว่าผู้ชาย

Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action (2005) ตั้งข้อสังเกตว่า โดยทั่วไปผู้หญิงและเด็กผู้หญิงมักเป็นเหยื่อกลุ่มใหญ่ของภัยพิบัติธรรมชาติ เนื่องจากสาเหตุต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมต่อการเดินทางไปไหนมาไหนของผู้หญิง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการช่วยชีวิตของตนเอง เช่น ผู้หญิงไม่สามารถออกจากบ้านได้หากผู้ชายไม่อนุญาต ผู้หญิงอาจลังเลที่จะอาศัยอยู่ในที่หลบภัย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้จัดไว้แบบแยกเพศหญิงชาย พื้นที่ส่วนตัวหรือเสื้อผ้าของผู้หญิงอาจถูกทำลายจนเสียหาย

- การขาดทักษะ เช่น การว่ายน้ำ การปีนต้นไม้ ในขณะที่ผู้ชายได้เรียนรู้ทักษะเหล่านี้แล้วตามประเพณี

- ความแข็งแรงของร่างกายที่น้อยกว่าผู้ชาย ส่วนหนึ่งเกิดจากความแตกต่างทางกายภาพ แต่ในบางประเทศเป็นผลจากการขาดสารอาหารเป็นเวลายาวนาน เนื่องจากผู้หญิงและเด็กผู้หญิงขาดโอกาสในการเข้าถึงอาหารมากกว่าผู้ชายและเด็กผู้ชาย

ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมและข้อกำหนดตามประเพณี (stereotypes) บนพื้นฐานของเพศสภาพอาจส่งผลกระทบต่อทั้งผู้ชายและเด็กผู้ชายด้วยเช่นกัน เช่น เหยื่อส่วนใหญ่ของพายุเฮอริเคนมิทซ์ใน ค.ศ.1998 ในเอลซัลวาดอร์และกัวเตมาลาเป็นผู้ชาย ซึ่งนักวิจัยสันนิษฐานว่าเป็นเพราะความคิดของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายที่บังคับให้ผู้ชายต้องรู้สึกว่าจะต้องกล้าเสี่ยงภัยที่รุนแรงเพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของครอบครัวและชุมชน

นอกจากนั้น ความยากจนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเปราะบางของทั้งผู้หญิงและผู้ชายในช่วงเหตุการณ์ภัยพิบัติ แต่ความแตกต่างของเพศสภาพในหมู่คนยากจนก็ส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงด้วยเช่นกัน เช่น ผู้หญิงอาจมีความเปราะบางมากกว่าในเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในช่วงกลางวัน เพราะอาศัยอยู่ในพื้นที่และบ้านเรือนที่ไม่ปลอดภัย และมักจะอาศัยอยู่ในบ้านหรือใกล้บ้านมากกว่าผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายที่เป็นแรงงานอพยพที่ยากจนอาจได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติในท้องถิ่นมากกว่าภรรยาและลูก รวมทั้งคนสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้าน ทั้งนี้ ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงอาจประสบความยากลำบากมากกว่าในการเข้าถึงความช่วยเหลือภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติ รวมทั้งมีความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดทางเพศในรูปแบบต่างๆ มากกว่าเมื่ออาศัยอยู่ในค่ายหรือที่พักพิงสำหรับผู้อพยพ (Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action, 2005)

ในศตวรรษที่ 21 นี้ยังมีการพูดถึงผู้หญิงใน 2 บทบาท ได้แก่ ผู้หญิงในฐานะเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผู้หญิงในฐานะแกนนำเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลกมองว่า ผู้หญิงเป็นกลุ่มเปราะบางจากการได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภัยแล้ง ลมพายุ เป็นต้น ผู้หญิงจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเน้นเรื่องผู้หญิงในการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นหลัก ต่อมาแนวคิดสตรีนิยม (Feminist) แบบวิพากษ์ได้วิเคราะห์ความเปราะบางในเพศสภาพ โดยมุ่งเน้นที่บทบาทและผลกระทบต่อผู้หญิงในเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บริบททางสังคม และความแตกต่างทางชนชั้น (Resirreccion, 2013)

งานวิจัยของ Ajibade et al. (2013) นำเสนอการศึกษาการรับรู้ ประสบการณ์ และความเปราะบางของผู้หญิง ซึ่งได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมฉับพลันในเมืองลากอสประเทศไนจีเรีย โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิง จำนวน 36 ราย และการใช้แบบสอบถามสำรวจประชากร จำนวน 453 ราย และสนทนากลุ่ม จำนวน 6 ครั้ง โดยเลือกผู้หญิงซึ่งมีอาชีพและสถานภาพอังกฤษทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ตลอดจนอาศัยอยู่ในครัวเรือนและสถานที่ตั้งแตกต่างกัน พบว่า ปัจจัยด้านบทบาทหญิงชายเพียงอย่างเดียวไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญในการกำหนดความเปราะบาง เนื่องจากผู้หญิงมีความแตกต่างด้านประสบการณ์ ความรับผิดชอบ ความต้องการหรือข้อจำกัดในสถานการณ์ภัยพิบัติ ปัจจัยที่กำหนดความเปราะบางหรือความสามารถในการฟื้นคืนและยืดหยุ่นขึ้นมาใหม่ (resilience) คือ “การปฏิสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน” (intersectionality) ระหว่างความสัมพันธ์ของเพศสภาพ (gender relations) และบทบาทตามเพศสภาพ (gender role) กับชนชั้น ทำเลที่ตั้งของบ้านเรือน สถานภาพด้านการงาน และกรรมสิทธิ์ทางสังคม (social entitlement) เช่น การเข้าถึงการรักษาพยาบาล การเป็นผู้หญิงชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง อาศัยอยู่ในทำเลที่ตั้งที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ช่วยปกป้องผู้หญิงจากผลกระทบที่ร้ายแรงที่สุดจากอคติเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายและผลกระทบจากภัยพิบัติ ในขณะที่สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมแบบชนชั้นล่าง ผสานกับสภาพบ้านเรือนที่ไม่มั่นคงปลอดภัยและสภาพสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ผู้หญิงเปราะบางต่อการแบ่งแยกที่เกิดจากบทบาทหญิงชาย และเพิ่มความเปราะบางต่อผลกระทบจากภัยพิบัติอีกด้วย งานวิจัยนี้ยกระดับจากการประเมินความเปราะบางแบบง่าย ๆ โดยแยกระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายไปสู่การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดความเปราะบางที่ไม่เสมอภาคกันระหว่างกลุ่มผู้หญิง และส่งเสริมการสร้างความสามารถในการปรับตัวในเชิงสถาบันและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

งานวิจัยของ Silva et al. (2014) นำเสนอความแตกต่างของความเปราะบางและความยืดหยุ่น (Resilience) ของผู้หญิงและผู้ชาย เมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

รวมทั้งกลยุทธ์ในการเผชิญกับภาวะดังกล่าวในหมู่บ้านสองแห่งในประเทศศรีลังกา โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณคือ แบบสอบถาม รวมทั้งใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมและผู้นำชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ พบว่า ผู้หญิงมีความเปราะบางมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากสถานภาพในการจ้างงาน รายได้ บทบาททางสังคมที่กำหนดโดยเพศสภาพ บรรทัดฐานทางสังคมและข้อห้ามที่กำหนดพฤติกรรม ภายหลังจากน้ำท่วมได้มีการจัดทำโครงการเพื่อลดความเสี่ยงจากน้ำท่วมในชุมชน ซึ่งไม่มีการวางแผนและการดำเนินโครงการโดยคำนึงถึงเพศสภาพเลย ส่งผลให้โครงการดังกล่าวไม่เอื้อประโยชน์ต่อความสามารถในการฟื้นตัวสู่สภาพเดิมสำหรับผู้หญิงแต่อย่างใด

จากงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นถึงประเด็นความแตกต่างของความเปราะบางระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการภัยพิบัติที่มีผลต่อโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือต่างๆ นำไปสู่แนวความคิดการพัฒนาเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติ

อนึ่ง งานวิจัยเพศสภาพกับภัยพิบัติในช่วงต่อมาได้นำเสนอแนวคิดซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังเช่น งานวิจัยของ Rushton A. (2020) ทำการศึกษาเรื่อง The gendered body politic in disaster policy and practice งานวิจัยเพศสภาพและภัยพิบัติเกิดจากแนวคิดที่ว่าภัยพิบัติเป็นเหตุการณ์ทางกายภาพและเป็นภาวะที่ถูกประกอบสร้างโดยสังคม (social construction) การรับรู้ว่าจุดยืนของผู้หญิงในสังคมและในบ้านที่มีความเปราะบางต่อภัยพิบัติได้นำไปสู่การพัฒนาและการประยุกต์ใช้เรื่องเพศสภาพในนโยบายด้านภัยพิบัติในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา การวิจัยเรื่องเพศสภาพนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นการช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าความต้องการของผู้หญิงได้รับการยอมรับและให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสมภายใต้บริบทของภัยพิบัติที่มี อย่างไรก็ตาม เพศสภาพและภัยพิบัติก็ยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันทางโครงสร้างสังคมที่มีแนวคิดของเพศชายเป็นใหญ่นั้น ทำให้ผู้ชายไม่ได้จัดเป็นผู้เสี่ยงภัย เมื่อความเชื่อดังกล่าวถูกผลักเข้าไปอยู่ในนโยบายและแนวปฏิบัติภัยพิบัติ ผู้ชายพิการ สุขภาพไม่ดี หรือผู้ชายในชนชั้นที่ต่ำกว่าผู้ชายในนิยามของชายเป็นใหญ่ตามการให้ความหมายของสังคม ผู้ชายเหล่านั้นกลายเป็นคนชายขอบ และกดดันให้ต้องทำหน้าที่ตามบทบาทเพศชายที่สังคมประกอบสร้างขึ้น เช่น เหตุการณ์หลังสึนามิในศรีลังกา ผู้หญิง คนแก่และเด็กที่ถูกมองเป็นกลุ่มเปราะบางและได้รับผลกระทบจะถูกดูแลเอาใจใส่ ต่างจากผู้ชายที่ถูกกละเลย โดยที่ความจริงแล้วนั้น ผู้ชายก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้ชายหลายคนกลายเป็นหม้ายมีปัญหาครอบครัว และหันมาใช้ยาเสพติดและแอลกอฮอล์เพิ่มมากขึ้น งานวิจัยจำนวนมากในช่วงที่ผ่านมาระบุว่า ผู้ชายก็ได้รับผลกระทบด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตและควรได้รับการดูแลด้วยเช่นเดียวกับผู้หญิง คนแก่ และเด็ก

2.3.2 การบูรณาการประเด็นเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ

หน่วยงานความช่วยเหลือระหว่างประเทศให้ความสำคัญในประเด็นการพัฒนาเพศสภาพ (gender mainstreaming) และได้นำเข้าไปในโครงการความช่วยเหลือด้านการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติ (disaster risk reduction: DRR) ในประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องแนวทางหลักการ และกรอบการทำงานขององค์กรระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Hyogo Framework for Action (UNISDR, 2005) ซึ่งเรียกร้องให้มีการพัฒนาแนวคิดเพศสภาพเข้าไปในนโยบาย รวมทั้งการกำหนดนโยบายและแผนการจัดการความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ ในขณะที่องค์การอาหารโลก (FAO) ก็มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นเพศสภาพใน Rome Declaration on Food Security (FAO, 1996) ทั้งนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนระดับนานาชาติที่ทำงานด้านการจัดการความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ เช่น Oxfam ก็ได้กำหนดนโยบายความเท่าเทียมด้านเพศสภาพและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเด็นเพศสภาพในนโยบายด้วยเช่นกัน (Flintan, 2011)

งานวิจัยและแนวคิดการพัฒนาในประเด็นเพศสภาพ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้น มุ่งเน้นศึกษาผู้หญิงในประเทศที่กำลังพัฒนาได้รับผลกระทบในทางลบมากกว่าผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายในประเทศที่พัฒนาแล้วมีการทำลายสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้หญิง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนั้น ไม่ว่าจะประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว ผู้หญิงก็ไม่ได้เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร ข้อเสนอที่พบจากงานวิจัยส่วนใหญ่แบ่งได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) ผู้หญิงเป็นกลุ่มคนจนที่สุดในหมู่คนจน (2) ผู้หญิงมีอัตราการตายมากกว่าผู้ชายในช่วงการเกิดภัยพิบัติรุนแรง เช่น สึนามิ น้ำท่วม แผ่นดินถล่ม เป็นต้น และ (3) ผู้หญิงมีความสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่า (Arora-Jonsson, 2011)

งานวิจัยของ Ginige et al. (2014) นำเสนอแนวทางในการพัฒนาเพศสภาพเข้าไปในนโยบายการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ (Gender mainstreaming in disaster risk reduction) สำหรับประเทศศรีลังกาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากภัยพิบัติธรรมชาติ โดยระบุสองขั้นตอนหลัก ได้แก่ การระบุความรู้และความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติของผู้หญิง ซึ่งอาจใช้วิธีการ 4 แบบ ดังนี้ 1) การหาข้อมูลโดยตรงจากวิธีการสร้างการมีส่วนร่วม 2) การทบทวนวรรณกรรม 3) การรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ และ 4) การรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการรับฟังข้อร้องเรียนและการสะท้อนความคิดเห็น การบูรณาการความรู้และความต้องการเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติของผู้หญิงเข้าไปในกระบวนการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งมีปัจจัยสำคัญต่างๆ สนับสนุน ได้แก่ กรอบข้อกำหนดกฎหมายซึ่งบังคับใช้ในการดำเนินงาน และการติดตามผลการบูรณาการดังกล่าวให้ดำเนินการได้อย่างถูกต้อง การจัดทำเอกสารโครงการที่นำเสนอการพัฒนาการบูรณาการดังกล่าว จิตสำนึก ความเชี่ยวชาญ และความยึดมั่นผูกพันของผู้วางแผนและผู้ออกแบบสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้น

งานวิจัยของ Rakib et al. (2017) ศึกษาผลกระทบของน้ำท่วมและมลพิษของชุมชนเกี่ยวกับขีดความสามารถในการจัดการ มุ่งเน้นบทบาทหญิงชายในพื้นที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำพรหมบุตรในบังคลาเทศ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม และการเสวนากับสมาชิกในชุมชน พบว่า ในหลายทศวรรษก่อนชุมชนสามารถประยุกต์ใช้วิธีการแบบพื้นบ้านในการจัดการลดความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม แต่ปัจจุบันวิธีการดังกล่าวไม่ได้ผลอีกต่อไปเนื่องจากปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ ชุมชนมีความเปราะบางเนื่องจากขาดความรู้ การเข้าถึงทรัพยากร ระบบการสื่อสาร การเผยแพร่ข้อมูลที่ต้องการ สุขภาพ และการดำรงชีวิตจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยวิธีการ principal component analysis (PCA) และ cluster analysis (CA) พบว่า ในทุกช่วงของเหตุการณ์น้ำท่วม ตั้งแต่ก่อนเกิด ช่วงเตือนภัย ระหว่างเกิดภัย และหลังจากน้ำท่วม กิจกรรมของผู้หญิงมีความสำคัญมากกว่าผู้ชายในด้านการลดความเสี่ยง การสร้างกำลังใจ การปรับปรุง และการฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือน แต่บทบาทที่เข้มแข็งของผู้หญิงในการปรับตัวต่อภาวะภัยพิบัติต้องเผชิญกับความท้าทายทางสังคมหลายด้าน ทั้งภายในและภายนอกขอบเขตของครอบครัวในทุกช่วงของเหตุการณ์น้ำท่วม กิจกรรมประมาณร้อยละ 70 เช่น การดูแลครอบครัวเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นภารกิจของผู้หญิงชนบท แต่ผู้หญิงต้องประสบความยากลำบากทั้งด้านความปลอดภัยทางกายภาพและสุขภาพจิต เนื่องจากความอยุติธรรมทางสังคม ความรุนแรง อาชญากรรม และการแบ่งแยกบทบาทหญิงชาย ผู้วิจัยได้นำเสนอโครงการ “ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการทักษะสำหรับอนาคต” โดยใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม โดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งด้านความรู้และการพัฒนาขีดความสามารถในการสร้างความยั่งยืนและความสามารถของชุมชนในการปรับตัวต่อปัญหาสภาพภูมิอากาศที่รุนแรง

งานวิจัยของ Akekar & Fordham (2017) ศึกษาพื้นที่ที่เคยถูกน้ำท่วม 2 แห่งในประเทศอังกฤษ โดยใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามในเมือง Tewkesbury จำนวน 130 ครัวเรือน ผู้ตอบเป็นผู้ชาย จำนวน 60 คน และผู้หญิง จำนวน 76 คน ส่วนเมือง Morpeth มีจำนวนตัวแทนครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 236 ราย เป็นผู้ชาย จำนวน 90 คน ผู้หญิง จำนวน 146 คน ส่วนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิดหลังจากการใช้แบบสอบถาม รวมทั้งการสัมภาษณ์เพิ่มเติมอีกจำนวน 20 ราย พบว่า น้ำท่วมส่งผลกระทบต่อผู้หญิงและผู้ชายอย่างแตกต่างกัน แม้ว่าระดับสุขภาพจิตที่ฟื้นกลับสู่สภาพปกติมีความเท่าเทียมกัน แต่กลยุทธ์ที่ผู้หญิงกับผู้ชายใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพจิตของตนมีความแตกต่างกันตามบรรทัดฐานดั้งเดิมที่ถูกกำหนดโดยบทบาทหญิงชายและบทบาทที่ประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม กลยุทธ์ของผู้หญิงเน้นการดูแลด้านอารมณ์ความรู้สึก (emotional notions of care) ส่วนผู้ชายใช้วิธีการควบคุมบังคับ (notions of control) อัตลักษณ์ด้านบทบาทหญิงชาย ความผูกพันกับละแวกที่อยู่อาศัย และสุขภาวะด้านจิตมีความเกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน

การต้องย้ายถิ่นฐานชั่วคราวจากละแวกที่อยู่อาศัยหลังน้ำท่วมสร้างความบอบซ้ำทางจิตใจให้แก่ทั้งผู้ชายและผู้หญิง แม้ว่าแต่ละเพศมองประสบการณ์ดังกล่าวในลักษณะที่แตกต่างกัน งานวิจัยนี้ยืนยันว่า จะต้องมีการวิเคราะห์ความแตกต่างด้านเพศสภาพในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ เพื่อให้ประเด็นผลกระทบต่อผู้หญิงที่ถูกละเลยได้ปรากฏชัดเจน

อนึ่ง งานวิจัยจำนวนมาก พบว่า ความแตกต่างของเพศสภาพที่ถูกกำหนดโดยบทบาทปรากฏอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของการตอบสนองต่อภัยพิบัติ เริ่มต้นตั้งแต่ความคิดเห็นของผู้หญิงและผู้ชายเกี่ยวกับความรับผิดชอบและหน้าที่ที่ต่อครอบครัว ซึ่งส่งผลอย่างสำคัญต่อการมองความเสี่ยง การเตรียมตัวรับมือ (Preparedness) และการอพยพ ผู้หญิงมักหวั่นเกรงความเสี่ยง (Risk-averse) และตอบสนองต่อการเตือนภัยมากกว่า ซึ่งผู้หญิงและเด็กที่พยายามวางแผนป้องกันเพื่อความปลอดภัยอาจขัดแย้งกับผู้ชายซึ่งพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัย และส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของพวกเขาได้ (Lalse et al., n.d.)

นอกจากการประเมินความเสี่ยงแตกต่างกันแล้ว ผู้หญิงและผู้ชายอาจตอบสนองต่อภัยพิบัติและความสูญเสียในลักษณะที่แตกต่างกันด้วย เมื่อมีการอพยพผู้ชายอาจจะเป็นฝ่ายอยู่และทำหน้าที่อาสาสมัครในการทำงานที่เสี่ยงภัยให้แก่ชุมชน เช่น การช่วยชีวิต การรักษาความปลอดภัย การรื้อถอนซากปรักหักพัง เป็นต้น ผู้ชายมักรู้สึกว่า พวกเขาทำให้ครอบครัวผิดหวังเนื่องจากไม่สามารถปกป้องครอบครัวจากภัยพิบัติและหาเลี้ยงครอบครัวหลังจากเหตุการณ์แล้ว กล่าวคือ ไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทดั้งเดิมของผู้ชายได้ ส่วนความรับผิดชอบของผู้หญิงในฐานะผู้ดูแลรักษานั้น อาจทำให้พวกเขามีความเสี่ยงมากขึ้นที่จะบาดเจ็บหรือตาย เนื่องจากพวกเขาให้ความสำคัญแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกคนอื่นในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกหลานมากกว่าตัวเอง (Lalse et al., n.d.)

ในกรณีของเมืองนิวออร์ลีอันส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากพายุเฮอริเคนใน ค.ศ.2005 ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงจำนวนมาก การขาดการคมนาคมขนส่งเป็นอุปสรรคสำหรับการอพยพโยกย้ายผู้หญิง รวมทั้งเป็นอุปสรรคสำหรับการหางานทำของผู้หญิงหลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติอีกด้วย ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถออกไปหางานทำไกลบ้านหรือกลับเข้าทำงาน ส่วนผู้ชายมักอพยพออกไป ส่งผลให้มีครัวเรือนที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นจำนวนมาก ผู้หญิงที่เป็นแม่ ย่า-ยาย ลูกสาว น้ำ-อา-ป้า และพี่-น้องสาวต้องทำหน้าที่ของตนเองในการเลี้ยงดูครอบครัวและงานประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น การหุงข้าวหรือซักผ้าในบ้านเรือนที่ปรักหักพัง หรือรถพ่วงที่เป็นที่พักชั่วคราว หรือบ้านของญาติพี่น้องที่แออัดคับแคบ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ยากลำบากอย่างยิ่งในการทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวให้สมบูรณ์ แรงกดดันในการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมหลังภัยพิบัติจึงส่งผลเสียหายต่อความสัมพันธ์ของครอบครัว ทั้งที่เป็น

ช่วงเวลาที่เป็นที่จับตามองที่สุดที่จะต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมของครอบครัวและเพื่อนฝูง (Lalse et al., n.d.)

นอกจากนั้น ในขณะที่ครอบครัวขยายอาจกระจายความรับผิดชอบในการดูแลเด็กคนแก่ และคนพิการให้แก่สมาชิกหลายๆ คนได้ แต่ภาระหน้าที่เหล่านี้มักจะตกหนักอยู่ที่ผู้หญิงคนเดียว เนื่องจากอาคารสถานที่ที่เป็นสถานเลี้ยงเด็กและคนชรามักจะถูกปิดหรือขาดงบประมาณ การขาดคนช่วยเลี้ยงเด็กจึงส่งผลให้ผู้หญิงและครอบครัวจำนวนมากไม่สามารถกลับนิวยอร์กได้ และเป็นอุปสรรคใหญ่สำหรับการหางานทำของผู้หญิง (Lalse et al., n.d.)

อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติไม่ได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงทุกคนอย่างเสมอภาคกัน ความแตกต่างของเชื้อชาติ/สีผิว และสถานภาพทางชนชั้นก็เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับประสบการณ์เกี่ยวกับภัยพิบัติของผู้หญิงด้วยเช่นกัน ผู้หญิงยากจน มีรายได้น้อย หรือมีรายได้ที่ไม่แน่นอนจะมีข้อจำกัดมากกว่า และมีทางเลือกน้อยกว่าในการอพยพโยกย้ายและการฟื้นฟูสภาพครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าและครัวเรือนที่มีแต่ผู้หญิง และมีเฉพาะคนสูงอายุ มักจะขาดทรัพยากรทางการเงินและทางกายภาพที่จะใช้ในภาวะฉุกเฉินเร่งด่วน ผู้หญิงที่ด้อยทั้งทางเศรษฐกิจและ/หรือสังคมมีความเปราะบางมากที่สุดต่อผลกระทบระยะยาว ส่วนผู้หญิงที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจอาจมีทางเลือกมากกว่า ทั้งในแง่ของกลยุทธ์การอพยพโยกย้ายและการฟื้นฟูสภาพ และมีข่ายใยความปลอดภัย (safety net) ที่กว้างขวางกว่า เพราะมีระบบประกันรายได้และเงินออม แต่การมีทรัพยากรที่เพียงพอดังกล่าวไม่ได้ช่วยบรรเทาผลกระทบด้านอารมณ์ที่เกิดจากการอพยพโยกย้ายและการสูญเสียบ้านและทรัพย์สิน ตลอดจนความเครียดจากการสร้างบ้านใหม่ ความมั่นคงด้านการงาน หรือความวิตกกังวลเรื่องสุขภาพ ความปลอดภัย และความเป็นอยู่ของครอบครัวและเพื่อนฝูง (Lalse et al., n.d.)

ในงานวิจัยของ Yadav P. (2021) ทำการศึกษาวิจัยทัศนคติสตรีนิคมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ซึ่งดำเนินการศึกษา 6 พื้นที่ในเนปาล ตั้งแต่ปี 2559 ถึง 2562 กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้หญิงพลัดถิ่น ผู้หญิงตั้งครุภ และผู้หญิงเพิงคลอด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและชุมชน ผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำทางการเมือง และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ (DRR) ใช้การสัมภาษณ์เดี่ยว 105 ครั้ง การสัมภาษณ์กลุ่ม 11 ครั้ง และการสนทนากลุ่ม 3 ครั้ง งานวิจัยนี้พบว่า ถึงแม้ว่า นโยบายและแนวทางปฏิบัติของการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติมีการให้ความสำคัญกับเพศสภาพ แต่นักสตรีนิคมมองว่า หัวใจหลักของการวางแผนการจัดการลดความเสี่ยงภัยพิบัติคือการให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของเพศสภาพ ไม่ใช่เฉพาะผู้หญิง แต่เป็นความเสมอภาคระหว่างมนุษย์ทุกคนจากทุกเพศ วรณะ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ตั้งแต่การตระหนักถึงความเปราะบางและผลกระทบที่แตกต่างกันของทุกเพศอันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน จนถึงการแสดงออกในเชิงปฏิบัติ ซึ่งความเปราะบางต่อความเสี่ยงจากภัยพิบัตินั้น

สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมเดิมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ในขณะที่แต่เดิมนั้นงานวิชาการเรื่องเพศและภัยพิบัติมองว่าผู้หญิงคือเหยื่อ ผู้หญิงทุกระดับยังถูกมองเป็นกลุ่มเดียวกันทั้งหมด โดยไม่ได้มองถึงความหลากหลายและซับซ้อนของผู้หญิงในแต่ละระดับ ทำให้ความสนใจความต้องการและความสามารถของผู้หญิงถูกมองข้ามหรือละเลย ทั้งงานบ้าน งานชุมชนและธุรกิจ การทำความเข้าใจความเสมอภาคเรื่องเพศสภาพดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านภัยพิบัติที่มีความเท่าเทียมและเสมอภาคได้

อนึ่ง แม้ว่างานวิจัยด้านภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพ ส่วนใหญ่ระบุว่าผู้หญิงเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ชายในด้านการเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือ ตั้งแต่ช่วงการเกิดภัยและการฟื้นฟูหลังเกิดภัย แต่ในขณะเดียวกัน แต่ยังมีงานวิจัยบางส่วนที่ได้ทำการศึกษาภาวะผู้นำของผู้หญิงที่เกิดขึ้นในช่วงของการเกิดภัยพิบัติ

2.3.3 ภาวะผู้นำของผู้หญิงในการรับมือกับภัยพิบัติ

แม้ว่าประเด็นเพศสภาพกับภัยพิบัติส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นที่ผู้หญิงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบด้านลบรุนแรงในระดับที่รุนแรงกว่าผู้ชายหรืออยู่ในฐานะ “เหยื่อ” (Arora-Jonsson, 2011; Ressorreccion, 2013) แต่ก็มีกรณีศึกษาของผู้นำที่แสดงบทบาทในฐานะผู้นำในการรับมือกับภัยพิบัติด้วยเช่นกัน ดังเช่น Lalse และคณะ (n.d.) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภัยพิบัติเป็นการเปิดเผยความอ่อนแอภายในครอบครัว หย่อมบ้านใกล้เคียง และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน ความเปราะบางเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภาวะที่ถูกมองข้ามหรือลืมนำไป รวมทั้งเป็นโอกาสของภาวะผู้นำสำหรับผู้ที่มีใจจะเต็มเต็มช่องว่างที่เกิดขึ้น การจัดการภัยพิบัติมักจะมีผู้ชายเป็นผู้นำ และถูกกำหนดให้เป็นกระบวนการแบบจากบนลงล่างในลักษณะแบบทหาร ระบบการจัดการภัยพิบัติที่เป็นทางการนี้มักจะไม่ให้ความสำคัญกับผู้หญิง เนื่องจากมุ่งเน้นให้ผู้ชายเป็นผู้ดำเนินงานด้านต่างๆ เป็นหลัก ในขณะที่ภาวะผู้นำของผู้หญิงมักเกิดในระบบการตอบสนองต่อภัยพิบัติและการฟื้นฟูที่มีลักษณะไม่เป็นทางการและไม่หวังผลกำไร เช่น กรณีของกลุ่มผู้หญิงในเมืองนิวยอร์ก ซึ่งได้ลุกขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการภาวะผู้นำในท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาการติดขัดของระบบความช่วยเหลือที่หลังไหลเข้ามาในเมืองได้อย่างน่าประทับใจ นอกจากนี้ ผู้หญิงอาจมีโอกาสดำเนินการภาวะผู้นำมากขึ้นเนื่องจากผู้ชายอพยพออกไปหรือต้องติดพันอยู่กับกิจกรรมการก่อสร้าง ทั้งนี้ การเพิ่มจำนวนผู้หญิงที่ดำรงตำแหน่งในฐานะที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน เพราะการเพิ่มจำนวนผู้หญิงให้มากขึ้นจะสามารถใช้เครือข่ายวิชาชีพในการระดมทรัพยากรเพื่อจัดโครงสร้างทางการเมือง

และสังคมในรูปแบบใหม่ ภาวะผู้นำของผู้หญิงอาจเกิดขึ้นเพราะผู้หญิงรู้สึกไม่พึงพอใจกับกระบวนการตัดสินใจที่ไม่ได้คำนึงถึงความวิตกกังวลและความต้องการของพวกเธอก็ได้

ในทำนองเดียวกัน Flintan (2011) ได้ยกตัวอย่างของครัวเรือนและชุมชนที่จะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในภาวะภัยแล้งในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศเคนย่าว่า ผู้หญิงแก้ปัญหาความอดอยากจากภัยแล้งด้วยการทำงานร่วมกัน กลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันเองของผู้หญิงและเงินเก็บของผู้หญิงมีส่วนสำคัญในยามวิกฤติ ในช่วงเวลา “ปกติ” ผู้หญิงใช้เวลาจำนวนมากในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับเพื่อนบ้านและคนรุ่นราวคราวเดียวกัน และพวกเธอได้ใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ได้ในยามจำเป็น กลุ่มผู้หญิงได้จัดระดมเงินทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนฉุกเฉินสำหรับเด็กกำพร้า คนแก่ และผู้เดือดร้อน รวมทั้งพยายามบรรเทาปัญหาผลกระทบจากภัยแล้งด้วยการจัดหาอาหารและน้ำให้สมาชิกผู้เดือดร้อน รวมทั้งแพะที่เป็นสัตว์เลี้ยงสำคัญ และขยายเวลาการให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ

ในงานวิจัยของ Shubham (2017) ที่ทำการศึกษาแนวทางการฟื้นตัวของผู้ประกอบการจากประสบการณ์น้ำท่วมในจังหวัดปทุมธานี ปี ค.ศ.2011 โดยใช้แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจระดับย่อยและระดับกลางจำนวน 201 คน ผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน และการสนทนากลุ่มกับบุคคลที่เกี่ยวข้องจำนวน 7 คน พบว่า เพศสภาพเป็นปัจจัยสำคัญต่อการจัดการและการฟื้นตัวธุรกิจ ซึ่งแต่เดิมผู้หญิงมักมีข้อจำกัดในการเข้าถึงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงภายในองค์กร เนื่องจากผู้ชายที่อยู่ในตำแหน่งสูงที่มีอำนาจตัดสินใจมีจำนวนมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงถูกมองว่ามีความเปราะบางในการจัดการธุรกิจและภัยพิบัติ เนื่องจากผู้หญิงมีหน้าที่ทำงานและดูแลครอบครัวไปพร้อมกัน หลังจากน้ำท่วมปี ค.ศ.2011 หรือ พ.ศ.2554 ธุรกิจจำเป็นต้องใช้เวลาในการฟื้นตัวตั้งแต่ 1 อาทิตย์จนถึงมากกว่าหนึ่งปี ผู้จัดการผู้หญิงมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในกลไกการฟื้นฟูและการปรับตัวหลังการเกิดน้ำท่วม ทั้งในเรื่องของสภาพครอบครัวและอารมณ์ความรู้สึกแก่ลูกจ้างและบริษัทได้ดีกว่าผู้จัดการที่เป็นผู้ชาย งานวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า ผู้จัดการผู้หญิงมีระดับของการประสานความร่วมมือกับลูกจ้างได้ดีกว่าผู้ชาย แต่ผู้หญิงก็ยังคงมีจุดอ่อนเกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการใหม่ๆ ในการจัดการธุรกิจและโอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่น้อยกว่าผู้ชาย

งานวิจัยของ Huong (2018) ทำการศึกษาความเปราะบางต่อความรุนแรงของผู้หญิงในประเด็นภัยพิบัติและการใช้ความรุนแรง ดำเนินการศึกษาในเขตเมืองหลวงฟิลิปปินส์และเวียดนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงจากคนใกล้ชิดหรือคู่ชีวิต นักกิจกรรม นักวิชาการในมหาวิทยาลัยท้องถิ่น ตัวแทนขององค์กรภาคประชาสังคมและหน่วยงานภาครัฐส่วนการศึกษาในเวียดนาม เจ้าหน้าที่จากสหกรณ์ผู้หญิงในเขตลองลาน (LongLanh) และจังหวัดในพื้นที่ชายฝั่งตอนกลางของเวียดนาม และตัวแทนจากสหกรณ์ชวานากระทรวงแรงงานด้วย

วิธีการสังเกตสภาพชุมชน การทำแบบสอบถามเกี่ยวกับภัยพิบัติและมิติภัยพิบัติกับผู้ชาย จำนวน 50 คน และผู้หญิง จำนวน 50 คน งานวิจัยพบว่า ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงมีความเปราะบางต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่แตกแยก ซึ่งเป็นผลมาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคม รวมถึง การได้รับผลกระทบจากพายุไต้ฝุ่นในปี ค.ศ.2013 ผลการวิจัยเกี่ยวกับเพศสภาพกับความเปราะบางในช่วงของภัยพิบัติในฟิลิปปินส์และเวียดนาม ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างความเหลื่อมล้ำภายในโครงสร้างสังคม ส่งผลให้เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับการใช้ความรุนแรงทางร่างกาย ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายโดยสามีมักจะถูกตำหนิโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย ความทุกข์ของผู้หญิงถูกแปลงเป็นประเด็นความชอบธรรม บรรทัดฐานทางสังคม (มาตรฐาน) อย่างแท้จริง ข้อเสนอที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติกับเพศสภาพอื่นๆ คือ ต้องมีมาตรการและกลยุทธ์ในการเผชิญหน้า ลดความเปราะบางและความอ่อนไหว โดยเน้นกลุ่มต่างๆ รวมทั้งผู้หญิงและเด็กผู้หญิง โดยการบูรณาการแนวคิดเพศสภาพเข้าไปในนโยบายและแนวปฏิบัติในเรื่องของภัยพิบัติที่เกิดจากภูมิอากาศ เน้นการปกป้องสิทธิของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงในช่วงเวลาปกติ และในเหตุการณ์ภัยพิบัติ

งานวิจัยของ Ernest (2019) พุดถึงประเด็นเพศสภาพของผู้หญิงที่ประสบปัญหา น้ำท่วมในประเทศ Zimbabwe โดยทำการศึกษาเหตุการณ์น้ำท่วมในปี ค.ศ.2014 ทำการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง จำนวน 30 คนจากครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในเมือง Tsholoshoh ใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตสภาพครัวเรือนหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยระบุว่า งานวิจัยหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่า ผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติไม่ได้มีขอบเขตแบ่งกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย แต่ดูเหมือนว่าผู้หญิงมีความเปราะบางและเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ชาย จากโครงสร้างทางวัฒนธรรมและสังคม เช่น การมองข้ามความต้องการในช่วงภัยพิบัติของผู้หญิง ผู้หญิงมักไม่ได้รับโอกาสในการเข้าถึงความรู้ในการจัดการภัยพิบัติและระบบการเตือนภัย ในสังคมแอฟริกามีการกำหนดว่า ผู้หญิงไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบเตือนภัยก่อนเกิดเหตุ ดังนั้น ผู้หญิงจึงขาดความรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติส่งผลให้ได้รับผลกระทบที่ต่อเนื่องจากภัยพิบัติมากกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่า ในทุกปีผู้ประสบภัยจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 เป็นผู้หญิงและเด็กผู้หญิง แต่ไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนที่มีความเปราะบางต่อภัยพิบัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสังคมและวัฒนธรรมด้วย ผู้หญิงที่มีสถานะทางสังคมจะมีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ

ในทำนองเดียวกันกับ Clissolda R. (2020) ได้ศึกษาเรื่องผู้หญิงที่ประสบกับภัยพิบัติในประเทศวานูอาตู ซึ่งสรุปได้ว่า ผู้หญิงเป็นได้ทั้งเหยื่อ และผู้ช่วยเหลือฟื้นฟูในสภาวะภัยพิบัติ โดยใช้ประสบการณ์และทักษะเดิมที่ผู้หญิงมี จากข้อมูลการสนทนากลุ่มของผู้หญิง 10 กลุ่มที่อาศัยอยู่พื้นที่ที่มีความเสี่ยงพายุไซโคลนและการประสบกับภัยแล้งที่รุนแรงในวานูอาตู พบว่า ผู้หญิงมีบทบาท

ในการฟื้นฟูด้วยการรายได้ หาเงินทุน ระดมทรัพยากรในแปลงเกษตรและการสร้างเครือข่าย เนื่องจากความต้องการปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และมีการแสวงหาวิธีสร้างโอกาสให้ตัวเอง โดยก้าวข้ามข้อจำกัดและความท้าทายของการเป็นกลุ่มเปราะบางและบรรทัดฐานทางเพศที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งในระดับครัวเรือนและสังคม

ส่วนงานวิจัยของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลของผู้วิจัย พบงานวิจัยเรื่อง ความรุนแรงต่อผู้หญิงหลังสึนามิในประเทศไทย (สุริชัย หวันแก้ว, 2550) ได้ศึกษากลุ่มไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยพลาตินชาวเล และแรงงานต่างด้าว เพื่อทำความเข้าใจถึงทัศนคติ สภาพปัญหา ความต้องการความช่วยเหลือ ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมของผู้หญิง ตลอดจนทบทวนแผนและนโยบายต่างๆ ที่อาจจะเลยต่อความเสมอภาคของชายและหญิง มีการใช้เพศสภาพในการวิเคราะห์ผลกระทบ ต่อสมาชิกในครอบครัวที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน รวมถึงงานอาสาสมัครทีมแพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ก็นำเอามิติชายหญิงมาผนวกไว้ในงานฟื้นฟูสภาพจิตใจ ข้อสังเกตจากทีมแพทย์ พบว่า หญิงชายมีระยะเวลาปรับตัวในเวลาที่แตกต่างกัน ในระยะสั้นผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัวทำใจไม่ได้กับการสูญเสีย ในขณะที่ผู้หญิงมีความสงบนิ่ง และพยายามควบคุมสติอารมณ์เพื่อประคองครอบครัวและสมาชิกที่เหลืออยู่ ตรงข้ามกับในระยะกลางและระยะยาวที่ผู้ชายปรับตัวได้ดีกว่า เนื่องจากงานในชีวิตประจำวัน การติดต่อกับภายนอก ทำให้ผู้ชายหาภรรยาใหม่ได้ในระยะพื้นตัวนี้ ซึ่งแตกต่างกับผู้หญิงที่ต้องคิดและพิจารณาถึงสภาวะจิตใจของลูก ทำให้ผู้หญิงเป็นหม้ายมากกว่าผู้ชายหลังจากเหตุการณ์สึนามิ

คู่มือการจัดการภัยพิบัติมุมมองเพศสภาพของสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย (2553) แบ่งการจัดการภัยพิบัติออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติ การให้ความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชนเรื่องการรับมือกับภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยใช้การจัดทำแผนป้องกัน ลดความเสี่ยงและความเสียหาย จัดทำระบบสัญญาณเตือนภัย การสร้างกลไกและพัฒนาระบบอาสาสมัคร เป็นต้น (2) ระหว่างเกิดภัยพิบัติ เป็นการเผชิญกับเหตุการณ์และกลไกการจัดการในสภาวะฉุกเฉิน โดยมีการพัฒนาระบบการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ ระบบการขนส่งและการประสานงานในการดูแลผู้ป่วย ตลอดจนการพัฒนาและส่งเสริมความรู้ในระบบกลไกการจัดการและการช่วยเหลืออย่างทันทั่วทั้ง (3) หลังเกิดภัยพิบัติ เป็นการดำเนินกิจกรรมบรรเทาทุกข์ การจัดทำแผนฟื้นฟูชุมชนในด้านการฟื้นฟูอาชีพ และการป้องกันโดยระบบธรรมชาติ รวมถึงการจัดทำระบบข้อมูลเพื่อใช้ในการติดตาม ประเมินผลและการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง มุมมองเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติมุ่งเน้น การหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการภัยพิบัติ การตั้งคณะทำงานที่มีสัดส่วนผู้หญิงและผู้ชายที่ใกล้เคียงกัน เพื่อดำเนินการเตรียมความพร้อมและการจัดการความเสี่ยงที่มีผู้หญิงร่วมอยู่ด้วยในทุกขั้นตอนทั้งการวางแผน การดำเนินงาน และการจัดการให้ความช่วยเหลือ

การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญต่างๆ ตลอดจนการระบุดังกล่าว เพราะบางในการให้ความสำคัญในการช่วยเหลือ เช่น กลุ่มแม่ลูกอ่อน คนชรา กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มักถูกมองข้ามในแผนกภัย และการหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงหลังการประสบภัยพิบัติในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการสร้างรายได้หลังเกิดภัยพิบัติ การจัดสรรทรัพยากรทั้งที่เป็นเงินสด สิ่งของ เครื่องมือในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการสร้างกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมด้านการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน

โดยสรุป ความสำคัญของเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัตินั้น พบว่า ความแตกต่างของผู้ชายและผู้หญิงในแง่ของเพศ (sex) เพศสภาพ (gender) และบทบาทเพศสภาพ (gender roles) ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีความต้องการในการช่วยเหลือและฟื้นฟูที่ไม่เหมือนกัน การมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมก่อนเกิด การรับมือขณะเกิด และการช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยหลังเกิดภัยพิบัติก็มีความต่างกัน การจัดการภัยพิบัติที่ดีนั้นควรคำนึงถึงสิทธิและความปลอดภัยของผู้หญิงในขณะเกิดและหลังเกิดภัยพิบัติ เพื่อป้องกันไม่ให้คุณหญิงตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่ปลอดภัย เมื่อนำแนวคิดมิตติความสัมพันธ์หญิงชายมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย พบว่า สถานภาพทางสังคมและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันส่งผลต่อข้อจำกัดของความเป็นหญิงชายด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้น มีการศึกษาประเด็นเพศสภาพที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในสังคม กระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในขณะที่บทบาทของผู้หญิงในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เช่น ผู้หญิงเอเชีย ผู้หญิงแอฟริกา เป็นต้น ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ด้านการผลิตซ้ำ การดูแลครอบครัว การทำหน้าที่เป็นภรรยาและแม่ ซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดแบบปิตาธิปไตย (สุกฤษฎา จักรปิง, 2558) งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาบทบาทของผู้หญิงเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการปรับตัวของผู้หญิงและผู้ชายต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

2.4 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตำบลปรัก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา

2.4.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลปรักอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสงขลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอสะเตาประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประมาณ 63 กิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

1) องค์การบริหารส่วนตำบลปรัก (อบต.ปรัก) มีพื้นที่ 164.20 ตารางกิโลเมตร หรือ 102,619.50 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และ

2) เทศบาลตำบลปรัก พื้นที่รวมทั้งหมดจำนวน 4.80 ตารางกิโลเมตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย

พื้นที่ศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลปรัก ลักษณะพื้นที่เขตเทศบาลตำบลปรักจัดได้ว่าเป็นเมืองผ่านที่มีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนกาญจนาภิเษก) ซึ่งใช้เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางออกไปยังประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ ตำบลปรักจึงมีผู้คนเดินทางผ่านไปมาจำนวนมาก

อาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 6 ของ อบต.ปรัก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 ของ อบต.ปรัก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 5 ของ อบต.ปรัก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา

ตำบลปรักยังจัดอยู่ในพื้นที่ตอนบนของลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำผิวดินหลักที่สำคัญในจังหวัดสงขลา ที่ใช้ในการอุปโภค และบริโภคในครัวเรือน เป็นแหล่งผลิตน้ำประปา และการใช้ประโยชน์ในภาคเกษตรกรรม และภาคอุตสาหกรรม รวมถึงเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม นอกเหนือจากปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในลุ่มคลองอู่ตะเภา คือ ปัญหาคูณภาพน้ำที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาดังกล่าวทำให้ชุมชนในลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาเกิดการรวมตัวเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดเป็นกลุ่มในการอนุรักษ์น้ำ และมีการจัดตั้งเครือข่ายในลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาเกิดขึ้น

2.4.2 สภาพภูมิอากาศ

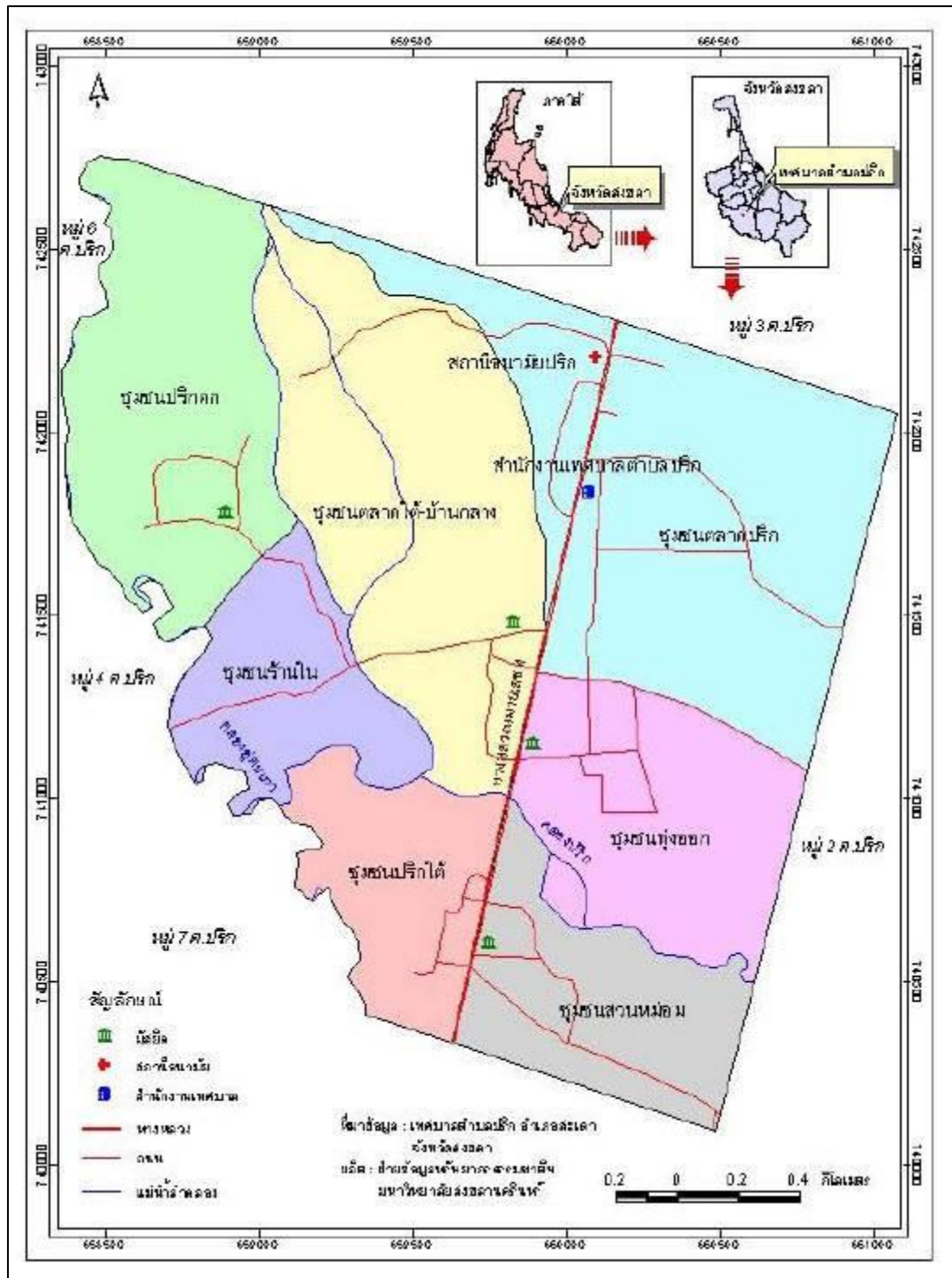
ตำบลปริกมีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน

2.4.3 จำนวนประชากรและครัวเรือน

ชุมชนตำบลปริก มีจำนวนประชากรตามข้อมูลทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2557 มีจำนวนประชากร 6,415 คน ชาย 3,124 คน หญิง 3,291 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,814 ครัวเรือน (เทศบาลตำบลปริก, 2558)

ชุมชนตำบลปริกมีจำนวน 7 ชุมชน ได้แก่

- ชุมชนตลาดปริก
- ชุมชนสวนหม่อม
- ชุมชนทุ่งออก
- ชุมชนตลาดใต้ – บ้านกลาง
- ชุมชนร้านโน
- ชุมชนปริกใต้
- ชุมชนปริกตก

ภาพประกอบที่ 2- 3 แสดงแผนที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก
 ที่มา: เทศบาลตำบลปริก (2558)

2.4.4 การนับถือศาสนา

ชุมชนตำบลปริกส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 90 และศาสนาพุทธ ร้อยละ 10 มีมัสยิดในพื้นที่จำนวน 7 แห่ง ศาลเจ้าจำนวน 2 แห่ง แต่ไม่มีวัดในพื้นที่ตำบลปริก

2.4.5 แหล่งน้ำภายในตำบลปริก

ตำบลปริกมีคลองสายหลัก จำนวน 2 สาย ได้แก่

- 1) คลองอุ้ตะเภา อยู่ด้านทิศตะวันตกของเขตเทศบาลตำบลปริก และเป็นแนวกั้นระหว่างชุมชนร้านในกับองค์การบริหารส่วนตำบลปริก
- 2) คลองปริก อยู่ด้านทิศตะวันออกของพื้นที่เขตเทศบาลตำบลปริก มีความยาวประมาณ 6 กิโลเมตร ไหลผ่านชุมชนสวนหม่อนและทุ่งออก และไหลไปบรรจบกับคลองอุ้ตะเภาที่อยู่ด้านทิศตะวันตก

การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในชุมชนตำบลปริก เดิมชุมชนใช้น้ำจากลำคลองเพื่อการเกษตร และใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นและน้ำบาดาลที่มีภายในครัวเรือน ต่อมาในปี พ.ศ.2547 เทศบาลตำบลปริกมีการสร้างและผลิตน้ำประปาสำหรับใช้และแจกจ่ายชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลทั้ง 7 ชุมชน แต่ยังคงมีปัญหาในการผลิตและให้บริการที่ไม่ครอบคลุม เนื่องจากเทศบาลสามารถผลิตน้ำประปาและแจกจ่ายได้เพียง 738 ครัวเรือน (เทศบาลปริก, 2558)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า ชาวบ้านในตำบลปริกใช้น้ำจากแหล่งน้ำ 4 แหล่ง คือ น้ำประปา น้ำจากโรงผลิตน้ำดื่มภายนอกชุมชน บ่อน้ำตื้นและบ่อน้ำบาดาล และน้ำจากลำคลองธรรมชาติ มีลักษณะการใช้น้ำแบ่งได้เป็น น้ำที่ใช้ในการบริโภคเป็นน้ำที่ซื้อจากโรงผลิตน้ำดื่มภายนอกชุมชน และน้ำประปาที่กรองผ่านเครื่องกรองน้ำในครัวเรือน น้ำที่ใช้ในการอุปโภคเป็นน้ำประปาและน้ำจากคลองธรรมชาติในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งในช่วงฤดูแล้ง ชุมชนมักประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำประปา การแจ้งขอตักของแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และน้ำบาดาลที่มีกลิ่นเหม็น (นิภาภัทร เกสรมาศ, นภดล หมดหรีะ และนิภา โต๊ะหีม, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2558)

2.4.6 ลักษณะภัยพิบัติธรรมชาติในพื้นที่

การเกิดภัยพิบัติธรรมชาติในตำบลปริก แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1) อุทกภัย

ตำบลปริกประสบปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งมักจะเกิดประมาณเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม มีระยะเวลาเฉลี่ยที่น้ำท่วมขังนานที่สุด 5 วัน และน้ำท่วมเฉลี่ยปีละ 2 ครั้ง

พื้นที่ตำบลปริกเกิดอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่สุด วันที่ 1-3 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 สาเหตุจากฝนตกหนักในพื้นที่ติดต่อกันหลายวัน รวมถึงปริมาณน้ำจากอำเภอสะเตาได้ไหลเข้าท่วมในพื้นที่เทศบาลตำบลปริกอย่างฉับพลัน ยกเว้นชุมชนตลาดปริก (บางส่วน) จนสร้างความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของประชาชนและของรัฐ (เทศบาลปริก, 2558)

2) ภัยแล้ง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า พื้นที่ตำบลปริกเกิดเหตุการณ์ภัยแล้งครั้งใหญ่ประมาณ ปี พ.ศ.2538 เกิดการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ ทั้งจากแหล่งน้ำลำคลองธรรมชาติ น้ำบ่อน้ำตื้น และน้ำบาดาลส่งผลให้สัตว์เลี้ยงขาดน้ำและเกิดโรคระบาดในวัวและแพะ ซึ่งเกิดการล้มตาย รวมถึงการยืนต้นตายของไม้ผลและยางพาราในพื้นที่บางส่วน เทศบาลตำบลปริกใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการนำรถบรรทุกน้ำจากภายนอกมาแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ และการขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานภาครัฐเพื่อนำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่าย เหตุการณ์นี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดทำโครงการจัดการภัยแล้งของเทศบาลตำบลปริก ซึ่งในช่วงปี พ.ศ.2545 - 2547 ปัญหาการขาดแคลนน้ำจากการแห้งขอดของแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การขาดแคลนน้ำประปาที่ไม่สามารถผลิตได้เพียงพอต่อจำนวนครัวเรือนที่มีในตำบล และน้ำบาดาลที่มีกลิ่นเหม็นยังคงมีปรากฏให้เห็นในบางชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งผลิตน้ำประปา ซึ่งการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ตำบลปริกยังมีปรากฏเป็นบางช่วงในฤดูร้อน ประมาณเดือนมกราคม – พฤษภาคมของบางปีที่เกิดสภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงในพื้นที่เป็นเวลานาน ปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ชาวบ้านมองว่าปัญหาภัยแล้งไม่ใช่ปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นเพียงการขาดแคลนน้ำอุปโภค บริโภค ในช่วงสั้นๆเท่านั้น (นิภาภัทร เกสรมาศ, นกมล หมดหรีะ และนิภา โต๊ะหีม, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2558)

2.4.7 การจัดการภัยพิบัติในชุมชนตำบลปริก

1) อุทกภัย

เนื่องจากพื้นที่ตำบลปริกเป็นพื้นที่ประสบอุทกภัยเกือบทุกพื้นที่ และผลจากการเข้าร่วมโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในปี พ.ศ. 2552 มีการจัดทำคู่มือในการรับมือกับอุทกภัย โดยมีการดำเนินการร่วมกันระหว่างชุมชน เทศบาล และหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอกเกิดเป็นคู่มือรับมือภัยพิบัติในทุกชุมชน (คู่มือเทศบาลตำบลปริกรับมืออุทกภัย, 2558; นิภาภัทร เกสรมาศ, สัมภาษณ์ 4 ธันวาคม 2558)

แนวทางการรับมืออุทกภัยในชุมชนปริก แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย เป็นการวางแผนป้องกันเพื่อลดผลกระทบของอุทกภัยที่ อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ โดยดำเนินการ ดังนี้

- สำรวจและจัดทำบัญชีพื้นที่เสี่ยงภัย ดำเนินการสำรวจพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย การประเมินสถานการณ์จากเหตุอุทกภัยของปีที่ผ่านมา ซึ่งใช้วิธีการสังเกตจากระดับน้ำในคลองปริกและคลองอู่ตะเภา มีการกำหนดพื้นที่เสี่ยงภัยตามความรุนแรง

- การกำหนดพื้นที่อพยพจากอุทกภัย

- ศูนย์อพยพกลาง จำนวน 3 แห่ง คือ อาคารสร้างสรรค์สุขภาวะเทศบาลตำบลปริก โรงเรียนเทศบาลตำบลปริก และโรงเรียนบ้านปริก และยังมีการกำหนดศูนย์อพยพในแต่ละชุมชนอีกด้วย

- การจัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาจากอุทกภัย มีการกำหนดหน้าที่ การปฏิบัติ การสั่งการ การควบคุมและการประสานงานไว้อย่างชัดเจน กำหนดบุคคลผู้รับผิดชอบในแต่ละฝ่าย รวมถึงการจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือ ยานพาหนะให้พร้อมใช้งานอย่างทันท่วงที แผนปฏิบัติการในพื้นที่ปริกใต้ แบ่งออกเป็น 7 ฝ่าย ดังนี้ ฝ่ายเฝ้าระวังและเตือนภัย ฝ่ายกู้ภัยและอพยพ ฝ่ายสถานที่และสงเคราะห์ ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายรักษาพยาบาล ฝ่ายสำรวจข้อมูล และฝ่ายรักษาความปลอดภัย

- การจัดการฝึกซ้อมและอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความพร้อมอยู่เสมอ และให้มีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัยขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานขณะเกิดภัย

2) ขั้นการปฏิบัติขณะเกิดภัย

- จัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัยตามระดับความรุนแรง โดยกำหนดให้ประธานชุมชนและศูนย์อพยพหลักในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานกับเครือข่าย

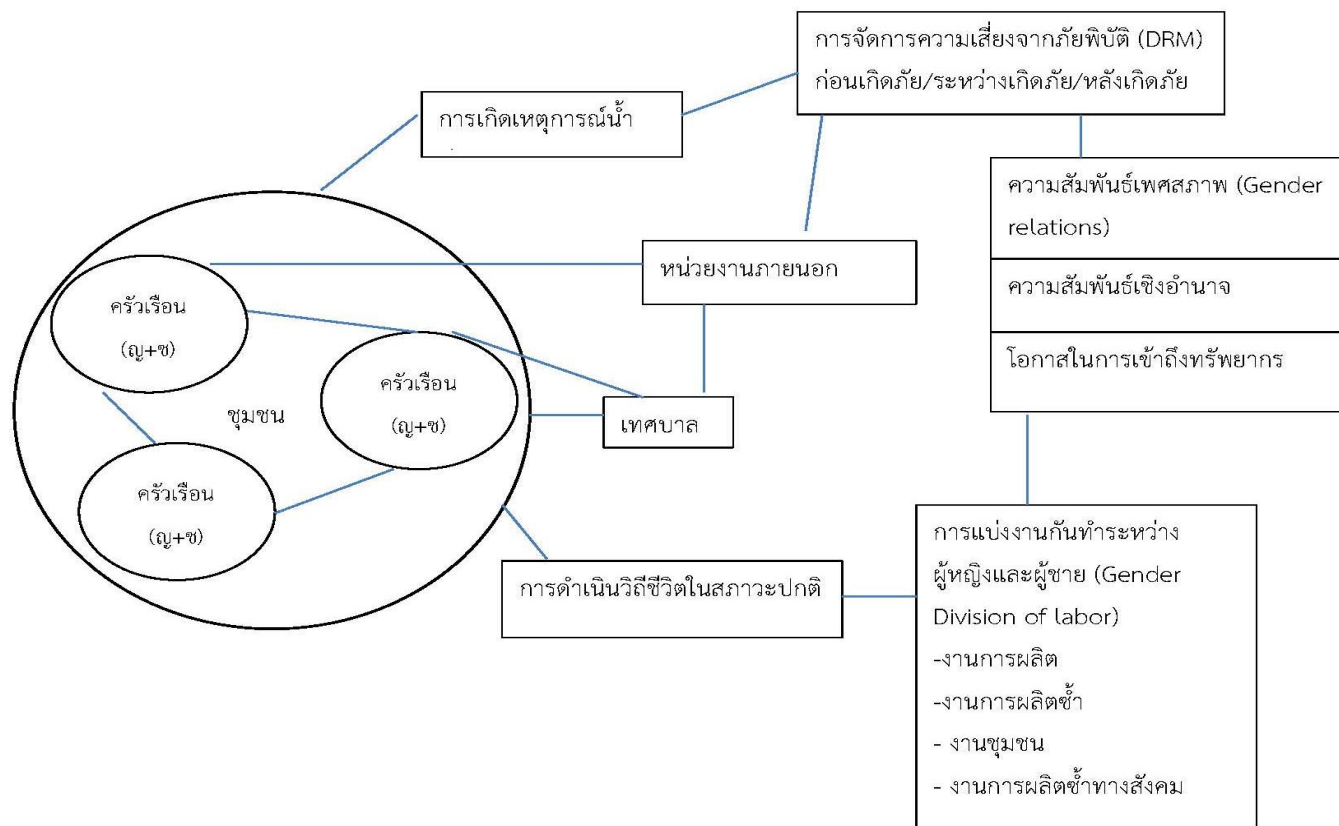
- ประชาสัมพันธ์ให้ทุกครัวเรือนตัดสะพานไฟและปิดแก๊สหุงต้มให้เรียบร้อย เพื่อความปลอดภัย
- การแจกน้ำและอาหารในพื้นที่เป็นหน้าที่ของกรรมการชุมชนในการเดินแจกน้ำและอาหารให้กับลูกบ้านทุกครัวเรือน
- การรับบริจาคความช่วยเหลือจากหน่วยงานจากภายนอก กำหนดให้จัดตั้งศูนย์อพยพหลักเป็นจุดรับบริจาคและกำหนดสถานที่เก็บรักษาสิ่งของและเงินบริจาค รวมถึงแจกจ่ายสิ่งของอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม
- การกำหนดวิธีการปฏิบัติตัวของชาวบ้านในขณะที่เกิดอุทกภัย

3) ขั้นตอนการปฏิบัติหลังการเกิดอุทกภัย

- หลังการเกิดอุทกภัย กรรมการชุมชนดำเนินการสำรวจ รวบรวมข้อมูล ความเสียหาย ผู้บาดเจ็บ ผู้เสียชีวิต ดำเนินการประเมินความเสียหายและความต้องการเบื้องต้น และฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณประโยชน์ที่ได้รับความเสียหายในพื้นที่
- การกำหนดระบบบรรเทาทุกข์ ช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่พักอาศัยตามความจำเป็นในระยะแรก และฟื้นฟูสาธารณประโยชน์ต่างๆ กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว
- การจัดตั้งกองทุนสำหรับบรรเทาความเดือดร้อนด้านอาชีพ การฟื้นฟูอาชีพ โดยใช้ภูมิปัญญาชุมชน และความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษาปรับใช้เป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัยได้ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2- 4 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในบทที่ 3 นี้เป็นการนำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัยที่เริ่มตั้งแต่ การคัดเลือกพื้นที่ การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนและการใช้วิธีรวบรวมข้อมูลภายในชุมชนหลายรูปแบบ ทั้งนี้ ในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยมีการทวนสอบและปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงข้อมูล เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ชัดเจนมากขึ้น

ผู้วิจัยลำดับวิธีการดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

- 1) การเลือกพื้นที่ศึกษา
- 2) การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูล
- 3) วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
- 4) การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล
- 5) การวิเคราะห์ข้อมูล
- 6) แนวทางการจัดการความเสี่ยงเรื่องจริยธรรมการวิจัย

3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ ผ่านกระบวนการคัดเลือกและตัดสินใจในการเลือกพื้นที่ศึกษา โดยใช้เงื่อนไขต่างๆ ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2555 – 2556 ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการร่วมสังเกตการณ์โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN) ดำเนินการจัดการอุทกภัยในชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาโดยกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมการจัดการในแต่ละชุมชนตั้งแต่ชุมชนบริเวณต้นน้ำอู่ตะเภา (ชุมชนตำบลปรัก) ชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณส่วนกลางอู่ตะเภา (ชุมชนตำบลพะตงและชุมชนหาดใหญ่) และชุมชนบริเวณปลายน้ำทางออกคลองอู่ตะเภา (ชุมชนหนองนายขุย) ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์กิจกรรมต่างๆ ในแต่ละชุมชนในช่วงใกล้เสร็จสิ้นโครงการ ซึ่งมีการนำเสนอแผนที่ชุมชน และการประชุมเพื่อคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนต่างๆ

จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นของนักวิจัยในโครงการและแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการในเวทีการคืนข้อมูลชุมชน ผู้วิจัยจึงเลือกชุมชนในโครงการนี้ขึ้นมา 3 ชุมชนที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับเงื่อนไขการเลือกพื้นที่ของงานวิจัยนี้ ได้แก่ ชุมชนตำบลปรัก ชุมชนตำบลพะตง และชุมชนหนองนายขุย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทพื้นที่ทั้ง 3 พื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่พร้อมทั้งนักวิจัยของโครงการ และรวบรวมข้อมูลในการจัดการอุทกภัยในชุมชนเบื้องต้น

การเลือกพื้นที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง เจาะจง (Purposive selection) โดยใช้เงื่อนไขในการเลือกพื้นที่ศึกษา ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนที่มีแกนนำชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนร่วมกันมาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง
- 2) เป็นชุมชนที่มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายดำเนินการร่วมกันในการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน
- 3) เป็นชุมชนที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2561)

จากเงื่อนไขดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปรัก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากมีแกนนำชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนร่วมกับเทศบาลตำบลปรักเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งที่เป็นกิจกรรมการพัฒนาและกิจกรรมชุมชน รวมถึงเป็นชุมชนที่มีการดำเนินการจัดการอุทกภัยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและชุมชนได้เข้าร่วมโครงการ โดยได้ข้อสรุปพื้นที่วิจัย คือ ชุมชนปรักใต้ ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลปรัก

3.2 การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัย

หลังจากที่ผู้วิจัยได้พื้นที่ศึกษาแล้ว จึงทำการเข้าพื้นที่เพื่อแนะนำตัวและทำความรู้จักเบื้องต้นกับสมาชิกในพื้นที่ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบลูกโซ่หรือการอ้างอิงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบปากต่อปาก (snowball selection)

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการแนะนำตัวและหาข้อมูลเบื้องต้นจากเจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติในตำบลปรัก โดยแต่ละชุมชนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยชุมชน และมีประธานชุมชนทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการเตรียมความพร้อมฯ ในชุมชนของตนเอง

ในช่วงแรกของการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการนัดสัมภาษณ์ ประธานชุมชนปริกใต้ ผู้วิจัยพบปัญหาการให้สัมภาษณ์ของประธานชุมชนปริกใต้ เนื่องจากประธานชุมชนปฏิเสธการให้สัมภาษณ์ โดยให้เหตุผลว่า ติดธุระบ้าง ติดประชุมบ้าง ไม่สะดวกให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำปัญหาการปฏิเสธให้สัมภาษณ์ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการ ค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักใหม่ โดยสอบถามข้อมูลสมาชิกชุมชนคนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นอดีตประธานชุมชนคนก่อนหน้า แกนนำชุมชนคนอื่นๆ ในการนำเข้าพื้นที่ จนกระทั่งผู้วิจัยได้พบกับแกนนำชุมชนปริกใต้ ผู้ซึ่งเป็นอดีตประธานชุมชนปริกใต้คนแรกในชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการแนะนำตัวและนัดสัมภาษณ์อดีตประธานชุมชนคนดังกล่าว และนั่นคือ จุดเริ่มต้นของการเข้าพื้นที่ปริกใต้ และกลายเป็นไบเบกทางให้ผู้วิจัยได้พบกับแกนนำคนอื่นๆ รวมถึงการช่วยนัดสัมภาษณ์ประธานชุมชนคนปัจจุบันด้วยเช่นกัน หลังจากที่ผู้วิจัยเข้าชุมชนปริกใต้ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจและความคุ้นเคยในตัวผู้วิจัย รวมถึงประธานคนปัจจุบันด้วย ทำให้ผู้วิจัยทราบเหตุการณ์ปฏิเสธการให้สัมภาษณ์ของประธานชุมชนคนปัจจุบันว่า ประธานชุมชนคนปัจจุบันเข้ามารับตำแหน่งภายหลังการดำเนินกิจกรรมโครงการการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ ทำให้ไม่กล้าที่จะรับนัดสัมภาษณ์ประเด็นการจัดการภัยพิบัติ เพราะมีความคิดว่าตนเองยังมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่มากพอ

การค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักในช่วงแรกของการเข้าพื้นที่ ผู้วิจัยประสบกับปัญหาความไม่รู้ ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างผู้วิจัยและพื้นที่วิจัย การขาดความสนิทสนมและความไว้วางใจในการให้ข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล รวมถึงการมุ่งหาคำตอบในงานวิจัย โดยไม่สนใจปฏิภาน ภาษาทางกาย ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งส่งผลไปสู่การถูกปฏิเสธการให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าพื้นที่ และวิธีการตั้งคำถามใหม่ ดังปรากฏอยู่ใน หัวข้อที่ 3 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากการแนะนำตัวและค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยรวบรวมและสรุปกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลการจัดการอุทกภัย ที่มีสมาชิกในครัวเรือนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย จำนวน 9 ครัวเรือน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ ทั้งที่เป็นครัวเรือนของแกนนำชุมชนและครัวเรือนของสมาชิกในชุมชน รวมผู้ให้ข้อมูลหลักในครัวเรือนจำนวน 18 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snow ball sampling) ประกอบไปด้วย

- ครัวเรือนของแกนนำชุมชน จำนวน 3 ครัวเรือน
- ครัวเรือนของสมาชิกในชุมชน จำนวน 3 ครัวเรือน

- คริวเรือนของกลุ่มเปราะบาง จำนวน 3 คริวเรือน (คริวเรือนที่อยู่ในสถานะหรือปัจจัยที่ทำให้ขาดความสามารถในการป้องกันตัวเอง และไม่สามารถรับมือกับภัยพิบัติ หรือฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติได้)

2) **แกนนำชุมชนที่มีบทบาทในกลุ่มกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติในชุมชน** ทั้งที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย โดยใช้แนวคิดคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน (Homogenous sample) นำไปใช้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวนครึ่งหนึ่งของจำนวนแกนนำทั้งหมดในกลุ่มที่ขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติ (Kuzel, 1992) ซึ่งแกนนำกลุ่มขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนมีทั้งสิ้นชุมชนละ 8 คน จากรายชื่อคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยของแต่ละชุมชน (คู่มือเทศบาลตำบลปริกรับมืออุทกภัย, 2558.) ผู้วิจัยจึงเลือกแกนนำผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแกนนำที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการอุทกภัยภายในชุมชน จำนวน 4 คน

3) **กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน และเป็นคนที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก** เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล จำนวน 26 คน ได้แก่

- ผู้เฒ่าผู้แก่ คนดั้งเดิมในพื้นที่ และสมาชิกภายในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน

- เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปริกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติ จำนวน 3 คน

- เจ้าหน้าที่องค์กรจากภายนอกที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน ได้แก่ โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN) จำนวน 3 คน

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นทั้งผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนใกล้เคียงที่ประสบกับภัยพิบัติและอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลปริก มีการจัดการภัยพิบัติและมีการขับเคลื่อนงานชุมชนคล้ายคลึงกับชุมชนปริกใต้ จำนวน 2 ชุมชนซึ่งเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้แก่ ชุมชนสวนหม่อมและชุมชนปริกตก จำนวน 15 คน

3.3 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ ทั้งในระดับคริวเรือน และระดับชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน โดยศึกษากระบวนการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งในระดับคริวเรือนและชุมชน รวมถึงแกนนำชุมชนที่อยู่ในกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นในชุมชน และมีการดำเนินกิจกรรมการจัดการ

ภัยพิบัติเชื่อมโยงกับเทศบาลและองค์กรต่างๆ จากภายนอก ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าพื้นที่สร้างความคุ้นเคยกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกภายใต้ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ต่างๆ ภายในชุมชน ระยะเวลาในการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูล เริ่มตั้งแต่กรกฎาคม พ.ศ.2558 – ธันวาคม พ.ศ.2564 เป็นระยะเวลาประมาณ 2 ปี

หลังการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยกลับมาเขียนและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้เห็นประเด็นบทบาทหญิงชายและบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตข้าทางสังคมในกลุ่มผู้หญิงผู้ให้ข้อมูลหลักที่ปรากฏทั้งวิถีชีวิตประจำวันและในการจัดการอุทกภัย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้วิจัยทำการเข้าพื้นที่อีกครั้ง เพื่อทวนสอบข้อมูลและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นบทบาทหญิงชาย และบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตข้าทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจบทบาททางสังคม วิธีคิด และวิธีการจัดการงานต่างๆ ของผู้หญิงในช่วงเดือนสิงหาคม 2562

ภายหลังจากการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ข้อเสนอของคณะกรรมการสอบ ทำให้ผู้วิจัยกลับมาในพื้นที่วิจัยอีกครั้ง เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ และเพื่อให้วิทยานิพนธ์นี้มีความรายละเอียดที่ลึกซึ้งในประเด็นเพศสภาพและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายที่มีภายในชุมชนในช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน 2564

3.3.1 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การบอกเล่าเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นการเข้าพื้นที่จนถึงการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคของการเก็บข้อมูลทั้งจากผู้วิจัยเองและปัจจัยต่างๆ ที่มีในพื้นที่ศึกษา กระบวนการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการตลอดช่วงการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความละเอียดและลึกที่สุด โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 4 ช่วงเวลา การเก็บข้อมูลตามการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงและการทำความเข้าใจชุมชนของตัวผู้วิจัย ดังนี้ (1) ช่วงแรกของการเข้าพื้นที่ การพบกับปัญหาของการเข้าพื้นที่จากตัวผู้วิจัยเองและความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย นำไปสู่ช่วงที่ (2) การสร้างความไว้วางใจและการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูล ซึ่งช่วงนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นช่วงเปิดตัวผู้วิจัยให้เป็นที่รู้จักภายในชุมชน เพื่อสร้างความไว้วางใจ ช่วงที่ (3) ช่วงการเก็บข้อมูล เป็นช่วงที่ผู้วิจัยและชุมชนมีความรู้สึกคุ้นเคยกันมากขึ้น ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลเชิงลึกภายในครัวเรือน ความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ของชุมชน และช่วงที่ (4) เป็นช่วงการทวนสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งเกิดขึ้นหลังการกลับมาเขียนข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลผ่านไประยะหนึ่ง ผู้วิจัยเข้าพื้นที่อีกครั้ง เพื่อทวนสอบข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

เพศสภาพเพิ่มเติม เพื่อให้งานวิจัยนี้สามารถนำเสนอประเด็นเพศสภาพในประเด็นอื่นๆ ภายในชุมชนได้มากขึ้น

1) ช่วงแรกของการเข้าพื้นที่ (กรกฎาคม – ตุลาคม พ.ศ.2557)

1.1) การแนะนำตัว

เริ่มต้นแนะนำตัวในพื้นที่อย่างเป็นทางการ

เริ่มต้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2557 ผู้วิจัยเริ่มต้นค้นหาผู้ที่ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องการจัดการภัยพิบัติในตำบลปรัก จากการสอบถามไปยังเจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ว่าที่ ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ หรือน้องต้น) ได้ให้รายชื่อผู้ที่ร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนที่เป็นแกนนำชุมชนจำนวน 2 คน คือ ก๊ะหนู และก๊ะตะหรือนางรอชิต๊ะ มาลีนี้

หลังจากได้รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการฯ ผู้วิจัยเริ่มจากการโทรศัพท์เข้าไปที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลปรัก ผู้วิจัยได้พูดคุยกับรักษาการผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม นางมุสตี หมัดอาดา หรือพี่มุส เพื่อแนะนำตัวเองและชี้แจงข้อมูลงานวิจัยที่มุสได้ต่อสายให้ผู้วิจัยได้คุยกับนางสาวนิภาภัทร เกสรมาศ หรือพี่อ้อย เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายปกครอง ผู้วิจัยแนะนำตัวและรายละเอียดงานวิจัยอีกครั้ง พร้อมทั้งนัดสัมภาษณ์ข้อมูลการจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชนที่เทศบาลดำเนินการร่วมกับชุมชน

การเข้าพื้นที่ในวันแรก หลังจากได้มีการนัดสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเดินทางไปยังเทศบาลตำบลปรักเพื่อขอสัมภาษณ์พี่อ้อย เกี่ยวกับข้อมูลการจัดการภัยพิบัติ ข้อมูลที่พี่อ้อยให้ผู้วิจัยเป็นข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งที่เป็นคู่มือการจัดการอุทกภัยของแต่ละชุมชน แผนที่อพยพ กำหนดการซ้อมแผนช่วยเหลือผู้ประสบภัย และรายชื่อกรรมการในการจัดการภัยพิบัติแต่ละชุมชน โดยข้อมูลเชิงเอกสารที่มีอยู่มาจากการดำเนินการร่วมกันระหว่างแกนนำชุมชน เทศบาลตำบลปรัก และนักวิจัยของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศภายใต้งบประมาณของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งพี่อ้อยได้ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเองเพิ่งมารับหน้าที่ในส่วนนี้จึงทำให้สามารถบอกลักษณะกิจกรรมได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเดิมได้ย้ายไปยังเทศบาลอื่นแล้ว แต่มีแกนนำในชุมชนคนอื่นๆ ที่ร่วมดำเนินการในขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการอุทกภัย ผู้วิจัยจึงขอให้พี่อ้อยพาผู้วิจัยไปพบกับแกนนำคนดังกล่าวที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดการอุทกภัย พี่อ้อยจึงได้โทรศัพท์ไปนัดหมาย และได้พาผู้วิจัยเข้าชุมชนเพื่อไปแนะนำตัวกับแกนนำคนดังกล่าว

การแนะนำตัวของผู้วิจัยภายในชุมชน

ก่อนหน้าที่พี่อ้อยจะพาผู้วิจัยไปพบกับแกนนำชุมชน พี่อ้อยพาผู้วิจัยเข้าชุมชนสำรวจเส้นทางภายในชุมชน พร้อมทั้งอธิบายถึงกิจกรรมที่มีแต่ละชุมชนที่ชุมชนได้ทำร่วมกับเทศบาล หลังจากนั้นผู้วิจัยได้พบกับแกนนำชุมชนปริกตก จำนวน 2 คน คือ บังฟาริต หรือนายฟาริต เบ็ญมุสา และบังคม หรือนายนกตล หมัดห๊ะ ซึ่งผู้วิจัยทราบภายหลังว่าแกนชุมชน 2 คนดังกล่าวเป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบลปริก

ส่วนใหญ่สมาชิกภายในชุมชนตำบลปริกจะใช้พื้นที่มัสยิดเป็นสถานที่พบปะและทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน ทั้งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การนัดประชุมระหว่างชาวบ้าน การตรวจสุขภาพชุมชนที่จัดโดยเจ้าหน้าที่อนามัย และกิจกรรมกลุ่มอ้อมทรัพย์ เช่นเดียวกับการนัดพบครั้งแรกระหว่างผู้วิจัยและแกนนำชุมชน จุดนัดพบของการพูดคุยกับแกนนำชุมชนครั้งแรกนี้คือ มัสยิดตลาดใต้ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากเทศบาลตำบลปริกมากนัก

การสัมภาษณ์ในครั้งแรกของผู้วิจัย มีผู้ร่วมวงสนทนา จำนวน 4 คน ประกอบด้วย บังฟาริต บังคม ซึ่งทราบภายหลังจากการพูดคุยเสร็จสิ้นว่า ทั้งสองคนเป็น สมาชิกสภาเทศบาลตำบลปริกและเป็นแกนนำบ้านปริกตก พี่อ้อยซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่เทศบาล และตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการแนะนำตัวผู้วิจัยว่าเป็นนักศึกษา ขออนุญาตเข้าพื้นที่เพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการภัยพิบัติ ทั้งในเรื่องของน้ำท่วมและภัยแล้งที่มีภายในชุมชนทั้งการจัดการในแต่ละครัวเรือนภายในบ้านแต่ละหลัง และการจัดการในระดับชุมชน โดยการพูดคุยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นตั้งคำถามเกี่ยวกับการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมที่มีในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ระดับความสูงและระยะเวลาของน้ำที่ท่วมภายในชุมชน ชุมชนมีวิธีจัดการอย่างไร หน่วยงานไหนเข้ามาให้ความช่วยเหลืออย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับส่วนใหญ่เป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีในชุมชน กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการร่วมกับเทศบาล ไม่ว่าจะเป็น การซ่อมอพยพ การตั้งจุดอพยพ คู่มือการจัดการน้ำท่วมที่มีในแต่ละชุมชนที่เทศบาลเป็นผู้ดำเนินการ การแจ้งเตือนก่อนการเกิดน้ำท่วมทำอย่างไร การอพยพขนย้ายสิ่งของทำอย่างไร ใครมีส่วนช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุการณ์ ตลอดจนข้อมูลน้ำท่วมในชุมชนที่มีในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยมุ่งตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องของน้ำท่วมในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามกรอบคำถามที่เตรียมมา โดยไม่ได้ดูท่าทีการตอบคำถามของผู้ให้สัมภาษณ์ ผลจากการมุ่งถามเฉพาะคำถามที่เตรียมมาของผู้วิจัย ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงท่าทางอึดอัดในการตอบคำถามที่วนไปวนมา

หลังจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยติดต่อไปยังน้องตัน นักวิจัยโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เข้ามาทำกิจกรรมการจัดการอุทกภัยร่วมกับเทศบาลและแกนนำชุมชน เพื่อสัมภาษณ์รายละเอียดกิจกรรม และค้นหาแกนนำผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการ การนัดครั้งนี้ ผู้วิจัยนัดพบน้องตันที่ตำบลปริก โดยได้เข้าพื้นที่พร้อมกัน นักวิจัยโครงการพาผู้วิจัยขับรถสำรวจชุมชนทั้ง 7 ชุมชนในตำบลปริก และแนะนำสถานที่ต่างๆ ในชุมชน หลังจากนั้น นักวิจัยได้พาผู้วิจัยไปรู้จักกับแกนนำชุมชนที่ทำงานร่วมกับนักวิจัยโครงการตั้งแต่เริ่มจน

จบโครงการ แต่แกนนำคนดังกล่าวไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายที่ผู้วิจัยกำหนด ผู้วิจัยจึงขอรายชื่อแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการเพิ่มเติมอีกครั้ง และเริ่มต้นโทรศัพท์นัดกับแกนนำผู้หญิงคนหนึ่งในการประชุมสนทนา

ระหว่างการค้นหากลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นแกนนำชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุมประจำเดือนของเทศบาลตำบลปริกที่จัดให้มีการประชุมชนร่วมกันระหว่างเทศบาลและแกนนำชุมชนทั้ง 7 ชุมชน ส่วนใหญ่สาระการประชุมเป็นการนำเสนอโครงการของเทศบาลที่เป็นกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนตามการจัดสรรงบประมาณของเทศบาล การนำเสนอผลกิจกรรมภายในชุมชนของแกนนำชุมชน รวมถึงปัญหาที่มีภายในชุมชนที่ต้องการให้เทศบาลเข้าไปช่วยเหลือก่อนสิ้นสุดการประชุม ผู้วิจัยได้แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ และรายละเอียดงานวิจัยกับแกนนำและเจ้าหน้าที่เทศบาลอย่างเป็นทางการอีกครั้ง พร้อมทั้งค้นหากลุ่มเป้าหมายหลัก โดยเริ่มต้นจากการนัดสัมภาษณ์ประธานชุมชนปริกได้

1.2) เริ่มต้นเข้าชุมชน

การนัดสัมภาษณ์ในครั้งแรก ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการนัดสัมภาษณ์ประธานชุมชนปริกได้ การเข้าพื้นที่นัดสัมภาษณ์ เริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2557 การนัดสัมภาษณ์ในครั้งแรกประธานชุมชนปริกได้ปฏิเสธการนัดสัมภาษณ์เนื่องจากติดธุระส่วนตัว และไม่เต็มใจรับโทรศัพท์ผู้วิจัยเท่าใดนัก

การเข้าพื้นที่ช่วงแรก ผู้วิจัยเข้าพื้นที่พร้อมกับเจ้าหน้าที่เทศบาล ทำให้ข้อมูลที่ได้รับในช่วงแรกยังคงเป็นข้อมูลด้านกิจกรรมที่ชุมชนทำร่วมกับเทศบาล การให้ข้อมูลเน้นหนักไปยังกิจกรรมชุมชนที่จัดขึ้นจากการได้รับงบประมาณที่เทศบาลจัดสรรให้

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยที่เป็นเพศหญิงกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเพศหญิงและเพศชายก็มีความแตกต่างในการให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงสามารถพูดคุยและทำความสนิทสนมได้รวดเร็วมากกว่าผู้ชายที่ยังคงรักษาท่าที

ผู้ให้ข้อมูลยังไม่ไว้วางใจในตัวผู้วิจัย เนื่องจากเป็นการพบกันเพียงไม่กี่ครั้ง รวมถึงการเข้าพื้นที่พร้อมกับเจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้ให้ข้อมูลจึงตอบคำถามเฉพาะประเด็นกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติ รูปแบบกิจกรรมที่มี ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันเท่าที่ผู้วิจัยต้องการ และในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยมุ่งเก็บเฉพาะประเด็นคำถามที่เตรียมมา โดยมองข้ามความซับซ้อนของโครงสร้างทางสังคม และความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ที่มีในชุมชน

ผู้วิจัยมุ่งเก็บเฉพาะประเด็นที่ได้เตรียมมา โดยไม่สนใจข้อมูลหรือปรากฏการณ์อื่นๆ ที่ปรากฏตรงหน้าผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลเชิงลึกได้ และข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้

ข้อมูลเป็นข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่ระบุไว้แล้วในคู่มือการจัดการภัยพิบัติเท่านั้น ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลเชิงลึกในระดับครัวเรือนและชุมชนได้

ปัญหาและอุปสรรคที่ผู้วิจัยพบในช่วงแรกของการเข้าพื้นที่นั้นเกิดจากการที่ผู้วิจัยยึดกรอบคำถามที่เตรียมไว้ มุ่งมั่นเอาแต่เฉพาะคำตอบที่จะนำไปใช้ในงานวิจัย ผู้วิจัยทำการทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้นและปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นจึงได้พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าพื้นที่ และการตั้งคำถามใหม่ จนพัฒนาเป็นช่วงที่สองของการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูล

2) ช่วงการสร้างควมไว้วางใจ และการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูล (เดือนพฤศจิกายน 2557 – เดือนเมษายน 2558)

จากการสะท้อนคิดถึงปัญหาและข้อบกพร่องในการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนั้น ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนขั้นตอนและวิธีการเข้าชุมชน โดยเริ่มต้นค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Persons) คนอื่นๆ เพื่อนำผู้วิจัยเข้าพื้นที่ที่ปรกติได้

ปัญหาที่พบในช่วงการสร้างควมไว้วางใจนั้น ผู้วิจัยยังไม่สามารถเข้าถึงและสร้างความสนิทสนมกับ พี่นุช หรือนางอรนุช บุญศรีจันทร์ ประธานชุมชนปรกติได้ ทำให้การนัดสัมภาษณ์แต่ละครั้งในชุมชนปรกติได้ ผู้วิจัยยังได้รับการบ่าเบียงที่จะให้สัมภาษณ์ ด้วยเหตุผลไม่ว่าบ้าง ดิดุระบ้าง ดิดประชุมบ้าง ในช่วงที่สองนี้ ผู้วิจัยทำได้เพียงเก็บข้อมูลของชุมชนปรกติตกและชุมชนสวนหม่อมเท่านั้น

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนวิธีการนัดสัมภาษณ์ จากเดิมที่มุ่งนัดประธานชุมชนปรกติได้ มาเป็นการค้นหาบุคคลหลักที่สำคัญคนอื่นภายในชุมชนปรกติได้ โดยการสอบถามสมาชิกคนอื่นๆ ในตำบล ซึ่งทำให้ผู้วิจัยพบว่า ภายในชุมชนปรกติตกยังมีบุคคลหลักอีกคนหนึ่ง คือ ป้าสาว นางพะยอม ทองนวล อดีตประธานชุมชนได้ และยังคงดำเนินกิจกรรมชุมชนร่วมกับพี่นุช ประธานชุมชนคนปัจจุบันอยู่ ผู้วิจัยจึงได้โทรศัพท์นัดป้าสาวเพื่อขอสัมภาษณ์ และให้ป้าสาวเป็นผู้นัด พี่นุช ประธานชุมชนปรกติได้คนปัจจุบันมาแทน

หลังจากผู้วิจัยได้เข้าพื้นที่ที่ปรกติได้และทำการพูดคุยปรับความเข้าใจกับพี่นุชแล้วพบว่า สาเหตุที่พี่นุชพยายามปฏิเสธการให้พบเพื่อสัมภาษณ์ เนื่องจากตนเองเพิ่งเข้ามารับตำแหน่งได้ไม่นาน และไม่ได้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติที่เทศบาลได้จัดขึ้นก่อนหน้านี้ พี่นุชจึงเกิดความไม่สบายใจที่จะให้ข้อมูลที่ตนเองไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แนะนำตัวและให้รายละเอียดเกี่ยวกับงานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังทำอยู่อีกครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างตัวผู้วิจัยและพี่นุช ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชนปรกติได้

ในช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงชุมชนและวิธีการเก็บข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยพบว่า การสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจระหว่างตัวผู้วิจัยเองและชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเก็บข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพ การสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่าน

รูปแบบกิจกรรมชุมชน การค้นหาผู้ที่มีบทบาทเปิดทางให้นักวิจัยในชุมชน (gate keeper) ตลอดจนความเหมือนและความแตกต่างด้านเพศระหว่างผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการได้รับและให้ข้อมูลทั้งสิ้น

3) ช่วงการเก็บข้อมูล (เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2558 – ธันวาคม พ.ศ.2560)

ช่วงที่สามของการเก็บข้อมูล เป็นช่วงที่ผู้วิจัยและชุมชนมีความรู้จักและคุ้นเคยกันมากขึ้น ผู้ให้ข้อมูลเกิดความไวใจในการให้ข้อมูลเชิงลึกภายในครัวเรือน และความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในช่วงนี้ประมาณ 2 ปี หรือเท่ากับ 2 รอบปฏิทินฤดูกาล เพื่อรวบรวมเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน (ในขณะที่เก็บข้อมูล) โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 (พฤษภาคม พ.ศ.2558 – ธันวาคม พ.ศ.2559)

การเก็บข้อมูลช่วงที่ 1 ภายในชุมชนไม่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมที่สร้างความเสียหายให้แก่ชุมชน มีเพียงน้ำล้นตลิ่งเพียงช่วงสั้นๆ ไม่ได้ไหลเข้าท่วมบ้านเรือนและไม่ได้สร้างความเสียหายให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงทำได้เพียงการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การเล่าเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

การเก็บข้อมูลในช่วงที่ 1 หลังจากการสร้างความคุ้นเคยและความไวใจ ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบลูกโซ่ เพื่อค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีการนัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งแบบตัวต่อตัว และการสัมภาษณ์หรือการพูดคุยแบบกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าเรื่องราวของตนเอง โดยที่ผู้วิจัยมีหน้าที่เพียงเชื่อมโยงประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับกรอบการวิจัย และผู้วิจัยใช้การสังเกตพฤติกรรมขณะการพูดคุยไปด้วย

นอกเหนือจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยยังไปสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่คนดั้งเดิมที่อยู่ในชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลอุทกภัยที่มีมาตั้งแต่อดีต รวมถึงการจัดการในการเตรียมตัวรับมือของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและละเอียดมากขึ้น

ช่วงที่ 2 (มกราคม – ธันวาคม พ.ศ.2560)

การเก็บข้อมูลช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่ผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ของผู้วิจัย เพื่อทำการสรุปข้อมูลที่ได้ และเขียนงานวิจัย การเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงนี้เป็นการเก็บตกข้อมูลบางส่วนที่ผู้วิจัยยังเก็บไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยใช้วิธีการโทรศัพท์ติดต่อพูดคุย ซักถาม และเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นช่วงเวลาสั้นๆ

การเก็บข้อมูลช่วงที่ 2 นี้ ได้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ตำบลปรักในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2560 แต่เป็นเพียงน้ำท่วมในระยะเวลาสั้นๆ 1-2 วัน และท่วมเป็นบางพื้นที่ ผู้วิจัย

ได้มีโอกาสเข้าพื้นที่อีกครั้ง เพื่อสังเกตการณ์การเตรียมตัวรับมือกับการเกิดอุทกภัย และมีโอกาสได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้งเกี่ยวกับการเตรียมตัวรับมือกับการเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในขณะเกิดเหตุจริง

4) ช่วงการทวนสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม (เดือนสิงหาคม พ.ศ.2562)

ช่วงที่สี่เป็นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หลังการกลับมาเขียนข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลผ่านไประยะหนึ่ง ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ปรึกษาร่วมกัน พบว่า ประเด็นเพศสภาพ (Gender) ในชุมชน ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันภายในครัวเรือนและในชุมชน ตลอดจนในการจัดการภัยพิบัตินั้น บทบาทหญิงชายในทุกเรื่องมีความคล้ายคลึงกัน การทำความเข้าใจบทบาทหญิงชาย และบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม ทำให้สามารถเข้าใจบทบาทของผู้หญิงในงานด้านต่างๆ วิธีคิด และวิธีการจัดการในงานด้านต่างๆ

ผู้วิจัยทำการเข้าพื้นที่อีกครั้ง เพื่อทวนสอบข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มในประเด็นเพศสภาพ (Gender) และบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม ผู้วิจัยได้นัดหมายผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้หญิงทั้ง 3 ชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตามศาสนาที่นับถือ เพื่อเปรียบเทียบวิธีคิด วิธีการจัดการของผู้หญิงว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร การเก็บข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้แก่ ชุมชนสวนหม่อมและชุมชนปรกตก วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2562 ชุมชนละ 2 คน รวมทั้งหมด 4 คน

ผู้วิจัยนัดสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปหา ก๊ะตะ ชุมชนสวนหม่อม และ ก๊ะไหม ชุมชนปรกตก ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาตพร้อมบอกวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และขอให้พาแกนนำผู้หญิงที่เป็นผู้ขับเคลื่อนงานชุมชนคนอื่นๆมาด้วย ชุมชนละประมาณ 2-3 คน

เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์มีทั้งงานส่วนตัวและงานชุมชน ทำให้ช่วงเวลาในการนัดสัมภาษณ์ต้องปรับเปลี่ยนไปตามความสะดวกและช่วงเวลาว่างที่ตรงกันของผู้ให้ข้อมูลทุกคน ทำให้มีการเลื่อนนัดสัมภาษณ์ไปมา 2-3 ครั้งก่อนจะได้ช่วงเวลาที่เหมาะสมพร้อมเพรียงกัน

การสัมภาษณ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีผู้ช่วยเก็บข้อมูลไปด้วย จำนวน 1 คน เป็นผู้หญิงมุสลิม อายุ 33 ปี บรรยายภาศในการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างสนิทสนมเหมือนช่วงสุดท้ายของการเก็บข้อมูล ก่อนที่ผู้วิจัยออกมาจากพื้นที่ เนื่องจากในช่วงการกลับมาเขียนข้อมูลก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยยังคงมีการติดต่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลกิจกรรม กับกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นระยะๆ ผ่านทางโทรศัพท์ และโปรแกรมสนทนาทางโทรศัพท์ (Line)

ผู้วิจัยเริ่มต้นการสัมภาษณ์โดยการพูดคุยสารทุกข์สุขดิบ ชีวิตประจำวันทั่วไป งานกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังดำเนินการ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีภายในชุมชน การสัมภาษณ์กลุ่ม

เป็นไปในลักษณะการพูดคุย เล่าเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน สลับสับเปลี่ยนกันไป การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำกิจกรรมชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นและการแก้ไข ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวชีวิตประจำวันของตนไปเรื่อยๆ มีการถามแทรกในประเด็นงานบ้าน งานชุมชนที่ผู้ให้ข้อมูลเข้าไปมีส่วนร่วม ตลอดจนมุมมอง วิธีคิด และวิธีการทำงานของผู้ให้ข้อมูล โดยมีผู้ช่วยเก็บข้อมูลคอยช่วยสอบถามประเด็นต่างๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับศาสนา และหลักศาสนา อิสลามบางช่วงที่ผู้วิจัยไม่เข้าใจ และในช่วงสุดท้ายของการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยให้ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนตนเองผ่านการมองตนเองจากในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ว่ามีอะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลงไปผ่านกระบวนการทำงานชุมชน อะไรบ้างที่คิดว่าผู้หญิงสามารถทำได้ และทำได้ดีกว่าผู้ชาย อะไรบ้างที่เป็นข้อจำกัดของผู้หญิงและคิดว่าผู้หญิงไม่สามารถทำได้ และงานที่กำลังทำอยู่ ถ้าผู้หญิงไม่ทำและให้ผู้ชายทำ ผู้ชายจะทำได้เท่ากับที่ผู้หญิงทำหรือไม่

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลที่นับถือศาสนาพุทธ
ได้แก่ ชุมชนปริกใต้ วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2562 จำนวน 3 คน

ผู้วิจัยนัดสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปหาพี่น้อง ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนัดเวลาสัมภาษณ์ โดยให้พี่น้องติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นอีกประมาณ 2-3 คน แต่เนื่องจากพี่น้องมีงานชุมชนจำนวนมากที่ต้องออกไปประชุมข้างนอกและดูงานในจังหวัดข้างเคียง ทำให้การนัดหมายต้องยืดระยะเวลาออกไป ผู้วิจัยตัดสินใจติดต่อไปยังผู้ให้ข้อมูลคนอื่นๆ เพื่อขอนัดสัมภาษณ์ในกรณีที่พี่น้องไม่ว่างในเวลาที้นัดได้ ผู้วิจัยได้ติดต่อไปยังพี่อรรถพรทางโทรศัพท์ เพื่อขอนัดสัมภาษณ์ พี่อรรถพรแจ้งว่า ได้รับการประสานงานจากพี่น้องเรียบร้อยแล้ว และกำลังหาวันและเวลาที่ตรงกันของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วม จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นกรรมการชุมชนที่ทำงานร่วมกัน

การสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าพื้นที่ไปเพียงคนเดียว บรรยากาศในการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างสนิทสนม เนื่องจากในช่วงการกลับมาเขียนข้อมูลก่อนหน้านี้นี้ ผู้วิจัยยังคงมีการติดต่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลกิจกรรม กับกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นระยะๆ ผ่านทางโทรศัพท์ และโปรแกรมสนทนาทางโทรศัพท์ (Line) และผู้วิจัยได้กลับเข้าไปร่วมสังเกตการณ์และช่วยเตรียมงานก่อนวันอาสาฬหบูชา ในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2562 และร่วมแห่เทียนพรรษาในวันอาสาฬหบูชา ในวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2562 อีกด้วย

ผู้วิจัยเริ่มต้นการสัมภาษณ์โดยการพูดคุยสารทุกข์สุขดิบ ชีวิตประจำวันทั่วไป งานกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังดำเนินการ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีภายในชุมชน การสัมภาษณ์กลุ่มเป็นไปในลักษณะการพูดคุย เล่าเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน สลับสับเปลี่ยนกันไป การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำกิจกรรมชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นและการแก้ไข ในครั้งนี้ผู้วิจัยปล่อยให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวงานชุมชนอย่างอิสระ การเล่าเรื่องงานชุมชนร่วมกันของผู้ให้ข้อมูลสะท้อนปัญหาการทำงาน การแก้ไขปัญหา ตลอดจนมุมมองต่อการทำงานชุมชน และปัญหาภายใน

ต่างๆ ของชุมชน ในช่วงสุดท้ายของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยให้ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนตนเองผ่านการมองตนเองจากในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ว่ามีอะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลงไปผ่านกระบวนการทำงานชุมชน อะไรบ้างที่คิดว่าผู้หญิงสามารถทำได้ และทำได้ดีกว่าผู้ชาย อะไรบ้างที่เป็นข้อจำกัดของผู้หญิงและคิดว่าผู้หญิงไม่สามารถทำได้ และงานที่กำลังทำอยู่ ถ้าผู้หญิงไม่ทำและให้ผู้ชายทำ ผู้ชายจะทำได้เท่ากับที่ผู้หญิงทำหรือไม่

5) การกลับมาเขียนและวิเคราะห์ข้อมูล (พ.ศ. 2562 -2564)

หลังจากการเข้าพื้นที่เพื่อทวนสอบข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยกลับมาเขียนข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล แต่ยังไม่ได้ห่างหายจากพื้นที่ ยังคงมีการติดต่อพูดคุยผ่านทางโทรศัพท์ และ ข้อความทาง Application line กับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2-3 คน อยู่เป็นระยะ เพื่อสอบถามความเคลื่อนไหวและกิจกรรมต่างๆภายในพื้นที่

6) การปรับแก้ไขข้อมูลหลังการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น (กรกฎาคม – กันยายน 2564)

ภายหลังการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้มีการปรับแก้เนื้อหาให้มีความลึกและละเอียดเพิ่มขึ้น โดยได้ตัดทอนกลุ่มเป้าหมายหลักจากเดิม 3ชุมชน เหลือเพียง 1 ชุมชนและเพิ่มจำนวนครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายจากเดิม 3 ครัวเรือนรวมเป็นจำนวน 9 ครัวเรือน ซึ่งแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแกนชุมชนจำนวน 3 ครัวเรือน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นสมาชิกในชุมชน จำนวน 3 ครัวเรือน และกลุ่มเปราะบางจำนวน 3 ครัวเรือน

ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้ง แต่เนื่องจากสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ระบาดอย่างหนักในช่วงปี พ.ศ. 2564 ทำให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้วิจัยปรับวิธีการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล เป็นการค้นหาผู้ช่วยวิจัยที่มีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับงานวิจัย รวมทั้งเป็นบุคคลที่อยู่ในพื้นที่และความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ต้องเพิ่มเติมเข้ามา ผู้วิจัยจึงได้โทรศัพท์เข้าไปปรึกษากับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งพี่อร พี่นุช และป้าสาว โดยเล่าปัญหาและความจำเป็นในการเข้าเก็บข้อมูลเพิ่มเติมใหม่อีกครั้ง รวมถึงความต้องการสรรหาผู้ช่วยวิจัยตามเงื่อนไขดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 คนต่างยินดีช่วยผู้วิจัยเก็บข้อมูล เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 คนเป็นกรรมการชุมชนและ อสม. อยู่ก่อนหน้าแล้ว จึงสามารถช่วยงานผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการอธิบายรายละเอียดต่างๆที่ต้องการเพิ่มเติมในงานวิจัยและส่งแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ช่วยวิจัยทำความเข้าใจ ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลักที่เพิ่มเติมมานั้น มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงผ่านการพูดคุยระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยในพื้นที่ การส่งแบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ช่วง ในช่วงแรกนั้นเป็นการเก็บข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะที่ตั้งของบ้าน และการจัดการวิถีชีวิตประจำวัน ช่วงที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลการจัดการน้ำท่วมในครัวเรือน รวมทั้งการทวนสอบข้อมูล

ไปมาระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ในช่วงที่ 3 เป็นการเก็บรายละเอียดเพิ่มเติมและทวนสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องและครบถ้วน

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ กิจกรรมโครงการที่มีในชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ได้แก่ รายงานการประชุมประจำเดือนของเทศบาล ตำบลปริก ข้อมูลพื้นฐานของแต่ละชุมชน คู่มือการจัดการภัยพิบัติของแต่ละชุมชน วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของตำบลปริก รายงานการประชุมคณะกรรมการชุมชน และเอกสารการดำเนินงานของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีในตำบลปริก เป็นต้น

2) การวิจัยภาคสนาม (field research) เป็นการศึกษา รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ซึ่งใช้วิธีการต่างๆ ดังนี้

- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการเข้าตรวจเยี่ยมผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียง ในการทำความรู้จักและสร้างความสนิทสนมให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมภายในครัวเรือนของผู้ให้ข้อมูล เช่น การเตรียมงานก่อนวันฮารีรายอ การเตรียมของเพื่อไปขาย เป็นต้น

- การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) โดยการเข้าร่วมรับฟังการประชุมและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่จัดขึ้นที่เทศบาลและในชุมชน การสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิตของคนภายในชุมชน เป็นต้น

- การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ผู้วิจัยใช้ใน 2 แบบด้วยกัน คือ การสัมภาษณ์เดี่ยวและการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ควบคู่กับการสังเกตการณ์ ทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลพูดคุยแลกเปลี่ยนผ่านการเล่าเรื่องต่างๆ จากประสบการณ์ของตน โดยมีคำถามประเด็นการจัดการภัยพิบัติที่กำหนดเป็นหัวข้ออย่างกว้างๆ ไว้

3.4 การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยมีการดำเนินการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (data triangulation) โดยพิจารณาจากแหล่งที่มา ผู้ให้ข้อมูล ทั้งที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย สถานที่ และช่วงเวลาในการได้มาซึ่งข้อมูล เพื่อหาความสอดคล้องและเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แบ่งได้ดังนี้

1) **ด้านแหล่งข้อมูล** ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการทวนซ้ำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ความสัมพันธ์ภายในชุมชน การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน ภูมิหลัง สถานภาพทางสังคม และประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล เป็นต้น ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก และทวนซ้ำข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงาน เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่แม่นยำ และในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2562 ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่มขึ้นอีกครั้ง เพื่อทวนสอบข้อมูลที่ได้จากมุมมองของกลุ่มเป้าหมายทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม

2) **ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล** โดยใช้เครื่องมือในการค้นหาและรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการในการรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น การใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์ เพื่อทวนสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นต้น

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) โดยใช้ข้อมูลจากการเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ การสังเกตปรากฏการณ์ และการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลภาคสนามและจากภาพถ่ายนำมาตีความและสร้างข้อสรุป

ผู้วิจัยแบ่งหมวดหมู่ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) **ระดับครัวเรือนที่มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย** โดยวิเคราะห์ทั้งภูมิหลัง การดำรงชีวิตในชีวิตประจำวันปกติ และในช่วงการเกิดภัยพิบัติ แบ่งได้เป็น

1.1) **เพศสภาพเชิงอัตลักษณ์** พิจารณาจากการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายทั้ง 3 งาน ได้แก่ งานด้านการผลิต งานด้านการผลิตซ้ำ และงานชุมชน และแนวคิดงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม

1.2) ความสัมพันธ์เพศสภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร ประกอบด้วย คุณลักษณะของปัจเจกบุคคล เช่น ภูมิหลัง การศึกษา อายุ อาชีพ สถานภาพทางเศรษฐกิจ/สังคม เป็นต้น เงื่อนไขภายนอก เช่น บริบททางสังคม ค่านิยม ทัศนคติ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นต้น รวมถึงบทบาทของเทศบาลและหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกับครัวเรือน

1.3) การจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือน พิจารณาจากการดำเนินการ ทั้ง 3 ขั้นตอน ได้แก่ ก่อนการเกิดภัย ระหว่างการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย ซึ่งเป็นการจัดการภัยพิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชายภายในครัวเรือน รวมถึงการจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือนที่มีบทบาทของเทศบาลและหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วมจัดการ

2) ระดับชุมชน โดยวิเคราะห์การดำเนินกิจกรรมชุมชนของแกนนำชุมชนที่ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย บทบาทของเทศบาลและหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกับแกนนำชุมชน ทั้งในช่วงชีวิตประจำวันปกติ และในช่วงการเกิดภัยพิบัติ และความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำชุมชนกับเทศบาลและเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติ โดยพิจารณาจาก

2.1) เพศสภาพเชิงอัตลักษณ์ของแกนนำชุมชนที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย พิจารณาจากการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายทั้ง 3 งาน ได้แก่ งานด้านการผลิต งานด้านการผลิตซ้ำ และงานชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

2.2) ความสัมพันธ์เพศสภาพ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โอกาส และการเข้าถึงทรัพยากร ประกอบด้วย คุณลักษณะปัจเจกบุคคล เช่น ภูมิหลัง การศึกษา อายุ อาชีพ สถานภาพทางเศรษฐกิจ/สังคม เป็นต้น เงื่อนไขภายนอก เช่น บริบททางสังคม ค่านิยม ทัศนคติ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นต้น

3.6 ข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

ในหัวข้อนี้เป็นการรวบรวมปัญหาและอุปสรรคต่างๆในการเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ดังนี้

1) การดำเนินการเก็บข้อมูล

ก่อนการเข้าพื้นที่ ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษามีการวางแผนหาที่อยู่ภายในชุมชน เพื่อให้ผู้วิจัยได้อาศัยอยู่ในชุมชนระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเริ่มต้นหาบ้านเช่าภายในชุมชน จากการขอความช่วยเหลือในการหาบ้านเช่าจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า ลักษณะบ้านเช่าภายในชุมชนเป็นห้องแถวที่สร้างเพื่อให้แรงงานต่างชาติ และผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาใช้แรงงานในพื้นที่ (บ้านคนรับจ้าง

ตัดยาง) รวมถึงภายในชุมชนมีปัญหาเสพติด การมั่วสุมของวัยรุ่นภายในชุมชน ปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อความปลอดภัยของผู้วิจัยที่จะเข้าไปพักอาศัยอยู่ตามลำพัง ผู้ให้สัมภาษณ์แนะนำให้ผู้วิจัยเดินทางไป-กลับระหว่างบ้านของผู้วิจัยและชุมชนในระหว่างการเก็บข้อมูล ซึ่งมีระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร

จากปัญหาด้านความปลอดภัยและคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูล ทำให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้วิจัยตัดสินใจเดินทางไปกลับระหว่างการเก็บข้อมูล การที่ผู้วิจัยไม่ได้ฝังตัวในพื้นที่ทำให้เกิดข้อจำกัดของการเข้าถึงปรากฏการณ์ หรือกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่

2) ข้อมูลน้ำท่วม

ระยะเวลาการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้วิจัย ไม่ได้มีปรากฏการณ์น้ำท่วมขึ้นในพื้นที่ในระดับที่ชุมชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง การเกิดน้ำท่วมเป็นเพียงลักษณะน้ำที่เอ่อล้นตลิ่งในระดับความสูงประมาณ 0.5 เมตรในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น ผู้วิจัยทำได้เพียงการสัมภาษณ์ย้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และมีโอกาสได้เข้าสังเกตการณ์การจัดการน้ำท่วมในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ทั้งก่อนการเกิด ระหว่างการเกิด และหลังการเกิดเหตุการณ์ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2560 เนื่องจากแต่ละครัวเรือนได้รับความเสียหายจากการเกิดน้ำท่วมเพียงเล็กน้อย ทำให้กระบวนการจัดการน้ำท่วมในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งภายในครัวเรือนและการจัดการในระดับชุมชนยังไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านไม่รู้สึกรู้ว่าเหตุการณ์น้ำท่วมในครั้งนี้ (พ.ศ.2560) เป็นเหตุการณ์น้ำท่วมที่ส่งผลกระทบต่อครัวเรือนและชุมชนเท่าใดนัก ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษามีความเห็นตรงกันว่า การใช้มุมมองเพศสภาพอธิบายปรากฏการณ์การจัดการน้ำท่วม ทั้งความสัมพันธ์เพศสภาพ การแบ่งงานกันทำ (gender division of labour) และเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ควรใช้เลนส์การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพศสภาพในการศึกษาปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยจึงได้เพิ่มการเก็บข้อมูลด้านการจัดการครัวเรือนและการจัดการชุมชนผ่านมุมมองเพศสภาพ และมุมมองการผลิตซ้ำทางสังคม โดยการเข้าพื้นที่อีกครั้ง ในช่วงเดือนสิงหาคม 2562 เพื่อเก็บข้อมูลและเป็นการทวนสอบข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลในครั้งนี้มุ่งเน้นประเด็นการจัดการเกี่ยวกับงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม ทั้งที่เป็นการจัดการภายในครัวเรือนและการดำเนินงานชุมชนของผู้หญิงที่เป็นแกนนำชุมชน

3.7 แนวทางการจัดการความเสี่ยงเรื่องจริยธรรมการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเรื่อง เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ ธรณีศึกษา ชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา ที่มีการศึกษาข้อมูลเชิงลึก

ลงไปในระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและอ่อนไหวต่อการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว การเก็บข้อมูลและการนำไปเผยแพร่อาจเป็นการรุกร้าพื้นที่ส่วนตัว ความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรม รวมถึงเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจำเป็นต้องกำหนดท่าทีในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

1) ผู้วิจัยตระหนักถึงการเข้าไปศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความอ่อนไหวในมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา และค่านิยมทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิถีชีวิตของผู้คน ผ่านกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

2) ผู้วิจัยให้ความอิสระแก่ผู้ให้ข้อมูลในการตัดสินใจให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ด้วยการแนะนำตัวและแจ้งวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจก่อนตัดสินใจ

3) ผู้วิจัยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ต่างๆ ของครัวเรือนและชุมชน และใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคย ผู้วิจัยมิได้ละเมิดสิทธิของผู้ให้ข้อมูลในการนำข้อมูลที่ไม่ได้รับการอนุญาตไปเปิดเผยต่อ และระมัดระวังในการสื่อสารประเด็นที่เป็นความลับและละเอียดอ่อน

4) ผู้วิจัยตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้มึนน้อยที่สุด และจะสะท้อนประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ลงไปในงานวิจัย

โดยสรุปในบทที่ 3 นี้เป็นการนำเสนอพลวัตรการเข้าพื้นที่ของผู้วิจัยและวิธีการเข้าถึงข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ การออกแบบการเก็บข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีความยืดหยุ่น และมีตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในกระบวนการวิจัย ในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยนี้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้วิจัยในการทำงานวิจัยคุณภาพที่มีได้เป็นเพียงการมุ่งมั่นเก็บข้อมูลให้ตรงกับคำถามและวัตถุประสงค์งานวิจัยเท่านั้น แต่ผู้วิจัยจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจธรรมชาติและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูล ข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูล ตลอดจนกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง เพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาชุมชนปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการเข้าพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนาม รวมระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ 2 ปี เริ่มตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2558 – เดือนธันวาคม พ.ศ.2560 หลังจากนั้นได้กลับมาเขียนและวิเคราะห์ข้อมูล และผู้วิจัยได้ทำการเข้าพื้นที่อีกครั้งเพื่อทวนสอบข้อมูลและเก็บประเด็นเพิ่มเติมในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2562 และดำเนินการปรับแก้ไขข้อมูลเพิ่มเติมหลังการสอบวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น ในช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน พ.ศ.2564 สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยในบทนี้จะแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 1) ความเป็นมาของชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย
 - 1.1) ข้อมูลทั่วไปของชุมชนในตำบลปริก
 - 1.2) ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา
 - 1.3) การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศสภาพ
- 2) การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกใต้
 - 2.1) เหตุการณ์น้ำท่วม ปี พ.ศ. 2535
 - 2.2) เหตุการณ์น้ำท่วม ปี พ.ศ. 2543
 - 2.3) เหตุการณ์น้ำท่วม ปี พ.ศ. 2553

4.1 ความเป็นมาของชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนในตำบลปริก

ชุมชนปริกใต้ ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปริก (ภาพประกอบที่ 4-1) โดยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริกมีจำนวนทั้งสิ้น 7 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนตลาดปริก (2) ชุมชนสวนหม่อม (3) ชุมชนทุ่งออก (4) ชุมชนตลาดใต้ – บ้านกลาง (5) ชุมชนร้านใน (6) ชุมชนปริกใต้ และ (7) ชุมชนปริกตก (ข้อมูลชุมชนตำบลปริกอ้างอิงไว้ในบทที่ 2) ซึ่งในบทที่ 4 นี้ พุดถึงเฉพาะชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลปริกเท่านั้น

1) ลักษณะแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญในตำบลปริก

ผู้วิจัยสรุปเส้นทางน้ำที่ไหลเข้าท่วมชุมชนตำบลปริก จากการรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ (รอชิตะ มาลินี, สัมภาษณ์ 4 ธันวาคม 2559: ชุนกิบลี โอภาส และนภดล หมัดหรีะ, สัมภาษณ์ 6 มกราคม 2560) ได้ดังนี้

ชุมชนปริกเกือบทุกชุมชนนั้นมีคลองไหลผ่าน คลองหลักที่สำคัญในตำบลปริกมีทั้งหมด 2 สาย คือ คลองอู่ตะเภาและคลองปริก โดยคลองอู่ตะเภาไหลผ่านชุมชนตำบลปริกทางทิศตะวันออก และคลองปริกไหลจากชุมชนตำบลปริกทางทิศตะวันตกและไหลไปบรรจบกับคลองอู่ตะเภาในทางทิศตะวันออก (ภาพประกอบที่ 4-2)

1.1) คลองอู่ตะเภา

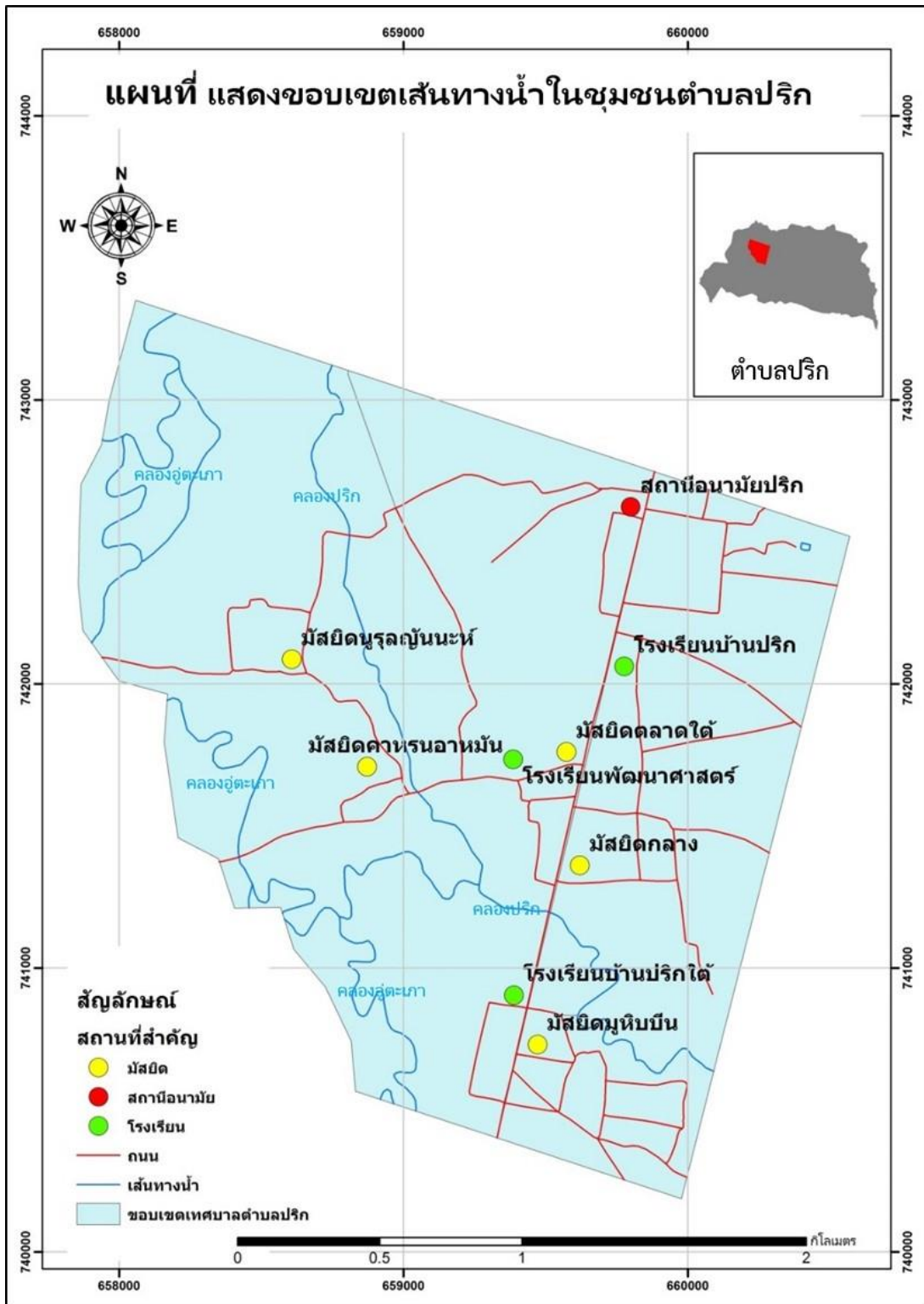
น้ำจากคลองอู่ตะเภาที่ไหลเข้ามาในพื้นที่ชุมชนตำบลปริกนั้นเกิดจากคลอง 2 สาย ได้แก่ คลองอู่ตะเภา และคลองสะเดาที่มาจากอ่างเก็บน้ำห้วยคู บริเวณบ้านห้วยคู ตำบลสำนักแต้ว อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ไหลมาบรรจบกันที่คลองอู่ตะเภาทางทิศตะวันตกของชุมชนปริกใต้ ชุมชนร้านใน และชุมชนปริกตก ตามลำดับ คลองอู่ตะเภาใช้เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก และพื้นที่ชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปริก คลองอู่ตะเภาเป็นคลองสายหลักที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคและบริโภค รวมทั้งเป็นแหล่งน้ำดิบที่ใช้ในการผลิตน้ำประปาของเทศบาลตำบลปริกเพื่อแจกจ่ายให้กับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริกทั้งหมด

1.2) คลองปริก

คลองสายหลักที่ไหลผ่านตำบลปริกอีกสายหนึ่งคือ คลองปริก ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้างทางฝั่งอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา น้ำจากคลองปริกไหลมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ชุมชนตำบลปริก ไหลกั้นกลางระหว่างชุมชนสวนหม่อมและชุมชน

พุ่งออก จากนั้นไหลผ่านชุมชนปริกใต้ ชุมชนร้านในและชุมชนปริกตกทางทิศตะวันออกของแต่ละชุมชน คลองปริกไหลมาบรรจบกับคลองอุตะเภาในบริเวณระหว่างชุมชนปริกใต้และชุมชนร้านใน

จากแผนที่เส้นทางน้ำที่ไหลผ่านเข้ามาในชุมชน (ภาพประกอบที่ 4-2) แสดงให้เห็นว่า พื้นที่เกือบทุกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริกนี้มีคลองไหลผ่าน ซึ่งการเกิดอุทกภัยในแต่ละครั้งนั้น เกือบทุกชุมชนได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม แต่ระดับความสูงของน้ำท่วม ความเสียหายและผลกระทบในแต่ละชุมชนนั้นได้รับผลกระทบที่ไม่เท่ากันตามลักษณะความลาดชัน ที่ตั้งบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่มีในชุมชน

ภาพประกอบที่ 4- 2 แสดงแผนที่เส้นทางน้ำภายในชุมชนเขตเทศบาลตำบลปริก

2) ความเป็นมาของชุมชนในตำบลปริกและข้อมูลน้ำท่วมในอดีต

ข้อมูลส่วนนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ และสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูล และเรียงลำดับข้อมูลการเกิดภัยพิบัติภายในตำบลปริก ตามช่วงเวลาที่เกดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลส่วนหนึ่งมาจากข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลปริก (เทศบาลตำบลปริก, 2558) และอีกส่วนหนึ่งมาจากการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ว่าที่ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2559 และ 15 กรกฎาคม 2559; รอชิตะ มาลินี สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2559; ชุนกิบลี โอกาส, นภดล หมัดหรีะ สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2560; สมบัติ มัดเล, สุชาติ สุริยੰนรงค์, อระอพิณ หวัน สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2560)

ตำบลปริกเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสงขลา ตำบลปริกห่างจากที่ว่าการอำเภอสะเดาประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากชายแดนประเทศมาเลเซียประมาณ 20 กิโลเมตร โดยมีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนกาญจนวนิช) ซึ่งเป็นถนนสายหลักผ่านกลางพื้นที่ตำบลปริก ถนนกาญจนวนิชเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการเดินทางระหว่างประเทศไทยไปสู่ประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ รวมถึงเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางจากประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวและแหล่งค้าขายที่สำคัญของจังหวัดสงขลาอีกด้วย อีกทั้งอำเภอสะเดายังเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ จำนวนหนึ่ง ตำบลปริกจึงมีผู้คนจำนวนมากเดินทางผ่านไปมา และยังเป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่เข้ามาทำงานในอำเภอสะเดาอีกด้วย ทำให้การเจริญเติบโตของเมืองมีอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง พ.ศ.2543 เป็นต้นมา

ในอดีตพื้นที่ตำบลปริกมีต้นปริก (ต้นปริกเป็นต้นไม้ชนิดไม้เนื้ออ่อนที่ชอบขึ้นบริเวณริมน้ำ ในคลอง บึง ลำห้วย มีขนาดลำต้นสูงเต็มที่ประมาณ 15 เมตร) ขึ้นตามริมคลองที่ไหลผ่านภายในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่มาของชื่อตำบล นอกจากนี้ในอดีตนั้นชาวบ้านใช้เรือเป็นเส้นทางในการเดินทางหลักในการไปมาหาสู่กัน และยังใช้เป็นเส้นทางขนส่งและค้าขายระหว่างอำเภออีกด้วย

นายสมบัติ หมัดเล หรือ ปะบัติ อายุ 75 ปี เล่าว่า “สมัยก่อนมีท่าน้ำอยู่ตรงแถวตลิ่งปริกตก เรือขนของมาขายจากหาดใหญ่ จะไปหาดใหญ่ก็นั่งเรือไป คนสมัยก่อนไปไหน เขาก็ไปกับเรือกัน คนริมตลิ่งมีเรือผูกทุกบ้านแหละ”

(สมบัติ มัดเล, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2560)

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2501 เป็นต้นมา (ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์) ตำบลปรักยังมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ในชุมชนมีต้นไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านสามารถหาของป่า จับปลาในคลองได้ แต่ชุมชนปรักประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปีในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนพฤศจิกายน บ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มและบริเวณริมคลองมีน้ำท่วมสูงประมาณ 2 เมตรและท่วมนานประมาณ 3-7 วัน แต่ในพื้นที่ควนหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พื้นที่เนินสูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนยางพาราไม่มีน้ำท่วม ลักษณะของน้ำที่ท่วมในพื้นที่ตำบลปรักเป็นน้ำที่ค่อยๆ ไหลสูงขึ้นและไม่มีความรุนแรงเท่ากับในปัจจุบัน เนื่องจากสมัยก่อนคลองอุ้ตะเภาถูกใช้เป็นคลองเส้นหลักที่ใช้การเดินทางและใช้ขนส่งสิ่งของทางเรือระหว่างตำบล และคลองอุ้ตะเภาในอดีตมีขนาดกว้างกว่าในปัจจุบัน สมัยก่อนคลองอุ้ตะเภามีต้นไม้ขึ้นเต็มทั้งในคลองและริมคลอง ทำให้กระแสที่ไหลในลำคลองไม่มีความรุนแรง การเกิดน้ำท่วมในพื้นที่จึงมีลักษณะค่อยๆ ไหลเอ่อท่วมริมตลิ่งอย่างช้าๆ ทำให้ชาวบ้านมีเวลาอพยพขนย้ายสิ่งของภายในครัวเรือนเมื่อเกิดเหตุน้ำท่วม

ต่อมาในปี พ.ศ.2519 มีการติดตั้งเสาไฟฟ้าแรงสูง ซึ่งเข้ามาพร้อมกับการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียง ทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวผู้คนเริ่มเข้ามาอาศัยอยู่ในตำบลปรักมากขึ้น มีการถมที่ดินบริเวณริมคลองเพื่อสร้างบ้าน รวมถึงการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การเดินทางด้วยเรือเริ่มหายไป ผู้คนหันมาใช้ถนนมากขึ้น หลังจากปี พ.ศ.2519 เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าในฝั่งประเทศไทย ประกอบกับการนำรถไถเข้ามาในพื้นที่สันเขากาลาศีรีในฝั่งประเทศมาเลเซียเพื่อปลูกอ้อย ทำให้พื้นที่ป่าไม้ในเขตสันเขากาลาศีรีลดลง สัตว์ป่าเริ่มขาดแคลน ชาวบ้านไม่สามารถหาของป่าและสัตว์ป่าได้เช่นเดิม ชาวบ้านจึงหันมาปลูกยางพาราและสวนผลไม้เป็นอาชีพหลัก

ปี พ.ศ.2531 เป็นปีที่เกิดน้ำท่วมหนักในพื้นที่ตำบลปรัก น้ำท่วมในครั้งนั้นมีระดับน้ำสูงถึง 2 เมตร ระยะเวลาการท่วมช้งนานประมาณ 7 วัน บ้านที่อยู่บริเวณทางน้ำ ริมคลองประสบกับความแรงของกระแส น้ำ บางหลังเกิดการพังทลายตามความรุนแรงของกระแส น้ำ เศษชิ้นส่วนสิ่งของภายในบ้านลอยตามกระแสน้ำไหลลงสู่คลองอุ้ตะเภา รวมถึงผู้คนที่ติดอยู่ในบ้าน ชาวบ้านที่ประสบปัญหาน้ำท่วมบ้านเรือนได้อพยพไปยังสวนยางพาราของตนเองที่อยู่ที่สูง ซึ่งมีการปลูกพืชที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ และบางส่วนได้อพยพไปอาศัยอยู่ในมัสยิด

ต่อมาในปี พ.ศ.2542 ชุมชนได้รับการยกระดับการปกครองจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบลปรัก เทศบาลตำบลปรักมีการชักชวนแกนนำชุมชนในแต่ละชุมชนเข้าร่วมทำงานร่วมกับเทศบาลในฐานะตัวแทนของแต่ละชุมชน ในปีนี้เทศบาลมีการดำเนินกิจกรรมชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก รวมทั้งนักศึกษาจากสถานศึกษาต่างๆ ทำให้แกนนำชุมชนละชาวบ้านบางส่วนได้รับโอกาสในการพัฒนาความรู้และทักษะผ่านกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่มีภายในชุมชน เช่น การจัดทำแผนที่ชุมชน แผนที่เดินดิน การจัดการขยะ วิธีการคัดแยกขยะ รวมทั้งมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละชุมชน เป็นต้น การเปิดรับนักศึกษาเข้ามาเก็บข้อมูลในพื้นที่ ทำให้

กรรมการชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกับนักศึกษาและบุคคลจากภายนอกที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในชุมชน

ต่อมาปี พ.ศ.2543 ตำบลปริกประสบปัญหาน้ำท่วมสูงประมาณ 0.5 – 1.5 เมตร นานประมาณ 4-5 วัน ก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม มีฝนตกหนักบริเวณต้นน้ำอุ้ตะเภาประมาณ 1 สัปดาห์ ระดับน้ำในคลองเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ริมคลองอุ้ตะเภาและไหลเข้าท่วมบ้านเรือนในที่ราบลุ่มริมคลอง น้ำท่วมครั้งนี้ยังคงมีการเตรียมการรับมือก่อนการเกิดเหตุ คล้ายคลึงกับปีที่ผ่านมา ในเหตุการณ์ครั้งนี้ การช่วยเหลือผู้ประสบเหตุขณะการเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุนั้นมีการดำเนินการผ่านการประสานงานโดยเทศบาลตำบลปริก และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานจากภายนอก

ในปี พ.ศ.2553 พื้นที่ตำบลปริกเกิดอุทกภัยครั้งรุนแรงในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา อุทกภัยเกิดขึ้นในวันที่ 1-3 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 ก่อนเกิดน้ำท่วม พื้นที่ต้นน้ำของกลุ่มน้ำอุ้ตะเภา ตั้งแต่พื้นที่ อ.เสเดา จ.สงขลา จนถึงพื้นที่ปลายน้ำใน อ.เมือง จ.สงขลา เกิดฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน ทำให้ระดับน้ำบริเวณต้นน้ำอันเป็นที่ตั้งของอ่างเก็บน้ำเสเดาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว น้ำจากต้นน้ำ ได้ถูกระบายลงสู่คลองอุ้ตะเภา และไหลเข้าท่วมในพื้นที่ตำบลปริกอย่างฉับพลัน น้ำไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ตำบลปริกเกือบทุกพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด ยกเว้นชุมชนตลาดปริกที่อยู่ในพื้นที่สูงบางส่วน ระดับน้ำท่วมสูงสุดในพื้นที่ที่มีความสูงถึง 1.5 - 2 เมตร อุทกภัยในปี พ.ศ.2553 นี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่ตำบลปริกเท่านั้น เหตุการณ์อุทกภัยครั้งนี้สร้างความเสียหายให้กับชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณตลอดลำน้ำคลองอุ้ตะเภา ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลให้ผู้คนในลำน้ำอุ้ตะเภากลับมาให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวรับมือกับการเกิดอุทกภัยที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และหน่วยงานเอกชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้สร้างเครือข่ายประสานความร่วมมือในการเตรียมตัวรับมือกับอุทกภัย

ต่อมาในปี พ.ศ.2557 ชุมชนตำบลปริกเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ “เครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Asian Cities Climate Change Resilience Network: ACCCRN) โครงการนี้เข้ามาดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการอุทกภัยในชุมชนที่อยู่ในลำน้ำอุ้ตะเภา จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ความรู้และสร้างความตระหนักแก่ชุมชนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การดำเนินกิจกรรมการเตรียมตัวรับมือกับอุทกภัยในชุมชนลำน้ำคลองอุ้ตะเภา การดำเนินงานของโครงการนี้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ที่มีในลำน้ำคลองอุ้ตะเภา จนเกิดเป็นเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติภายในลำน้ำคลองอุ้ตะเภา ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ ทำหน้าที่ประสานงาน และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ มีการลงพื้นที่ศึกษาหาพื้นที่เสี่ยงภัย แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างพื้นที่ร่วมกัน

บูรณาการและเชื่อมโยงแผนการจัดการรับมือกับการเกิดภัยพิบัติในระดับพื้นที่ สร้างอาสาสมัครเครือข่ายในพื้นที่ การให้ความรู้ อบรม และซ้อมแผนการจัดการรับมือกับการเกิดภัยพิบัติ และการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงกลุ่มเปราะบางในรูปแบบของเครือข่ายประสานความร่วมมือ โดยเน้นการเตรียมตัวรับมือกับการเกิดอุทกภัย (โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN), 2555) ชุมชนตำบลปรักเข้าร่วมโครงการในระยะที่ 3 โดยดำเนินการเก็บข้อมูลและทำกิจกรรมร่วมกับแกนนำชาวบ้านส่วนหนึ่งในกิจกรรมการจัดทำคู่มือการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยแยกออกเป็นแต่ละชุมชน รวม 7 ชุมชนอย่างชัดเจน รวมถึงการจัดทำแผนที่จัดการการอุทกภัยที่ระบุพื้นที่เสี่ยงภัย จุดรวมพล และศูนย์พักพิงผู้อพยพ (ว่าที่ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2559 และ 15 กรกฎาคม 2559)

ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลปรักนั้นเกิดขึ้นเป็นประจำเกือบทุกปี และเกิดขึ้นในฤดูฝน ช่วงเดือนพฤศจิกายนเป็นส่วนใหญ่ โดยน้ำจากคลองอู่ตะเภาจะไหลล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่ชุมชนที่อยู่ริมคลองและลดลงไปอย่างรวดเร็วไม่เกิน 1- 2 วัน ส่วนใหญ่น้ำที่ท่วมภายในชุมชนไม่มีความรุนแรงและไม่ได้สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินมากนัก ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนตำบลปรักที่เป็นที่ราบลุ่มและมีคลองไหลผ่านเกือบทุกชุมชน ทำให้ในช่วงฤดูฝน ปริมาณน้ำฝนจำนวนมากที่ไหลลงสู่คลองภายในชุมชน ทำให้เกิดน้ำหลากล้นตลิ่งและเข้าท่วมในพื้นที่ชุมชนริมคลอง น้ำท่วมที่เกิดขึ้นเป็นประจำในพื้นที่ตำบลปรักทำให้ชาวบ้านเกิดความคุ้นชินกับสถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ ส่วนใหญ่ชาวบ้านมองว่าการเกิดน้ำท่วมไม่ใช่ปัญหาหลักใหญ่สำหรับเขา

หลังจากปี พ.ศ.2560 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2565) ยังไม่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ตำบลปรัก มีเพียงช่วงฤดูฝนที่มีปริมาณน้ำฝนจำนวนมากไหลลงสู่คลองเอ่อล้นตลิ่งเข้ามาในชุมชนในช่วงระยะเวลาสั้นๆและมีระดับน้ำที่ไม่สูงมาก ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนนัก

4.1.2 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา : ชุมชนปรักใต้

1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชนปรักใต้

ชุมชนปรักใต้เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ในเขตเทศบาลตำบลปรัก และอยู่ตรงกันข้ามกับชุมชนสวนหม่อมซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในเขตเทศบาลปรักเช่นกัน โดยมีถนนกาญจนวนิช หรือทางหลวงสายเอเชียกั้นอยู่ตรงกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนปรักใต้เป็นที่ราบลุ่มติดกับคลองอู่ตะเภา

ภายในชุมชนปริกใต้มีการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้เคียงกันตามแนวถนน ในลักษณะการกระจุกตัวกันในพื้นที่ราบบริเวณนี้ ซึ่งสามารถเดินทางติดต่อไปมาหาสู่ได้อย่างสะดวก

1.1) ประชากร

ชุมชนปริกใต้มีจำนวน 103 ครัวเรือน มีประชากรภายในชุมชน จำนวน 403 คน แบ่งเป็น ผู้ชาย 191 คน และผู้หญิง 212 คน

1.2) การนับถือศาสนา

สมาชิกในชุมชนปริกใต้ในอดีตนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 100 และมีความสัมพันธ์สนิทสนมกันแบบเครือญาติ ต่อมาเกิดการขยายตัวของเมือง ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเพิ่มขึ้น

ปัจจุบันชุมชนตำบลปริกใต้ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 และเป็นชุมชนหนึ่งในสองของชุมชนทั้งเจ็ดชุมชนที่มีชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธมากกว่าศาสนาอิสลาม (ชุมชนตลาดเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ)

1.3) การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านในชุมชนปริกใต้ ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ประเภทลองกอง ขนุน รองลงมาคือ อาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงชุมชน

1.4) ขนาดพื้นที่ชุมชน

ชุมชนปริกใต้มีพื้นที่ประมาณ 115 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 40 ไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 75 ไร่ ในทุกครัวเรือนมีระบบสาธารณูปโภคเข้าถึง ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา และถนนคอนกรีตภายในชุมชน

1.5) สถานที่สำคัญภายในชุมชน

ชุมชนปริกใต้มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านปริกใต้ หอกระจายข่าว 1 แห่ง และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านปริกใต้ และกลุ่มกิจกรรมชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์บ้านปริกใต้และกลุ่มดอกไม้จันทร์

1.6) แหล่งน้ำภายในชุมชน

แหล่งน้ำสาธารณะที่ไหลผ่านเข้ามาในชุมชนมีจำนวน 2 สาย คือ คลองปริก และ คลองอุตะเถา

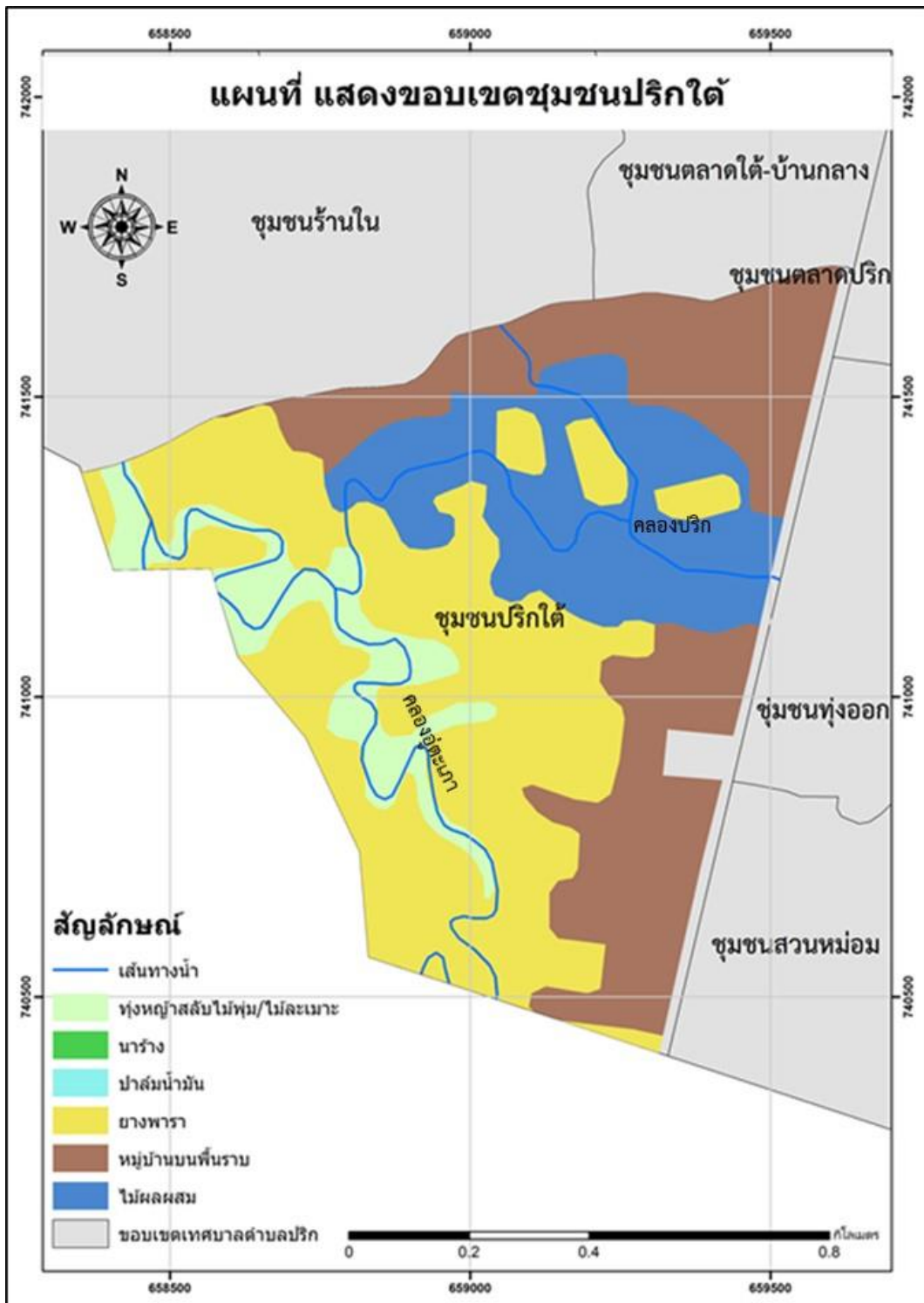
1.7) อาณาเขตชุมชน

ชุมชนปริกใต้ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 7 ของตำบลปริก ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดของหมู่ที่ 7 ตำบลปริกมีการแบ่งรูปแบบการปกครองออกเป็น 2 รูปแบบ ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลปริก เรียกว่า หมู่ที่ 7 ชุมชนบ้านต้นสะท้อน และอีกส่วนหนึ่งอยู่ในเขตการ

ปกครองของเทศบาลตำบลปริก เรียกว่า หมู่ที่ 7 ชุมชนปริกใต้ ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกทั้ง 2 ชุมชนนั้นยังคงสนิทสนมกัน มีการไปมาหาสู่กัน ร่วมทำกิจกรรมงานประเพณี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกทั้งสองชุมชน ทั้งงานบุญ งานศพ หรือแม้กระทั่งการมาขอความช่วยเหลือขณะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

อาณาเขตของชุมชนปริกใต้ ติดต่อกับ พื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

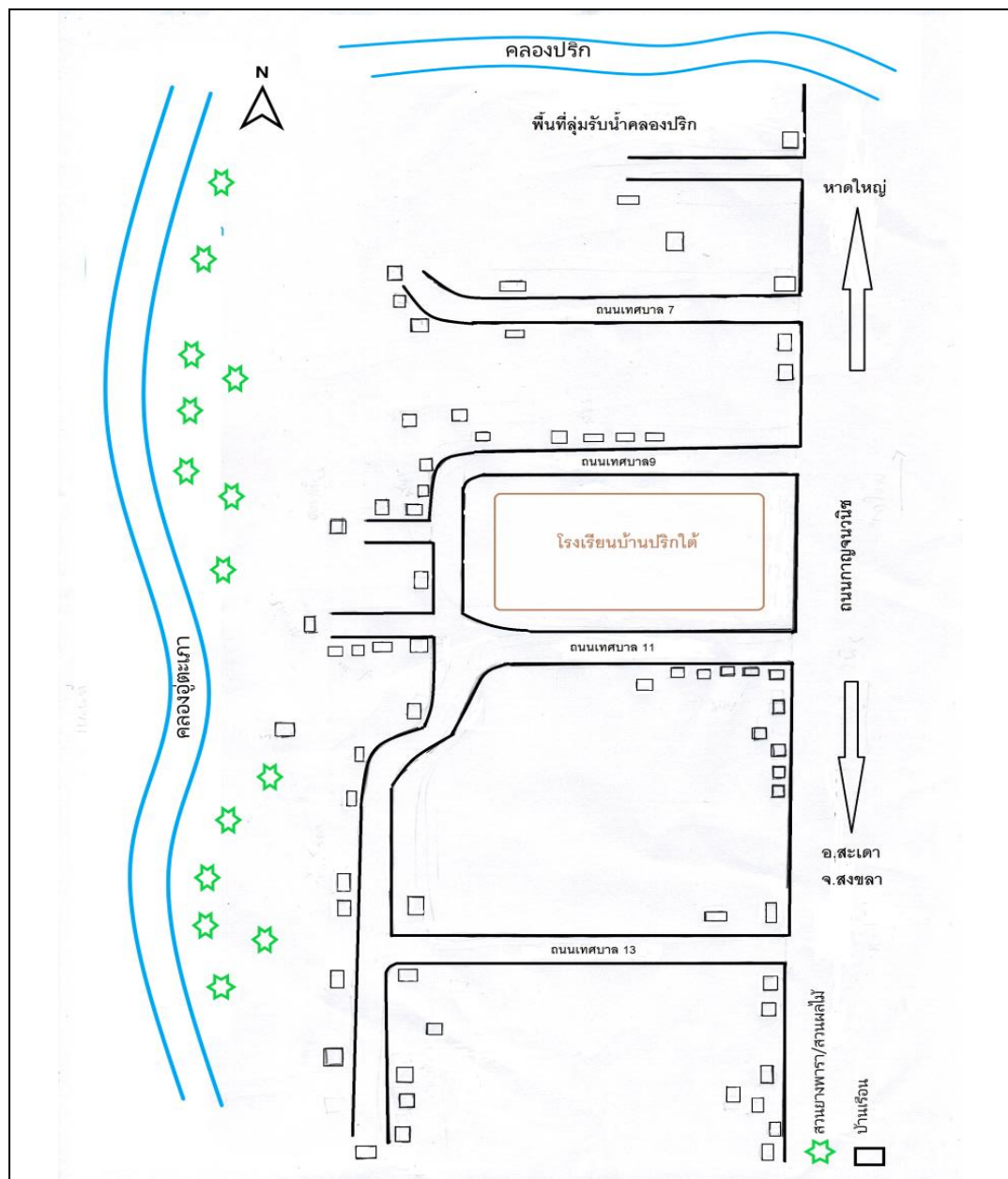
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ชุมชนทุ่งออก และชุมชนตลาดใต้บ้านกลาง ซึ่งเป็นชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 8 ขององค์การบริหารส่วนตำบลปริก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ถนนกาญจนวนิช และชุมชนสวนหม่อม ซึ่งเป็นชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	คลองอู่ตะเภา

ภาพประกอบที่ 4- 3 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนปริกใต้

1.8) การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำแผนที่เดินดินจากการรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจและการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่และสมาชิกในชุมชน เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชุมชนในอดีตและปัจจุบัน โดยข้อมูลแผนที่ในอดีตนั้นเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการบอกเล่าถึงสภาพพื้นที่ก่อนการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาล (ก่อน พ.ศ.2542)

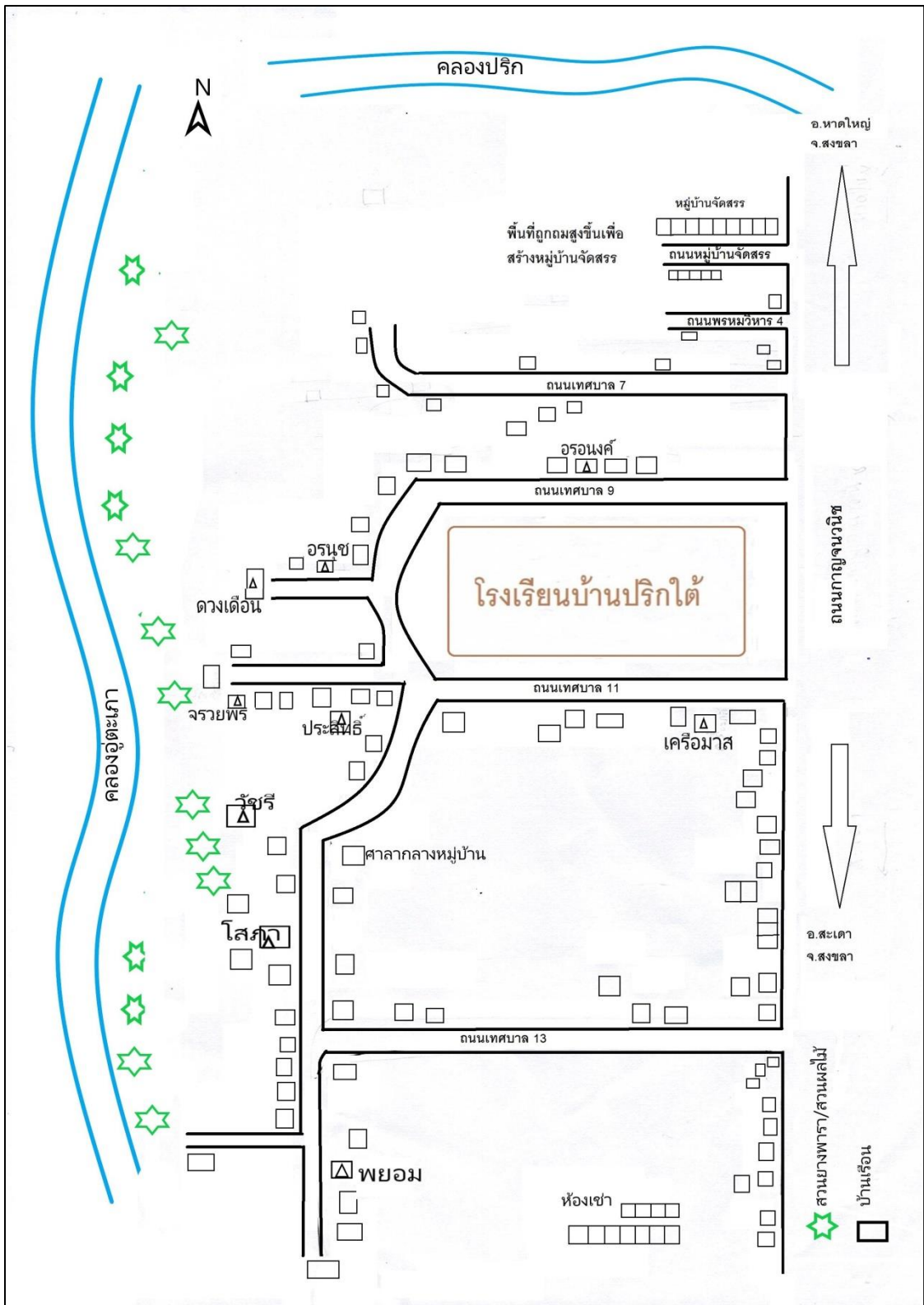

ภาพประกอบที่ 4- 4 แสดงแผนที่เดินดินของชุมชนปรกติใต้ในอดีต (ก่อน พ.ศ.2542)

จากแผนที่เดินดินในภาพประกอบที่ 4-9 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ชุมชนปริกไต้่นั้นมีคลองจำนวน 2 สายไหลผ่านพื้นที่ชุมชน กล่าวคือ คลองอุตะเภาซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของชุมชนไหลขนานไปกับชุมชน ส่วนคลองปริกซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนไหลมาจากชุมชนสวนหม่อมซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชนปริกไต้่มาบรรจบกับคลองอุตะเภาบริเวณทิศเหนือของชุมชน โดยมีพื้นที่ลุ่มรองรับน้ำคลองปริกก่อนไหลเข้ามาในชุมชน ทิศทางการไหลของคลองทั้งสองสายมาจากทิศใต้ไหลไปทางทิศเหนือ

จากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ สมัยก่อนนั้นพื้นที่ริมถนนนั้นมีระดับสูงกว่าพื้นที่คลองประมาณ 0.5 เมตร มีลักษณะเอียงลาดจากถนนไปสู่คลอง ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนมีการกระจายตัวของบ้านเรือนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้ถนนและคลองอุตะเภา ในอดีตนั้นใช้เป็นเส้นทางค้าขายสินค้าและสัญจร ภายในชุมชนมีโรงเรียนบ้านปริกไต้่ ไม่มีวัดหรือศาสนสถานอื่นๆ และพื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นสวนยางพารา ในสมัยก่อนนั้นบริเวณชุมชนยังไม่มีการสร้างคุระบายน้ำ หรือสิ่งปลูกสร้างที่ขวางทางน้ำ เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ปริมาณจำนวนมากไหลเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมสวนยางพาราและไหลขึ้นไปยังบ้านเรือนของคนในชุมชน พื้นที่ริมถนนสายหลักและโรงเรียนถูกใช้เป็นพื้นที่อพยพเมื่อระดับน้ำท่วมสูงจนไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านได้ (พะยอม ทองนวล และอรอนงค์ ตรีไวย สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2564)

หลังจากปี พ.ศ. 2542 การเข้ามาของเทศบาลตำบลปริก มีการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่สร้างถนนเทศบาลเพิ่มขึ้น และมีการสร้างคุระบายน้ำริมถนน เพื่อให้น้ำไหลลงสู่คลองได้เร็วยิ่งขึ้น เมื่อเกิดฝนตก และจากการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่โดยรอบ ชุมชนปริกไต้่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ผู้คนเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น มีการสร้างบ้านเช่า บ้านจัดสรร รวมทั้งการถมดินในพื้นที่ลุ่มรับน้ำจากคลองปริกเดิมเพื่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร ทำให้ทิศทางการน้ำเมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเปลี่ยนไป พื้นที่หมู่บ้านจัดสรรกลายเป็นคันดินขนาดย่อมกั้นระหว่างคลองปริกและคลองอุตะเภา และชาวบ้านที่เข้ามาอยู่อาศัยและชาวบ้านดั้งเดิมมีการสร้าง ต่อขยายบ้านเรือนได้มีการถมดินยกพื้นที่ของตนให้สูงขึ้นจากระดับน้ำท่วมเดิม ดังภาพประกอบที่ 4-5 แผนที่เดินดินของชุมชนปริกไต้่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2564)

ภาพประกอบที่ 4- 5 แสดงแผนที่เดินดินของชุมชนปรักใต้และที่ตั้งกลุ่มเป้าหมาย (พ.ศ.2565)

ภาพประกอบที่ 4- 6 แสดงแผนที่เดินดินทิศทางไหลของน้ำในชุมชนปรกติใต้และที่ตั้งของกลุ่มเป้าหมาย (พ.ศ.2565)

การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ภายในชุมชนปริกใต้ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านจัดสรร แทนที่พื้นที่ลุ่มรองรับน้ำ การสร้างถนนและระบายน้ำ ทำให้ทิศทางการไหลของน้ำเมื่อเกิดน้ำท่วม เปลี่ยนแปลงไป บ้านจัดสรรทำหน้าที่เสมือนคันกั้นน้ำจากคลองปริกให้ไหลเข้ามาสู่ชุมชน เปลี่ยน ทิศทางน้ำที่ไหลเข้ามาสู่ชุมชนไปยังพื้นที่อื่นๆบริเวณใกล้เคียงแทน การสร้างระบายน้ำและถนน ทำให้เกิดการระบายน้ำฝนที่ไหลลงสู่คลองได้เร็วขึ้น ตลอดจนการถมที่ดินยกพื้นที่บ้านเรือนของ สมาชิกในชุมชนบางส่วนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น รวมไปถึงสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผลกระทบเมื่อเกิดน้ำท่วมในชุมชนน้อยลงกว่าในอดีต (พะยอม ทองนวล และอรอนงค์ ตรีไวย สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2564)

2) ประวัติความเป็นมาของชุมชนปริกใต้

ชุมชนปริกใต้เป็นชุมชนที่อยู่เกือบล่างสุดในเขตเทศบาลตำบลปริกซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของเทศบาลตำบลปริก และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองอู่ตะเภา และพื้นที่ชุมชนบางส่วนยังติดกับ คลองปริกที่ไหลมาจากชุมชนสวนหม่อมด้วยเช่นกัน

ในอดีตสมาชิกชุมชนปริกใต้เป็นคนต่างถิ่นที่อพยพมาจากที่อื่นๆ เช่น อำเภอ หาดใหญ่ ตำบลคลองแห และตำบลคลองเรียน และได้มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนปริกใต้ เนื่องจาก ในอดีตประมาณ พ.ศ.2501พื้นที่ชุมชนปริกใต้เป็นท่าเรือสำหรับการสัญจร การขนส่งและการค้าขาย สำหรับผู้คนที่เดินทางมาทางเรือ จากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ในพื้นที่ แต่เดิมชุมชนปริกใต้มีสมาชิก ชุมชนเพียง 7 ครัวเรือน ซึ่งมีเพียงแค่ 3 นามสกุลเท่านั้น คือ พรหมอ่อน, เพ็ชรเขียว และละอองจิตร จากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ดั้งเดิมในชุมชน และการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติชุมชน ปริกใต้ พบว่า พื้นที่ปริกใต้อดีตเคยเป็นเมืองท่า และมีท่าเรือขนส่งสินค้าเหมือนกับปริกตก ชุมชน ปริกใต้เดิมเป็นพื้นที่ป่ามาก่อน ผู้คนที่เดินทางมากับเรือเพื่อขนส่งสินค้า เมื่อมาถึงบ้านปริกใต้ บางส่วนถือโอกาสตั้งรกราก ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ปลูกผลไม้ ได้แก่ ลองกอง เงาะ เป็นต้น ในชุมชนปริกใต้แห่งนี้ คนรุ่นแรกๆ ของปริกใต้จึงมีเพียง 3 นามสกุลใหญ่อย่างที่กำลังกล่าวไว้ข้างต้น ทำให้ ผู้คนในชุมชนมีความผูกพันและสนิทสนมกันเรื่อยมาจนถึงในปัจจุบัน (ข้อมูล ปี พ.ศ.2564) สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนปริกใต้ก็ยังคงเป็นลูกหลานคนเฒ่าคนแก่ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้เรื่อยมา

พื้นที่ชุมชนตำบลปริกใต้ถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ตามการปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ พื้นที่ชุมชนปริกใต้ที่เป็นส่วนที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ใกล้กับถนนกาญจนาภิเษกเป็นเขต พื้นที่การปกครองของเทศบาลตำบลปริก เรียกว่า หมู่ที่ 7 ชุมชนปริกใต้ และพื้นที่อีกส่วนหนึ่งซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม การปลูกยางพารา เป็นพื้นที่การปกครองขององค์การบริหาร ส่วนตำบลปริก เรียกว่า หมู่ที่ 7 บ้านต้นสะทอน งานวิจัยนี้ทำการศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนปริกใต้ ซึ่ง อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของเทศบาลตำบลปริก

การปกครองของชุมชนปริกใต้ ก่อนปี พ.ศ.2542 ชุมชนปริกใต้โดยผู้ใหญ่บ้าน เหมือนกับชุมชนอื่นๆ ในตำบลปริก ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนดั้งเดิมซึ่งเป็นทีมนับหน้าถือตาและสมาชิกภายใน ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ต่อมาในปี พ.ศ.2542 มีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากสุขาภิบาล เป็นเทศบาลตำบลปริก แต่ชุมชนปริกใต้ก็ยังคงมีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ดูแลลูกบ้านเหมือนเช่นเดิม

การดูแลและจัดการชุมชนในอดีต ชาวบ้านดูแลจัดการความสงบเรียบร้อยร่วมกัน เนื่องจากชุมชนปริกใต้ในอดีตนั้นมีจำนวนเพียง 7 ครัวเรือนเท่านั้น ทำให้สมาชิกภายในชุมชนรู้จัก และสนิทสนมกัน ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การจัดการภายในชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะเพื่อน บ้านช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน

3) การขับเคลื่อนชุมชนปริกใต้

จากจุดเริ่มต้นของความเป็นชุมชนที่เริ่มจาก 3 นามสกุลหลัก มีการตั้งบ้านเรือนจาก 7 ครัวเรือนแล้วขยายเป็น 103 ครัวเรือน แต่ลักษณะความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนยังคง สนิทสนมดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การดูแลช่วยเหลือกันของคนในชุมชน เริ่มต้นจากการพบปะ พูดคุยไปมาหาสู่ระหว่างกันในช่วงเวลาว่างจากการประกอบอาชีพ เมื่อบ้านใดมีสมาชิกต้องการ ความช่วยเหลือ คนในชุมชนก็เข้าช่วยเหลือตามกำลังที่มีและเป็นเช่นนี้อยู่จนถึงปัจจุบัน

ในการขับเคลื่อนชุมชนนั้น สมาชิกในชุมชนบางส่วนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรม กับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามา ผู้วิจัยเรียงลำดับกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วม ตาม ช่วงเวลาดังนี้

3.1) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

ก่อนปี พ.ศ. 2542 รูปแบบการปกครองเป็นสุขาภิบาล มีการชักชวนสมาชิกใน ชุมชนเข้าไปสมัครเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งคนที่สมัครส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง โดย ต้องได้รับการฝึกอบรมในหลักสูตรการเป็น care giver หรือหลักสูตรการดูแลผู้ป่วยหรือคนแก่ที่บ้าน และต้องเข้าฝึกงานที่ รพ.สะเดาก่อนเริ่มการเป็น อสม. เพื่อกลับมาทำหน้าที่ภายในชุมชน โดย อสม. แต่ละคนแบ่งกันรับหน้าที่ดูแลสมาชิกในชุมชนที่อยู่ใกล้บ้าน

จากการสัมภาษณ์ ผู้หญิงที่เข้าร่วมเป็น อสม.ให้เหตุผลของการสมัครเข้าเป็น อสม. เพราะต้องการเข้าอบรมความรู้ในการดูแลผู้ป่วยและคนแก่ เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านั้นกลับมา ใช้ดูแลคนแก่ ผู้ป่วยเรื้อรัง หรือลูกที่บ้าน รวมถึงความต้องการค่าตอบแทนจากการเป็น อสม. มาใช้ จ่ายในครอบครัว และโอกาสในการเข้าถึงงบประมาณและสิทธิ์ในการนำเสนอโครงการด้านสุขภาพ เพื่อนำมาใช้ในชุมชนและครอบครัวของตน

3.2) กรรมการชุมชน

หลังจากปี พ.ศ.2542 รูปแบบการปกครองเปลี่ยนจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาล ตำบลปริกสมัยแรกของการปกครองรูปแบบเทศบาลนั้น นายสุรียา ยีขุน บุตรชายของนายอดุล ยีขุน กำนันตำบลปริก ผู้ที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับนับถือ ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็น นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลปริก และดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2565) การทำงานช่วงแรกของเทศบาลนั้นประสบปัญหาความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนบางส่วน นายสุรียามอบหมายให้เจ้าหน้าที่เทศบาลสำนักปลัดเทศบาลทำหน้าที่สร้างการประสานความร่วมมือ การติดต่อประสานงาน ข้อมูล ข่าวสารของกิจกรรมต่างๆ ที่เทศบาลจัดขึ้น รวมถึงการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของชาวบ้านส่งต่อมายังนายกเทศมนตรี แต่การประสานงานในช่วงแรกระหว่างเทศบาลและชุมชนเกิดปัญหาขึ้น จากท่าทีลักษณะการพูดคุยของปลัดเทศบาลในสมัยนั้น สมาชิกในชุมชนเกิดความไม่พอใจในตัวแทนของเทศบาล ทำให้เกิดการรวมตัวกันประท้วง เรียกร้องให้ย้ายปลัดคนดังกล่าวออกจากพื้นที่

นายกเทศมนตรีแก้ไขปัญหาโดยการเปลี่ยนตัวให้เจ้าหน้าที่คนอื่นลงพื้นที่ หลังจากนั้นได้เรียกประชุมตัวแทนของแต่ละชุมชน เพื่อสอบถามปัญหาที่เกิดขึ้น มีการดำเนินการสอบสวนปัญหาที่เกิด จนกระทั่งเกิดการทำเรื่องขอเปลี่ยนย้ายปลัดเทศบาล หลังจากยุติปัญหาความขัดแย้งระหว่างตัวบุคลากรของเทศบาลกับสมาชิกชุมชน นายกเทศมนตรีจึงเปลี่ยนวิธีการทำงานกับชุมชน โดยใช้วิธีการให้แต่ละชุมชนส่งตัวแทนชุมชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเทศบาล การเข้าร่วมประชุมรับฟังข่าวสาร ความเคลื่อนไหวของเทศบาล และร่วมเสนอความคิดเห็น และการนำปัญหาของแต่ละชุมชนมาเสนอในที่ประชุมเทศบาลทุกเดือน

การจัดตั้งกรรมการชุมชนในสมัยแรกนั้น นายกเทศมนตรีใช้วิธีการชักชวนสมาชิกแต่ละชุมชนที่เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน รวมถึงเป็นผู้ที่มีความสนิทสนม และมีความสัมพันธ์อันดีกับนายกเทศมนตรี มาเข้าร่วมเป็นกรรมการชุมชนและเป็นคณะทำงานร่วมกับเทศบาล ชุมชนปริกได้มีการคัดเลือกกรรมการชุมชนเพื่อเป็นตัวแทนทำงานร่วมกับเทศบาลเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ โดยประธานชุมชนปริกได้ทำงานร่วมกับเทศบาลตั้งแต่เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2542 คือ นางพะยอม ทองนวล หรือป้าสาว ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งประธานชุมชนตั้งแต่เทศบาลได้รับการยกระดับขึ้นจากสุขาภิบาล จากการชักชวนให้เข้ามาทำงานโดยนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลปริก (นายสุรียา ยีขุน) ป้าสาวรับตำแหน่งเป็นประธานชุมชนได้ 2 สมัย (พ.ศ.2542 - 2549) หลังจากนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งประธานชุมชนให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน จากการให้เหตุผลว่าการควมตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและประธานชุมชนไปพร้อมกัน จะทำให้สามารถทำงานชุมชนได้อย่างง่ายขึ้นในเรื่องของการจัดสรรงบประมาณการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

วาระการเป็นประธานชุมชนของผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้ชายนั้น อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2553 ซึ่งผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ได้เพียงสมัยเดียว ก็ขอยกเลิกตำแหน่งประธานชุมชนและไม่ทำต่อ โดยให้เหตุผลว่าภาระงานผู้ใหญ่บ้านซ้ำซ้อนกับภาระงานประธานชุมชน ทำให้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ จากการพูดคุยถึงความเป็นมาของชุมชนกับสมาชิกในชุมชน การดำเนินงานกิจกรรมชุมชน ในลักษณะกรรมการชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีทักษะในการติดต่อสื่อสาร เจรจากับสมาชิกในชุมชน เพื่อขอความร่วมมือ และการวางแผนดำเนินกิจกรรมชุมชนร่วมกับสมาชิกภายในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านมีบุคลิกภาพในลักษณะการสั่งการมากกว่าการเจรจาต่อรองเพื่อขอความร่วมมือ ทำให้การติดต่อประสานความร่วมมือของลูกบ้านไม่ประสบความสำเร็จเหมือนกับประธานชุมชนในยุคเริ่มแรกที่พูดคุยกับสมาชิกได้อย่างเป็นกันเองทุกบ้าน ซึ่งในวาระของนางพะยอม ทองนวล หรือป้าสาวนั้นใช้วิธีการเข้าพูดคุยขอความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชน และเปิดบ้านของตนให้เป็นที่พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็นของสมาชิกในครัวเรือน โดยใช้บุคลิกภาพแบบผู้หญิงในการเจรจาต่อรองและพูดคุย

“ผู้ใหญ่บ้านเขาดูแลทั้งพื้นที่ของอบต และฝั่งเทศบาล เขามาบอกว่า ถ้าเขาเป็นประธานชุมชนไปด้วยกัน เขาได้ทำงานไปทีเดียวเลย แต่พอเขารับตำแหน่ง มันมีความจุกจิก ไหนจะแหล่งกับชาวบ้าน ชวนเข้ามาร่วม พอมีปัญหาคนไม่ร่วมก็ต้องแก้ไข ไปชวนเขาถึงบ้าน โทรหาเขาชวนเขามา ผู้ใหญ่เขาทำไม่ได้ งานมันจุกจิก ไม่เหมือนโบว์หญิงๆ แหล่งไปเรื่อยๆ ได้ ใครไม่ร่วม ใครมีปัญหาที่ไปคุยกับเขาได้ เขาวามันยุ่งเขาเลยออก ไม่ทำประธานชุมชน”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

หลังจากผู้ใหญ่บ้านขอยกเลิกการรับตำแหน่งประธานชุมชน วาระต่อมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2554 นางอรนุช บุญศรีจันทร์ หรือพี่นุชได้รับการคัดเลือกขึ้นมาเป็นประธานชุมชนจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2565) โดยการเข้ามาทำงานของกรรมการชุมชนส่วนหนึ่งมาจากการชักชวนของประธานชุมชนคนแรกนั้นคือ ป้าสาว เนื่องจากมีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดีภายในชุมชน และส่วนใหญ่เริ่มต้นการทำงานชุมชนจากการเข้าร่วมเป็น อสม.อยู่ก่อนแล้ว เมื่อมีงานชุมชนก็เข้ามามีส่วนในการทำกิจกรรมเรื่อยมา

“ปรกติใครอี่เป็นประธานก็ได้ เราหมუნกันเป็นประธาน รอบที่แล้วป้าสาวเป็น รอบนี้พี่นุชเป็น รอบหน้าพี่อรเป็นก็ได้ ใครก็เป็นประธานได้ ทุกคนรู้เรื่องเหมือนกันหมด เวลาใครไปประชุมก็เอามาเล่าให้ฟังกัน พี่นุชออกไปประชุม กลับมาก็ต้องมาเล่าป้าสาว พี่อร เล่ากรรมการคน

อื่นๆ เวลาฟื้นฟูไม่ว่าง ก็โทรให้ป้าสาว หรือพี่อ หรือใครไปแทนก็ได้ ไม่ตายตัว ไปได้ด้วยกันหมดนั่นแหละ ถึงเวลาทำงานก็ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ไม่ได้มีใครเป็นหัวหน้าใคร”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

จากการสัมภาษณ์กรรมการชุมชน แนวคิดของกรรมการชุมชนคือ การเปิดโอกาสให้กรรมการทุกคนสามารถสลับสับเปลี่ยนตำแหน่งได้ ไม่ว่าจะใครก็ตามอยู่ตำแหน่งไหน ก็สามารถทำงานแทนที่กันได้ โดยกรรมการชุมชนทุกคนรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร การดำเนินงานที่เท่าเทียมกัน

“การเป็นผู้นำ เราไม่ได้เน้นตำแหน่งมากมาย การที่เราเดินไปเป็นก่อน เป็นกลุ่มมันดีกว่าการที่เราเที่ยวทำไรอยู่คนเดียว วันไหนที่ป้าไม่ว่าง เอาที่ว่างฟื้นฟูไปได้ วันไหนที่ฟื้นฟูไม่ว่าง เอาก็ให้พี่อไปได้ ตำแหน่งใครก็ช่วยกันทำได้หมด”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

3.3) กลุ่มอาชีพเสริม (ดอกไม้จันทน์)

กลุ่มดอกไม้จันทน์ถือเป็นกลุ่มอาชีพเสริม โดยการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาล เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ แต่แตกต่างกันที่กิจกรรมกลุ่มที่ต่างกันไปตามความถนัดของแต่ละชุมชน ประมาณปี พ.ศ.2557 กลุ่มดอกไม้จันทน์เริ่มต้นจากงบประมาณสนับสนุนของเทศบาลตำบลปริก จำนวน 12,000 บาท เริ่มต้นมีผู้เรียนและทำดอกไม้จันทน์ประมาณ 10 คน ซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมดดำเนินการจัดทำและส่งขายให้กับเจ้าภาพในนามกลุ่ม โดยมีค่าตอบแทนให้แก่สมาชิก ดอกละ 50 สต. ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกในกลุ่มเพียง 3-4 คน เนื่องจากสมาชิกบางคนแยกตัวออกมาดำเนินการขายเองบ้าง บางคนไม่ติดงานสะดวกมานั่งรวมกลุ่มทำบ้าง กลุ่มดอกไม้จันทน์ถูกใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิกในชุมชน (อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2562)

3.4) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนปริกใต้

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนปริกใต้นั้น เริ่มต้นมาจากแนวคิดกรรมการชุมชนนำโดยลุงริก หรือนายอมฤต เรื่องโรจน์ ที่ต้องการให้สมาชิกภายในชุมชนที่มีรายได้น้อยสามารถฝากเงินจำนวนเล็กน้อยได้โดยไม่ต้องไปธนาคาร และสามารถกั๊ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ กลุ่มออมทรัพย์ปริกใต้เป็นการรวมตัวและจัดการกันเองภายในหมู่บ้าน โดยไม่ได้รับงบประมาณจากที่ใด มีแกนนำหลักผู้ก่อตั้ง ได้แก่ ลุงริก ป้าสาว ป้านง และ

กรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่เก็บเงิน และทำบัญชีกลุ่มออมทรัพย์ โดยลุงริกทำหน้าที่เก็บสมุดบัญชีกลุ่มออมทรัพย์ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

“กลุ่มออมทรัพย์ปริกใต้เกิดปี 2544 ตอนที่เพิ่งมีเทศบาลปริกใหม่ๆ ในช่วงที่รัฐบาลเขามีโครงการหมู่บ้านละล้าน เขาเอาเงินลงมาแจก แต่บ้านเราไม่เอา เราทำกันเอง จัดตั้งกันเอง เงินล้านนึงของ หมู่ 7 รู้สึกว่าบ้านต้นท่อนจะรับไปทำโครงการ ไม่แน่ใจว่าเขาเอาเงินไปทำโครงการอะไรตอนนั้น แต่บ้านเรา เราไม่ได้เอา”

(อมฤต เรืองโรจน์, สัมภาษณ์ 9 กันยายน 2562)

กลุ่มออมทรัพย์ปริกใต้ เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2544 ในช่วง 2 ปีแรกเป็นการเปิดให้สมาชิกในชุมชนฝากเงินเพียงอย่างเดียว โดยคิดการรับฝากเงินเป็นการถือหุ้นกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกัน อัตราหุ้นละ 10 บาท มีหลักเกณฑ์การฝากเงินต่อคนต่อเดือน คิดเป็นการถือหุ้นต่ำสุดจำนวน 5 หุ้น คิดเป็นเงิน 50 บาท และสูงสุดจำนวน 50 หุ้น คิดเป็นเงิน 500 บาท และจัดให้มีการฝากเงินทุกวันที่ 1 ของเดือน เริ่มต้นการจัดทำกลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 90 คน ซึ่งเป็นคนในปริกใต้ทั้งหมด และทยอยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมีจำนวนสมาชิกสูงสุดประมาณ 400 คน มีทั้งสมาชิกในชุมชนปริกใต้ และชุมชนใกล้เคียงที่มีความสนิทสนมกัน ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2560 เป็นต้นมา สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ผู้คนมีรายได้ลดลง ทำให้สมาชิกทยอยกันถอนหุ้นออกไป เพื่อนำเงินไปใช้สอยในปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ประมาณ 200 กว่าคน

ในปี พ.ศ.2546 กลุ่มออมทรัพย์เริ่มเปิดให้สมาชิกมีการกู้ยืม โดยใช้วิธีการหักเงินต้น 10% ตามยอดการกู้แทนการจ่ายดอกเบี้ย และให้สมาชิกทยอยคืนเงินจนครบจำนวน โดยไม่ได้ระบุระยะเวลาการชำระคืน ในการกู้ยืมนั้น กรรมการกลุ่มออมทรัพย์มีวิธีการป้องกันไม่ให้สมาชิกกู้ยืมสูญหายออกจากกลุ่ม โดยการบังคับให้สมาชิกกู้ยืมทุกคนต้องทำการฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ทุกเดือน ในจำนวนเงินที่สามารถนำมาฝากได้ไปเรื่อยๆ แม้จะไม่สามารถนำเงินกู้มาคืนได้ตามกำหนด สมาชิกก็ยังสามารถนำยอดเงินฝากของตนมาหักลบหนี้สินได้ โดยไม่เพิ่มอัตราดอกเบี้ย ถือเป็นวิธีการที่ถ้อยที่ถ้อยอาศัยสามารถทำให้กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านปริกใต้ยังคงดำเนินการอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน กลุ่มออมทรัพย์ปริกใต้กำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมอย่างชัดเจน โดยกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ คือ กรรมการชุมชนบ้านปริกใต้ จำนวน 8 คน ประกอบไปด้วย ผู้ชาย 1 คน คือ ลุงริก นอกนั้นเป็นผู้หญิงทั้งหมด จำนวน 7 คน ได้แก่ ป้าสาว พี่นุช พี่อ ฟีนา พี่ดวงเดือน พี่รัสมิ และป้านง (ภรรยาลุงริก) ปัจจุบัน (พ.ศ.2562) กลุ่มออมทรัพย์บ้านปริกใต้มียอดเงินฝากธนาคาร ประมาณ 1,00,000 กว่าบาท และยอดเงินที่สมาชิกกู้ยืม ประมาณ 1,000,000 กว่าบาท มีสวัสดิการให้แก่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ได้แก่ ค่ารักษาพยาบาลในการนอนโรงพยาบาล คี้นละ 100 บาท สูงสุด 5 คี้น

ต่อปี เงินทำขวัญบุตรแรกคลอด 500 บาท และเงินฌาปนกิจศพ 1,000 บาท และยังมีเงินปันผลหลังหักค่าใช้จ่ายและค่าสวัสดิการให้แก่สมาชิกต่อปีด้วยเช่นกัน

นอกจากกลุ่มออมทรัพย์ปริกใต้แล้วนั้น ชุมชนอื่นๆ ในตำบลปริกก็มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนด้วยเช่นกัน แต่ในชุมชนอื่นๆ นั้น กลุ่มออมทรัพย์ค่อยๆ ปิดตัวลงไป เนื่องจากขาดการบริหารจัดการของแกนนำชุมชนที่ชัดเจน ในขณะที่ชุมชนบ้านปริกใต้ และกลุ่มออมทรัพย์ที่ยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบันในตำบลปริก มีอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์บ้านปริกใต้ และกลุ่มออมทรัพย์ตลาดใต้-บ้านกลาง หรือที่เรียกกันว่า กลุ่มออมทรัพย์เทศบาลตำบลปริก (พะยอมทองนวล, อรุณช บุญศรีจันทร์ และอรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2562)

“เรามีกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ของหมู่บ้านอื่นเขาล่มกันไปหมดแล้ว มีแต่ของบ้านเราที่เดียว ที่ยังทำกันอยู่ได้ เพราะว่าเรามีการกำหนดเงื่อนไข กุ้ย้ม การจ่ายหนี้ที่ตรงเวลา ก่อนที่จะฝากหรือกู้ เราก็ต้องคุยกับสมาชิกก่อน บางหมู่บ้านยืมแล้วเขาไม่จ่ายมันก็ล่ม แต่เรามีเงื่อนไขว่าต้องฝากก็บาท ถึงได้กู้ก็บาท ทำตามกฎหมาย มันก็อยู่ได้”

(อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

ในการดำเนินกิจกรรมชุมชนของกรรมการปริกใต้ที่ทำงานร่วมกับเทศบาลตำบลปริก ภายใต้การทำงานร่วมกันอย่างราบรื่นนั้น ผู้วิจัยสังเกตพบประเด็นปัญหาการดำเนินกิจกรรมชุมชนระหว่างกรรมการชุมชนปริกใต้และเทศบาลตำบลปริก กรรมการชุมชนบางคนได้สะท้อนความคิดเห็นการทำงานชุมชนอย่างภาคภูมิใจว่าการดำเนินกิจกรรมชุมชนเกิดจากสมาชิกในชุมชนเอง โดยไม่ของบประมาณของเทศบาล และความสำเร็จของกิจกรรมชุมชนที่กรรมการชุมชนเป็นฝ่ายริเริ่มดำเนินการเองและมีลักษณะแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ นั่นคือ ศาลาเอนกประสงค์ และการสร้างหรือซ่อมแซมบ้านให้ผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติ

3.5) การระดมทุนสร้างศาลาเอนกประสงค์

ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้านสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2554 เริ่มต้นจากการเสนอโครงการเพื่อขอสนับสนุนจากเทศบาลตำบลปริก แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของการใช้งบประมาณที่ถูกกำหนดไว้จากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สดง.) ทำให้เทศบาลไม่สามารถอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างได้ เพราะการสร้างศาลาเอนกประสงค์ไม่ได้เกิดประโยชน์ต่อคนทั้งตำบล เป็นเพียงการใช้ประโยชน์ของคนหมู่บ้านเดียวเท่านั้น กรรมการชุมชนจึงพูดคุยเพื่อหาวิธีการ และจัดหางบประมาณจากแหล่งอื่น จึงเกิดเป็นการเรียกรายเงินภายในชุมชน เพื่อซื้อที่ดินภายในชุมชนสำหรับการสร้างศาลาเอนกประสงค์ เป็นเงินจำนวน 300,000 บาท โดยเจ้าของที่ดินคือนางนดาภรณ์ สุวรรณนิตย์ หรือ

ป่าดา ซึ่งเป็นกรรมการชุมชนช่วยให้ในราคาถูกกว่าราคาท้องตลาด หลังจากซื้อที่ดินมาเป็นพื้นที่สาธารณะในชุมชนแล้ว กรรมการชุมชนช่วยกันเขียนโครงการของงบประมาณการก่อสร้างจากโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) จำนวน 400,000 บาท นำมาใช้ในการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ และเงินส่วนที่เหลือจากการก่อสร้าง นำมาซื้ออุปกรณ์เครื่องครัว ได้แก่ จาน ชาม ช้อน หม้อ กระทะ และเต็นท์ แก้อื้อ ไว้สำหรับใช้ในกิจกรรมของชุมชน และเปิดให้ชุมชนใกล้เคียงได้เข้าไปใช้ในงานต่างๆอีกด้วย รายได้จากการเช่าอุปกรณ์ดังกล่าว นำมาเป็นกองทุนในการบริหารจัดการของกรรมการชุมชน และใช้เป็นงบประมาณในกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาล

3.6) การช่วยเหลือระหว่างกันของสมาชิกในชุมชน (การสร้างบ้านให้ผู้สูงอายุไม่มีญาติ)

จุดเริ่มต้นของการสร้างบ้านหรือซ่อมแซมบ้านให้แก่ผู้สูงอายุที่ไม่มีญาตินั้น เริ่มมาจากแกนนำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็น อสม. ออกสำรวจบ้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และออกเยี่ยมดูแลผู้ป่วย ทำให้ป้าสาวพบกับผู้สูงอายุไม่มีญาติคนหนึ่งอาศัยอยู่บริเวณใกล้บ้านป้าสาว ป้าสาวต้องรับหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุคนนั้นเรื่อยมา ป้าสาวได้นำเรื่องนี้ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแกนนำชุมชนคนอื่น หาวิธีการช่วยเหลือ จนเกิดเป็นโครงการสร้างบ้าน ซ่อมแซมบ้านให้ผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติ โดยการเรียกรายเงินสมาชิกในชุมชนและขอแรงผู้ชายในชุมชนมาช่วยกันรื้อบ้านที่ผุพัง และสร้างบ้านขนาดเล็กขึ้นมาใหม่ให้ผู้สูงอายุได้อยู่อย่างปลอดภัย โดยไม่ได้ของบประมาณสนับสนุนจากเทศบาล แต่เมื่อภายหลังนายกเทศมนตรีเทศบาลปรีทราบข้อมูลดังกล่าว จึงได้เรียกป้าสาวเข้าไปพูดคุย และให้งบประมาณช่วยเหลือตามมาในภายหลัง

“เรามีกิจกรรมที่เราทำกันเอง ไม่ได้ไปขอจากเทศบาล เราขอรับบริจาคคนในหมู่บ้านกันเองว่า เราจะสร้างศาลาหมู่บ้านไว้ใช้ประโยชน์พอได้ตั้งค์ เราก้เอาซื้อที่ ของข้างนอกมาสร้าง ถึงอีกอย่างเราประชุมกันเองในกลุ่ม ว่าเราจะสร้างบ้านให้คนแก่คนหนึ่งที่เขาไม่มีญาติไม่มีคนดูแล นี่ป้าสาวก็ต้อไปแลเขาทุกวัน หาข้าว หายาให้กิน เราเปิดรับบริจาคคนในหมู่บ้าน สร้างบ้านให้คนแก่ พออยู่ได้จนกว่าจะหมดอายุเขา เราก้สร้างงบเรา ไม่ได้ไปขอเทศบาลเลยสักบาท พอายกรู้ว่าเราทำบ้าน แกก้เลยเอาเงินมามอบให้ทีหลังหรอก ”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

จากการนั่งพูดคุยในวงสนทนาเล็กๆ ที่มีพี่อ๋อ พี่นุช ป้าสาว พี่นำพล (สามีของพี่นุช) ที่บ้านของป้าสาว กระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชนปริกใต้ขึ้น ผู้หญิงส่วนใหญ่รับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ทั้งเทศบาลแลหน่วยงานจากภายนอก รวมถึงเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรม ส่วนผู้ชายทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และตามที่ได้รับมอบหมายจากแกนนำผู้หญิง

“บ้านเรานั้น ถ้าจะให้ผู้ชายออกหน้า เขาไม่ค่อยอยากอีทำอยากอีไป แต่ถ้าจะให้ผู้หญิงรับเรื่องแล้วไปบอกเขา อีให้เขาทำไหร่ เขาทำให้เพ แต่แค่ถ้าให้เขาไปประชุมตรงนั้น ตรงนี้ เขาไม่ค่อยอยากอีไป แต่ถ้าให้เราไปรับเรื่องเอามาบอกเขา เขาก็ทำ ถึงงานที่ละเอียด ที่ขอเอกสารวะไปเอกสารที่นั่นที่นี้ เขาก็ไม่ทำ คนหญิงมันทำได้เพ”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

“คือว่าผู้ชายใจร้อนหาผู้หญิง รอคอยไม่ได้ อีให้เขามาแหล่งเจรจาติดต่อคนอื่น เขาทำไม่ได้เลย คนหญิงมันหยอกเล่นได้ คลุกคลีคนในบ้านได้ มากกว่าผู้ชาย อีให้เขามาคลุกคลีกับคน เขาไม่ค่อยอีทำ”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

“ผู้หญิงทำนั่นดีแล้ว ให้ผู้ชายมานั้นทำงานจุกจิกๆ ไม่ค่อยได้ไหร่ ผู้ชายใจร้อน ถึงชี้รำคาญ ให้ไปเข้าชี้คนโน้นคนนี้ ให้ทำนั่นทำนี่ ทำไม่ได้หรือ ถึงอีให้ทำไหร่ก็บอกมาเลย แบบนี้มันง่ายกว่า”

(นำพล ยองไย, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2560)

3.7) กรณีศึกษา : กิจกรรมการแห่เทียนพรรษา วันอาสาฬหบูชาของชุมชนบ้านปริกใต้ (เก็บข้อมูลวันที่ 15/7/62)

ผู้วิจัยหยิบยกกิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมาเป็นกรณีศึกษาในการทำความเข้าใจสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในการดำเนินกิจกรรมชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และช่วยเตรียมงานก่อนวันอาสาฬหบูชา ในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2562 และร่วมแห่เทียนพรรษาในวันอาสาฬหบูชาในวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2562 อีกด้วย

ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริกที่นับถือศาสนาพุทธ มีจำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนตลาดและชุมชนปริกใต้ ในทุกปีตำบลปริกมีการจัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษาเข้าวัดในวันอาสาฬหบูชา และการจัดการประกวดความสวยงามของรถแห่เทียนพรรษา ซึ่งเทศบาลตำบล

ปริกสนับสนุนงบประมาณในการจัดขบวนรถแห่เทียนพรรษาของแต่ละชุมชนที่เข้าร่วม และเงินรางวัลสำหรับรถที่ชนะการประกวดรถแห่เทียน จำนวน 3 รางวัล ได้แก่ รางวัลที่ 1 รางวัลที่ 2 และรางวัลที่ 3

ในอดีตที่ผ่านมา การจัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษามีชุมชนที่เข้าร่วม 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนตลาด ชุมชนปริกใต้ และโรงเรียนบ้านยางเกาะ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่นอกเขตเทศบาลตำบลปริก แต่เนื่องจากครูผู้สอนเป็นสมาชิกชุมชนบ้านปริกใต้จึงได้ขอใช้สิทธิ์การเป็นสมาชิกชุมชนในการแบ่งงบประมาณของเทศบาลเพื่อจัดกิจกรรมดังกล่าว โดยให้ครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านยางเกาะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย และได้เข้าร่วมจัดกิจกรรมทุกปี ซึ่งการจัดการประกวดรถแห่เทียนมีกลุ่มที่เข้าร่วมประกวด จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชนตลาด ชุมชนปริกใต้ โรงเรียนบ้านยางเกาะ และเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปริก รวมเป็น 4 ขบวนรถแห่เทียนพรรษา

ในปี พ.ศ.2562 กิจกรรมการแห่เทียนพรรษายังคงมีขึ้นเหมือนทุกปี แต่ในปีนี้มีไม่มีการจัดการประกวดรถแห่เทียนพรรษา เนื่องจากมีความผิดพลาดในการประสานงานระหว่างเทศบาลและโรงเรียนบ้านยางเกาะขึ้น พี่นุช ผู้เข้าร่วมการประชุมร่วมเทศบาลได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่าเนื่องจากครูโรงเรียนบ้านยางเกาะผู้เป็นสมาชิกชุมชนบ้านปริกใต้ได้ย้ายไปสอนที่โรงเรียนอื่น ทำให้ขาดการประสานงานกับโรงเรียน และเทศบาลได้แจ้งว่า เกิดการติดขัดเรื่องการเบิกจ่ายงบประมาณการจัดกิจกรรมให้กับโรงเรียนบ้านยางเกาะ ทำให้ไม่สามารถให้งบประมาณการจัดกิจกรรมกับโรงเรียนบ้านยางเกาะได้ ทำให้ปีนี้รถแห่เทียนพรรษามีเพียง 3 คันเท่านั้น และเทศบาลได้ยกเลิกการประกวดรถแห่เทียนพรรษา

การเตรียมรถแห่เทียนพรรษาก่อนวันอาสาฬหบูชา

ก่อนวันอาสาฬหบูชาประมาณ 1 อาทิตย์ พี่นุชผู้ซึ่งเป็นประธานชุมชนปริกใต้ได้เข้าร่วมประชุมที่เทศบาลตำบลปริก เพื่อประชุมเตรียมงานและรับเงินสนับสนุนการจัดรถแห่เทียนพรรษา ซึ่งมีฟ็อร์เป็นผู้รับผิดชอบในการตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา โดยใช้บ้านของฟ็อร์เป็นสถานที่ในการรวมตัวกันตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา ซึ่งรถที่ใช้ตกแต่งเป็นรถของลุงริต

- การนำทักษะการเย็บกระทงใบตองจากการฝึกอบรมอาชีพเสริมที่จัดขึ้นโดยเทศบาลมาใช้ประโยชน์

ก่อนวันงานหนึ่งวัน ชาวบ้านผู้หญิงได้เดินทางมาบ้านฟ็อร์ เพื่อช่วยกันจัดดอกไม้ และพับใบตองเพื่อตกแต่งรถ ป้าสาวได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ทักษะการพับกระทงใบตอง การเย็บใบตองที่สวยงามนี้ได้มาจากการเข้าร่วมกิจกรรมการสอนวิธีการพับกระทงใบตองที่เป็นโครงการของเทศบาลตำบลปริก ซึ่งเป็นการฝึกวิชาชีพให้กับชาวบ้านผู้สนใจซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมด หลังการฝึกทักษะดังกล่าวเสร็จสิ้น ชาวบ้านได้นำเอาความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้เย็บกระทงใบตองเพื่อนำไปขายในวัน

ลอยกระทงของทุกปี นำเงินที่ได้จากการขายมอบให้วัดบริเวณใกล้เคียงชุมชน เช่น วัดบ้านใหม่ วัดพังลา เป็นต้น

**- การจัดเตรียมวัสดุตกแต่งโดยการมองหาสิ่งต่างๆ รอบตัวระหว่างการทำ
ดำเนินชีวิตประจำวัน**

ฟ็อร์ รองประธานชุมชนและเจ้าของบ้านที่ใช้เป็นสถานที่ในการเตรียมงาน เป็นผู้รับผิดชอบจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ โดยการซื้อดอกไม้มาประดับรถพร้อมโอเอซิสสำหรับปักดอกไม้มาจากตลาด ฟ็อร์เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ใบไม้และดอกไม้บางส่วนที่ใช้ตกแต่งรถ ชาวบ้านผู้หญิงจะช่วยกันหาและตัดมารวมกัน ใบไม้ที่ใช้ในการตกแต่งรถในปีนี้เป็นใบชา ทั้งที่เป็นใบชาป่าที่ขึ้นในสวนยางพารา และใบชาที่ปลูกไว้ริมบ้าน ในทุกวันที่เข้าไปกรีดยางพารา ฟ็อร์และสมาชิกผู้เข้าร่วมจะช่วยกันมองหาใบไม้ ต้นไม้ที่ขึ้นในบริเวณสวนยางพาราของตนเองที่สามารถนำมาใช้ประดับตกแต่งได้แล้วตัดเก็บรวบรวมไว้ รวมถึงดอกบานไม่รู้โรยเป็นดอกไม้ที่ปลูกบริเวณข้างบ้านในแทบทุกครัวเรือน ในการตกแต่งรถแห่เทียนพรรษาครั้งนี้มีการนำดอกไม้จันทน์ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพเสริมของชุมชนปริกใต้มาใช้ประดับรถแห่เทียนพรรษาด้วยเช่นกัน ป้าสาวเล่าว่า การใช้ดอกไม้จันทน์มาตกแต่งรถนั้นเป็นการประชาสัมพันธ์ผลงานของกลุ่มอาชีพเสริมของชุมชนอีกทางหนึ่ง และประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อดอกไม้ได้อีกด้วย

**- ผู้หญิงและผู้ชายแต่ละคนนำความถนัดมาช่วยกันตกแต่งรถแห่เทียน
พรรษา**

นอกจากการนำทักษะการตัดเย็บใบตองจากกระทงมาใช้ตกแต่งเทียนพรรษาแล้วนั้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน ผู้ที่มาช่วยงานจำนวนประมาณ 10 คนเป็นผู้หญิงเกือบทั้งหมด มีเพียงผู้ชายจำนวน 2 คน เท่านั้นที่มาช่วยตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา คือ 1) ลุงอมฤต เรื่องโรจน์ หรือลุงริต เจ้าของรถที่ใช้แห่เทียนพรรษา ขับรถมาจอดไว้ที่บ้านฟ็อร์ เพื่อนำมาตกแต่ง และเป็นผู้ขับรถแห่เทียนในวันอาสาฬหบูชา ลุงจาร์ภามาตั้งดูสมาชิกที่เป็นผู้หญิงเย็บใบตอง จัดดอกไม้ และพูดคุยกันในระหว่างการตกแต่งรถแห่เทียน และ 2) พี่อู๊ดร สุวรรณกาญจน์มาช่วยผูกผ้าสามสีด้านข้างรถแห่ ฟ็อร์เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า พี่อู๊ดรมีความสามารถในการผูกผ้าตามงานประเพณีต่างๆ งานภายในวัด การผูกผ้าหน้าเวทีงานกิจกรรม เมื่อชุมชนมีงานกิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นต้องมีการใช้ผ้าผูกประดับตกแต่ง พี่อู๊ดรจะมาช่วยงานเป็นประจำ นอกเหนือจากผู้ชาย 2 คนที่ผู้วิจัยพบในระหว่างการเตรียมงาน สมาชิกที่มาช่วยงานทั้งหมดเป็นผู้หญิงซึ่งมาช่วยกันทำงานตกแต่งดอกไม้และเย็บใบตองประดับรถแห่

- บรรยากาศการร่วมกิจกรรมตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา

ผู้วิจัยสังเกตว่า ผู้ที่มีบทบาทในการจัดการแบ่งงาน การวางแผนการทำงานคือ ฟ็อร์ รองประธานชุมชน เจ้าของบ้านที่ใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรม โดยมีป้าสาว สมาชิกชุมชน และ

ฟื้นฟู ประธานชุมชน เป็นผู้ช่วยร่วมกันปรึกษาหารือในการวางแผน และร่วมกันคิดและตัดสินใจ ในขณะที่สมาชิกที่มาร่วมคนอื่นๆ เป็นลูกมือช่วยงานตามที่ได้รับมอบหมาย

ฟ็อร์เป็นผู้ขึ้นทำยรถกระบะ เพื่อนำใบตองที่เย็บแล้วและดอกไม้ไปตกแต่งตามแบบที่ได้กำหนดไว้ ในขณะที่ทำกิจกรรมนั้นจะเห็นได้ชัดว่า ฟ็อร์เป็นผู้ที่ชวนสมาชิกพูดคุยอย่างสนุกสนาน สร้างบรรยากาศให้ผู้ร่วมงานได้มีเสียงหัวเราะ ฟ็อร์เล่าว่า งานแห่เทียนมีขึ้นทุกปี สมาชิกทุกคนจะรู้ว่าก่อนวันงานหนึ่งวันจะมีการตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา ทุกคนจะมาช่วยงานกันอย่างพร้อมเพรียง โดยไม่ต้องบอกอะไรมากมาย การนัดหมายเป็นเพียงการบอกต่อกันไปในระหว่างบ้านใกล้เคียง คนที่อยากมาร่วม เขาจะมากันเอง เนื่องจากชุมชนปริกได้มีบ้านไม่กี่ครัวเรือน สมาชิกรู้จักกันหมดจึงไม่ยากที่จะนัดมาทำงานร่วมกัน ส่วนใหญ่คนที่มาร่วมจะเป็นผู้หญิง เนื่องจากการตกแต่งรถแห่เป็นการใช้งานฝีมือประดิษฐ์ประดอย ผู้ชายไม่ถนัดงานด้านนี้จึงไม่มีใครมา ผู้ชายจะมาช่วยงานกิจกรรมในส่วนที่เป็นงานที่ต้องใช้แรง งานยกของหนักๆ เช่น การตั้งเต็นท์ งานประกอบเวที หรืองานในครัว เช่น ยกหม้อแกงใบใหญ่ๆ ยกโต๊ะต่างๆ เป็นต้น

การแห่เทียนพรรษาในวันอาสาฬหบูชา

กิจกรรมแห่เทียนพรรษาในปี พ.ศ.2562 จัดขึ้นวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2562 สมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรมมารวมตัวกันที่หน้าเทศบาลตำบลปริกพร้อมด้วยรถแห่เทียนพรรษาที่ชุมชนร่วมกันประดับตกแต่ง ในเวลา 07.30 น. การแห่เทียนวันนี้มีสมาชิกชุมชนตลาด และชุมชนปริกได้จำนวน 2 ชุมชน ร่วมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปริกออกเดินแห่เทียนพรรษา บริเวณถนนหน้าเทศบาลตำบลปริก 1 รอบ และแยกย้ายกันนำเทียนพรรษาของชุมชนไปถวายวัดบริเวณใกล้เคียง ในส่วนของชุมชนปริกได้นำเทียนพรรษาไปถวายยังวัดหัวถนนที่ห่างจากชุมชนปริกได้ออกไปประมาณ 4 กิโลเมตร ผู้หญิงในชุมชนที่มาร่วมงานต่างแต่งตัวด้วยผ้าลูกไม้สีขาวบ้าง สีเหลืองบ้าง นุ่งผ้าถุงและผ้าไทยอย่างสวยงาม ในขณะที่ผู้ชายในชุมชนที่มาร่วมงานเพียงคนเดียวคือ ลุงริตที่แต่งตัวด้วยเสื้อเชิ้ตแขนสั้นและกางเกงขายาว

ส่วนใหญ่สมาชิกชุมชนที่มาร่วมแห่เทียนพรรษาในครั้งนี้เป็นผู้หญิง และเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้ที่มาช่วยกันตกแต่งรถแห่เทียนพรรษา ส่วนลุงริตเป็นผู้ชายคนเดียวทำหน้าที่ขับรถแห่เทียนพรรษา และยังมีตัวแทนนักเรียนจากโรงเรียนบ้านปริกใต้ที่เดินทางมาพร้อมกับตัวแทนครูโรงเรียนบ้านปริกใต้มาเข้าร่วมกิจกรรมแห่เทียนพรรษาในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน บรรยากาศการประกอบพิธีถวายเทียนเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีเพียงสมาชิกชุมชนที่มาร่วมแห่เทียนพรรษาและนักเรียนโรงเรียนบ้านปริกใต้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หลังจากเสร็จพิธีทางศาสนา ตัวแทนสมาชิกผู้มาร่วมงานได้มอบเทียนพรรษา และดอกไม้ที่ใช้ประดับรถให้กับทางวัดจนหมด เพื่อนำไปใช้เป็นดอกไม้สำหรับกิจกรรมเวียนเทียนในรอบค่ำ และต่างคนต่างแยกย้ายกันกลับบ้านในช่วงเวลาประมาณ 11.00 น.

4.1.3) การแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชาย (Gender division of labor) ในชีวิตประจำวันภายในชุมชน

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์เพศสภาพของ Moser (1993) โดยใช้แนวคิดการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย (gender division of labour) ทั้ง 3 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Gender relations) มาทำความเข้าใจบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายภายในชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาการดำเนินวิถีชีวิตภายในชุมชนและครัวเรือนของผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนปริกใต้ จำนวน 9 ครัวเรือน ซึ่งใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น กรรมการชุมชนสมาชิกทั่วไปในชุมชน และกลุ่มเปราะบางมาอย่างละ 3 ครัวเรือนดังนี้

1) การแบ่งงานกันทำภายในครัวเรือน

การนำเสนอในส่วนนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาวิถีชีวิตในสถานะทั่วไปภายในครัวเรือนของผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนปริกใต้ทั้ง 9 ครัวเรือน ผ่านการสังเกตและบอกเล่าวิถีชีวิตจากผู้ให้ข้อมูลหลักในครัวเรือนและสมาชิกภายในชุมชน

1.1) นางอรนุช บุญศรีจันทร์ (พี่นุช) ประธานชุมชนปริกใต้

นางอรนุช บุญศรีจันทร์ หรือพี่นุช ประธานชุมชนปริกใต้ เป็นผู้หญิงวัยกลางคนนับถือศาสนาพุทธ อายุ 47 ปี รูปร่างลักษณะท้วม ผิวคล้ำ พุดน้อย ค่อนข้างขี้อาย ครอบครัวของพี่นุชเป็นคนดั้งเดิมในชุมชนปริกใต้ พี่นุชแต่งงานกับนายนำพล ยองใย สมาชิกชุมชนตลาดปริก นายนำพลหรือพี่พลเคยเป็นกรรมการหมู่บ้านตลาดปริก ปัจจุบันพี่พลไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆ ในชุมชน พี่นุชมีลูกชายเพียงคนเดียวปัจจุบัน อายุ 22 ปี ทำงานอยู่ที่ รพ.สะเดา อ.สะเดา จ.สงขลา

พี่นุชรับตำแหน่งเป็นประธานชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 ก่อนหน้านั้นพี่นุชทำหน้าที่เป็นกรรมการชุมชนในสมัยของนางพะยอม ทองนวล หรือป้าสาวเป็นประธานชุมชน และได้ยุติการทำงานเป็นกรรมการชุมชนไปในสมัยการเป็นประธานชุมชนของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านได้มีการคัดเลือกกรรมการเป็นทีมงานของตนเอง ในช่วงนั้นพี่นุชได้เข้าไปสมัครเป็น อสม.

พี่นุชประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ในทุกวัน พี่นุชต้องตื่นในเวลาประมาณ 23.00 น. พี่นุชและพี่พล ผู้เป็นสามีช่วยกันออกไปกรีดยางและเก็บน้ำยาง เนื่องจากมีสวนยางหลายแห่งจึงต้องรีบตื่นมากกรีดยางเพื่อให้ทันเก็บน้ำยางในช่วงเช้ามืด หลังจากเสร็จจากการเก็บน้ำยางในช่วงเช้า พี่นุชกลับมาดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน กวาดถูบ้าน ซักผ้า และทำอาหารไว้สำหรับพ่อแม่ที่บ้านในชุมชนปริกใต้ หลังจากนั้นพี่นุชจะใช้เวลาว่างทำกิจกรรมชุมชน และดูแลพ่อแม่ ที่อยู่ที่บ้านในชุมชนปริกใต้ ส่วนสามีมีอาชีพเสริม คือการเป็นพนักงานบริษัทประกันชีวิต หลังจากเสร็จ

จากการตัดยาง สามี่พี่น้องจะออกไปพบลูกค้า หารายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง กิจวัตรประจำวันของพี่น้องเสร็จสิ้นและเข้านอน ประมาณ 20.00 น. ในทุกวัน

พี่น้องเริ่มต้นทำงานชุมชนจากการเข้ามาเป็นกรรมการหมู่บ้าน หลังจากนั้นจึงไปสมัครเป็น อสม. ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 เนื่องจากต้องการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการดูแลผู้สูงอายุ มาใช้ดูแลพ่อแม่ของตัวเองที่อาศัยอยู่ที่บ้าน พี่น้องผ่านการอบรมหลักสูตรการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการดูแลผู้สูงอายุ เหมือนกับ อสม. คนอื่นๆ ในชุมชน

เดิมทีนั้น พี่น้องเป็นคนขี้อาย พูดน้อย ไม่ชอบคุยกับคนแปลกหน้า หลังจากที่เขาเข้ามาทำงาน อสม. ทำให้พี่น้องได้พบกับคนภายนอกมากขึ้น จากการไปอบรมหลักสูตรต่างๆ และการเข้าร่วมประชุมในกิจกรรมต่างๆ ที่เทศบาล พี่น้องมีความกล้าพูด กล้าคุยมากขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ.2555 พี่น้องได้รับการยอมรับและได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานชุมชนปริกใต้ และได้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานชุมชนจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2565)

ปัจจุบัน พี่น้องและพี่พลมีบ้านด้วยกัน 2 หลัง คือ บ้านของพี่น้องที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่ชุมชนบ้านปริกใต้ และบ้านของพี่พลที่ชุมชนตลาดปริก ซึ่งพี่น้องและพี่พลจะไปๆ มาๆ อาศัยอยู่บ้านทั้งสองหลัง บ้านที่อยู่ที่ชุมชนบ้านปริกใต้เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวเก่าแก่ยกพื้นสูง มีใต้ถุน ต่อมามีการสร้างบ้านใหม่เพิ่มอีก 1 หลังติดกัน เป็นบ้านปูนชั้นเดียว แต่มีการถมที่ดินของบ้านชั้นเดียวให้สูงขึ้นประมาณ 1 เมตร

บ้านพี่น้องที่ชุมชนบ้านปริกใต้ประสบปัญหาน้ำท่วมเกือบทุกปี เนื่องจากบ้านพี่น้องอยู่ใกล้กับคลองอู่ตะเภา เมื่อเกิดฝนตกหนักในช่วงเดือนพฤศจิกายน ในปีที่มีปริมาณน้ำจากคลองอู่ตะเภาปริมาณมาก น้ำไหลเอ่อล้นตลิ่ง และไหลเข้ามาบริเวณลานดินหน้าบ้านของพี่น้อง แต่ไม่ได้เข้าท่วมในตัวบ้าน

1.2) นางสาวอรอนงค์ ตรีไวย (พี่อร) รองประธานชุมชนบ้านปริกใต้

นางสาวอรอนงค์ ตรีไวย หรือพี่อร รองประธานชุมชนบ้านปริกใต้ ผู้หญิงไทย พุทธ อายุ 38 ปี หุ่นสั้นท้วม ผมหยาบประดำ พูดคุยเก่ง ยิ้มแย้ม มีอารมณ์ขัน ตลอดเวลาการสนทนา พี่อรเป็นผู้หญิงโสดที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านในชุมชนปริกใต้ พี่อรเรียนจบ ปวส. และปัจจุบันช่วยพี่สาวชายของพี่ร้านขายของชำที่อยู่ริมถนนกาญจนวนิช ในชุมชนบ้านปริกใต้

บ้านของพี่อรเป็นบ้านปูนชั้นเดียว มีการถมพื้นให้สูงกว่าพื้นดินเดิมในหมู่บ้านประมาณ 1 เมตร เช่นเดียวกับบ้านพี่น้อง พี่อรมีหน้าที่ดูแลพ่อแม่ที่อยู่ที่บ้าน ในทุกวันพี่อรจะตื่นตั้งแต่เวลา 02.00 น. มากรีดและเก็บน้ำยาง หลังจากนั้นในช่วงสายพี่อรกลับมาทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า ดูแลความเรียบร้อยของสมาชิกในครอบครัว ก่อนที่จะออกไปอยู่เฝ้าร้านขายของพี่สาว พี่อรใช้เวลา

ว่างจากการเฝ้าร้านไปร่วมทำกิจกรรมชุมชน ในกรณีที่มีการประชุมหรืองานชุมชนที่จำเป็นต้องเข้าร่วม พี่ออร์จะใช้วิธีการปิดร้าน เพื่อไปเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

พี่ออร์เริ่มต้นเข้ามาทำงานชุมชนจากการเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาล เนื่องจากพี่สาวของพี่ออร์เป็นเจ้าของหน้าทีเทศบาล ในช่วงแรกที่พี่ออร์เข้ามาทำกิจกรรมชุมชนโดยไม่ได้รับตำแหน่งใดๆ ในชุมชน หลังจากนั้น พี่ออร์สมัครเข้ามาเป็น อสม. และเริ่มเข้ามาทำหน้าที่เป็นเหรียญกษัตริย์ของกลุ่มสหกรณ์อ้อมทรัพย์ชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ.2555 พี่ออร์เข้ามารับตำแหน่งเป็นรองประธานชุมชน

1.3) นางพะยอม ทองนวล (ป้าสาว) ประธาน อสม.

นางพะยอม ทองนวล หรือป้าสาว ผู้หญิงอายุ 62 ปี พุดแก่ง อารมณ์ดี ผมหสั้น มีผมสีดอกเลาแซมอยู่ทั่วศีรษะ ป้าสาวแต่งงานกับนายจรูญ ทองนวล มีลูกด้วยกัน 2 คน ปัจจุบันลูกคนเล็กได้เสียชีวิต เหลือเพียงลูกคนโต ชื่อนางดวงพร นันทรัตน์ ปัจจุบันอายุ 33 ปี ได้แต่งงานและย้ายออกไปอยู่ในชุมชนใกล้เคียง ป้าสาวจึงอาศัยอยู่ที่บ้านกับลุงจรูญเพียง 2 คน มีลูกสาวไปๆ มาๆ เยี่ยมเยียนอยู่เป็นระยะ บ้านป้าสาวเป็นบ้านปูนชั้นเดียว หน้าบ้านติดกับสวนยางพารา มีการปลูกผักสวนครัวเป็นรั้วบ้าน

ป้าสาวประกอบอาชีพขายของที่ตลาด ในช่วงเช้าป้าสาวจะออกไปซื้ดหน่อไม้ที่ขึ้นแซมอยู่ในสวนยางพาราบริเวณบ้าน เก็บผักสวนครัวที่ตนเองปลูกไว้ริมบ้าน และออกไปรับซื้อผักของสมาชิกชุมชนคนอื่นๆ เพื่อนำมารวบรวมไว้และนำออกไปขายที่ตลาดนัดเช้าวันพฤหัสบดีและตลาดช่วงเย็นของทุกวัน หลังจากทีรวบรวมพืชผักที่จะนำไปขายเสร็จแล้ว ป้าสาวกลับมาทำความสะอาดบ้าน หุงหาอาหารไว้สำหรับตนเองและสามี และใช้เวลาว่างก่อนจะออกไปขายของที่ตลาด มาทำงานชุมชนที่ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบ ทั้งงาน อสม.การเก็บข้อมูลสุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุ หรืองานชุมชนอื่นๆ ตามที่ได้นัดหมายไว้ เมื่อถึงช่วงเย็น ลุงจรูญเป็นคนขับรถไปส่งป้าสาวที่ตลาดเพื่อขายของ และรับกลับมาเมื่อขายของเสร็จ ในขณะที่ลุงจรูญและลูกเป็นคนกรีดยางและเก็บน้ำยางในช่วงเช้า หลังจากนั้นลุงจรูญใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้าน เลี้ยงวัวชน ส่วนลูกสาวก็กลับบ้านของตนเองที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียง

ในอดีต ป้าสาวเคยรับตำแหน่งเป็นประธานชุมชนบ้านปริกใต้ ต่อมาด้วยปัญหาสุขภาพและอายุที่สูงขึ้น ทำให้ป้าสาวลดบทบาทตนเองลง เหลือเพียงการเป็นกรรมการชุมชน และอสม.ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ใกล้บ้านของตน ป้าสาวใช้เวลาว่างหลังจากรวบรวมพืชผักที่จะนำไปขาย และเสร็จงานภายในบ้าน เข้าเยี่ยมผู้สูงอายุ ตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้น และแบ่งกับข้าวที่ทำให้กับผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติพี่น้อง

การลดบทบาทหน้าที่ของป้าสาวนั้นเป็นเพียงการไม่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ที่มีอย่างเป็นทางการ แต่ป้าสาวยังคงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกรรมการชุมชน และมีบทบาทสำคัญใน

การร่วมคิดและตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน รวมถึงเป็นบุคคลหลักคนสำคัญในชุมชน ดังเช่น การเข้าชุมชนปริกใต้ของผู้วิจัยในช่วงแรก ผู้วิจัยเข้าชุมชนโดยการขอสัมภาษณ์พูดคุยกับ ประธานชุมชนเป็นคนแรก แต่ได้รับการปฏิเสธและหลีกเลี่ยงในการให้เข้าสัมภาษณ์ แต่หลังจาก การเข้าพื้นที่ผ่านไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า ผู้เปิดประตูความไว้วางใจของชุมชนให้แก่ผู้วิจัย (Gate keeper) ของชุมชนปริกใต้ที่แท้จริงของผู้วิจัย คือ ป้าสาว นั่นเอง หลังจากการพูดคุยและนัด สัมภาษณ์ป้าสาวนั้น ป้าสาวสามารถนัดกรรมการและสมาชิกคนอื่นๆภายในชุมชนให้แก่ผู้วิจัย และ สร้างบรรยากาศการพูดคุยอย่างเป็นกันเองได้

1.4) นางวัชรีย์ พรหมอ่อน (วัชรีย์)

นางวัชรีย์ พรหมอ่อน อายุ 37 ปี ชื่อเล่น วัชรีย์ เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว บ้านของน้องวัชรีย์ อาศัยอยู่รวมกัน 4 คน ประกอบด้วย วัชรีย์และลูก 3 คน เป็นผู้หญิง 1 คน ชื่อ ด.ญ.อลิศรา ผู้ชาย 2 คน ด.ช.อนาวิน และด.ช.อดิคุณ อายุ 12 , 10 และ 8 ขวบ ตามลำดับ

บ้านของวัชรีย์ตั้งอยู่ในสวนผลไม้เป็นพื้นที่ไม่ติดถนน มีเพียงทางเดินเท้าเล็กๆที่ ตัดผ่านเข้าไปในสวนยางพาราของญาติที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงที่สามารถเดินและขี่จักรยานยนต์ จากบ้านออกสู่ถนนเส้นหลักในหมู่บ้านเท่านั้น มีคลองอุ้ต๊ะเกาะอยู่ห่างออกไปประมาณ 500 เมตร ลักษณะบ้านของวัชรีย์นั้นเป็นบ้านเก่าที่สร้างมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า วัชรีย์อาศัยอยู่กับย่าในบ้านหลังนี้มา ตั้งแต่เด็กๆ บ้านหลังนี้จึงเป็นเสมือนมรดกตกทอดจากย่ามาสู่วัชรีย์ บ้านขนาด 2 ชั้น กึ่งปูนกึ่งไม้ โดย ชั้นล่างสร้างด้วยปูน ชั้นบนเป็นไม้ ไม่มีเลขที่บ้านในทะเบียนราษฎร วัชรีย์จึงใช้บ้านเลขที่ของบ้าน ลุงเหลิม ผู้เป็นพ่อซึ่งตั้งอยู่ห่างจากบ้านของตนประมาณ 50 เมตร ริมถนนเส้นหลักในหมู่บ้าน ซึ่งบ้าน ของลุงเหลิมนั้นมีพี่ชายและน้องชายของวัชรีย์อาศัยอยู่กับลุงเหลิมผู้เป็นพ่อด้วย ผลจากการไม่มี ทะเบียนบ้าน ทำให้บางครั้งวัชรีย์ต้องเสียสิทธิ์ในการรับเงินและสิ่งของชดเชยที่ต้องใช้บ้านเลขที่ในการ ติดต่อ ลุงเหลิมจึงใช้วิธีแบ่งเงินและสิ่งของต่างๆที่ได้รับมาจากบ้านของลุงเหลิมมาให้วัชรีย์ รวมถึง กรรมการชุมชนแบ่งถุงยังชีพที่ได้รับมาจากเทศบาลมอบให้

ก่อนหน้านี้วัชรีย์ช่วยพ่อและพี่ๆกรีดยางและเก็บยาง ต่อมาวัชรีย์ได้ไปสมัครเป็นลูกจ้าง ร้านขายทองรูปพรรณที่อยู่ในตำบลปริกและทำงานเป็นลูกจ้างร้านขายทองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วัชรีย์ ได้แยกทางกับสามีตั้งแต่ลูกคนที่ 3 อายุประมาณ 1 ขวบ วัชรีย์จึงเป็นคนหารายได้หลักในครอบครัว รับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมดของบ้าน โดยไม่มีรายได้เสริมใดๆ

กิจวัตรประจำวันของวัชรีย์นั้น เริ่มตั้งแต่ ตี 5 วัชรีย์จัดเตรียมอาหารสำหรับสมาชิก ในครอบครัว หลังจากนั้นจัดเตรียมเสื้อผ้าและแต่งตัวให้ลูกๆไปโรงเรียน วัชรีย์ออกไปส่งลูกๆที่โรงเรียน ปริกใต้ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนไม่ไกลจากบ้านมากนัก หลังจากนั้นจึงออกไปทำงานที่ร้านทองรูปพรรณทั้งวัน วัชรีย์เลิกงานในช่วงเย็นใกล้พลบค่ำ โดยลูกทั้งสามคน หลังจากเลิกเรียนได้พากันเดินกลับมาพักรอที่

บ้านของลุงเหลิม ผู้เป็นตาของเด็กๆ จนกระทั่งวัชรีเลิกงานจึงกลับมารับลูกๆ และเดินกลับบ้านไปพร้อมกัน

1.5) นางเครือมาส ละอองจิตร

นางเครือมาส ละอองจิตร อายุ 68 ปี อาศัยอยู่รวมกันกับสามี เพียง 2 คนในบ้าน สามีของนางเครือมาส ชื่อ อ้วน ละอองจิตร ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา นางเครือมาสมีลูก 2 คน ลูกผู้ชาย 1 คนไปทำงานที่เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี กลับมาเยี่ยมเยียนและส่งเงินมาให้นางเครือมาส ใช้เป็นครั้งคราว และลูกผู้หญิง 1 คน อายุ 45 ปี ทำงานเป็นพนักงานบริษัทผลิตถุงมือยางและได้ออกไปพักอาศัยอยู่กับครอบครัวตนเองซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านนางเครือมาสมากนัก และยังคงกลับมาดูแลพ่อกับแม่เป็นระยะ ลูกสาวของนางเครือมาสจึงทำหน้าที่ดูแลพ่อกับแม่ คอยจัดหาอาหารและยาให้อยู่เสมอ เนื่องจากนางเครือมาสมีโรคประจำตัวคือโรคเบาหวานที่ต้องรักษาและเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง

ในปี 2562 นางเครือมาสได้ถูกตัดขาขวาใต้เข่า เนื่องจากเป็นแผลกดทับจากโรคเบาหวาน และได้รับการดูแล ติดตามโรคจาก อสม. ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ หลังการถูกตัดขานางเครือมาสใช้วิธีการเคลื่อนไหวด้วยการกระเียบตัวเองไปข้างหน้าโดยใช้มือพยุงตัวเองขึ้น นางเครือมาสไม่ได้ใส่ขาเทียม เนื่องจากไม่ต้องการใส่ และคิดว่าสามารถใช้ชีวิตแบบนี้ได้ การใช้ชีวิตประจำวันของนางเครือมาสนั้น นางเครือมาสไม่ได้ออกจากบ้านไปไหน ได้แต่อาศัยอยู่ภายในบ้าน นางเครือมาสยังสามารถทำกิจกรรมเล็กๆน้อยๆ ภายในบ้านและทำอาหารกินเองได้ โดยลูกสาวของนางเครือมาสที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเป็นผู้ดูแลซั้อยา และอาหารนำมาส่งที่บ้านนางเครือมาสเป็นประจำ สามีของนางเครือมาสนั้นทำหน้าที่ดูแลบ้านและทำสวนยางพาราเพื่อหารายได้มาให้ครอบครัว

ลักษณะบ้านของนางเครือมาส เป็นบ้านชั้นเดียว อยู่ห่างจากคลองอู่ตะเภา ประมาณ 500 เมตร

1.6) นายประสิทธิ์ ทุมสุวรรณ (หลวงปู่)

นายประสิทธิ์ ทุมสุวรรณ หรือหลวงปู่ อายุ 45 ปี อาศัยอยู่บ้านเพียงลำพัง ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร เพราะร่างกายของหลวงปู่ นั้นไม่แข็งแรง และมีโรคประจำตัว หลวงปู่มีสวนยางพารา สมัยก่อนนั้นหลวงปู่กรี๊ดและเก็บยางพาราในสวนตนเองเพียงลำพัง รายได้หลักจึงมาจากการขายน้ำยางพารา แต่เมื่อหลวงปู่ล้มป่วย ร่างกายอ่อนแอ หลวงปู่จึงใช้วิธีจ้างลูกจ้างมากรี๊ดและเก็บยางพาราในสวนของตน และใช้เวลาที่อยู่ที่บ้านปลูกผักสวนครัวสำหรับบริโภคในครัวเรือนของตน โดยมีญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงในชุมชนแวะเวียนมาเยี่ยมเยียนดูแลเป็นระยะ

ลักษณะบ้าน เป็นบ้านยกพื้นมีใต้ถุนบ้าน บ้านของหลวงปู่อยู่ต่ำกว่าระดับถนนหน้าบ้าน (ถนนเทศบาล11) ประมาณ 30 เซนติเมตร ในปี 2553 เป็นปีที่ระดับน้ำท่วมสูง ระดับน้ำท่วมที่บ้านของหลวงปู่สูงจากพื้นดินใต้ถุนที่ยกสูงขึ้นมาถึงระดับพื้นบ้านพอดี

1.7) นางจรรยาพร ทุมสุวรรณ (พี่พร)

นางจรรยาพร ทุมสุวรรณ หรือพี่พร อายุ 55 ปี บ้านของพี่พร อาศัยอยู่รวมกัน 5 คน ภายในบ้าน ประกอบด้วย สามีพี่พร ซึ่งนายวิชาญ อายุ 58 ปี ทำสวนยางพาราร่วมกับพี่พร ลูกชายคนโต อายุ 37 ปี เป็นพนักงานโรงงานที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนนัก หลานสาว อายุ 9 ปี โดยบ้านของพี่พรมีผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ป่วยติดเตียงอาศัยอยู่ร่วมด้วย ซึ่งนางเอียด ซึ่งเป็นแม่ของพี่พร อายุ 95 ปี

รายได้หลักส่วนใหญ่ของครอบครัวนี้มาจาก การทำสวนยางพารา ที่พี่พรและสามีช่วยกันออกไปกรีดยและเก็บน้ำยาง และยังมีการปลูกผักสวนครัวบริเวณใกล้บ้าน และวางโซหาปลา ริมคลอง นำไปขายเป็นรายได้เสริม ในขณะที่ลูกชายของพี่พรมีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะค่าใช้จ่ายของลูกสาว (หลาน)

ลักษณะบ้านของพี่พรเป็นบ้านกึ่งปูนกึ่งไม้สองชั้น มีคลองอยู่ตะเภาอยู่หลังบ้าน ห่างออกไปประมาณ 200 เมตร และมีลำห้วยขนาดเล็กอีกสายใกล้บ้านเพียง 100 เมตร หน้าบ้านของพี่พรนั้นอยู่ต่ำกว่าระดับของถนนหน้าบ้านประมาณ 15-20 ซม. (ถนนเทศบาล 11) ทำให้บ้านของพี่พรนั้นประสบกับปัญหาน้ำจากคลองเอ่อล้นเข้าท่วมบ้านเป็นประจำเกือบทุกปี ระดับน้ำสูงประมาณ 20-30 ซม.

1.8) นางดวงเดือน บุญศรีจันทร์ (ป้าดวง)

นางดวงเดือน บุญศรีจันทร์ ชื่อเล่น ป้าดวง เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เลี้ยงลูกตามลำพัง อายุ 58 ปี นางดวงเดือนมีลูก 2 คน เป็นผู้ชาย 1 คน ปัจจุบันแต่งงานและย้ายออกไปสร้างครอบครัวของตน โดยลูกอีก 1คนเป็นผู้หญิงอาศัยอยู่กับป้าดวง ปัจจุบัน (ปี2565) บ้านของป้าดวงมีสมาชิกอยู่ร่วมกันทั้งสิ้น 4 คน ประกอบไปด้วย ป้าดวง นางวนิดา (ลูกสาว) นายชาญณรงค์ (ลูกเขย) ด.ช.ณัฐเศรษฐ์ (หลานของป้าดวง)

รายได้ที่มีในครอบครัวนั้น สมาชิกในครอบครัวต่างก็มีการประกอบอาชีพในการสร้างรายได้ ได้แก่ น้ำดวงทำสวนยางพารา นางวนิดาเป็นเจ้าหน้าที่ธุรการ รพ.สะเดา นายชาญณรงค์เป็นปศุสัตว์อำเภอ

บ้านของป้าดวงเป็นบ้านชั้นเดียว หลังบ้านอยู่ติดริมคลองอยู่ตะเภาประมาณ 300 เมตร ป้าดวงได้อาศัยอยู่บ้านหลังนี้ตั้งแต่ปี 2543 ซึ่งเป็นปีที่เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่เกิดขึ้น

1.9) นางโสภา ยอดตา (พี่ออย)

นางโสภา ยอดตา หรือพี่ออย อายุ 52 ปี มีลูกสาว 2 คน คนโตแต่งงานมีครอบครัวและย้ายไปอาศัยอยู่ที่ อ.กระแสดิน จ.สงขลา ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านของพี่ออยประมาณ 130 กิโลเมตร ส่วนลูกสาวคนเล็ก ชื่อ นส.อรุณมกล อาศัยอยู่กับพี่ออย ปัจจุบันสามีของพี่ออยได้เสียชีวิตแล้ว ทำให้บ้านของพี่ออยมีสมาชิกอยู่เพียง 2 คน

พ็อยประกอบอาชีพรับจ้างกรีดยางและเก็บน้ำยางในสวนยางพาราของเพื่อนบ้าน เล็กๆน้อยๆ ไม่ได้มีรายได้เสริมใดๆ ส่วนลูกสาวของพ็อยเปิดคาเฟ่เล็กๆร่วมกับแฟนสาวในตัวเมือง สะเตาที่ไม่ไกลจากปริกไต้มากนัก ในบางครั้งลูกสาวคนโตของพ็อยก็ส่งเงินมาช่วยเหลือในครอบครัว บ้างเล็กน้อย

ลักษณะบ้านของพ็อย เป็น บ้านชั้นเดียว พื้นบ้านอยู่ต่ำกว่าถนนหน้าบ้าน (ถนนเทศบาล13) ประมาณ 30 เซนติเมตร ในอดีตนั้น (ปี 2531) ระดับของพื้นบ้านยังอยู่สูงกว่าถนนเพียง เล็กน้อย เมื่อมีการถมถนนทำใหม่ในแต่ละครั้ง ทำให้ถนนเพิ่มความสูงขึ้นเรื่อยๆ จนบ้านอยู่ต่ำกว่า ระดับถนนในที่สุด ทำให้เมื่อเกิดน้ำท่วม ภายในบ้านของพ็อยประสบกับปัญหาน้ำท่วมภายในบ้านที่ สูง ดังเช่น ในปีที่ชุมชนประสบกับปัญหาน้ำท่วมหนัก เช่น ปี 2543 บ้านของพ็อยประสบกับน้ำท่วม สูงเกือบ 2 เมตร และในปี 2553 ระดับน้ำในบ้านของพ็อยสูงถึง 2 เมตรกว่า

2) การแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายในงานชุมชน

นอกเหนือจากการดำเนินวิถีชีวิตในสภาวะทั่วไปภายในครัวเรือนแล้ว ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาประเด็นการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงผู้ชายในงานชุมชนของแกนนำชุมชน เพื่อทำ ความเข้าใจมุมมอง วิธีคิดและวิธีการจัดการของผู้หญิงในทั้ง 3 บทบาท แกนนำผู้หญิงมีการแบ่งเวลา ในแต่ละวัน ทั้งงานชุมชนและงานครัวเรือน เพื่อให้สามารถทำงานบ้านควบคู่ไปกับงานชุมชนได้อย่าง ไม่ขาดตกบกพร่อง และไม่ให้เกิดปัญหาในการดูแลครอบครัว เช่นเดียวกันกับผู้หญิงคนอื่นๆในชุมชน

ผู้วิจัยได้แบ่งการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนของแกนนำชุมชนออกเป็น 2 ช่วงเวลา โดยช่วงแรกเป็นช่วงก่อน ปี พ.ศ. 2542 ก่อนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากสุขาภิบาลเป็น เทศบาลตำบล และช่วงที่สอง เป็นช่วงที่เทศบาลตำบลเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการขับเคลื่อน งานชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชน ดังนี้

ก่อนปี พ.ศ.2542 ตำบลปริกมีการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบสุขาภิบาล การดูแล ความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน เป็นรูปแบบการปกครองโดยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งตำบลปริกมี นายอดุล ยีขุน ดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลปริก และในแต่ละหมู่บ้านหรือชุมชนยังคงมีผู้ใหญ่บ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อยของลูกบ้าน กำนันและผู้ใหญ่มีหน้าที่เป็นตัวแทนประสานระหว่างชุมชนกับ หน่วยงานราชการ และรับแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผู้คนในตำบลปริกในอดีต นั้นต่างรู้จักกัน มีความสนิทสนมผูกพันกันแบบเครือญาติ และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ละชุมชนมีการไปมาหาสู่ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ (สะมะแอ จันทรัดนา, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2560; สมบัติ มัดเล สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนปริกไต้มีความสนิทสนมกันแบบเครือญาติเช่นเดียวกับ ชุมชนอื่นๆ ผู้คนในชุมชนช่วยเหลือดูแลกัน เมื่อมีกิจกรรมหรืองานชุมชนเกิดขึ้นภายในชุมชน ผู้หญิง

ต่างมาช่วยกันทำอาหาร จัดการงานงานหรือกิจกรรมต่างๆให้เรียบร้อยในทุกด้าน ในขณะที่ผู้ชายทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ต้องใช้แรงและความเสี่ยงที่มีภายในชุมชน

“เวลาเกิดน้ำท่วม ผู้ชายออกไปดูน้ำ ไปช่วยคนแถวบ้าน น้ำท่วมเข้าไม่ถึงก็พายเรือไป ผู้หญิงก็พายเรือได้ แต่จะพายทำไมนั่นมันหน้าที่ผู้ชาย เขาเราเฝ้าบ้าน หุงข้าวเตรียมไว้ก็พอ เราเอาข้าวบ้านเราไปช่วยเขา ให้คนชายเอาไปแจก”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2560)

หลังปี พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนขึ้นมาเพื่อทำงานร่วมกับเทศบาล ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น การเริ่มต้นเข้ามาทำงานชุมชนของกรรมการส่วนใหญ่เกิดจากการเข้ามาช่วยงานชุมชนทั่วไป จนกลายเป็นแกนนำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และการเป็น อสม. ซึ่งแกนนำชุมชนปรีกใต้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่มีความสนิทสนมกัน และพัฒนาการทำงานร่วมกันเรื่อยมา จนเข้ารับตำแหน่งกรรมการชุมชน

“ป้าสาวรู้จักกับนายก ตอนนั้นเพิ่งเป็นเทศบาล แหกคนมาเป็นกรรมการชุมชน ทำงานกับเทศบาล แยกมาคุยให้ป้าสาวไปทำ ป้าสาวก็ไปเป็นประธาน พอทำไปทำมา ลูกสาวก็มาขอไม่ให้แม่ทำ เขาวามีคนมาว่าแม่ ป้าสาวก็ลดบทบาท ให้คนอื่นเป็นประธานมั้ง แต่ก็ยังมาช่วยงานเขา เพราะมันไม่มีใครทำ เราไม่ทำก็ไม่มีใครทำ”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“พี่เข้ามาทีหลัง พอเรียนจบก็กลับบ้าน กลับมาอยู่กับพ่อ ช่วยพี่สาวขายของชำที่ร้าน พอเขามีงานชุมชนก็ไปช่วย เริ่มจากไปเป็น อสม. แล้วก็ไปช่วยป้าสาว ช่วยไปช่วยมา เผลอแบบเดียวก็ทำมายาวเลยที่นี้ เลิกก็ได้ไม่มีใครทำ เราก็ต้องช่วยกันไป”

(อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

ผู้วิจัยมีโอกาสนั่งสนทนากลุ่มกับแกนนำผู้หญิงชุมชนบ้านปรีกใต้ ในวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2562 วงสนทนาในวันนั้นมีผู้เข้าร่วมจำนวน 3 คน ประกอบไปด้วย ป้าสาว หรือนางพะยอม ทองนวล, พี่นุช หรือนางอรนุช บุญศรีจันทร์ และพี่อร หรือนางสาวอรอนงค์ ตรีไวย การแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนปรีกใต้ ส่วนใหญ่ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบงาน และจัดแบ่งหน้าที่ตามความเหมาะสมและช่วงเวลาที่ว่าง แกนนำผู้ชายเลือกที่จะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงาน เช่น การยกของ การจัดสถานที่ และงานที่ไม่ต้องมีการเจรจาพูดคุย ติดต่อกับ

ใคร เช่น การแจกใบปลิวแจ้งข่าวสาร การแจกและเก็บแบบสอบถาม เป็นต้น ในขณะที่แกนนำผู้หญิง เป็นแกนนำหลักในการทำงานชุมชนแทบทั้งหมด ทั้งที่เป็นงานแรงงาน งานติดต่อสื่อสาร งานเตรียม และทำอาหาร และการเก็บกวาดทำความสะอาดเมื่องานเสร็จสิ้น

“ส่วนใหญ่กรรมการช่วยกันทำงาน จะแบ่งก็คือ ตอนไปประชุม งานนี้ ใครว่างคนนั้นไป ถ้าไม่ว่างก็โทรหาคนอื่น ถามป้าสาว ถามพี่ออร์ ว่างมั๊ย ไปงานนี้แทน เราแทนกันได้ ใครไปก็ได้ กลับมาก็เล่าให้ฟัง รู้เท่ากัน”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“ถ้างานชุมชน พี่ลงตารางงานเอาไว้ เขามีงานอะไรก็ลงไว้ งานไหนไป ไม่ได้ก็โทรตามป้าสาวมั่ง พี่นูชมั่งไปแทนกันได้ แต่ถ้างานประชุม ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงไป ผู้ชายเขาไม่ไปกัน เขาว่าเขาแหล่งไม่เป็น เขาไปคุย ไม่ได้ ให้เขาทำอย่างอื่นได้ ให้อภัยกับคนเขาไม่ทำ ถึงงานใช้แรง ยกโน้น ยกนี้ ไปบอกให้เขามาทำ ถ้าเขาไม่มา คนหญิงก็ต้องทำ ต้องช่วยกันยก เหมือนเดิม เลยไม่รู้จะแบ่งงานกันยังไง ถ้าคนชายไม่มา คนหญิงก็ต้องทำได้เพ คนชายชุมชนนี้มีน้อยกันแหละ ส่วนใหญ่เขาไปทำงานกันข้าง นอกหมด”

(อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“เวลาเขาประชุมที่เทศบาลของบ แต่ละชุมชนต้องชิงบกัน ถ้าส่งคน ชายไป ไม่เคยได้งกลับมาก ไปเถียงขอเขาไม่ได้ ต้องป้าสาว พี่นูช พี่ออร์ นี้แหละที่ต้องไป ไปต่อรองของบมาทำคูน้า มาทำถนน เขาว่าเขาแหล่ง ไม่เป็น เหมือนกับเวลามีกงานในชุมชนที่ต้องขอช่วย คนหญิงก็แหล่งขอ ช่วยคนได้มากกว่า คนชายไปเขาไม่ให้ความร่วมมือ อีไปรบกับเขา มากกว่าไปขอให้เขามาช่วย”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

กิจวัตรประจำวันของแกนนำผู้หญิงชุมชนบ้านปรกติได้ส่วนใหญ่ เริ่มต้นจากการ ตื่นนอนตอนเช้ามืด ในช่วงเวลาเวลาประมาณ 23.00 น – 5.00น. ออกไปกรี๊ดและเก็บยางพร้อมกับ สามีและสมาชิกคนอื่นๆ ในบ้าน หลังจากเสร็จภารกิจก็จะกลับมาทำหุงข้าว ทำอาหารให้กับสมาชิก ภายในครอบครัว และจัดการงานภายในบ้าน กวาดบ้าน ซักผ้า หลังเสร็จภารกิจภายในบ้าน เวลาที่เหลือจึงเป็นเวลางานชุมชน

“พี่กับแฟนตื่นตี 11 มากริดยาง สวนพี่กับสวนแฟนที่อยู่คนละที่ ต้องช่วยกัน ตัด ตัดเสร็จก็เก็บน้ำยาง ขายน้ำยางไม่เข้าแผ่น ทำเสร็จก็ตี 5 ได้ เสร็จแล้วก็กลับมาอาบน้ำ ทำกับข้าว ทำงานบ้านให้เรียบร้อย แล้วก็เอาข้าวไปให้พ่อ (อาศัยอยู่อีกบ้านหนึ่งในชุมชน) แล้วก็มาทำงานชุมชน แฟนพี่ก็เป็นกรรมการ ชุมชนตลาด พี่เป็นประธานปริกใต้ ทำงานชุมชนกันทั้งสองคน คนละชุมชน”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“พี่ไปตัดยางกับพี่สาว สวนยางอยู่แค่บ้าน ช่วยกันตัดช่วยกันเก็บ เสร็จ ประมาณตี 4 ตี 5 เสร็จแล้วก็กลับมาทำกับข้าวที่บ้าน อยู่บ้านดูแลพ่อ บ้านนี้มีพี่กับพ่ออยู่สองคน พี่สาวที่อยู่อีกหลังหนึ่ง พอเสร็จก็เก็บยาง พี่ก็ว่าง ว่างว่างก็ทำงานชุมชน”

(อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

ในขณะที่ ส่วนใหญ่ผู้ชายในชุมชนหลังจากเสร็จจากการกรีดยางและเก็บยางแล้วนั้น จะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการพักผ่อน เลี้ยงวัว ทำงานเล็กน้อยอยู่ที่บ้าน

“บ้านพี่แฟนพี่เขาก็ทำกับข้าว ทำงานบ้านมั่งเวลาพี่ติดงาน แล้วเขาว่าง ก็ช่วยๆ กันทำไม่มีปัญหาอะไร”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“คนชายเขาก็ช่วยงานบ้านมั่ง แต่ส่วนใหญ่เขาว่าเขาตัดยางเหนื่อยแล้ว เสร็จเขาก็นอน พักผ่อนอยู่บ้าน ไม่ค่อยทำอะไร ถ้าอยากให้ทำอะไรก็ใช้เขา เขาก็ทำ”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

จากข้อมูลการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 9 ครัวเรือน ผู้วิจัยสรุปเป็นตารางเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายที่มีในครัวเรือน ดังนี้

	ครัวเรือนแกนนำชุมชน			ครัวเรือนสมาชิกชุมชน			ครัวเรือนกลุ่มเปราะบาง		
	อรนุช	อรอนงค์	พะยอม	จรรยาพร	ดวงเดือน	โสภา	วัชรี้(แม่เลี้ยง เดี่ยว/บ้านไม่มี ทะเบียนราษฎร์)	เครือมาส (ผู้ป่วย/ตัดขา)	ประสิทธิ์ (ผู้ป่วยอยู่คน เดียว)
<u>งานด้านการผลิต</u> - สวนยางพารา - ค้าขาย - รับจ้าง /รับ ราชการ	☆	☆	☆ ○	☆	☆ ○ ●	○ ○	○	●	จ้างลูกจ้างกรีด ยาง
<u>งานการผลิตซ้ำ</u> - ดูแลความเรียบร้อยของ บ้าน (ทำความสะอาด,หุงหา อาหารให้สมาชิก) - ดูแลสมาชิกในครอบครัว	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	● ●	ญาติ /เพื่อน บ้านช่วยกัน ดูแล

ตารางที่ 4-1 ตารางการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายภายในครัวเรือน

หมายเหตุ ○ หมายถึง บทบาทหลักของผู้หญิง

● หมายถึง บทบาทหลักของผู้ชาย

☆ หมายถึง บทบาทร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

จากตารางการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายภายในครัวเรือน งานด้านการผลิตซึ่งเป็นงานที่สร้างรายได้หลักให้แก่ครัวเรือนนั้นเป็นของทั้งผู้หญิงและผู้ชาย บ้านที่มีผู้หญิงเป็นผู้นำครอบครัวหรือเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้หญิงก็สามารถทำงานด้านการผลิตเพื่อหารายได้ให้แก่ครอบครัวของตนได้ ในขณะที่งานด้านการผลิตซ้ำ บทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นของผู้หญิงเกือบทั้งหมด มีเพียงบ้านของนางเครือมาสซึ่งเป็นผู้ป่วยที่ถูกตัดขาไม่สามารถทำงานได้ ผู้ชายจึงต้องรับหน้าที่ดูแลและจัดการความเรียบร้อยภายในบ้านแทน

โดยสรุป การแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายภายในครัวเรือน ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนในบทบาทงานทั้งสองด้านไม่ว่าจะเป็นงานด้านการผลิตหรืองานด้านการผลิตซ้ำ ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทในงานด้านการผลิตเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ชายคนเดียวจากกรณีศึกษาทั้ง 9 คนที่เข้าไปมีบทบาทในงานด้านการผลิตซ้ำ ซึ่งผู้ชายมีความจำเป็นต้องทำเนื่องจากผู้หญิงในบ้านไม่สามารถทำงานด้านนี้ได้แล้ว

นอกจากบทบาทการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายทั้ง 3 ด้านแล้ว ผู้วิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนมุมมองและความคิดเห็นของตนเองในประเด็นบทบาทการทำงานชุมชนร่วมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ว่าข้อจำกัดอะไรบ้างที่ผู้หญิงไม่สามารถทำได้เท่ากับผู้ชายหรือผู้ชายทำงานนั้นได้ดีกว่า และงานอะไรบ้างที่คิดว่าผู้หญิงทำงานได้ดีกว่า เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายภายในชุมชนได้ดีขึ้น

อะไรเป็นข้อจำกัดของผู้หญิง

จากการพูดคุยและบทสนทนาข้างต้น การสะท้อนความคิดของผู้ให้ข้อมูล ข้อจำกัดของผู้หญิงในชุมชนมีเพียงงานที่จำเป็นต้องใช้แรงเท่านั้น ส่วนงานชุมชนบางอย่างเป็นการทำงานแทนผู้ชายซึ่งไม่สามารถทำงานนั้นได้และเลือกที่จะไม่ไปทำ เช่น งานพูดคุยติดต่อขอความร่วมมือ งานเอกสาร เป็นต้น

อะไรที่ผู้หญิงทำได้ดีกว่า

เมื่อถามถึงงานที่ผู้หญิงทำได้ดีกว่าผู้ชาย ผู้ให้ข้อมูลทุกคนล้วนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า งานที่ผู้หญิงทำได้ดีกว่าผู้ชายในชุมชนปรกติ คือ งานที่ต้องใช้ทักษะในการเจรจา ประนีประนอมต่อรอง เช่น การเขียนโครงการของงบประมาณ และนำขึ้นไปเสนอของงบประมาณที่เทศบาลตำบลปรกติ การเข้าไปพูดคุยเจรจากับสมาชิกในชุมชนในการขอความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เช่น การขอขยายพื้นที่ถนนหน้าบ้านสมาชิกในชุมชน การขอพื้นที่หน้าบ้านเพื่อขุดคูระบายน้ำ เป็นต้น รวมถึงงานที่ต้องใช้ทักษะและความละเอียดอ่อน หรืองานที่อาจจะต้องใช้เวลา และการเอาใจใส่ เช่น งาน อสม. การดูแลผู้ป่วย หรือแม้กระทั่งงานเอกสารต่างๆ ที่ต้องเขียนและรวบรวมรายละเอียด งานส่วนนี้เป็นงานที่ผู้หญิงทำเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากผู้ชายไม่สามารถอดทนใช้เวลาทำงานได้นานเท่าผู้หญิง

“มันมีเหตุการณ์ขอพื้นที่หน้าบ้านชาวบ้านขยายถนน ทำคูระบายน้ำ ที่ตรงนั้นพอฝนตกหนัก น้ำระบายไม่ทัน มันก็ท่วม ท่วมหน้าบ้านเขา นั่นแหละ เราก็เขียนโครงการขอขุดคูระบายน้ำ ทำถนนใหม่ เจ้าบ้านเขาไม่ให้ สักนิดก็ไม่ให้หน้าบ้านเขา เขาว่าให้เท่าถนนเก่า คูก็ขุดในถนนไปเลย ไม่ให้ขุดดินหน้าบ้านเขา เราก็ส่งคนไปขุด ส่งใครเขาก็ไม่ฟัง ต้องค่อยๆ พุด ค่อยๆ บอก ถ้าคนชายเข้าไปก็ทะเลาะกัน เขาไม่เข้าไปขุด เราก็ต้องไป ผู้หญิงมันอ่อนกว่า อดทนได้มากกว่า บางทีไม่โท ก็ยืมให้เขา แล้วก็กลับ ค่อยไปใหม่”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

“ถ้าอะไรที่คนชายทำ แล้วถ้าเราทำ เราทำได้ดีกว่า มันก็หนักไม่ออก เพราะส่วนใหญ่เราทำเองเพ เราขอช่วยเขามาเป็นที่ๆ ไป งานที่เขาพอจะช่วยเราได้มากกว่า เขาให้เราทำ ถ้าเราอยากให้เขาช่วยอะไร ถึงค่อยบอกเขา ที่นี้เป็นแบบนี้แหละ”

(อรอนงค์ ตรีไวย, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2562)

ในการสนทนากลุ่มของกลุ่มแกนนำผู้หญิงชุมชนปริกใต้ บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในงานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานบ้าน และงานชุมชนนั้น ก็ยังคงอยู่ในเงื่อนไขของการจัดการดูแลความเป็นอยู่ของบ้านและสมาชิกในบ้านให้เสร็จก่อนทำงานชุมชน บทบาทของงานชุมชนที่ผู้หญิงทำโดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับงานที่ตนถนัดอยู่แล้ว และใช้ทักษะเดิมที่ตนเองมี ทั้งงานภายในบ้านและการนำทักษะเดิมที่ได้จากการดูแลครอบครัวไปใช้กับงานชุมชน ส่วนใหญ่ผู้หญิงมักทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานที่ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบ งานที่เกี่ยวข้องและมีทักษะที่คล้ายคลึงกับงานบ้าน เช่น การประกอบอาหาร งานเอกสารต่างๆ รวมทั้งงานที่ผู้ชายไม่ยอมทำ งานเหล่านี้ก็ต้องตกเป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิงทั้งสิ้น

4.2 การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกใต้

ในส่วนนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ (อุทกภัย) ในชุมชนปริกใต้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์และข้อมูลทุติยภูมิบางส่วนที่ได้จากเทศบาลตำบลปริก โดยแบ่งการจัดการอุทกภัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ก่อนการเกิดภัยพิบัติ ระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และหลังการเกิดภัยพิบัติ ตามแนวคิดการจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติ (Pelling, 2003; กรม

ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2553; ทวีดา กมลเวช, 2554) และ การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2551; พรเทพ ศิริวนารังสรรค์ 2554) โดยใช้ปรากฏการณ์น้ำท่วมสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตามการบอกเล่าของสมาชิกภายในชุมชน

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนปริกใต้เป็นที่ราบลุ่มอยู่ติดกับคลองอุตะเถาทางด้านทิศตะวันตก และคลองปริกทางทิศตะวันออกซึ่งคลองปริกนั้นไหลมาจากชุมชนสวนหม่อม ชุมชนปริกใต้จึงเป็นชุมชนที่น้ำท่วมเกือบทุกพื้นที่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคมของทุกปีซึ่งเป็นช่วงน้ำหลาก ลักษณะของน้ำที่เข้าท่วมในชุมชนปริกใต้มีลักษณะที่เหมือนกันกับพื้นที่อื่นในชุมชนซึ่งมีน้ำท่วมสูงสุด ประมาณ 2 เมตร และท่วมอยู่นานถึง 3 ถึง 4 วัน ในบางปีนั้นลักษณะการเกิดน้ำท่วมในชุมชนเป็นเพียงน้ำหลากเอ่อล้นตลิ่งในช่วงระยะเวลาสั้นๆ และระดับความสูงของน้ำไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนมากนัก

ในส่วนนี้ผู้วิจัยยกเอาเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนผ่านการบอกเล่าประสบการณ์ของผู้คนในพื้นที่ ในการรับมือกับเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งสำคัญ 3 กรณีศึกษา ได้แก่ ปี พ.ศ. 2531 ปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2553 หลังจากปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ยังไม่ปรากฏเหตุการณ์น้ำท่วมหนักเกิดขึ้นอีก มีเพียงการเกิดน้ำท่วมไหลเอ่อล้นตลิ่งเพียงเล็กน้อยในระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 1 วันเท่านั้น

4.2.1 เหตุการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ. 2531

ปี พ.ศ. 2531 เป็นปีที่เกิดน้ำท่วมหนักในพื้นที่ตำบลปริก ประมาณเดือนพฤศจิกายน ฝนตกหนักติดต่อกันนาน 3-4 วัน ทำให้ระดับน้ำในคลองอุตะเถาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และไหลเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมภายในชุมชน น้ำท่วมในครั้งนั้นมีระดับน้ำสูงประมาณ 1.5 เมตร นานประมาณ 7 วัน

1) การเตรียมตัวก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ป้าสาวเล่าเหตุการณ์น้ำท่วมในครั้งนั้นว่า ก่อนการเกิดน้ำท่วมนั้น ฝนตกอย่างหนักทั้งบริเวณต้นน้ำในเขตอ. สะเดา และพื้นที่ชุมชนปริก บ้านป้าสาวเป็นบ้านปูนชั้นเดียว ตั้งอยู่ไม่ไกลจากริมคลองอุตะเถา ประมาณ 300 เมตร เมื่อเข้าสู่ช่วงมรสุม ฝนตกหนัก ป้าสาวและลุงจรัญช่วยกันเผื่อระวังระดับน้ำบริเวณริมคลองอุตะเถา พุดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม เมื่อระดับน้ำสูงจนถึงริมตลิ่งจนคาดการณ์ได้ว่าน้ำต้องท่วมแน่นอน ป้าสาวเป็นผู้รวบรวมข่าวสาร อาหารแห้งไว้ ในขณะที่ลุงจรัญเตรียมยกข้าวของที่อาจเสียหายเมื่อเกิดน้ำท่วมขึ้นสูงที่สูงด้วยการต่อโต๊ะ เก้าอี้ เติงที่มีใบบ้านให้สูงขึ้นไว้วางข้าวของ โดยมีป้าสาวและลูกๆคอยช่วยจัดเก็บสิ่งของที่ไม่มีน้ำหนักมากนัก เมื่อระดับน้ำเริ่มท่วมสูงขึ้นไหลเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมสวนยางพารา

ริมคลองอยู่ตะเภาและไหลเข้าสู่บริเวณบ้าน ป่าสาวและลุงจรัญคอยเฝ้าระวังระดับน้ำภายในบ้าน ลุงจรัญออกไปดูระดับน้ำรอบๆบ้านและบริเวณใกล้เคียงในชุมชน ในขณะที่ป่าสาวดูแลสมาชิกภายในบ้าน ระดับน้ำเริ่มสูงขึ้นเรื่อยๆจนไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านได้ ป่าสาวและลุงจรัญจึงตัดสินใจอพยพลูกๆออกไปอาศัยอยู่ที่โรงเรียนบ้านปรกติใต้เป็นการชั่วคราว โดยที่ลุงจรัญกลับมาดูแลและเฝ้าบ้าน

ในขณะที่บ้านของวัชรี จากคำบอกเล่าของลุงเหลิมและวัชรี ในปี 2531 บ้านที่วัชรีอาศัยอยู่นั้น มีเพียงย่าและวัชรีอาศัยแค่เพียง 2 คน ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมประมาณ 2-3 วัน สมาชิกในครอบครัวของวัชรีได้เฝ้าระวังระดับน้ำคลองอยู่ตะเภาบริเวณใกล้บ้าน และสอบถามคนที่รู้จักกันที่อาศัยอยู่บ้านต้นท่อนที่อยู่เหนือชุมชนขึ้นไป พร้อมกับสอบถามสมาชิกในชุมชนประกอบการตัดสินใจขนย้ายข้าวของ หลังจากทีระดับน้ำในคลองเริ่มสูงขึ้น น้ำเริ่มเอ่อล้นตลิ่ง ลุงเหลิม พี่ชายและญาติพี่น้องบริเวณใกล้เคียงทุกคนต่างช่วยกันเริ่มเก็บข้าวของและทยอยขนย้ายข้าวของขึ้นไปอยู่บริเวณชั้น 2 และยกโต๊ะวางต่อกันเพื่อเพิ่มระดับความสูงเพื่อใช้เก็บข้าวของที่อาจเกิดความเสียหายได้ ในขณะที่เกิดน้ำท่วม ขณะที่น้ำเริ่มขึ้นมาจากคลองอยู่ตะเภา วัชรีได้ย้ายไปอาศัยอยู่รวมกันที่บ้านลุงเหลิมซึ่งอยู่ถัดออกไปอีกซอย

การจัดการในระดับชุมชน ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2531 นั้น เนื่องจากชุมชนปรกติใต้มีบ้านอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน (ประมาณ 20 หลังคาเรือน) สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ สมาชิกในชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันเฝ้าระวังระดับน้ำในคลองอยู่ตะเภา บ้านไหนที่อยู่ใกล้คลองอยู่ตะเภาคอยเฝ้าระวังระดับน้ำ พุดคุยและประสานข้อมูลกับผู้ใหญ่บ้าน เพื่อแจ้งเตือนสมาชิกในชุมชน เมื่อระดับน้ำสูงขึ้นจนเกือบล้นตลิ่งบ้านเรือนแต่ละหลังต่างช่วยกันขนย้ายสิ่งของภายในบ้านขึ้นที่สูง บ้านไหนที่มีผู้ชายที่มีความแข็งแรงเมื่อขนย้ายข้าวของในบ้านของตนเองเสร็จแล้ว ก็ออกมาช่วยกันขนย้ายสิ่งของในบ้านของเพื่อนบ้านที่มีผู้สูงอายุ หรือผู้หญิงที่อยู่เพียงลำพัง

2) การจัดการระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ในช่วงเวลาระหว่างเกิดน้ำท่วม ระดับน้ำค่อยๆ ท่วมสูงขึ้น ระดับน้ำท่วมสูงสุดใน ปี พ.ศ.2531 มีความสูงถึง 1.5 เมตร บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมคลองและในพื้นที่ลุ่มที่ระดับน้ำท่วมสูงจนไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านได้ จนไม่สามารถอาศัยอยู่ภายในบ้านได้ ดังเช่น ป่าสาวที่อพยพไปอาศัยอยู่โรงเรียนบ้านปรกติใต้ชั่วคราวระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ป่าสาวได้นำข้าวสาร อาหารแห้งและอุปกรณ์ประกอบอาหารบางส่วนมาจากบ้านของตนเอง นำมาประกอบอาหารร่วมกับสมาชิกผู้หญิงคนอื่นๆที่มาอาศัยอยู่ในโรงเรียนบ้านปรกติใต้เช่นเดียวกัน ผู้ชายส่วนใหญ่คอยอยู่เฝ้าบ้านเช่นเดียวกับลุงจรัญ ผู้ชายบางส่วนที่มาอาศัยอยู่ที่โรงเรียนบ้านปรกติใต้ทำหน้าที่นำอาหารและน้ำดื่มเข้าไปแจกจ่ายให้กับสมาชิกบางส่วนที่อยู่ภายในชุมชน

ในขณะที่วัชรีซึ่งอาศัยอยู่กับย่าในบ้านเพียง 2 คน หลังจากที่น้ำเริ่มไหลเข้าท่วมสวนผลไม้และเข้ามาในบ้าน วัชรีและย่าซึ่งยังสามารถเดินได้เองตามปกติได้ย้ายไปอาศัยอยู่บ้านของลุงเหลิม ลุงเหลิมได้จัดเตรียมของแห้ง อาหารบางส่วนไว้สำหรับช่วงน้ำท่วม เนื่องจากบ้านของลุงเหลิมอยู่ในพื้นที่สูงกว่าบ้านของวัชรีประมาณ 50 เซนติเมตร ห่างจากคลองอู่ตะเภาออกมาประมาณ 600 เมตร ทำให้ลุงเหลิมได้รับผลกระทบน้อยกว่าบ้านวัชรีที่อยู่ในที่ต่ำกว่าและใกล้คลองอู่ตะเภา แต่เมื่อระดับน้ำท่วมเริ่มสูงขึ้นเรื่อยๆถึงความสูงประมาณ 1 เมตรกว่า ลุงเหลิมจึงตัดสินใจอพยพสมาชิกในบ้าน ทั้ง วัชรี ย่าและพี่น้องของวัชรีออกไปอาศัยอยู่โรงเรียนบ้านปรกติเพื่อความปลอดภัยไว้ก่อน ในขณะที่ลุงเหลิมอาศัยอยู่ที่บ้านเพื่อเฝ้าระวังข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ในช่วงเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมสูง

การจัดการในระดับชุมชน ระหว่างเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2531 นั้น เนื่องจากระดับน้ำที่สูงขึ้นมา ทำให้บ้านบางส่วนที่อยู่ใกล้คลองอู่ตะเภาจำเป็นต้องทิ้งข้าวของไว้ในบ้าน และอพยพออกมาอาศัยอยู่ริมถนน บางส่วนอพยพไปอาศัยอยู่ที่อื่นชั่วคราว ไม่ว่าจะเป็นบ้านเพื่อนบ้านหรือบ้านญาติพี่น้องในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่สูงกว่า หรือโรงเรียนบ้านปรกติได้ที่ใช้เป็นจุดอพยพที่เปิดให้ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ได้ชั่วคราว

การจัดการจุดอพยพระหว่างการเกิดน้ำท่วม ที่โรงเรียนบ้านปรกติ หลังจากที่สมาชิกในชุมชนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันชั่วคราว ทุกคนได้นำเอาข้าวสาร อาหารแห้ง และน้ำดื่มของตนที่มีมารวบรวมกัน เพื่อนำมาประกอบอาหารแจกจ่ายให้แก่สมาชิก ผู้หญิงที่อยู่ในจุดอพยพช่วยกันประกอบอาหารและดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกคนอื่นๆ ในขณะที่ผู้ชายเป็นแรงงานยกข้าวของเครื่องใช้ รวมถึงการนำอาหารไปแจกจ่ายให้แก่สมาชิกที่อยู่ในชุมชน โดยใช้วิธีการผูกเงื่อนเชือกซึ่งโยงเข้าไปในชุมชนและใช้เรือเข้าไปในจุดที่ยากจะเข้าไปถึง มีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกในการนำความช่วยเหลือต่างๆ รวมถึงอาหาร น้ำดื่มเข้ามาให้แก่สมาชิกภายในชุมชน

3) การจัดการหลังน้ำลด

หลังจากน้ำลด ผู้คนต่างแยกย้ายกลับเข้ามาในบ้านของตน สมาชิกทุกคนในบ้านช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมสิ่งของที่ถูกน้ำท่วมเสียหาย สิ่งของเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้ ผู้ชายจะขนออกมาวางไว้นอกบ้าน เพื่อรอเก็บและทำลาย ดังเช่น บ้านของป้าสาว บ้านของพี่อร ทุกคนต่างช่วยกันสำรวจสิ่งของที่ถูกน้ำท่วม ช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมข้าวของที่เสียหาย ในส่วนของบ้านของวัชรี ที่มีเพียงวัชรีและย่าอยู่ด้วยกัน 2 คน หลังน้ำลด ลุงเหลิมและลูกๆ รวมถึงญาติพี่น้องบริเวณใกล้เคียง ต่างช่วยกันทำความสะอาด เก็บกวาด ซ่อมแซมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ

ข้าวของเครื่องใช้ที่ถูกน้ำท่วมแล้วเกิดความเสียหายจนซ่อมไม่ได้ก็จำเป็นต้องทิ้ง ไม่ได้ซื้อใหม่เลยทันที
ลุงเหลิมและญาติๆแบ่งเงินบางส่วนมาช่วยซ่อมแซมและซื้อข้าวของเล็กน้อยที่จำเป็นเท่านั้น

หลังจากน้ำท่วมใน ปี พ.ศ.2531 ผ่านไป บ้านบางหลังก็มีการสร้างบ้านใหม่โดยการ
ถมที่ให้สูงขึ้น

การจัดการในระดับชุมชน หลังจากที่สมาชิกในชุมชนต่างเข้าสำรวจ ซ่อมแซมและทำ
ความสะอาดบ้านของตนเองเสร็จสิ้นแล้ว สมาชิกในชุมชนบางส่วนที่มีความสนิทสนมกันช่วยกัน
สำรวจข้าวของและความเสียหายต่างๆ ในบ้านที่มีผู้หญิง ผู้สูงอายุ และผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ
ผู้ชายช่วยกันยกข้าวของที่เสียหายออกมาทำความสะอาดและซ่อมแซมข้าวของเครื่องใช้ และมี ผู้หญิง
ที่เป็น อสม เข้าสำรวจเก็บข้อมูลทั้งด้านสุขภาพและความเสียหายต่างๆที่เกิดขึ้น ส่งให้กับผู้ใหญ่บ้าน
เพื่อขอรับความช่วยเหลือต่างๆต่อไป

หลังจากน้ำลด สมาชิกในชุมชนกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ สมาชิกในชุมชนมองว่าการ
เกิดน้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล การจัดการน้ำท่วมภายในชุมชนจึงเป็น
เพียงการรับมือก่อนการเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้าเท่านั้น และมีการปรับตัวแก้ไขเหตุการณ์ที่อาจ
เกิดขึ้นในอนาคตเพียงการปรับปรุงซ่อมแซมบ้าน ถมที่ดินยกระดับพื้นบ้านให้สูงขึ้นตามกำลังทรัพย์
ของแต่ละบ้าน

4.2.2 เหตุการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ.2543

ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ในปี 2543 มีฝนตกหนักประมาณ 1 อาทิตย์ ฝนตก
หนักทุกพื้นที่ในจังหวัดสงขลา ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำบริเวณอ.สะเดา จนถึง อ.เมือง จ.สงขลา ฝนที่ตกหนัก
ทำให้ปริมาณน้ำในคลองอุตะเกาะสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว น้ำจากคลองอุตะเกาะไหลเข้าท่วมภายในชุมชน
อย่างรวดเร็วสูงประมาณ 1.2 เมตร นานประมาณ 4 วัน

1) การเตรียมตัวก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ก่อนการเกิดน้ำท่วม สมาชิกในชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายใช้วิธีการเฝ้าระวังน้ำใน
คลองอุตะเกาะเช่นเดียวกับ พ.ศ. 2531 เนื่องจากปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมามีการตั้งคณะกรรมการชุมชน
ทั้ง 7 ชุมชนมาทำงานร่วมกับเทศบาลตำบลปริก ชุมชนเริ่มเป็นรูปแบบเครือข่ายการทำงานเป็นระบบ
ที่อยู่ภายใต้การจัดสรรงบประมาณเทศบาลมากขึ้น

นางดวงเดือนหรือป้าดวงเล่าเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2543 ว่า ป้าดวงได้อาศัย
อยู่บ้านหลังนี้ตั้งแต่ปี 2543 ซึ่งเป็นปีที่เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่เกิดขึ้น บ้านของป้าดวงเป็นบ้านชั้นเดียว
หลังบ้านอยู่ติดริมคลองอุตะเกาะประมาณ 300 เมตร ป้าดวงอาศัยอยู่กับลูก 3 คน ป้าดวงเป็นแม่เลี้ยง

เดี่ยวที่เลี้ยงลูกตามลำพัง ก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ป้าดวงใช้วิธีเฝ้าสังเกตระดับน้ำในคลอง ซักถามพูดคุยกับเพื่อนบ้านบริเวณใกล้เคียง รวมถึงการติดต่อสอบถามผ่านไปยังกรรมการหมู่บ้านซึ่งมีความสนิทสนมกัน เมื่อระดับน้ำขึ้นสูงจนเกือบล้นตลิ่ง เพื่อนบ้านเริ่มเก็บข้างของชั้นที่สูง ป้าดวงจึงเริ่มต้นเก็บข้าวของชั้นสูงที่สุดด้วยการต่อโต๊ะ เก้าอี้ เติงที่มีในบ้านให้สูงขึ้นไว้วางข้าวของ เช่นเดียวกับบ้านคนอื่น ๆ ที่อยู่ละแวกใกล้เคียงกัน ในระหว่างที่ระดับน้ำภายในบ้านสูงขึ้นเรื่อยๆ ป้าดวงตัดสินใจพาลูกทั้งสองคนไปอาศัยอยู่ที่บ้านน้องสาว (พี่จิตร) ซึ่งอยู่ถัดออกไปไม่ไกลนัก บ้านของน้องสาวเป็นบ้านสองชั้นครึ่ง ที่สามารถอาศัยอยู่ด้านบนด้วยกันได้ขณะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ในขณะที่บ้านของพี่ออยที่เป็นบ้านชั้นเดียว พื้นบ้านอยู่ต่ำกว่าถนนหน้าบ้าน (ถนนเทศบาล 13) ประมาณ 30 เซนติเมตร ในปี 2531 นั้น ระดับของพื้นบ้านยังอยู่สูงกว่าถนนเพียงเล็กน้อย เมื่อมีการปรับหน้าดินทำถนนใหม่ในแต่ละครั้ง ทำให้ถนนเพิ่มความสูงขึ้นเรื่อยๆ จนบ้านของพี่ออยอยู่ต่ำกว่าระดับถนนในที่สุด ดังนั้นในปี พ.ศ. 2543 เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ภายในบ้านของพี่ออยประสบกับปัญหาน้ำท่วมภายในบ้านสูงเกือบ 2 เมตร พี่ออยใช้วิธีการเฝ้าระวังระดับน้ำ เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน ด้วยการสอบถามระดับน้ำในคลองอยู่ตะเภากับเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ๆ กับคลองอยู่ตะเภา สามีของพี่ออยได้ออกไปใช้ระดับน้ำที่ศาลากลางน้ำที่ชุมชนบ้านต้นท่อน เมื่อระดับน้ำสูงจนเกือบถึงริมตลิ่งคลอง พี่ออยและสามีต่างช่วยกันเตรียมข้าวของย้ายขึ้นที่สูงด้วยการใช้ตู้เตียง โต๊ะต่อให้สูงขึ้น และวางข้าวของให้อยู่ในระดับที่สูง โดยพี่ออยเป็นผู้ที่เตรียมข้าวสารอาหารแห้งไว้พร้อมกับดูแลลูกๆ ให้อยู่ภายในบ้าน

การจัดการในระดับชุมชน ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2543 การดำเนินการเตรียมพร้อมในการรับมือการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปีนี้ยังคงเหมือนปี 2531 สมาชิกในชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายยังคงช่วยเหลือกันแบบเดิม ผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันเฝ้าระวังระดับน้ำและพูดคุยแจ้งเตือนภัยภายในชุมชน รวมถึงยังคงมีการเข้าช่วยเหลือบ้านที่มีเพียงคนแก่และผู้ป่วย ดังเช่นที่ผ่านมา ซึ่งปีนี้มีกรรมการชุมชนคอยประสานความช่วยเหลือให้แก่สมาชิกกลุ่มเปราะบางและบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือ

2) การจัดการระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ในช่วงเวลาระหว่างการเกิดน้ำท่วม เมื่อระดับน้ำท่วมสูงจนกระทั่งเข้าท่วมมาในบ้านของป้าดวง ป้าดวงตัดสินใจพาลูกไปอาศัยอยู่บ้านน้องสาวซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่สูงกว่าและอยู่ในชุมชนเดียวกันไม่ไกลนัก บ้านของน้องสาวป้าดวงได้มีการจัดเตรียมอาหาร ข้าวของไว้ล่วงหน้าก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม โดยบ้านน้องสาวนั้น มีสมาชิกอยู่ด้วยกันทั้งหมด 3 คน ประกอบไปด้วย น้องสาวชื่อน้ำจิตร สามีชื่อนายกิตติเกียรติ และลูกชาย ทั้ง 2 ครอบครัวได้อาศัยอยู่ร่วมกันภายในบ้านในระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ป้าดวงและน้ำจิตรช่วยกันจัดการดูแลและประกอบอาหารให้แก่สมาชิก

ในขณะที่ผู้ชายคอยเฝ้าระวังระดับน้ำ ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นๆ ใกล้เคียงบ้าน รวมถึงการออกไปรับข้าวกล่องและน้ำที่มีหน่วยงานนำมาแจกจ่ายระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ในขณะที่บ้านของพี่ออยนั้น เมื่อระดับน้ำสูงจนเกือบถึงริมตลิ่งคลอง หลังจากพี่ออยและสามีที่ยกข้าวของเครื่องใช้ไว้ที่สูงเรียบร้อยแล้วนั้น ระดับน้ำที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้พี่ออยและสามีตัดสินใจอพยพไปอาศัยอยู่ที่โรงเรียนบ้านปรกติได้ แต่ปีนี้ น้ำท่วมสูงเพิ่มมากขึ้นจนพื้นที่บางส่วนของโรงเรียนปรกติถูกน้ำท่วมด้วยเช่นกัน ทำให้ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ พี่ออย สามีและลูกได้อพยพไปอาศัยอยู่ที่โรงเรียนตลาดปรกติ พี่ออยได้เข้าไปช่วยเป็นแม่ครัวประกอบอาหารให้แก่สมาชิกที่จุกอพยพที่โรงเรียนตลาดปรกติ

การจัดการในระดับชุมชน ระหว่างเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2543 การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปีนี้ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บ้านบางส่วนที่อยู่ใกล้คลองอู่ตะเภาจำเป็นต้องทิ้งข้าวของไว้ในบ้าน และอพยพออกมาอาศัยอยู่ริมถนน บางส่วนอพยพไปอาศัยอยู่ที่อื่นชั่วคราว ไม่ว่าจะที่บ้านเพื่อนบ้านหรือบ้านญาติพี่น้องในชุมชนที่สูงกว่า หรือโรงเรียนบ้านปรกติที่ใช้เป็นจุดอพยพที่เปิดให้ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ได้ชั่วคราวเช่นเดียวกับ ปี พ.ศ. 2531

การจัดการจุดอพยพระหว่างการเกิดน้ำท่วมในปีนี้มีอยู่ด้วยกันหลายพื้นที่ เช่น โรงเรียนบ้านปรกติได้และโรงเรียนบ้านปรกติ(ตลาดปรกติ) หลังจากทีสมาชิกในชุมชนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันชั่วคราว ทุกคนได้นำเอาข้าวสาร อาหารแห้ง และน้ำดื่มของตนที่มีมารวบรวมกัน เพื่อนำมาประกอบอาหารแจกจ่ายให้แก่สมาชิก ผู้หญิงที่อยู่ในจุดอพยพช่วยกันประกอบอาหาร และดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกคนอื่นๆ ในขณะที่ผู้ชายเป็นแรงงานยกข้าวของเครื่องใช้ รวมถึงการนำอาหารไปแจกจ่ายให้แก่สมาชิกที่อยู่ในชุมชน

ปีนี้ชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากเทศบาลปรกติในเรื่องงบประมาณในการซื้อข้าวสาร อาหารและน้ำเพื่อมาแจกจ่ายให้แก่สมาชิกผ่านกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงการประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ทหาร และทีมช่วยเหลือ อปพร. ในการเข้าพื้นที่ประสบภัยในชุมชน เพื่อเข้าไปแจกจ่ายอาหาร น้ำดื่ม และอพยพคนจากในชุมชนออกมาภายนอก การจัดการยังคงเป็นแผนการรับมือกับเหตุการณ์เฉพาะหน้าเท่านั้น เนื่องจากปีนี้เทศบาลยังไม่ได้จัดทำแผนการรับมือกับการจัดการอุทกภัย

3) การจัดการหลังน้ำลด

หลังจากน้ำลด ผู้คนต่างแยกย้ายกลับเข้ามาในบ้านของตน สมาชิกทุกคนในบ้านช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมสิ่งของที่ถูกน้ำท่วมเสียหาย ผู้ชายทำหน้าที่ขนส่งสิ่งของเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้ออกมาวางไว้นอกบ้าน เพื่อรอเก็บและทำลาย ดังเช่นปีพ.ศ.2531 ป้าดวงได้กลับมาเยี่ยมบ้านของตนและสำรวจความเสียหายพร้อมทั้งทำความสะอาดบ้าน บ้านของป้าดวงนั้นได้รับการชดเชยค่าความเสียหายจากการทำประกันพื้นที่เกษตรกร และเงินชดเชยจากการเป็นสมาชิก

กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านโคกม่วง ทำให้มีเงินมาซ่อมแซมและชดเชยรายได้ที่หายไปขณะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมได้ ในขณะที่บ้านพี่อยู่นั้น ชาวของในบ้านเสียหายหมด เพราะเป็นบ้านชั้นเดียวไม่สามารถขนของให้สูงพ้นระดับน้ำได้ ชาวของที่เสียหายก็ไม่ได้รับการชดเชยใดๆ เพราะไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้ไม่สามารถติดต่อขอรับการชดเชยความเสียหายที่ต้องใช้เอกสารทะเบียนบ้านยืนยันได้ มีเพียงความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงและการรับถุงยังชีพของเทศบาลปริกที่กรรมการชุมชนนำเข้าไปแจก

การจัดการในระดับชุมชน ไม่มีความแตกต่างอะไรมากนักจากปี พ.ศ. 2531 หลังจากที่สมาชิกในชุมชนต่างเข้าสำรวจ ซ่อมแซมและทำความสะอาดบ้านของตนเองเสร็จสิ้นแล้ว สมาชิกในชุมชนบางส่วนที่มีความสนิทสนมกันช่วยกันสำรวจข้าวของและความเสียหายต่างๆ ในบ้านที่มีผู้หญิง ผู้สูงอายุ และผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ผู้ชายช่วยกันยกข้าวของที่เสียหายออกมาทำความสะอาดและซ่อมแซมข้าวของเครื่องใช้ หลังจากนั้นน้ำลด สมาชิกในชุมชนกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ สมาชิกในชุมชนยังคงมองว่าการเกิดน้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล การจัดการน้ำท่วมภายในชุมชนจึงเป็นเพียงการรับมือก่อนการเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้า

การจัดการหลังน้ำลดที่ต่างจากปีพ.ศ. 2531 หลังการเกิดน้ำท่วม นายกเทศบาลตำบลปริกตั้งทีมเจ้าหน้าที่เทศบาลร่วมกับกรรมการชุมชนและ อสม. ออกสำรวจ รวบรวมข้อมูลความเสียหาย ประเมินมูลค่า ตั้งงบประมาณซ่อมแซมบ้านเรือน ก่อนแจ้งไปยังหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบต่อไป นายกเทศบาลตำบลปริกเริ่มต้นวางแผนตั้งรับการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมผ่านการพูดคุยและประชุมของเทศบาลและกรรมการชุมชน ได้มีการกำหนดแผนงานและงบประมาณในการรับมือก่อนการเกิดเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำคูระบายน้ำ การลอกคูคลอง และแผนงานต่างๆผ่านการนำเสนอจากกรรมการชุมชน

4.2.3 การจัดการน้ำท่วมในปี พ.ศ.2553

ในปี พ.ศ.2553 เกิดฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน ทำให้ระดับน้ำบริเวณต้นน้ำซึ่งเป็นที่ตั้งของอ่างเก็บน้ำสะเดาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว น้ำจากต้นน้ำได้ถูกระบายลงสู่คลองอุตะเถา และไหลเข้าท่วมในพื้นที่ตำบลปริกอย่างฉับพลัน น้ำไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ตำบลปริกเกือบทุกพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด ยกเว้นชุมชนตลาดปริกที่อยู่ในพื้นที่สูงบางส่วน ระดับน้ำท่วมสูงสุดในพื้นที่มีความสูงถึง 1.5 - 2 เมตร

1) การเตรียมตัวก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใน ปี พ.ศ.2553 ฝนตกอย่างหนักบริเวณต้นน้ำเขื่อน สะเตา จังหวัดสงขลา ปริมาณน้ำในเขื่อนและปริมาณน้ำในคลองอุตะเถาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ชุมชน ปริกใต้มีการเตรียมตัวคล้ายคลึงกับปี พ.ศ.25531 และปี พ.ศ. 2543 สมาชิกในชุมชนต่างช่วยกันเฝ้า ระวังระดับน้ำคลองอุตะเถาที่ค่อยๆ เพิ่มสูงขึ้น มีการส่งต่อข้อมูลระดับน้ำผ่านการใช้โทรศัพท์พูดคุย ซักถามข้อมูลระหว่างชุมชนต่างๆ สืบเนื่องจากการขยายตัวของชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมให้มี กิจกรรมชุมชนตามนโยบายของเทศบาลและหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก ทำให้ชุมชนมีโอกาสรู้จัก กับสมาชิกชุมชนอื่นๆ ที่ดำเนินกิจกรรมคล้ายคลึงกัน จากนั้นในปีนี้ ชุมชนมีการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนในลักษณะเครือข่ายกิจกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ ถึง ปลายน้ำ การขนย้ายสิ่งของภายในบ้านของตนเองและการเข้าช่วยเหลือเพื่อนบ้านยังเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ในขณะที่ผู้หญิงทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน และการจัดเตรียมข้าวสารอาหารแห้ง

เหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2553 ระดับความรุนแรงและปริมาณน้ำที่ท่วมมีมากกว่า ปี พ.ศ.2531 บ้านเรือนทุกหลังในชุมชนปริกใต้ได้รับผลกระทบจากการเกิดน้ำท่วม มากบ้างน้อยบ้าง ตามลักษณะความลาดชันของพื้นที่นั้น สมาชิกในชุมชนที่อยู่ริมคลองทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังระดับน้ำ และส่งข่าวสารให้สมาชิกในชุมชน ระดับน้ำในปี พ.ศ.2553 เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว สมาชิกในชุมชน ต่างช่วยกันขนย้ายข้าวของภายในครัวเรือนของตน หลังเสร็จการขนย้ายข้าวของในบ้านเรือนตนเอง ผู้ชายและวัยรุ่นในหมู่บ้านต่างพากันเข้ามาช่วยขนของบ้านของเพื่อนบ้าน และคอยช่วยอพยพ ผู้สูงอายุในบ้านที่มีเพียงคนแก่อาศัยอยู่ตามลำพัง

บ้านของป้าสาวและบ้านพี่น้องก็ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมเช่นเดียวกัน ระดับน้ำใน บ้านป้าสาวสูงประมาณ 1.2 เมตร ในขณะที่บ้านพี่น้อง ระดับน้ำในบ้านสูงประมาณ 1.5 – 2 เมตร ก่อนการเกิดน้ำท่วม ป้าสาวติดตามข่าวสารและเฝ้าระวังน้ำในคลองอุตะเถา ประกอบกับการสอบถาม ข้อมูลของเครือข่ายคลองอุตะเถาที่พี่น้องเป็นสมาชิกอยู่ ป้าสาวเตรียมเก็บข้าวของเพื่อขนย้ายขึ้นที่สูง แต่ระดับน้ำที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ป้าสาวและลุงจรัญตัดสินใจออกจากบ้าน และอพยพไปอาศัย ศูนย์อพยพของเทศบาลตำบลปริก

“บ้านป้า น้ำมันค่อยๆ ขึ้นทีละนิดๆ พอน้ำขึ้นที ขนของที เอาเก้าอี้มา รอง พอมันขึ้นที เอาโต๊ะมารอง พอมันขึ้นอีกที เอาของย้ายไปบ้านโน้น พอขึ้นอีกรอบเอาของย้ายไปบ้านนี้ ย้ายไปสามรอบ มันก็ยังขึ้นมาเรื่อยๆ สุดท้าย มันขึ้นมาจนมิดหัว ตอนท่วมถึงเอว ป้าเอามาได้แต่เด็ก หรอก ของอย่างอื่นไม่ได้พามาเลย หันหลังเดินออกมาเลย นึกในใจพัง หมดแน่นอน ปี 53 น้ำมันท่วมหนักสุดแล้ว เกือบท่วมหัวไป (ระดับน้ำใน บ้านป้าสาวสูงประมาณ 1.5 เมตร”

(พะยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 11 พฤศจิกายน 2560)

“บ้านที่ตอนน้ำท่วมปี 53 น้ำมันท่วมสูงท่วมหัว (ประมาณ 1.5 – 2 เมตร) ได้แต่พาพ่อกับแม่ออกมาอย่างเดียว ข้าวของทิ้งไว้หมดในบ้าน น้ำมันขึ้นเร็วเอาไรไม่ได้เลย ฟังหมด”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 11 พฤศจิกายน 2560)

การเฝ้าระวังน้ำท่วมของหลวงปู่ที่อยู่บ้านเพียงลำพัง หลวงปู่ใช้วิธีการสังเกตระดับน้ำที่คลองอยู่ตะเภาซึ่งเป็นคลองที่อยู่ท้ายชุมชนห่างจากบริเวณบ้านไม่ไกลนัก และชี้รถจักรยานยนต์ไปสังเกตระดับน้ำต้นคลองอยู่ตะเภาเหนือจากชุมชนขึ้นไป บริเวณชุมชนบ้านต้นท่อนและบ้านหัวถนน ในระหว่างการเฝ้าระวังระดับน้ำก่อนที่จะไหลเอ่อล้นตลิ่ง หลวงปู่จัดเก็บข้าวของบางส่วน ย้ายขึ้นที่สูงโดยวิธีการยกสิ่งของที่อาจเกิดความเสียหายจากน้ำท่วมขึ้นมาไว้บนเก้าอี้ โต๊ะ ตู้ ที่อยู่ภายในบ้าน มีการเตรียมซื้ออาหารแห้ง ข้าวสาร ไข่ไก่ไว้ เพื่อใช้ปรุงอาหารในช่วงเวลาระหว่างน้ำท่วม โดยระดับน้ำท่วมในบ้านของหลวงปู่ สูงประมาณ 2 เมตรกว่า

ในส่วนของบ้านที่พรซึ่งมีผู้สูงอายุที่เป็นป่วยติดเตียงอาศัยอยู่ด้วยนั้น ก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมลูกๆของพี่พรชี้รถจักรยานยนต์ไปสังเกตระดับน้ำบริเวณต้นน้ำเหนือชุมชนของตนเองขึ้นไป ในขณะที่พี่พรเฝ้าระวังระดับน้ำในคลองอยู่ตะเภาหลังบ้านของตน เมื่อระดับน้ำในคลองปริ่มและใกล้ล้นจากคลอง สามีและลูกๆรับหน้าที่ช่วยกันขนย้ายสิ่งของบางส่วนบริเวณชั้น 1 ขึ้นไปยังบริเวณชั้น 2 และได้จัดเตรียมของกินไว้ในขณะที่เกิดน้ำท่วม ประกอบด้วย ข้าวสาร ปลากระป๋อง ไข่ และบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป เป็นต้น รวมถึงทำการอพยพเคลื่อนย้ายผู้สูงอายุและเตียงนอนไปพักอาศัยอาศัยอยู่ชั่วคราวที่บ้านของพี่สาวของพี่พรที่อยู่ในชุมชนปริกใต้เช่นเดียวกัน แต่อยู่ในพื้นที่ที่สูงกว่า และระดับน้ำท่วมไม่สูงมากนัก

การจัดการในระดับชุมชน การเตรียมตัวรับมือกับการเกิดน้ำท่วมภายในชุมชนยังคงใช้วิธีการเดิม คือ การเฝ้าระวังระดับน้ำในคลองอยู่ตะเภา มีการสอบถามข้อมูลข่าวสารจากชุมชนที่อยู่ในบริเวณต้นน้ำ แต่ละครั้วเรือนมีการเตรียมตัวเก็บข้าวของ ขนย้ายสิ่งของขึ้นอยู่ที่สูง ภายในชุมชนยังคงมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกในชุมชนเริ่มหันมาใช้ข้อมูลของเทศบาลตำบลปริกมาประกอบการตัดสินใจการเตรียมตัวเก็บข้าวของ ขนย้ายสิ่งของขึ้นอยู่ที่สูง รวมถึงการใช้วิธีพูดคุยสอบถามข้อมูลข่าวสารระหว่างเครือข่ายต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำผ่านโทรศัพท์

2) การจัดการระหว่างการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

ในขณะที่เกิดเหตุน้ำท่วมในปี พ.ศ.2553 ระดับน้ำท่วมรุนแรงกว่าครั้งที่ผ่านมา ระดับน้ำท่วมสูงถึงระดับถนนกาญจนาภิเษย น้ำจากคลองปริกไหลผ่านจากชุมชนสวนหม่อมข้ามถนนมายัง

ชุมชนปริกใต้ ป่าสาวและลุงจรูญตัดสินใจอพยพไปพักอาศัยในศูนย์อพยพที่เทศบาลจัดตั้งขึ้น ป่าสาวได้เข้าไปช่วยทำหน้าที่เป็นแม่ครัวในศูนย์อพยพในการประกอบอาหารแจกจ่ายแก่ผู้ที่มา ในส่วนของบ้านวชิรนั้น ในปีนี้ยาของวชิรได้เสียชีวิตลงก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ในขณะที่วชิรอาศัยอยู่กับสามี และมีลูกคนแรกอายุประมาณ 1 ขวบ ปริมาณน้ำฝนที่ไหลลงสู่คลองทำให้ระดับน้ำในคลองเพิ่มระดับสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและไหลเข้าท่วมในชุมชน ทำให้วชิรเตรียมตัวรับมือไม่ทัน จึงทำได้เพียงขนของบางส่วนที่กำลังของตนพอจะขนได้ขึ้นสู่ที่สูง และอพยพสมาชิกทั้งหมดไปยังบ้านของลุงเหลิม น้ำที่ไหลเข้าท่วมชุมชนอย่างรวดเร็วทำให้ลุงเหลิมไม่ทันได้เตรียมตัวเช่นเดียวกัน ลุงเหลิมตัดสินใจให้สมาชิกทั้งหมดอพยพไปยังโรงเรียนบ้านปริกใต้ โดยนำลูกของวชิรใส่ไว้ในถังน้ำแข็งและลากออกไป ในขณะที่หลวงปู่เองนั้นก็ได้อพยพไปพักอยู่ที่โรงเรียนบ้านปริกใต้ ด้วยเช่นกัน หลวงปู่เล่าว่า เนื่องจากร่างกายของตนเองไม่แข็งแรงจึงไม่สามารถช่วยเหลือกิจกรรมใดๆในระหว่างพักอาศัยในโรงเรียนบ้านปริกใต้ แต่มีกรรมการชุมชนและเจ้าหน้าที่เทศบาลจัดหาอาหาร ข้าวกล่องให้รับประทานและคอยดูแลสุขภาพระหว่างการพักอาศัยอยู่ที่นั่น

ในส่วนของบ้านพีพร น้ำค่อยๆท่วมสูงขึ้นเรื่อยๆ น้ำเริ่มเข้ามาในบริเวณบ้านชั้น 1 และมีที่ทราบว่าน้ำจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ สามี ลูกๆและญาติพี่น้องบริเวณใกล้เคียงได้มาช่วยกันขนย้ายสิ่งของขึ้นไปบริเวณบ้านชั้น 2 ตัวของพีพรเองนั้นไปอาศัยอยู่บ้านญาติที่ชุมชนตลาดปริก ในขณะที่สามีและลูกย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนบ้านปริกใต้ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านมากนัก เนื่องจากต้องคอยดูแลข้าวของและบ้านของตน

การจัดการในระดับชุมชน การอพยพเคลื่อนย้ายของคนในชุมชนไปยังพื้นที่สูงที่น้ำท่วมไม่ถึง ยังคงเป็นหน้าที่ของผู้ชายในชุมชน เทศบาลตำบลปริกมีบทบาทในการเข้าช่วยเหลือชุมชนโดยการแจกจ่ายอาหารสำเร็จรูป เช่น ข้าวกล่อง บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป และน้ำดื่ม มีการประสานความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานราชการในการเข้าพื้นที่ เพื่อแจกจ่ายสิ่งของ ปี พ.ศ.2553 นี้มีการจัดตั้งจุดอพยพในพื้นที่สูงในชุมชน โดยใช้พื้นที่โรงเรียนบ้านปริกใต้ ศูนย์กระจายสินค้า และเทศบาลตำบลปริก สมาชิกภายในชุมชนต่างพากันอพยพไปยังจุดอพยพ มีบางส่วนอพยพไปอาศัยอยู่บ้านญาติที่มีพื้นที่สูง

การดำเนินการต่างๆในโรงเรียนปริกใต้ขณะเกิดน้ำท่วมนั้น ทุกคนยังคงช่วยกันทำแบบเดิม ทั้งการแบ่งหน้าที่และการแบ่งงานกันทำในลักษณะการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน โดยผู้หญิงยังคงรับหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารการกิน การดูแลสุขภาพเบื้องต้นของผู้ที่มาอาศัยอยู่ที่โรงเรียน ในขณะที่ผู้ชายยังคงรับหน้าที่นำอาหารไปแจกจ่ายให้สมาชิกคนอื่นๆที่ยังอยู่ในชุมชน โดยมีเทศบาลปริกช่วยเหลือในเรื่องงบประมาณในการซื้อข้าวสาร อาหารและน้ำเพื่อมาแจกจ่ายให้แก่สมาชิกผ่านกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงการประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ กรมป้องกันและ

บรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ทหาร และทีมช่วยเหลือ อปพร. ในการเข้าพื้นที่ประสบภัยในชุมชน เพื่อเข้าไปแจกจ่ายอาหาร น้ำดื่ม และอพยพคนจากในชุมชนออกมาภายนอก

3) การจัดการหลังน้ำลด

หลังจากน้ำลด ผู้คนต่างแยกย้ายกลับเข้ามาในบ้านของตน สมาชิกทุกคนในบ้านช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมสิ่งของที่ถูกน้ำท่วมเสียหาย สิ่งของเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้ ผู้ชายจะขนออกมาวางไว้นอกบ้าน เพื่อรอเก็บและทำลาย ดังเช่นปีที่ผ่านมา ดังเช่นบ้านของวัชรินทร์ หลังจากน้ำลดวัชรินทร์และสามีกลับมาตรวจสอบความเสียหายของบ้าน และช่วยกันทำความสะอาด เก็บกวาดข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ลุงเหลิมและญาติพี่น้องบริเวณใกล้เคียงมาช่วยขนของ เก็บกวาดและทำความสะอาดบ้าน และเนื่องจากบ้านของวัชรินทร์ไม่มีทะเบียนบ้านซึ่งต้องใช้เป็นหลักฐานใช้ขอรับเงินช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ลุงเหลิมจึงได้แบ่งเงินบางส่วนจากเงินเยียวยาของตนเองมาให้บ้านของวัชรินทร์ แต่เงินเยียวยาที่ได้รับนั้นยังไม่เพียงพอที่จะชดเชยความเสียหายทั้งหมด หลังน้ำลด สวนยางพารา ยังคงมีน้ำท่วมขังอยู่ ทำให้ไม่สามารถเข้าไปกรีดยางและเก็บน้ำยางได้ ยังคงต้องรอให้น้ำแห้งจากสวนยางพารา ก่อน ทำให้ครอบครัวของวัชรินทร์และลุงเหลิมขาดรายได้ต่อไปอีกประมาณ 3-4 วัน รวมถึงผักสวนครัวข้างบ้านถูกน้ำท่วมเน่าเสียหายไปหมด บ้านของลุงเหลิมและบ้านของวัชรินทร์จึงต้องประทังชีวิตอยู่ด้วยเงินเก็บจำนวนเล็กน้อยที่มี และข้าวสารอาหารแห้งที่ได้รับมาจากการเยียวยาเท่านั้น

ในขณะที่บ้านของหลวงปู่ นั้น หลังน้ำลด หลวงปู่กลับเข้าบ้านมาทำความสะอาดและสำรวจข้าวของที่เสียหาย มีญาติๆ เพื่อนบ้านมาช่วยกันขนของจัดเก็บข้าวของ หลวงปู่ได้สำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นในบ้านของตน พบว่า ข้าวของที่นอนบางส่วนที่ถูกยกไว้บนโต๊ะตู้ถูกน้ำที่ท่วมจนเสียหาย รวมถึงผักสวนครัวและไก่ที่เลี้ยงไว้ข้างบ้านถูกน้ำท่วมเสียหายล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อสำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้วจึงยื่นเอกสารขอรับเงินเยียวยาเกษตรกรสำนักงานการยาง และได้รับเงินช่วยเหลือและถุงยังชีพจากภาครัฐผ่านกรรมการชุมชนและเทศบาลปริก เช่นเดียวกันกับบ้านของพีพรซึ่งได้รับเงินช่วยเหลือและถุงยังชีพจากภาครัฐผ่านกรรมการชุมชนและเทศบาลปริก รวมถึงได้รับข้าวสารจากวัดหัวถนนด้วยเช่นกัน

การจัดการในระดับชุมชน หลังเกิดเหตุน้ำท่วม เทศบาลได้เก็บรวบรวมข้อมูลผู้ประสบภัยและมูลค่าทรัพย์สินที่เสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วม โดยกรรมการชุมชนและ อสม. ที่เป็นผู้หญิงทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลความเสียหายแต่ละครัวเรือน มีการส่งข้อมูลที่รวบรวมต่อไปยังเทศบาล เพื่อใช้ในการจ่ายเงินทดแทนน้ำท่วมตามงบประมาณที่ได้มาจากรัฐบาล

หลังจากการเกิดภัยในปี พ.ศ.2553 การเกิดอุทกภัยในชุมชนปริกได้ยังคงเกิดขึ้นแทบทุกปี แต่เป็นลักษณะน้ำไหลเอ่อล้นตลิ่งและสามารถระบายน้ำให้ลดลงได้ภายใน 1 วัน ซึ่งเหตุการณ์น้ำท่วมล้นตลิ่งไหลเอ่อท่วมบ้านเรือนริมฝั่งคลองในระดับไม่สูงมากนัก (ประมาณ 10 ถึง 30 ซม)

ในช่วงฤดูฝน เดือนพฤศจิกายน ทำให้ชุมชนเกิดความเคยชิน และไม่ได้คิดว่าน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในลักษณะดังกล่าวเป็นภัยพิบัติที่รุนแรงภายในชุมชน

4.2.4 หน่วยงานภายนอกกับการดำเนินกิจกรรมชุมชน

หลังจากการเข้ามาของเทศบาลตำบลปริก ในปี พ.ศ.2542 การจัดการอุทกภัยของชุมชน ยังคงเป็นการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนเหมือนเดิม แต่เทศบาลเข้ามามีบทบาทของการวางแผน สั่งการ ดูแล และให้ความช่วยเหลือชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลตำบลปริก ภายใต้การสั่งการของนายกเทศมนตรี ผ่านไปยังคณะทำงานของเทศบาลและกรรมการชุมชน

หลังจาก ปี พ.ศ. 2542 เริ่มมีการเข้ามาช่วยเหลือของหน่วยงานต่างๆ จากการประสานงานของเทศบาลตำบลปริก ทั้งทหาร กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) และเครือข่ายตำบลสุขภาวะส่วนใหญ่เป็นการเข้ามาช่วยเหลือในขณะที่เกิดเหตุอุทกภัยในลักษณะของการอพยพ ขนย้ายคน และสิ่งของ รวมถึงการเข้ามามอบเครื่องอุปโภคและบริโภค และยังมีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามามีบทบาทด้านการให้ความรู้ งบประมาณ และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำท่วมด้วยเช่นกัน (ว่าที่ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558; นิภาภัทร เกสรมาศ, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2558; สุรียา ยีขุน, สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2558)

“ที่ผ่านมามีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีอยู่แล้ว เทศบาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องน้ำท่วมเท่าที่ควร แต่น้ำท่วมปริกปี 53 เป็นครั้งที่น้ำท่วมรุนแรงมากในรอบหลายปีที่ผ่านมา น้ำท่วมเกือบทุกชุมชน ยกเว้นชุมชนตลาดที่อยู่ริมถนน บางที่ท่วมสูงประมาณ 3 เมตรก็มี ถนนในหมู่บ้านถูกน้ำท่วมตัดขาด บางบ้านขนของออกมาไม่ทัน คนติดอยู่ในบ้านออกมาไม่ได้ เทศบาลรีบตั้งทีมเข้าไปดูแลเชิงรุกในพื้นที่ ไม่ว่าจะ เป็น สท. กรรมการชุมชน อสม. อปพร เข้าไปดูดูแลช่วยเหลือเบื้องต้น อพยพคนออกมาที่ปลอดภัย ในศูนย์อพยพที่อาคารเทศบาล โรงเรียนปริก มีพี่น้องของเราในชุมชนนั้นแหละรวมตัวกันทำอาหารแจกจ่าย ใครมีของอะไรก็ขนเอามาให้ แม่บ้านที่บ้านน้ำท่วมต้องมาอาศัยอยู่ที่นี้ ทำหน้าที่แม่ครัว ให้ผู้ชายเป็นคนลำเลียงอาหารเอาไปแจกจ่ายช่วยเหลือ ระหว่างนั้นเทศบาลก็ประสานหน่วยงานภายนอกที่เป็น

“เครือข่ายเข้ามาช่วยเหลือ แต่เบื้องต้น เราต้องดูแลตัวเอง ดูแลกันเอง
ก่อน”

(สุรียา ยีซุน, สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2558)

หน่วยงานจากภายนอกที่เข้ามาให้ความรู้และจัดกิจกรรมต่างๆในชุมชน
ประกอบไปด้วย

1) โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในปี พ.ศ.2552 มีการเข้ามาของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือ
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN) ดำเนินการจัดทำแผนการรับมืออุทกภัย โดยใช้
กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา ตำบลปรักได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการนี้ในโครงการระยะที่ 3 ดำเนินการ
จัดทำแผนการรับมืออุทกภัยในชุมชนตำบลปรักในช่วงปี พ.ศ.2555 – 2556 โดยมีการดำเนินการ
ร่วมกันระหว่างชุมชน เทศบาล และหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอก เกิดเป็นคู่มือรับมือ
อุทกภัยในทุกชุมชน (คู่มือเทศบาลตำบลปรักรับมืออุทกภัย, 2558; นิภาภัทร เกสรมาศ, สัมภาษณ์ 4
ธันวาคม 2558)

การดำเนินงานของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพ
ภูมิอากาศที่มีในตำบลปรัก เริ่มจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของชุมชนที่จัดขึ้นที่เทศบาลตำบล
ปรัก โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นกรรมการชุมชนทั้ง 7 ชุมชน ชุมชนละ 7-8 คน มีการวางแผน
การถอดบทเรียนการจัดการอุทกภัยร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการ ตัวแทนจากเทศบาลและ
กรรมการชุมชน โดยการถอดบทเรียนของแต่ละชุมชนผ่านการบอกเล่าของกรรมการและผู้เฒ่าผู้แก่
ภายในชุมชน เริ่มจากข้อมูลน้ำท่วมที่มีในอดีต ทิศทางน้ำที่ไหลเข้าสู่แต่ละชุมชน ข้อมูลที่ได้จากเวที
ถอดบทเรียนร่วมกันนำไปสู่การกำหนดพื้นที่เสี่ยงภัย และศูนย์อพยพของแต่ละชุมชน และนำไป
รวบรวมเป็นแผนที่การบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลตำบลปรัก

เวทีการระดมความคิดเห็นเป็นการถ่ายทอดและรวบรวมประสบการณ์เดิมของกรรมการ
ชุมชนและผู้เข้าร่วม โดยใช้วิธีการนำเอาแผนที่ทางอากาศขนาดใหญ่มาวางลงบนโต๊ะ และให้ผู้เข้าร่วม
ระดมความคิดเห็น ทั้งเส้นทางการไหลของน้ำ ระยะเวลา น้ำท่วม รวมถึงการเสนอความต้องการและสิ่งที่
ชุมชนเห็นร่วมกันว่าจำเป็นกับการรับมือกับน้ำท่วมที่อาจเกิดในอนาคต กรรมการชุมชนและผู้เข้าร่วม
เกิดการเรียนรู้การทำแผนที่ชุมชน เส้นทางการไหลของน้ำ กระบวนการรวบรวมข้อมูลร่วมกัน

“ตอนที่เขามาทำแผนที่น้ำท่วม เขาเอาแผนที่มาทางบนโต๊ะ ให้คนเก่า คนแก่ในชุมชนช่วยกันบอก ใครจะรู้ข้อมูลชุมชนเท่ากับคนในชุมชนเอง เวลามีนักศึกษา เจ้าหน้าที่มาขอข้อมูลน้ำท่วม เทศบาลก็พามาหาบั้ง บั้งบอกได้หมด น้ำมันไหลจากไหนไปไหน ต้นน้ำอยู่ตรงไหน ตอนทำแผนที่ เราก็ต้องมานั่งชี้บนแผนที่กันว่า ตรงไหนน้ำไหลจากเขา น้ำ มัน แยกออกมาที่เส้น แล้วไหลลงมาคลองอยู่ตะเภาตรงไหน จะเอาข้อมูลน้ำท่วม แต่ไม่มาถามคนในชุมชนก็ไม่มีทางรู้หรือกว่า น้ำท่วมปริก เวลานั้น มันเริ่มจากไหนไปไหน”

(ชุนกิบลี โอกาส, สัมภาษณ์ 6 มกราคม 2560)

“สมัยก่อน ปริกมีนักศึกษามาทำวิจัยชุมชน มีหน่วยงาน สสส. มาให้ความรู้ ฝึกอบรมสุขภาพ เขาสอนวิธีทำแผนที่ชุมชน แผนที่เดินดิน ก็ะก็ ไปช่วยเขาทำ พาเขาไปเดินสำรวจในชุมชน เคยฝึกเขียนแผนที่เดินดิน กับเขาด้วย พอดัน (เจ้าหน้าที่โครงการ ACCCRN) มาทำเรื่องน้ำท่วมก็เอาวิชาทำแผนที่เดินดินมาใช้ มาช่วยเขาทำแผนที่น้ำท่วม”

(รอชิต๊ะ มาลินี, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2559)

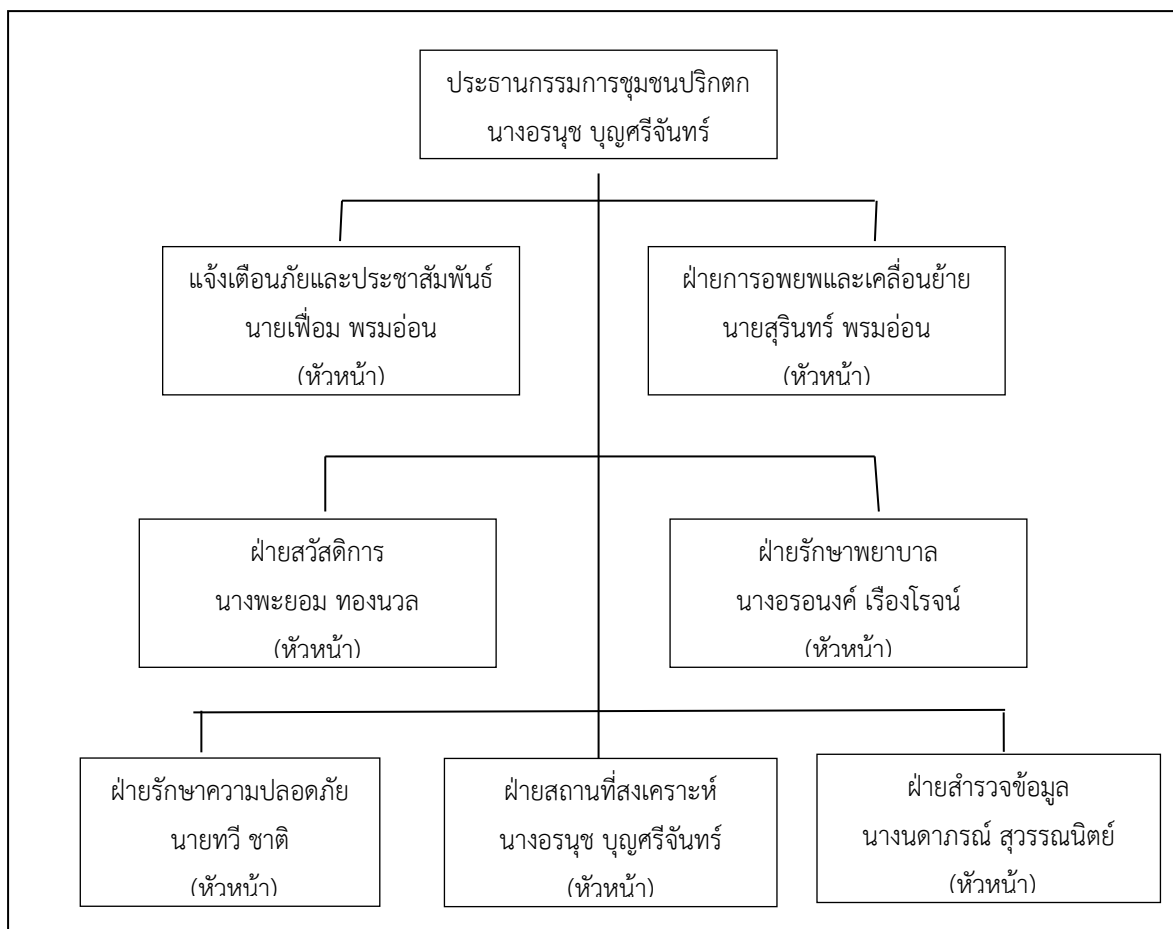
“ป้าสาวไปช่วยบอกเขาว่าตรงไหนของปริกใต้ที่น้ำท่วมหนัก ตรงไหน น้ำไม่ท่วม ชาวบ้านเขาอพยพไปอยู่ตรงไหน เวลานั้นน้ำท่วมตรงไหนที่น้ำไหลแรงๆ ชาวบ้านเขาเอาเชือกขึงโยงจากทางนั้นมาทางนี้ เวลาเขาจะข้ามฝั่งเขาก็จับเชือกแล้วข้ามมา แล้วก็อยากให้เราหาคนมาสอนวิธีช่วยคนตอนน้ำท่วม เขาอบรม ป้าสาวก็ไปเข้าอบรมกับเขา จะได้ช่วยคน ปริกใต้”

(พยอม ทองนวล, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2560)

ผลจากการดำเนินโครงการ นอกจากการจัดทำแผนที่อุทกภัยเทศบาลตำบลปริก ร่วมกัน ยังมีการจัดทำคู่มือการรับมืออุทกภัยในแต่ละชุมชนทั้ง 7 ชุมชน ที่ระบุรายชื่อผู้รับผิดชอบในหน้าที่ต่างๆ ตามขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติ ประกอบด้วย ประธานกรรมการชุมชน หน่วยแจ้งเตือนภัยและประชาสัมพันธ์ ฝ่ายอพยพและเคลื่อนย้าย ฝ่ายสถานที่/สงเคราะห์ ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายรักษาพยาบาล ฝ่ายสำรวจข้อมูล และฝ่ายรักษาความปลอดภัย

ภาพประกอบที่ 4- 8 แสดงคู่มือรับมืออุทกภัย เทศบาลตำบลปริกทั้ง 7 ชุมชน

ภาพประกอบที่ 4- 9 แสดงโครงสร้างการทำงานคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมือ
อุทกภัยชุมชนปรีกใต้

จากคู่มือรับมืออุทกภัยของแต่ละชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ฝ่ายรักษาพยาบาลเป็น
หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิง ในขณะที่ฝ่ายแจ้งเตือนภัยและประชาสัมพันธ์ ฝ่ายอพยพและ
เคลื่อนย้ายมีผู้ชายเป็นผู้รับผิดชอบ

ผู้วิจัยนำข้อสังเกตเหล่านี้ไปถามประธานชุมชนทั้ง 3 ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ได้
คำตอบว่า

“เวลามีคนเจ็บ การทำแผล การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ผู้หญิงทำได้
สะดวกกว่าให้ผู้ชายทำ ถ้าคนเจ็บเป็นผู้หญิง เป็นแผลในร่มผ้า จะให้
ผู้ชายไปเปิดผ้าทำความสะอาดใส่ผ้า มันก็ไม่ได้ หลังกอislamเขาก็ไม่ให้
ผู้ชายเห็นเนื้อผิวหนังใต้ผ้าของผู้หญิง บังว่ามันก็ไม่น่าจะดี ให้ผู้หญิงเขา
อยู่ฝ่ายนี้ดีแล้ว”

(สุนกิบลี โอกาส, สัมภาษณ์ 6 มกราคม 2560)

“ฝ่ายพยาบาลต้องเป็นคนที่ได้รับการอบรมฐานการดูแลผู้ป่วยมาแล้ว เขาเป็น อสม.ด้วย อสม.ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิง จริงๆ ผู้หญิงหรือผู้ชายก็เป็นได้ แต่ผู้หญิงดูแลผู้หญิงด้วยกันมันง่ายกว่าให้ผู้ชายทำ”

(รอจิต๊ะ มาลินี, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2559)

“ฝ่ายพยาบาลมีกัน 4-5 คน ทุกคนเป็น อสม.ได้รับการอบรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้นมาจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาแล้ว แต่ละคนก็มีหน้าที่อยู่หลายฝ่าย ไม่ได้อยู่แค่ฝ่ายเดียว การดูแลผู้บาดเจ็บ ถ้าเป็นผู้หญิงทำมันก็น่าจะดีกว่าผู้ชายทำ ผู้ชายเขาไม่ได้ไปอบรมเป็น อสม.เหมือนผู้หญิง”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2560)

ในระหว่างการดำเนินโครงการ ชุมชนได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์สำหรับใช้ในการเตรียมรับมืออุทกภัย ได้แก่ เชือก และเสื้อชูชีพ รวมทั้งการสอนวิธีการผูกเงื่อนเชือกที่ชาวบ้านใช้ข้ามทางน้ำระหว่างน้ำท่วม การใช้เสื้อชูชีพ และวิธีการใช้วิทยุเครื่องแดงในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งกรรมการผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนได้เรียนรู้วิธีการดังกล่าว

หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินการ เจ้าหน้าที่โครงการมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนและเทศบาลตำบลปริก มีการประชุมซ่อมแผนการจัดการอุทกภัยบนกระดาน ซึ่งเป็นการซ่อมแผนรับมืออุทกภัยโดยใช้แผนที่และคู่มือที่ได้จัดทำเป็นองค์ประกอบในที่ประชุม แต่ไม่ได้มีการซ่อมจริง โดยการซ่อมแผนในที่ประชุมแบ่งตามแนวทางการรับมืออุทกภัยทั้ง 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย ขั้นตอนปฏิบัติขณะเกิดภัย และขั้นตอนการปฏิบัติหลังเกิดอุทกภัย เริ่มจากการจำลองเหตุการณ์น้ำกำลังจะเข้าท่วม แต่ละฝ่ายจะต้องปฏิบัติตัวและติดต่อประสานงานกันอย่างไร (ว่าที่ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2558)

2) โครงการจัดการภัยพิบัติเชิงบูรณาการโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น

นอกจากการเข้ามาของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในชุมชนตำบลปริก เทศบาลตำบลปริกมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก ทั้งที่เป็นหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษาเกิดเป็นเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติที่ดำเนินการจัดทำแผนการเตรียมการรับมือการเกิดอุทกภัยร่วมกัน ตั้งแต่พื้นที่ตอนบนจนถึงตำบลปริก ในลักษณะการแจ้งข่าวสารประสานความร่วมมือระหว่างกัน ทั้งอุปกรณ์และความช่วยเหลือต่างๆ ตั้งแต่ก่อนการเกิด ขณะการเกิดภัย และหลังการเกิดภัย

เทศบาลตำบลปริกมีการจัดฝึกซ้อมแผนการกู้ภัยทางน้ำร่วมกับหน่วยงานในเครือข่าย โดยมีสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดสงขลา (ปภ.) เป็นผู้ฝึกอบรม และเปิดโอกาสให้อาสาสมัครชุมชนให้เขตเทศบาลตำบลปริกได้เข้าร่วมการฝึกอบรม โดยมีการฝึกซ้อมแผนประจำปีตั้งแต่ ปี พ.ศ.2557 เป็นต้นมา

การฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำประจำปีจัดขึ้นที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลปริก โดยมีการรวมกลุ่มทั้ง 7 ชุมชน พนักงานกู้ภัย อปพร. และอาสาสมัครกู้ภัยทางน้ำ เข้าร่วมรับฟังพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการสอนการให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยชีวิตผู้ประสบภัยทางน้ำ โดยนายเจริญ ย่องนุ่น และทีมงานสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดสงขลา หลังจากเสร็จสิ้นการอบรมความรู้ในห้องประชุม เทศบาลเปิดโอกาสให้กรรมการชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำเสมือนจริง ณ คลองอู่ตะเภา ภายในตำบลปริก โดยมีการฝึกการใช้อุปกรณ์ทางน้ำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ในช่วงปีแรกของการฝึกอบรม (พ.ศ.2557 - 2559) ผู้เข้าร่วมอบรมที่ห้องประชุมของเทศบาลในช่วงเช้าเป็นกรรมการชุมชน และอปพร. แต่เมื่อถึงเวลาช่วงบ่ายที่เป็นการซ้อมกู้ภัยในคลองอู่ตะเภา ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของทีมกู้ภัย อปพร.และกรรมการชุมชนที่เป็นผู้ชายบางส่วน หลังจากการเข้าร่วมอบรมผ่านไป 2 ปี เริ่มมีอาสาสมัครผู้หญิงเข้าร่วมฝึกซ้อมกู้ภัยเสมือนจริงที่คลองอู่ตะเภา

ในปี พ.ศ.2560 การฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริกที่คลองปริกมีผู้หญิงเข้าร่วมฝึกซ้อมประมาณ 4 คน และหนึ่งในนั้น คือ กะระตอชิตะ ประธานชุมชนสวนหม่อม ได้เล่าว่า

“เมื่อก่อนกะเข้าร่วมซ้อมแผนกู้ภัย แต่กะไม่กล้าลงน้ำ พวกผู้ชายลงไป ส่วนใหญ่ก็จะเป็น อปพร. สธ.คม เจ้าหน้าที่เทศบาลผู้ชาย แต่ปีนี้กะขอเขาลงไปด้วย มันมีเจ้าหน้าที่อยู่เยอะ คนช่วยเหลือเยอะเยอะ มีเสื้อชูชีพ มีเรือ มันดูปลอดภัยดี ไม่น่าเป็นห่วง ลงไปซ้อมกับเขา เราจะได้ทำถูก ดูเขาลงไปฝึกมา 2-3 ปีแล้ว ลองทำเองมั่ง ได้เอาไปบอกคนอื่นต่อได้”

(รอชิตะ มาลินี, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ในขณะที่ นางอรนุช บุญศรีจันทร์ ประธานชุมชนปริกใต้ เข้าร่วมอบรมในช่วงเช้า แต่ไม่ได้ไปร่วมฝึกซ้อมแผนกู้ภัยเสมือนจริงกล่าวว่า

“พี่ไปอบรมแค่ช่วงเช้า ช่วงบ่ายให้พวกกู้ภัย อปพร.เขาไปฝึกกันดีกว่า เขาฝึกได้ใช้ช่วยคนจริง พี่ไปฝึกก็ไม่ได้ใช้ มันอันตรายเกิน ให้ผู้ชายเขาทำนั่นแหละดีแล้ว”

(อรนุช บุญศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ภาพประกอบที่ 4- 10 แสดงการฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริก
ที่มา: เทศบาลตำบลปริก (2560)

ภาพประกอบที่ 4- 11 แสดงการฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริก
ที่มา: เทศบาลตำบลปริก (2560)

โดยสรุป ชุมชนปริกใต้เป็นชุมชนที่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเป็นประจำเกือบทุกปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจึงมีความคุ้นเคยกับวิธีการจัดการน้ำท่วมตามประสบการณ์ที่พวกเขามี มุมมองของชุมชนต่อการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมนั้นเป็นเหตุการณ์ที่คาดการณ์ไม่ได้ รอให้เกิดแล้วหาทางจัดการ การจัดการจึงมุ่งเน้นไปที่การจัดการในช่วงการเกิดภัยมากกว่าการเตรียมพร้อมรับมือ

ก่อนเกิดภัย การเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งเทศบาลและหน่วยงานจากภายนอก ทำให้การจัดการภายในชุมชนเปลี่ยนไป ชุมชนเริ่มมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมก่อนการเกิด

การเข้ามาของเทศบาลตำบลปริก ในปี พ.ศ. 2542 ทำให้เทศบาลกลายเป็นศูนย์กลางความช่วยเหลือ และเป็นจุดเริ่มต้นของการวางแผนการรับมือกับภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ ร่วมกับกรรมการชุมชน ชุมชนเริ่มวางใจและรับข้อมูลจากเทศบาลก่อนแล้วจึงตัดสินใจเตรียมตัวขนย้ายข้าวของแทนที่การเฝ้าระวังระดับน้ำในคลองแล้วค่อยเตรียมตัวรับมือ รวมถึงการเข้ามาของ

หน่วยงานภายนอกที่นำเอาความรู้และทักษะต่างๆในการจัดการภัยพิบัติมาฝึกอบรมแกนนำชุมชน ตลอดจนการมีโครงสร้างกรรมการหรือคณะทำงานอย่างเป็นทางการ ทำให้ชาวบ้านสามารถติดต่อข้อมูลข่าวสารและขอรับความช่วยเหลือได้อย่างสะดวก สร้างความมั่นใจในการจัดการภัยพิบัติให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ทำการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสังคมหรือชุมชน ซึ่งการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หรือธรรมชาติของความเป็นจริง นักวิจัยจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการแสวงหาข้อมูลที่หลากหลาย และต้องสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงข้อมูล เพื่อให้ให้นักวิจัยเข้าถึงข้อมูลที่เป็นความจริงมากที่สุด (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551) โดยที่ตัวนักวิจัยเองก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเช่นกัน (ชาย โพธิสิตา, 2552) สำหรับบทนี้เป็นการนำเสนอการสรุปผลและการอภิปรายผลการศึกษาโดยผู้วิจัยได้แบ่งการสรุปผลและการอภิปรายผลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) พลวัตรของวิธีการวิจัย

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงข้อมูล และการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัยด้วยเช่นกัน

2) การสรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา

ในส่วนนี้เป็นการสรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษาตามคำถามวิจัยทั้ง 2 ข้อ ผู้วิจัยได้สรุปออกมาเป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 2.1) การจัดการภัยพิบัติของชุมชนปริกใต้ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
- 2.2) เพศสภาพที่ส่งผลต่อการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนปริกใต้

5.1 พลวัตรของวิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนั้นเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ การค้นหากลุ่มเป้าหมาย และวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ตลอดระยะเวลาการเข้าพื้นที่ (ปี พ.ศ.2556 – 2564) ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าพื้นที่ และมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงข้อมูลและการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

5.1.1 วิธีการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง โดยใช้เงื่อนไขในการเลือกพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนที่มีแกนนำชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนร่วมกันมาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเป็นชุมชนที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2565) โดยเป็นชุมชนที่มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายดำเนินการร่วมกันในการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน ทั้งนี้หัวข้อวิจัยเป็นการจัดการภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วม ผู้วิจัยค้นหาพื้นที่ที่ตรงกับเงื่อนไขการเลือกที่ตั้งไว้ จนได้ข้อสรุปพื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนปรักใต้ ตำบลปรัก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา

ในช่วงแรก ผู้วิจัยทำการค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละชุมชน เริ่มต้นจากการเข้าชุมชนด้วยการแนะนำตัวกับเทศบาลตำบลปรักและให้เจ้าหน้าที่พาผู้วิจัยลงชุมชน เพื่อค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำชุมชนที่เป็นผู้หญิง ผู้ชาย และสมาชิกในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติในชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ในการค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้

ปัญหาในการค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในช่วงแรก คือ การที่ผู้วิจัยประสบกับปัญหาความรู้ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง การขาดความสนิทสนมและความไว้วางใจในการให้ข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล รวมถึงการมุ่งหาคำตอบในงานวิจัย โดยไม่สนใจปฏิกริยา ภาษากาย ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักนำไปสู่การปฏิเสธการให้ข้อมูลทำให้ผู้วิจัยต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าพื้นที่และวิธีการตั้งคำถามใหม่

หลังจากการสะท้อนคิดถึงปัญหาและข้อบกพร่องในการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนขั้นตอนและวิธีการเข้าชุมชน โดยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีภายในชุมชน เช่น การเดินตามอาสาสมัครหมู่บ้านในการเข้าตรวจเยี่ยมผู้สูงอายุ การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่า เทคนิคการสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจระหว่างตัวผู้วิจัยเองและชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเก็บข้อมูลงานวิจัย

เชิงคุณภาพ การสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านรูปแบบกิจกรรมชุมชน การค้นหาผู้ที่มีบทบาทเปิดทาง (gate keeper) ให้นักวิจัยในชุมชน

5.1.2 การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูล

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาข้อมูลการจัดการภัยพิบัติตั้งแต่ระดับชุมชน และครัวเรือน โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น

- กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ที่มีสมาชิกในครัวเรือนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย จำนวน 9 ครัวเรือน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ ทั้งที่เป็นครัวเรือนของแกนนำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มเปราะบาง รวมผู้ให้ข้อมูลหลักในครัวเรือนจำนวน 24 คน ผู้วิจัยใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักจากทั้ง 9 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน มาเป็นกรณีศึกษาในการบอกเล่าเรื่องราวในประเด็นบทบาทหญิงชายที่มีในวิถีชีวิตประจำและการจัดการอุทกภัย ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

- แกนนำชุมชนที่มีบทบาทในกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติในชุมชน ทั้งที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย โดยใช้แนวคิดคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน (Homogenous sample) นำไปใช้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวนครึ่งหนึ่งของแกนนำทั้งหมดในกลุ่มที่ขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติ (Kuzel, 1992) รวมทั้งสิ้น 4 คน คัดเลือกจากแกนนำกลุ่มขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติในแต่ละชุมชนมีทั้งสิ้น ชุมชนละ 8 คน โดยได้จากรายชื่อคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยของแต่ละชุมชน (คู่มือเทศบาลตำบลปริกรับมืออุทกภัย, 2558)

กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน และเป็นคนที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล จำนวน 26 คน ได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ คนดั้งเดิมในพื้นที่ และสมาชิกภายในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปริกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติ จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่ขององค์กรจากภายนอกที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน ได้แก่ โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN) จำนวน 3 คน

นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชนใกล้เคียงที่ประสบกับภัยพิบัติและอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลปริก มีการจัดการภัยพิบัติและมีการขับเคลื่อนงานชุมชนคล้ายคลึงกับชุมชนปริกใต้ จำนวน 2 ชุมชนซึ่งเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 15 คน

5.1.3 กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการ ดังนี้ (1) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ กิจกรรม/โครงการที่มีในชุมชน (2) การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ทั้งที่เป็น การสัมภาษณ์เดี่ยวและการสัมภาษณ์กลุ่มในประเด็นต่างๆ ที่มีภายในชุมชน และการสนทนากลุ่ม ในช่วงสุดท้ายหลังการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลภาคสนามกลับไปเขียนในระยะเวลาหนึ่ง โดยเป็นการทวนสอบข้อมูลอีกครั้ง

ปัญหาของการเข้าพื้นที่ในช่วงแรกของผู้วิจัยนั้น เกิดจากการที่ผู้วิจัยขาดประสบการณ์การเข้าพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยมุ่งประเด็นคำถามมากเกินไป ทำให้ข้อมูลที่ได้รับในช่วงแรกนั้นเป็นเพียงข้อมูลกิจกรรมที่มีภายในชุมชน จากปัญหาการเข้าพื้นที่ในช่วงแรก ทำให้ผู้วิจัยกลับไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อทบทวนความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในการเข้าพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนวิธีเข้าพื้นที่ เป็นการค้นหาและเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชนที่สามารถใช้เป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชน ในการทำความเข้าใจและสร้างความสนิทสนมให้เกิดขึ้น

การปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงข้อมูล

ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน เพื่อสร้างความสนิทสนมและความรู้สึกไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกภายในชุมชน และใช้วิธีการเข้าหากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการแนะนำผ่านผู้ให้ข้อมูลหลักหรือแกนนำที่มีความสนิทสนมกับผู้วิจัย ผู้วิจัยปรับการตั้งคำถามจากเดิมที่มุ่งประเด็นคำถามที่เตรียมมาเป็นเพียงกรอบคำถามที่เตรียมมาอย่างกว้างๆ และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าเรื่องราว ผ่านการพูดคุยโต้ถามสารทุกข์สุขดิบ ชีวิตประจำวันทั่วไป การเล่าเรื่องราวประสบการณ์ของตนเองอย่างผ่อนคลาย และทวนสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่นๆ และสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

5.1.4 การทวนสอบข้อมูล

หลังการกลับมาเขียนข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลผ่านไประยะหนึ่ง ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ปรึกษาร่วมกัน พบว่า ประเด็นเพศสภาพ (gender) ในชุมชน ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันภายในครัวเรือน และในชุมชน ตลอดจนในการจัดการภัยพิบัตินั้น บทบาทหญิงชายในทุกเรื่องมีความคล้ายคลึงกัน การทำความเข้าใจบทบาทหญิงชาย และบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ทำให้สามารถเข้าใจบทบาทของผู้หญิงในงานด้านต่างๆ วิธีคิด และวิธีการจัดการในงานด้านต่างๆ ผู้วิจัยทำการเข้าพื้นที่อีกครั้ง เพื่อทวนสอบข้อมูล

และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นมิติหญิงชาย และบทบาทของผู้หญิงในงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคม เพื่อเปรียบเทียบวิถีคิด วิธีการจัดการของผู้หญิงว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยการสนทนากลุ่มใช้วิธีการนัดกลุ่มแกนนำผู้หญิงมาร่วมกันพูดคุยบทบาทหญิงชายในงานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานภายในครัวเรือนและงานชุมชน

5.1.5 การเรียนรู้ของตัวผู้วิจัยผ่านงานวิจัย

ความเป็นเพศชายและหญิงมีผลกับการสร้างความไว้วางใจและการเข้าถึงข้อมูล หลังจากผู้วิจัยเข้าพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลระยะหนึ่ง ผู้วิจัยได้ชักชวนผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นผู้ชายเข้าพื้นที่ เพื่อไปช่วยสัมภาษณ์และจดบันทึก ข้อค้นพบจากความบังเอิญของผู้วิจัย ผู้วิจัยพบว่า ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ชายนั้น บรรยากาศการสัมภาษณ์ก่อนหน้านี้จะมีผู้ช่วยวิจัยผู้ชาย การสัมภาษณ์ยังมีลักษณะเป็นทางการ ยังคงมีเส้นกั้นบางๆ ระหว่างตัวผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้หญิงกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ชายอยู่ แต่หลังจากที่มีผู้ช่วยวิจัยที่เป็นผู้ชายเข้ามาช่วยจดบันทึกและตั้งคำถามกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ชาย บรรยากาศการสัมภาษณ์มีความเป็นกันเองมากขึ้น ในขณะที่การเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้หญิงนั้น การมีผู้ช่วยวิจัยที่เป็นผู้ชายกลับได้ผลตรงกันข้าม

งานวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่อยู่ตรงหน้า โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อการเข้าถึงข้อมูลที่ลึกในประเด็นที่ศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน (ชาย โปธิสิตา, 2552) ความท้าทายของงานวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การเข้าถึงข้อมูล และการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งนักวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องได้รับความไว้วางใจระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล หรือแม้กระทั่งสมาชิกภายในชุมชน โดยใช้กระบวนการสร้างการมีตัวตนภายในชุมชนผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร โคตะวินนนท์ (2543) ที่ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้าน อยู่ในขบวนการต่อสู้ของผู้หญิง เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหว หรือในงานวิจัยของของพนัดดา ชำนาญสุข (2548) ที่ผู้วิจัยเข้าไปฝังตัวอยู่กับเด็กวัยรุ่นชายขอบในชุมชนที่มีอันตรายจากยาเสพติดและแหล่งมั่วสุม และงานวิจัยของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2552) ที่ผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าไปสร้างความไว้วางใจในกลุ่มเป้าหมายเนื่องจากคนไร่บ้านสวนใหญ่หวาดระแวงและกลัวคนแปลกหน้า

สำหรับงานของผู้วิจัยนั้น แม้ไม่ได้มีความยากหรืออันตรายในการเข้าถึงข้อมูลดังเช่นงานวิจัยข้างต้น แต่งานวิจัยนี้จำเป็นต้องทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความละเอียดอ่อนซับซ้อน ทั้งประเด็นเพศสภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผู้วิจัยจึงต้องมีการเรียนรู้และ

ปรับตัวในทุกช่วงของงานวิจัยเช่นกัน เพื่อให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในชุมชนได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

5.2 การสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

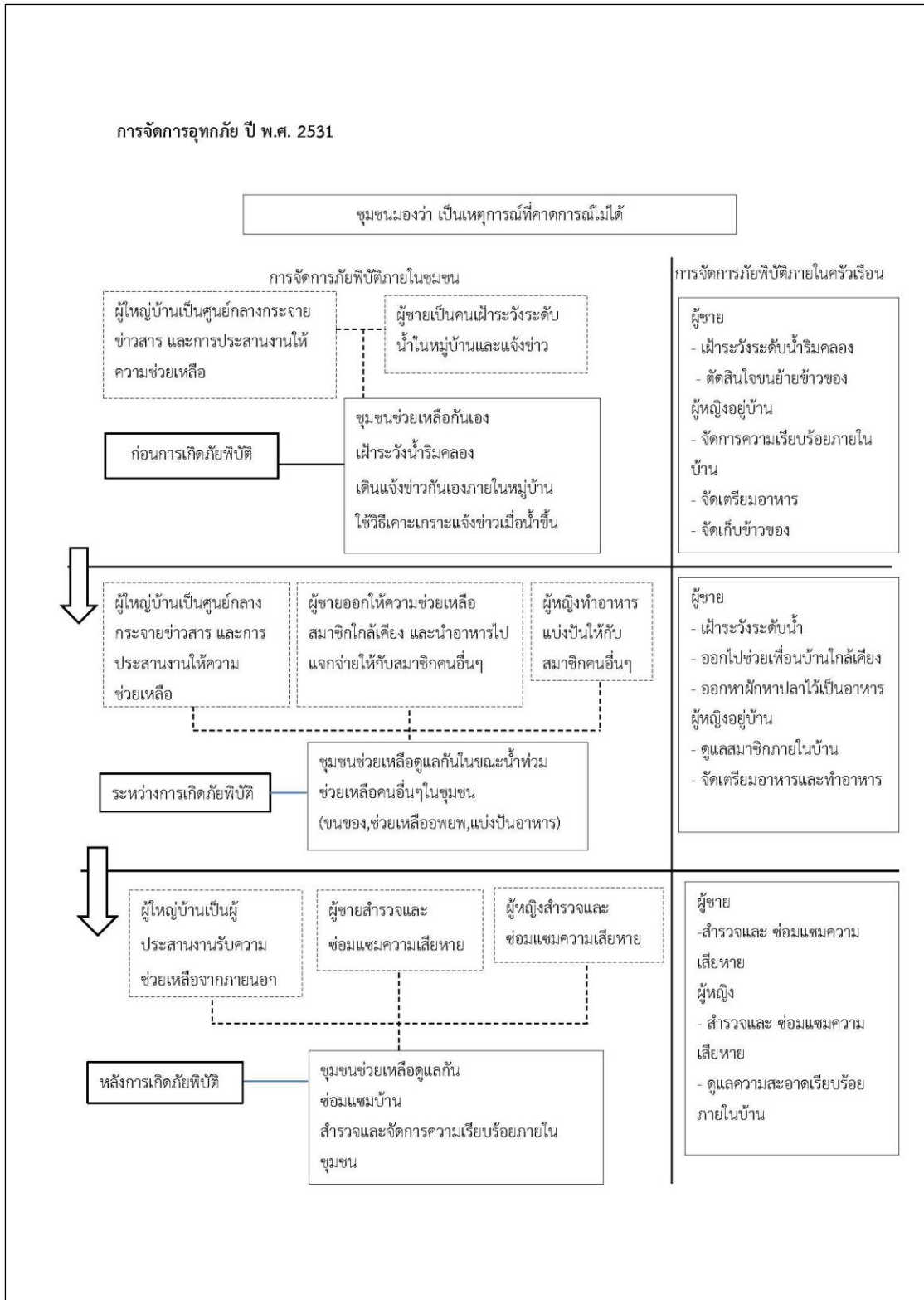
5.2.1 การจัดการภัยพิบัติชุมชนปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอสะเตกา จังหวัดสงขลา

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ซึ่งแบ่งขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติออกเป็น 3 ขั้นตอน (Pelling, 2003; กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2553; ทวีดา กมลเวช, 2554) ได้แก่ (1) ก่อนการเกิดภัยพิบัติเป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อม (Preparedness) (2) ระหว่างการเกิดภัย หรือขั้นหลีกเลี่ยงจากภัยพิบัติ (Mitigation) และ(3) หลังการเกิดภัยพิบัติหรือขั้นตอนสนองและฟื้นฟู (Response and Recovery) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ โดยมีเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งสำคัญในชุมชนปริกใต้ 3 เหตุการณ์เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ปี พ.ศ. 2531 ปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ.2553 ดังนี้

1) การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2531

ในปี พ.ศ.2531 ประมาณเดือนพฤศจิกายน ฝนตกหนักติดต่อกันนาน 3-4 วัน ทำให้ระดับน้ำในคลองอุทะเขาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และไหลเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมภายในชุมชน น้ำท่วมในครั้งนั้นมีระดับน้ำสูงประมาณ 1.5 เมตร นานประมาณ 7 วัน

ผู้วิจัยได้สรุปผังการจัดการน้ำท่วม ปี พ.ศ.2531 ตามแนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 5-1 แสดงการจัดการน้ำท่วมชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2531

จากภาพประกอบที่ 5-1 การจัดการน้ำท่วมชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2531 สามารถสรุปได้ ดังนี้

- ช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม/การลดความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ)

สมาชิกในชุมชนมองว่าการเกิดน้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล คาดการณ์ไม่ได้ ไม่รู้ว่าเกิดเมื่อไหร่ เมื่อระดับน้ำท่วมถึงริมตลิ่งหรือระดับน้ำริมตลิ่งขึ้นสูงตามที่กำหนดไว้จากประสบการณ์ จึงค่อยจัดการขนย้ายข้าวของหรืออพยพ การจัดการของสมาชิกในชุมชนจึงมุ่งเน้นไปที่การรับมือในสภาวะฉุกเฉินหรือในขณะที่เกิดเหตุ มากกว่าการเตรียมพร้อมตั้งรับ

การจัดการภายในครัวเรือน ผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันเผื่อระวังระดับน้ำริมคลอง โดยใช้ประสบการณ์จากน้ำท่วมครั้งก่อนๆ มาประกอบการตัดสินใจเก็บข้าวของ และขนย้ายข้าวของขึ้นที่สูง เมื่อน้ำในคลองมีปริมาณสูงขึ้นระดับหนึ่ง ผู้หญิงตัดสินใจเก็บข้าวของเพื่อเตรียมขนย้ายขึ้นที่สูง และจัดเตรียมข้าวสาร อาหารแห้งไว้ใช้ขณะเกิดน้ำท่วม หลังจากนั้นเมื่อระดับน้ำท่วมสูงขึ้นจนล้นตลิ่ง ผู้ชายเป็นผู้ตัดสินใจขนย้ายข้าวของขึ้นที่สูงโดยมีผู้หญิงคอยช่วย

การจัดการภายในชุมชน สมาชิกในชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันเผื่อระวังระดับน้ำ บ้านใดที่อยู่ใกล้คลองก็ส่งต่อข้อมูลให้กันผ่านการพูดคุยและแจ้งไปยังผู้ใหญ่บ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางกระจายข้อมูลข่าวสารและการประสานความช่วยเหลือ รวมทั้งผู้ชายในชุมชนหลังจากจัดการความเรียบร้อยภายในบ้านของตนเองแล้ว ต่างก็ออกมาช่วยกันขนย้ายข้าวของสำหรับบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือทั้งบ้านที่มีผู้สูงอายุหรือผู้หญิงที่อยู่เพียงลำพัง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนนั้นรู้จักและสนิทสนมกัน

- ช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนสนองและการจัดการภัยพิบัติ)

เมื่อระดับน้ำท่วมสูงขึ้น บ้านที่ยังสามารถอาศัยอยู่ได้ภายในบ้าน ผู้หญิงทำหน้าที่ประกอบอาหารและดูแลสมาชิกภายในบ้าน โดยที่ผู้ชายนั้นยังคงเผื่อระวังระดับน้ำที่สูงขึ้น ประกอบการตัดสินใจอพยพออกไปในที่ปลอดภัยกว่า ในขณะที่บ้านที่ถูกน้ำท่วมสูงจนไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ต่างพากันอพยพไปอาศัยอยู่ที่อื่นชั่วคราว ทั้งที่เป็นบ้านเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องในพื้นที่สูงกว่าหรือจุดอพยพบริเวณโรงเรียนบ้านปริกใต้ ทุกคนต่างนำเอาข้าวสาร อาหาร น้ำดื่มมารวมกัน ผู้หญิงทำหน้าที่ประกอบอาหารแจกจ่ายให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ ผู้ชายเป็นแรงงานยกข้าวของและนำไปแจกจ่ายให้กับสมาชิกคนอื่นๆที่ไม่ได้ออกมาจากชุมชน ผู้ชายบางบ้านตัดสินใจกลับไปเฝ้าบ้านตนเองเนื่องจากกลัวว่าข้าวของต่างๆภายในบ้านอาจได้รับความเสียหายจากระดับน้ำที่ท่วมสูง

ในระหว่างการเกิดน้ำท่วม ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เช่น อาหาร น้ำดื่ม การนำเรือเข้ามาช่วยอพยพและแจกข้าวของ เป็นต้น

- ช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นฟื้นฟู)

การจัดการภายในครัวเรือน ผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันสำรวจความเสียหายซ่อมแซมและทำความสะอาด ผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการทำความสะอาด ในขณะที่ผู้ชายใช้แรงยกของที่เสียหายไม่สามารถซ่อมได้ออกมาไว้นอกบ้าน

การจัดการภายในชุมชน สมาชิกในชุมชนที่เสร็จจากการจัดการภายในบ้านของตนเอง ต่างออกมาช่วยกันทำความสะอาด ซ่อมแซมข้าวของในบ้านที่เป็นกลุ่มเปราะบางหรือบ้านที่มีเพียงผู้หญิงและผู้สูงอายุ ผู้หญิงที่เป็น อสม. เข้าสำรวจเก็บข้อมูลทั้งด้านสุขภาพและความเสียหายต่างๆที่เกิดขึ้น ส่งให้กับผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขอรับความช่วยเหลือต่างๆต่อไป

หลังน้ำลด มุมมองของสมาชิกในชุมชนยังคงมองว่า การเกิดน้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล การจัดการน้ำท่วมยังคงเป็นการรับมือกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า มีเพียงการปรับตัวป้องกันเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นด้วยการถมที่ดินยกระดับพื้นบ้านให้สูง แต่มีเฉพาะบ้านบางหลังที่มีกำลังทรัพย์เพียงพอเท่านั้นที่สามารถทำได้

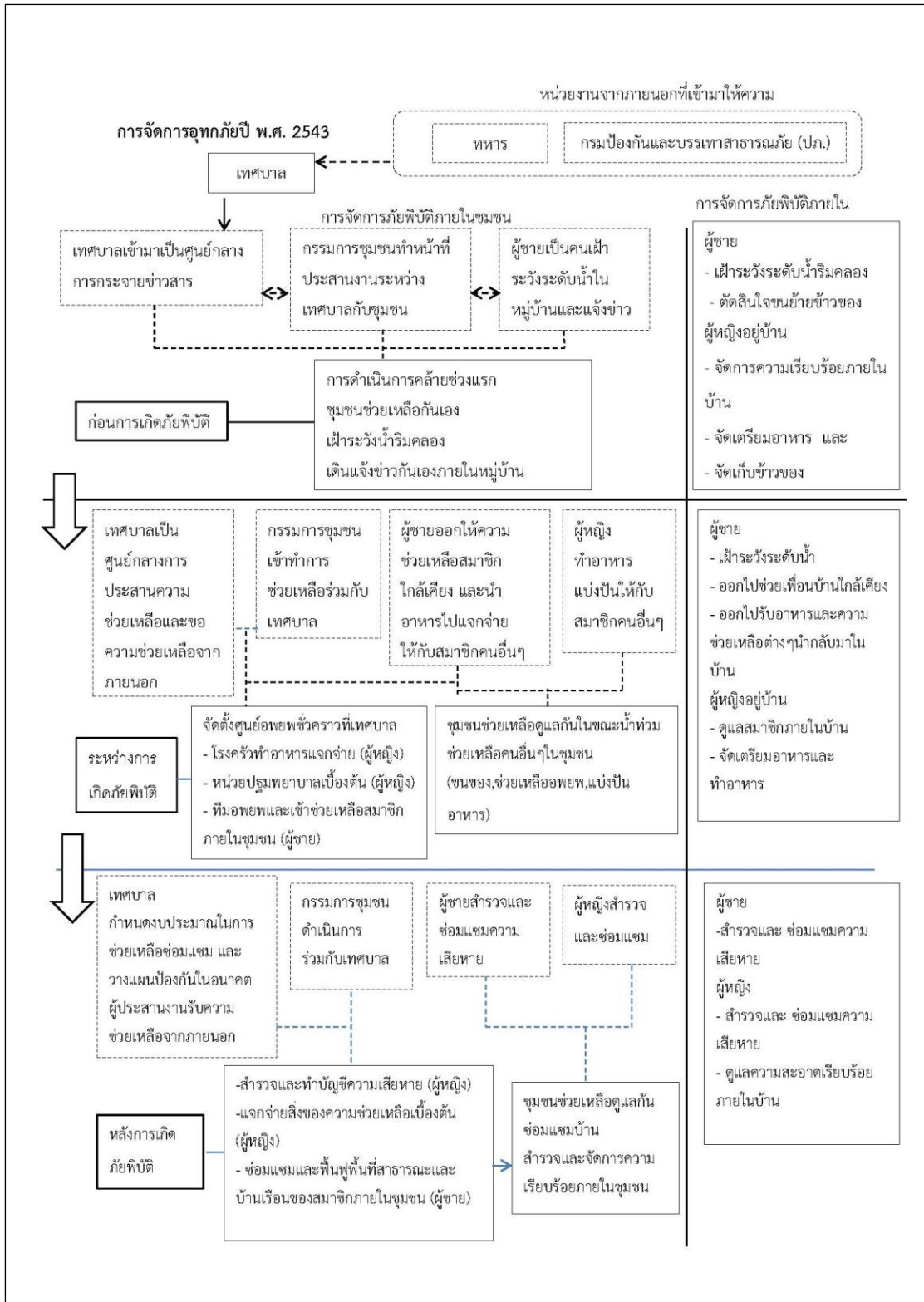
โดยสรุป การจัดการน้ำท่วม ปี พ.ศ.2531 ในมุมมองของชุมชนนั้นการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ตามฤดูกาลที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ การจัดการทั้งในครัวเรือนและชุมชนจึงเน้นไปที่การรับมือในขณะที่เกิดเหตุการณ์มากกว่าการเตรียมพร้อมตั้งรับก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม การจัดการเป็นลักษณะของการช่วยเหลือกันภายในชุมชน เนื่องจากสมาชิกชุมชนปรกติได้นั้นรู้จักและมีความสนิทสนมกัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางกระจายข้อมูลข่าวสารและผู้ประสานงานขอรับความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาภายในชุมชน

บทบาทของผู้หญิงทั้ง 3 ช่วงเวลาเกี่ยวข้องกับการจัดการภายในครัวเรือนหรืองานผลิตซ้ำ และเป็นงานที่มีความเสี่ยงต่ำ ในขณะที่ผู้ชายเกี่ยวข้องกับการที่ต้องใช้แรง และงานภายนอกที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิง

2) การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2543

เหตุการณ์น้ำท่วม ในปี 2543 มีฝนตกหนักประมาณ 1 อาทิตย์ ฝนตกหนักทุกพื้นที่ในจังหวัดสงขลา ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำบริเวณอ.สะเดา จนถึง อ.เมือง จ.สงขลา ฝนที่ตกหนักทำให้ปริมาณน้ำในคลองอยู่ตะเภาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว น้ำจากคลองอยู่ตะเภาไหลเข้าท่วมภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว ระดับน้ำสูงประมาณ 1.2 เมตร นานประมาณ 4 วัน

ผู้วิจัยได้สรุปผังการจัดการน้ำท่วม ปี พ.ศ.2543 ตามแนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 5-2 แสดงการจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2543

จากภาพประกอบที่ 5-2 การจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2543 สามารถสรุปได้ ดังนี้

ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใน ปี พ.ศ. 2543 ได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากรูปแบบสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบลปริก ในปี พ.ศ.2542 มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนเข้ามาทำงานชุมชนร่วมกับเทศบาลตำบลปริกในฐานะตัวแทนของชุมชน กรรมการชุมชนประกอบไปด้วยผู้หญิงและผู้ชายที่รู้จักสนิทสนมกันและทำงานชุมชนร่วมกันมาก่อน ซึ่งกรรมการชุมชนผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงมีบทบาทเป็น อสม. ภายในชุมชนด้วยเช่นกัน

การจัดการภัยพิบัติในปีนี้มี การดำเนินการคล้ายคลึงกับ ปี พ.ศ.2531 สมาชิกในชุมชนยังมองว่าการเกิดน้ำท่วมเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล คาดการณ์ไม่ได้ การจัดการน้ำท่วมยังคงเน้นที่สถานการณ์ที่เกิดเฉพาะหน้ามากกว่าการเตรียมความพร้อม และการจัดการในช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนยังคงเป็นการเฝ้าระวังและแจ้งเตือนระหว่างกันภายในหมู่บ้าน ก่อนการตัดสินใจขนย้ายข้าวของเมื่อระดับน้ำท่วมสูงขึ้น การจัดการภัยพิบัติยังคงเป็นการช่วยเหลือระหว่างกันภายในชุมชนเช่นเดิม ซึ่งในปี พ.ศ. 2543 มีการจัดการภัยพิบัติที่ต่างไปจากปี พ.ศ. 2531 ดังนี้

- ช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม/การลดความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ)

การจัดการภายในครัวเรือน ไม่ได้ต่างจากปี 2531มากนัก ผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันเฝ้าระวังระดับน้ำริมคลอง โดยใช้ประสบการณ์จากน้ำท่วมครั้งก่อนๆ มาประกอบการตัดสินใจจัดเก็บข้าวของ และขนย้ายข้าวของขึ้นที่สูง ผู้หญิงเป็นผู้ตัดสินใจเก็บข้าวของเพื่อเตรียมขนย้ายขึ้นที่สูง และจัดเตรียมข้าวสาร อาหารแห้งไว้ใช้ขณะเกิดน้ำท่วม ผู้ชายทำหน้าที่ขนย้ายข้าวของขึ้นสู่ที่สูงโดยมีผู้หญิงคอยช่วย สมาชิกในชุมชนบางคนที่มีความสนิทสนมกับกรรมการชุมชนใช้วิธีโทรศัพท์ซักถามกรรมการชุมชนถึงข้อมูลระดับน้ำซึ่งมีการส่งต่อข้อมูลระหว่างชุมชนประกอบการตัดสินใจในการขนย้ายสิ่งของ และเตรียมตัวรับมือกับการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม

การจัดการภายในชุมชน กรรมการชุมชนทำหน้าที่เป็นคนกลางประสานความช่วยเหลือและทำงานร่วมกับเทศบาลตำบลปริกซึ่งมีบทบาทในการสั่งการ การวางแผนและให้งบประมาณในการช่วยเหลือชุมชน นอกจากการเฝ้าระวังการเกิดน้ำท่วมภายในชุมชนแล้ว กรรมการชุมชนยังมีการส่งต่อข้อมูลระดับน้ำระหว่างชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งยังทำหน้าที่ประสานความช่วยเหลือต่างๆ การเข้าช่วยขนย้ายข้าวของให้กับบ้านที่ต้องการความช่วยเหลืออีกด้วย

- ช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนสนองและการจัดการภัยพิบัติ)

ในระหว่างการเกิดน้ำท่วม การจัดการในครัวเรือนยังคงเป็นเหมือนเช่น ปี พ.ศ.2531 บ้านที่ยังสามารถอาศัยอยู่ภายในบ้านได้ ผู้หญิงก็ทำหน้าที่ประกอบอาหารและดูแลสมาชิกภายในบ้าน ผู้ชายนั้นยังคงเฝ้าระวังระดับน้ำที่สูงขึ้นประกอบการตัดสินใจอพยพออกไปในที่ปลอดภัยกว่า

ในปีนี้เทศบาลตำบลปริกได้ตั้งศูนย์อพยพชั่วคราวไว้ที่โรงเรียนบ้านปริกใต้ และตลาดปริก โดยใช้งบประมาณจากเทศบาลตำบลปริกในการซื้อข้าวสาร อาหารและน้ำดื่ม เพื่อมาแจกจ่ายให้แก่สมาชิกผ่านกรรมการหมู่บ้าน ผู้หญิงทั้งที่เป็นกรรมการชุมชนและสมาชิกในชุมชนที่มาอยู่ในจุดอพยพต่างช่วยกันประกอบอาหารและดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกคนอื่นๆ ในขณะที่ผู้ชายเป็นแรงงานยกข้าวของเครื่องใช้ รวมถึงการนำอาหารไปแจกจ่ายให้แก่สมาชิกที่อยู่ในชุมชน โดยมีหน่วยงานภายนอก ได้แก่ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ทหาร และทีมช่วยเหลืออพพร. เข้ามาช่วยเหลือทั้งการเข้าไปแจกจ่ายอาหาร น้ำดื่ม และอพยพคนจากในชุมชนออกมาภายนอก

- ช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นฟื้นฟู)

การจัดการภายในครัวเรือน สมาชิกทุกคนในบ้านทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมสิ่งของที่ถูกน้ำท่วมเสียหาย ผู้ชายทำหน้าที่ขนส่งสิ่งของเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้ออกมาวางไว้นอกบ้าน เพื่อรอเก็บและทำลาย ดังเช่นปีพ.ศ.2531 ในปีนี้แต่ละครัวเรือนได้รับเงินค่าชดเชยความเสียหายจากภาครัฐ และบ้านบางหลังยังได้รับค่าชดเชยจากการประกันภัยพื้นที่เกษตรกรรมกับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ แต่ยังมีสมาชิกในชุมชนบางหลังที่ไม่สามารถรับเงินค่าชดเชยจากหน่วยงานใดๆได้ เนื่องจากไม่มีทะเบียนบ้านที่ใช้สำหรับติดต่อขอรับเงินและไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มใดๆ สมาชิกในส่วนนี้ได้รับเพียงถุงยังชีพของเทศบาลตำบลปริกที่มอบให้กรรมการชุมชนนำมาแจก (กรรมการชุมชนรู้จักสนิทสนมกับสมาชิกในชุมชนทุกคน แม้ว่าสมาชิกดังกล่าวอาศัยอยู่ในบ้านที่ไม่มีทะเบียนบ้านก็สามารถขอรับถุงยังชีพได้)

ส่วนการจัดการภายในชุมชนสิ่งที่แตกต่างจากปี พ.ศ. 2531 นั่นก็คือ หลังน้ำลดนายกเทศบาลตำบลปริกได้จัดตั้งทีมสำรวจความเสียหาย โดยมีเจ้าหน้าที่เทศบาลร่วมกับกรรมการชุมชนและ อสม. เป็นผู้สำรวจและรวบรวมข้อมูลความเสียหาย (รวมถึงการเข้าตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นให้แก่ผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุไปพร้อมกัน) ก่อนทำหนังสือส่งไปยังหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบต่อไป

หลังการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปีนี้ นายกเทศบาลตำบลปริกเริ่มต้นวางแผนตั้งรับ การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมผ่านการพูดคุยและประชุมของเทศบาลและกรรมการชุมชน ได้มีการกำหนดแผนงานและงบประมาณในการรับมือก่อนการเกิดเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำคูระบายน้ำ การลอกคูคลอง และแผนงานต่างๆผ่านการนำเสนอจากกรรมการชุมชน

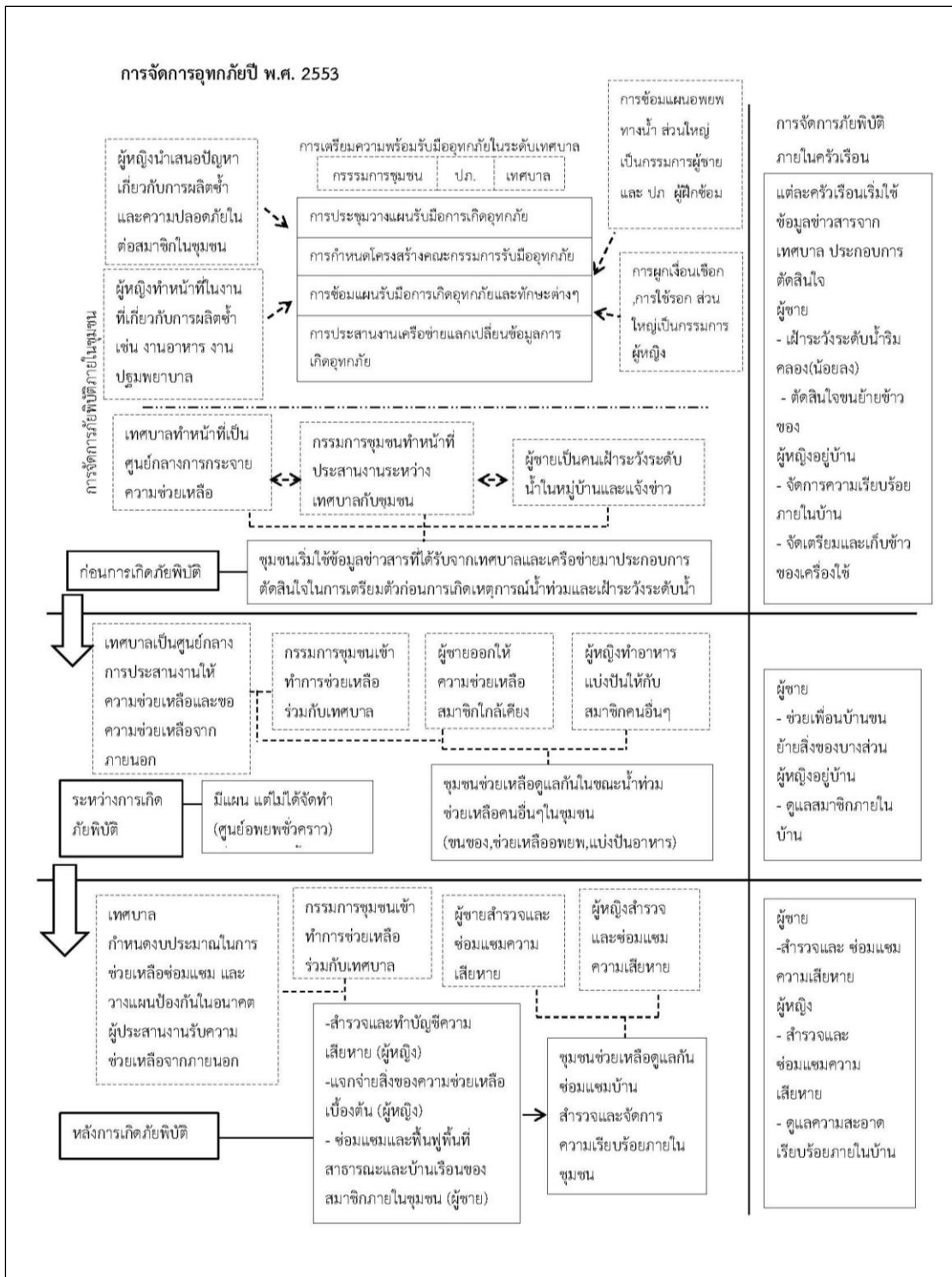
โดยสรุป หลังจากการเข้ามาของเทศบาลตำบลปริก การจัดการภัยพิบัติของชุมชนค่อยๆ เปลี่ยนไปจากเดิม ชาวบ้านมีการพึ่งพาความช่วยเหลือของกรรมการชุมชนและเทศบาลตำบลปริก ตั้งแต่ขั้นตอนก่อน ระหว่างและหลังการเกิดภัย ถึงแม้ว่าชุมชนยังคงใช้วิธีการเฝ้าระวังและเตือนภัยระหว่างกันภายในชุมชน แต่ขณะเดียวกันก็คอยติดตามประกาศการเตือนภัยของเทศบาล และใช้ข้อมูลที่ได้รับจากเทศบาลในการตัดสินใจเตรียมตัวรับมือกับภัยพิบัติ สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือต่างๆผ่านกรรมการชุมชนซึ่งรู้จักและสนิทสนมกันภายในชุมชน

บทบาทของผู้หญิงในครัวเรือนทั้งที่เป็นแกนนำชุมชน สมาชิกชุมชนและกลุ่มเปราะบางใน 3 ช่วงเวลาของการเกิดภัยพิบัตียังคงเกี่ยวข้องกับการจัดการภายในครัวเรือนหรืองานผลิตซ้ำ และเป็นงานที่มีความเสี่ยงต่ำ ในขณะที่ผู้ชายเกี่ยวข้องกับการที่ต้องใช้แรง และงานภายนอกที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิง บทบาทของแกนนำผู้หญิงในงานชุมชนก็ยังคงเกี่ยวข้องกับงานการผลิตซ้ำ ผู้หญิงได้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ดูแลความอยู่ดีของครอบครัวเมื่อแม่ไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ทั้งในการสำรวจและรวบรวมความเสียหาย การใช้ความรู้ที่ได้รับจากการเป็น อสม ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นของสมาชิกในชุมชน และการนำถุงยังชีพไปแจกจ่ายให้กับบ้านที่ไม่มีทะเบียนบ้าน ซึ่งไม่สามารถขอรับถุงยังชีพจากเทศบาลได้

3) การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2553

ในปี พ.ศ.2553 เกิดฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน ทำให้ระดับน้ำบริเวณต้นน้ำซึ่งเป็นที่ตั้งของอ่างเก็บน้ำสะเดาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว น้ำจากต้นน้ำได้ถูกระบายลงสู่คลองอู่ตะเภา และไหลเข้าท่วมในพื้นที่ตำบลปริกอย่างฉับพลัน น้ำไหลป่าเข้าท่วมพื้นที่ตำบลปริกเกือบทุกพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด ยกเว้นชุมชนตลาดปริกที่อยู่ในพื้นที่สูงบางส่วน ระดับน้ำท่วมสูงประมาณ 1.5 - 2 เมตร

ผู้วิจัยได้สรุปผังการจัดการน้ำท่วม ปี พ.ศ.2553 ตามแนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 5-3 แสดงการจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2553

จากภาพประกอบที่ 5-3 การจัดการอุทกภัยชุมชนปริกใต้ปี พ.ศ.2553 สามารถสรุปได้ ดังนี้

ก่อนการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ปี พ.ศ. 2553 ได้มีการเข้ามาของโครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในปี พ.ศ.2552 ได้นำแนวทางการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Disaster Risk Management: CBDRM) เข้ามาผ่านเทศบาลตำบลปริก ตัวแทนชุมชนและกรรมการชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนการจัดการอุทกภัยร่วมกันในพื้นที่ตำบลปริก มีการจัดทำคู่มือการรับมืออุทกภัยของแต่ละชุมชนในตำบลปริก และมีการตั้งคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยในแต่ละชุมชน การจัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติ การให้ความรู้ในเรื่องการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน และการซ้อมแผนการอพยพขณะเกิดอุทกภัยร่วมกับองค์กรจากภายนอก

- ช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม/การลดความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ)

การจัดการภายในครัวเรือน แต่ละครัวเรือนเริ่มรับข่าวสารข้อมูลต่างๆจากกรรมการชุมชนและประกาศจากเทศบาลตำบลปริกประกอบการตัดสินใจจัดเก็บข้าวของ และขนย้ายข้าวของขึ้นที่สูง ผู้หญิงยังคงเป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการเก็บข้าวของเพื่อเตรียมขนย้ายขึ้นที่สูง และจัดเตรียมข้าวสาร อาหารแห้งไว้ใช้ขณะเกิดน้ำท่วม ผู้ชายทำหน้าที่ขนย้ายข้าวของขึ้นสูงที่สูงโดยมีผู้หญิงคอยช่วย

การจัดการภายในชุมชน การจัดการก่อนการเกิดน้ำท่วมยังคงเป็นการช่วยเหลือระหว่างกันภายในชุมชนเช่นเดิม ทั้งการเตรียมขนย้ายข้าวของ การเตรียมอพยพสำหรับบางที่ต้องการความช่วยเหลือจากคนในชุมชน สิ่งที่แตกต่างกันออกไปจากเดิม คือ หลังการเข้ามาของเทศบาลตำบลปริกและการเข้าร่วมโครงการดังกล่าวข้างต้น ตัวแทนชุมชนและกรรมการชุมชนได้ร่วมจัดทำแผนการรับมือการเกิดน้ำท่วมแต่ละชุมชน มีโครงสร้างคณะกรรมการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยชุมชนปริกได้อย่างเป็นทางการ (ภาพประกอบที่ 4-8) ผู้หญิงถูกกำหนดให้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตซ้ำหรือในงานที่ถนัดทั้งหมด ได้แก่ ฝ่ายรักษาพยาบาล ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายรักษาพยาบาล ฝ่ายสถานที่สงเคราะห์และฝ่ายสำรวจข้อมูล ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ในงานที่ต้องใช้แรงงานและความเสี่ยงที่มากกว่า ได้แก่ ฝ่ายการอพยพและเคลื่อนย้าย ฝ่ายแจ้งเตือนภัยและประชาสัมพันธ์ และฝ่ายรักษาความปลอดภัย ในเวทีการประชุมของเทศบาลได้มีการกำหนดประเด็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับการเกิดน้ำท่วมโดยเปิดโอกาสให้กรรมการชุมชนนำเสนอปัญหาและจุดเสี่ยงภัยที่ต้องได้รับการแก้ไขในชุมชน เช่น ปัญหาการตื่นเงินของกระบายน้ำ และลำคลอง การกำหนดจุดอพยพชั่วคราวและงบประมาณฉุกเฉินในกรณีการเกิดน้ำท่วม เป็นต้น

- ช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นตอนสนองและการจัดการภัยพิบัติ)

ในระหว่างการเกิดน้ำท่วม การจัดการในครัวเรือนยังคงเป็นเหมือนเช่น ปี พ.ศ. 2543 บ้านที่ยังสามารถอาศัยอยู่ภายในบ้านได้ ผู้หญิงก็ทำหน้าที่ประกอบอาหารและดูแลสมาชิกภายในบ้าน ผู้ชายนั้นยังคงเฝ้าระวังระดับน้ำที่สูงขึ้นประกอบการตัดสินใจอพยพออกไปในที่ปลอดภัยกว่า ทั้งที่เป็นบ้านเพื่อนบ้านหรือญาติที่อยู่บริเวณใกล้เคียง และศูนย์อพยพชั่วคราวที่เทศบาลจัดขึ้น (สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและเด็กที่ต้องอพยพไปยังที่ที่ปลอดภัยกว่า ผู้ชายบางส่วนเลือกกลับเข้าไปเฝ้าบ้านที่อยู่ในชุมชน ในกรณีนี้น้ำไม่ได้ท่วมสูงจนอาจเกิดอันตราย)

ในปีนี้เทศบาลตำบลปริกได้ตั้งศูนย์อพยพชั่วคราวไว้ที่โรงเรียนบ้านปริกใต้ ศูนย์กระจายสินค้าและเทศบาลตำบลปริก การดำเนินการต่างๆที่จุดอพยพยังคงปฏิบัติเช่นเดิม ทุกคนยังคงช่วยกันทำแบบเดิม ทั้งการแบ่งหน้าที่และการแบ่งงานกันทำในลักษณะการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน โดยผู้หญิงยังคงรับหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารการกิน การดูแลสุขภาพเบื้องต้นของผู้ที่มาอาศัยอยู่ที่โรงเรียน ในขณะที่ผู้ชายยังคงรับหน้าที่นำอาหารไปแจกจ่ายให้สมาชิกคนอื่นๆที่ยังอยู่ในชุมชน โดยใช้งบประมาณจากเทศบาลตำบลปริกในการซื้อข้าวสาร อาหารและน้ำดื่ม เพื่อมาแจกจ่ายให้แก่สมาชิกผ่านกรรมการหมู่บ้าน และมีการประสานหน่วยงานภายนอก ได้แก่ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ทหาร และทีมช่วยเหลือ อปพร. เข้ามาช่วยเหลือทั้งการเข้าไปแจกจ่ายอาหาร น้ำดื่ม และอพยพคนจากในชุมชนออกมาภายนอก

- ช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ (ขั้นฟื้นฟู)

การจัดการภายในครัวเรือน สมาชิกทุกคนในบ้านทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมสิ่งของที่ถูกน้ำท่วมเสียหาย ผู้ชายทำหน้าที่ขนส่งสิ่งของเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้ออกมาวางไว้นอกบ้าน เพื่อรอเก็บและทำลาย ดังเช่นปีพ.ศ.2543 สมาชิกในชุมชนมีการดำเนินการติดต่อขอรับเงินเยียวยาจากช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เงินประกันภัยจากสหกรณ์ที่ตนเองได้เข้าร่วม เงินเยียวยาเกษตรกรของสำนักงานการยาง เงินชดเชยภาครัฐหรือภาคเอกชนบริเวณใกล้เคียงที่ส่งผ่านมาทางเทศบาลตำบลปริก แต่ยังมีสมาชิกในชุมชนบางหลังที่ไม่สามารถรับเงินค่าชดเชยจากหน่วยงานใดๆได้เช่นเดิม เนื่องจากไม่มีทะเบียนบ้านที่ใช้สำหรับติดต่อขอรับเงินและไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มใดๆ สมาชิกในส่วนนี้ก็ยังคงได้รับเพียงถุงยังชีพของเทศบาลตำบลปริกที่มอบให้กรรมการชุมชนนำมาแจก (เนื่องจากกรรมการชุมชน และ อสม ส่วนใหญ่เป็นผู้รวบรวมข้อมูลความเสียหาย ทำให้รับรู้ข้อมูลของครัวเรือนทุกหลังในชุมชน แม้ว่าสมาชิกดังกล่าวอาศัยอยู่ในบ้านที่ไม่มีทะเบียนบ้าน ซึ่งไม่สามารถดำเนินการขอรับเงินเยียวยาจากที่ใดได้เลยก็ตาม บ้านดังกล่าวจึงยังคงได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆจากสมาชิกภายในชุมชน)

การจัดการภายในชุมชน หลังจากน้ำลด เทศบาลได้เก็บรวบรวมข้อมูลผู้ประสบภัยและมูลค่าทรัพย์สินที่เสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วม โดยกรรมการชุมชนและ อสม. ที่เป็น

ผู้หญิงทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลความเสียหายแต่ละครัวเรือน มีการส่งข้อมูลที่รวบรวมต่อไปยังเทศบาล เพื่อใช้ในการจ่ายเงินทดแทนน้ำท่วมตามงบประมาณที่ได้มาจากจากรัฐบาล บ้านบางหลังที่ไม่สามารถส่งข้อมูลเพื่อขอรับเงินชดเชยจากภาครัฐได้ (ด้วยเหตุผลการไม่มีทะเบียนบ้าน ดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น) ยังคงได้รับความช่วยเหลือต่างๆจากสมาชิกภายในชุมชน ทั้งการจัดหาข้าวสาร อาหารแห้ง และถุงยังชีพต่างๆ

โดยสรุป การจัดการน้ำท่วม ปี พ.ศ.2553 การจัดการภัยพิบัติทั้งในระดับครัวเรือน เปลี่ยนไปจากเดิมเพียงเล็กน้อย การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงผ่านการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน เทศบาลและหน่วยงานจากภายนอก โดยมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการเกิดภัยมากกว่าการตั้งรับเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา เทศบาลเข้ามามีบทบาทในการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนมากขึ้น สมาชิกในชุมชนเริ่มรับข้อมูลข่าวสารต่างๆทั้งจากกรรมการชุมชนและหน่วยงานต่างๆเข้ามาประกอบการตัดสินใจเตรียมตัวรับมือกับภัยพิบัติ

บทบาทของผู้หญิงในระดับครัวเรือนยังคงเกี่ยวข้องกับการจัดการความเรียบร้อยดูแลสมาชิกในครัวเรือนและเป็นงานที่มีความเสี่ยงต่ำ เช่นเดียวกับบทบาทของแกนนำผู้หญิงในงานชุมชน แกนนำผู้หญิงได้ใช้ภารกิจในครัวเรือนมาใช้ในงานชุมชนด้วยเช่นกัน ทั้งการนำเสนอประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และการดูแลความปลอดภัยและความเป็นอยู่แก่สมาชิกในชุมชน ในขณะที่ผู้ชายเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องใช้แรง และงานภายนอกที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิงเช่นเดิม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 เทศบาลตำบลปริกมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก ทั้งที่เป็นหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษา จนเกิดเป็นเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติที่ดำเนินการจัดทำแผนการเตรียมการรับมือการเกิดอุทกภัยร่วมกัน ในลักษณะการแจ้งข่าวสารประสานความร่วมมือระหว่างกัน ทั้งอุปกรณ์และความช่วยเหลือต่างๆ ตั้งแต่ก่อนการเกิดเหตุการณ์เกิดภัย และหลังการเกิดภัย มีการจัดทำแผนประจำปีในการฝึกซ้อมแผนการกู้ภัยทางน้ำร่วมกับหน่วยงานในเครือข่าย โดยมีสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดสงขลา (ปภ.) พนักงานกู้ภัย อปพร. และอาสาสมัครกู้ภัยทางน้ำเป็นผู้ฝึกอบรม และเปิดโอกาสให้อาสาสมัครชุมชนและกรรมการชุมชนได้เข้าร่วมการฝึกด้วย ใน 2 ปีแรกของการฝึกซ้อมแผนเสมือนจริงในคลองอู่ตะเภา ในช่วงบ่าย ผู้เข้าร่วมฝึกกู้ภัยทางน้ำ มีเพียงทีมกู้ภัย อปพร.และกรรมการชุมชนที่เป็นผู้ชายบางส่วน กรรมการผู้หญิงเลือกเข้าอบรมความรู้และการฝึกทักษะในการจัดการภัยพิบัติ เช่น ทักษะในการผูกเงื่อนเชือก การใช้วิทยุเครื่องแดง การเข้าร่วมเครือข่ายการเฝ้าระวังลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา เป็นต้น ในห้องประชุมช่วงเช้าเท่านั้น ต่อมาในปี 2560 การฝึกซ้อมแผนกู้ภัยทางน้ำของเทศบาลตำบลปริกที่คลองปริกมีผู้หญิงเข้าร่วมฝึกซ้อมประมาณ 4 คน ซึ่งกรรมการชุมชนผู้หญิงของปริกได้ไปเข้าร่วมสังเกตการณ์การฝึกซ้อมแผนเสมือนจริงด้วย แต่ไม่ได้ลงไปฝึกด้วยตนเอง เนื่องจากมองว่ามันเป็นหน้าที่ของผู้ชาย และการกู้ภัยเป็นงานที่เสี่ยงเกินไป

อนึ่ง การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เข้ามาภายในชุมชน ทำให้มีการถมที่และการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหลน้ำ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในช่วงที่ผู้วิจัยเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล (พ.ศ.2556 – 2565) ไม่มีการเกิดเหตุการณ์อุทกภัยที่รุนแรง มีเพียงเหตุการณ์อุทกภัยเล็กน้อยที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

จากข้อมูลการจัดการภัยพิบัติ ทั้ง 3 ช่วงเวลา ผู้วิจัยทำการสรุปและเปรียบเทียบ การจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนปริกใต้ ทั้งการจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือนและชุมชน ได้ดังนี้

ตารางที่ 5-1 การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือน

การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือน		ผู้หญิง	ผู้ชาย
ก่อนการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามาของเทศบาล	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) จัดการความเรียบร้อยภายในบ้าน จัดเก็บข้าวของ /จัดเตรียมอาหาร	ผู้ชายทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) เฝ้าระวังระดับน้ำริมคลอง ตัดสินใจย้ายข้าวของ
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของเทศบาล		
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCRN	เริ่มใช้ข้อมูลข่าวสารจากเทศบาลประกอบการตัดสินใจ	
ระหว่างการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามาของเทศบาล	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) จัดการความเรียบร้อยภายในบ้าน จัดเก็บข้าวของ /จัดเตรียมอาหาร	ผู้ชายทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) เฝ้าระวังระดับน้ำ ออกไปช่วยเพื่อนบ้านใกล้เคียง หาผักและปลาบริเวณใกล้บ้านเป็นอาหาร
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของเทศบาล		

การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือน		ผู้หญิง	ผู้ชาย
			ออกไปช่วยเพื่อนบ้านใกล้เคียง ออกไปรับอาหารและความช่วยเหลือต่างๆ
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCRN	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) ผู้หญิงอยู่บ้านดูแลสมาชิกภายในบ้าน	ช่วยเหลือเพื่อนบ้านขนย้ายสิ่งของบางส่วน ออกไปรับอาหารและความช่วยเหลือต่างๆ
หลังการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามาของเทศบาล	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) สำรวจและซ่อมแซมความเสียหาย ดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากเทศบาล	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) สำรวจและซ่อมแซมความเสียหาย ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากเทศบาล
	พ.ศ. 2543 การเข้ามาของเทศบาล		
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCRN		

จากตารางที่ 5-1 การจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือน ทั้ง 3 ช่วงเวลา พบว่าถึงแม้ว่า การเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติคนละช่วงเวลา แต่การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือนไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก บทบาทผู้หญิงในระดับครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นแกนนำ สมาชิกหรือกลุ่มเปราะบาง ยังคงเกี่ยวข้องกับการจัดการความเรียบร้อย ดูแลสมาชิกในครัวเรือนและเป็นงานที่มีความเสี่ยงต่ำ ในขณะที่ผู้ชายเกี่ยวข้องกับการทำงานที่ต้องใช้แรง และงานภายนอกที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิง

อนึ่ง การตั้งรับและปรับตัวต่อการเกิดภัยพิบัติในระดับครัวเรือน มีการปรับพื้นที่บ้านของตนเองให้สูงขึ้นจากระดับน้ำท่วมเดิม แต่การดำเนินการเพียงบ้านครัวเรือนที่มีสภาพเศรษฐกิจในครัวเรือนที่เอื้ออำนวยเท่านั้น

การเข้ามาของเทศบาลหรือหน่วยงานต่างๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือนเพียงเฉพาะการนำข้อมูลข่าวสารมาใช้ประกอบการตัดสินใจในการเตรียมพร้อมรับมือกับการเกิดภัยพิบัติเท่านั้น เนื่องจากในอดีต สมาชิกในชุมชนต่างต้องช่วยกันเฝ้าระวังระดับน้ำในคลองกันเอง แต่เมื่อมีเทศบาลและหน่วยงานอื่นๆ เข้ามาดำเนินการแผนงานกิจกรรมการจัดการภัยพิบัติในชุมชน ภารกิจการเฝ้าระวังระดับน้ำก็หมดไป เพราะสมาชิกในชุมชนสามารถใช้ข้อมูลจากเทศบาลในการตัดสินใจเตรียมพร้อมได้

ตารางที่ 5-2 การจัดการภัยพิบัติภายในชุมชน

การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน			ผู้หญิง	ผู้ชาย
ก่อนการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามา ของเทศบาล	ผู้ใหญ่บ้านเป็น ศูนย์กลางกระจาย ข่าวสารและการ ประสานงานความ ช่วยเหลือ	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) - อยู่บ้านของตนเองดูแลความเรียบร้อย - จัดเก็บข้าวของ - จัดเตรียมอาหารและน้ำดื่ม	ผู้ชายทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) - ฝึกระวังระดับน้ำและแจ้งข่าวภายในชุมชน - เดินแจ้งข่าวกันเองภายในชุมชน
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของ เทศบาล	เทศบาลเป็น ศูนย์กลางกระจาย ข่าวสารและความ ช่วยเหลือ	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) อยู่บ้านของตนเองดูแลความเรียบร้อย - จัดเก็บข้าวของ - จัดเตรียมอาหารและน้ำดื่ม	ผู้ชายทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) ฝึกระวังระดับน้ำและแจ้งข่าวภายในชุมชน เดินแจ้งข่าวกันเองภายในชุมชน
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCCRN	ชุมชนเริ่มใช้ข่าวสาร จากเทศบาลและ เครือข่ายมา ประกอบการตัดสินใจ	(แกนนำ) แผนการเตรียมความพร้อมรับมือในระดับเทศบาล	
			- นำเสนอปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยต่อสมาชิก - ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานการผลิตซ้ำ เช่น งานปฐมพยาบาล งานอาหาร - เข้าร่วมอบรมการผูกเงื่อนเชือก การใช้รอก	- ชุดลอกคุระบายน้ำ สำรองทางน้ำร่วมกับเทศบาล - ซ้อมแผนอพยพทางน้ำพื้นที่เสี่ยงภัย

การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน			ผู้หญิง	ผู้ชาย
			(สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) - รอกการประกาศจากเทศบาลก่อนการขนย้ายจัดเก็บข้าวของ	(สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) - ใช้ข้อมูลของเทศบาลประกอบการตัดสินใจร่วมกับการเฝ้าระวัง
ระหว่งการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามา ของเทศบาล	ผู้ใหญ่บ้านเป็นศูนย์กลาง กระจายข่าวสารและการ ประสานงานความ ช่วยเหลือ	(แกนนำ/สมาชิก) - อยู่บ้านของตนเองดูแลความเรียบร้อย จัดเตรียมและแบ่งปันอาหารให้แก่เพื่อนบ้าน	(แกนนำ/สมาชิก) ออกไปให้ความช่วยเหลือสมาชิกใกล้เคียง นำอาหารจากในครัวเรือนของตน หรือหน่วยงาน ราชการไปช่วยแจกในชุมชน
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของ เทศบาล	กรรมการชุมชนทำการ ช่วยเหลือร่วมกับเทศบาล (จัดตั้งศูนย์อพยพ ชั่วคราว)	(แกนนำ/สมาชิก) - ทำหน้าที่ในโรงครัว ประกอบอาหาร - หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น (กลุ่มเปราะบาง) - รอรับความช่วยเหลืออยู่ที่บ้าน - อพยพไปยังจุดอพยพ	(แกนนำ/สมาชิก) ทีมอพยพและเข้าช่วยเหลือสมาชิก ออกไปช่วยเหลือสมาชิกบริเวณใกล้เคียง (กลุ่มเปราะบาง) - รอรับความช่วยเหลืออยู่ที่บ้าน - อพยพไปยังจุดอพยพ

การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน			ผู้หญิง	ผู้ชาย
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCCRN	กรรมการชุมชนทำการ ช่วยเหลือร่วมกับเทศบาล และหน่วยงานต่างๆ (จัดตั้งศูนย์อพยพ ชั่วคราว)	(แกนนำ/สมาชิก) -ทำหน้าที่ในโรงครัว ประกอบอาหาร - หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น (กลุ่มเปราะบาง) - รอรับความช่วยเหลืออยู่ที่บ้าน - อพยพไปยังจุดอพยพ *กลุ่มเปราะบางถูกระบุอยู่ในแผนอพยพของ เทศบาล*	(แกนนำ/สมาชิก) ทีมอพยพและเข้าช่วยเหลือสมาชิก ออกไปช่วยเหลือสมาชิกบริเวณใกล้เคียง (กลุ่มเปราะบาง) - รอรับความช่วยเหลืออยู่ที่บ้าน - อพยพไปยังจุดอพยพ *กลุ่มเปราะบางถูกระบุอยู่ในแผนอพยพของ เทศบาล*
หลังการเกิด	พ.ศ. 2531 ก่อนการเข้ามา ของเทศบาล	ผู้ใหญ่บ้านเป็นศูนย์กลาง กระจายข่าวสารและการ ประสานงานความ ช่วยเหลือ	ผู้หญิงทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนและชุมชน	ผู้ชายทั้ง 3 กลุ่ม (แกนนำ/สมาชิก/กลุ่ม เปราะบาง) สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนและชุมชน
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของ เทศบาล	เทศบาลเป็นศูนย์กลาง กระจายข่าวสารและ ความช่วยเหลือ	(แกนนำ) -สำรวจทำบัญชีความเสียหายเพื่อส่งให้เทศบาล - แจกจ่ายสิ่งของความช่วยเหลือเบื้องต้น	(แกนนำ) - สำรวจและซ่อมแซม จัดการความเรียบร้อย ภายในชุมชน

การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน		ผู้หญิง	ผู้ชาย	
	พ.ศ.2543 การเข้ามาของ เทศบาล	เทศบาลเป็นศูนย์กลาง กระจายข่าวสารและ ความช่วยเหลือ	(สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) -สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนและชุมชน -พูดคุย ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากแกนนำ ชุมชน	(สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนพูดคุย -พูดคุย ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากแกนนำ ชุมชน
	พ.ศ. 2553 การเข้ามาของ ACCCRN	เทศบาลเป็นศูนย์กลาง ความช่วยเหลือ กำหนด งบประมาณในการ ช่วยเหลือและซ่อมแซม วางแผนป้องกันใน อนาคต	(แกนนำ) -สำรวจทำบัญชีความเสียหายเพื่อส่งให้เทศบาล - แจกจ่ายสิ่งของความช่วยเหลือเบื้องต้น (สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) -สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนและชุมชน -พูดคุย ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากแกนนำ ชุมชน	(แกนนำ) - สำรวจและซ่อมแซม จัดการความเรียบร้อย ภายในชุมชน (สมาชิก/กลุ่มเปราะบาง) สำรวจ ทำความสะอาดและซ่อมแซมความเสียหาย ทั้งในบ้านของตนพูดคุย -พูดคุย ติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากแกนนำ ชุมชน

จากตารางที่ 5-2 การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน ทั้ง 3 ช่วงเวลา พบว่า บทบาทผู้หญิงในฐานะแกนนำชุมชนก็ยังคงเกี่ยวข้องกับงานการผลิตซ้ำ หน้าที่ของผู้หญิงในการเป็นผู้ดูแลความอยู่ดีของครอบครัวได้ขยายออกและแผ่ไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ทั้งในการสำรวจและรวบรวมความเสียหายและงานที่มีความเสี่ยงต่ำ ในขณะที่ผู้ชายเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องใช้แรง และงานที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิง เช่นเดียวกับการจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือน

การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชนนั้นค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป การจัดการภัยพิบัติมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการเกิดภัยมากกว่าการรอให้เกิดและตั้งรับเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา เทศบาลเข้ามามีบทบาทในการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนมากขึ้น มีการวางแผนเตรียมความพร้อมก่อนการเกิดภัยพิบัติ สมาชิกในชุมชนเริ่มรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งจากกรรมการชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาประกอบการตัดสินใจเตรียมตัวรับมือกับภัยพิบัติ ตลอดจนโครงสร้างบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน รวมถึงการจัดทำคู่มือการจัดการภัยพิบัติ แผนที่เสี่ยงภัย และมีการระดมกลุ่มเปราะบางในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือ

อย่างไรก็ตาม แผนการเตรียมพร้อมรับมือกับการเกิดภัยพิบัติที่จัดทำขึ้นโดย ชุมชน เทศบาล และหน่วยงานต่างๆ มีเพียงการกำหนดโครงสร้าง ขั้นตอนการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ตลอดจนแผนการจัดการตามกรอบการจัดการภัยพิบัติ แต่ประเด็นเพศสภาพก็ยังคงถูกมองข้ามไป ซึ่งงานวิจัยของ Lalse et al (n.d.) ระบุว่า งานวิจัยจำนวนมาก พบว่าความแตกต่างของเพศสภาพที่ถูกกำหนดโดยบทบาทปรากฏอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของการตอบสนองต่อภัยพิบัติ เริ่มต้นตั้งแต่ความคิดเห็นของผู้หญิงและผู้ชายเกี่ยวกับความรับผิดชอบและหน้าที่ต่อครอบครัวมีผลสำคัญต่อการมองความเสี่ยง การเตรียมตัวรับมือ (Preparedness) และการอพยพ ผู้หญิงมักหวงเกรงความเสี่ยง (Risk-aversive) และตอบสนองต่อการเตือนภัยมากกว่า และ งานวิจัยของ Akekar & Fordham (2017) ระบุว่า น้ำท่วมส่งผลกระทบต่อผู้หญิงและผู้ชายอย่างแตกต่างกัน แม้ว่าระดับสุขภาพจิตที่ฟื้นกลับสู่สภาพปกติมีความเท่าเทียมกัน แต่กลยุทธ์ที่ผู้หญิงกับผู้ชายใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพจิตของตนมีความแตกต่างกันตามบรรทัดฐานดั้งเดิมที่กำหนดโดยบทบาทหญิงชายและบทบาทที่ประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์ความแตกต่างด้านเพศสภาพในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ ทำให้เข้าใจผลกระทบต่างๆ ต่อผู้หญิงได้ชัดเจนขึ้น

อนึ่ง ผู้วิจัยทำการสรุปและวิเคราะห์ประเด็นเพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติในหัวข้อถัดไป

5.2.2 เพศสภาพในการจัดการภัยพิบัติภายในชุมชนปริกใต้

ในส่วนนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Moser (1993) ในการสรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัยในเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย (gender divisions of labour) ทั้ง 3 ด้าน ซึ่งประกอบไปด้วย งานด้านการผลิต (productive work) งานด้านการผลิตซ้ำ (reproductive work) และงานทางสังคมหรืองานชุมชน (community managing) และมุ่งเน้นการใช้แนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ของ Rai (2011) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยกระดับการให้คุณค่าของงานการผลิตซ้ำของผู้หญิง การผลิตซ้ำทางสังคม ประกอบด้วย การผลิตซ้ำทางชีววิทยาหรือการผลิตแรงงานซึ่งเป็นการรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว งานการผลิตและการบริการภายในบ้านที่ไม่มีการจ่ายค่าตอบแทน และการผลิตซ้ำของวัฒนธรรมและการรักษาเสถียรภาพความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน

จากการจัดการภัยพิบัติทั้ง 3 เหตุการณ์ ในปี พ.ศ. 2531, พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2553 เห็นได้ว่า

1) การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือน

จาก ตารางที่ 5-1 การจัดการภัยพิบัติทั้งในระดับครัวเรือน สรุปได้ว่า

“งานผลิตซ้ำ” บทบาทหลักของผู้หญิงทุกกลุ่ม บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงไม่ว่าเป็นแกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน หรือกลุ่มเปราะบางล้วนเป็นการจัดการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการผลิตซ้ำทั้งสิ้น ทั้งช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ ผู้หญิงทำหน้าที่จัดเก็บข้าวของ การเตรียมอาหาร น้ำดื่ม และการดูแลสมาชิกในครอบครัว ในช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ ผู้หญิงยังคงทำหน้าที่จัดการความเรียบร้อยภายในบ้าน การดูแลสมาชิกและการจัดเตรียมและทำอาหารสำหรับสมาชิกในครัวเรือนหรือเผื่อแผ่ไปยังเพื่อนบ้านละแวกใกล้เคียง และช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ ผู้หญิงก็ยังคงดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน และสำรวจ ซ่อมแซมความเสียหายร่วมกับผู้ชาย บทบาทของผู้หญิงในการจัดการภัยพิบัติทั้ง 3 ช่วงเวลาจึงเป็นการนำเอาทักษะและประสบการณ์ที่ตนเองใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลครอบครัว ซึ่งล้วนแต่เป็นงานด้านการผลิตซ้ำซึ่งถูกกำหนดเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงในครัวเรือนมาโดยตลอด

งานวิจัย ของ Lalse et al.(n.d.) มีการกล่าวถึงบทบาทการผลิตซ้ำของผู้หญิงในสภาวะภัยพิบัติว่า ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวในช่วงเวลาภัยพิบัติและเป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ชาย ผลจากการเกิดภัยพิบัติส่งผลให้ผู้ชายอพยพออกไปทำงานไกลบ้าน

และทิ้งภาระการดูแลครอบครัวไว้กับผู้หญิง ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ผู้หญิงไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ ผู้หญิงต้องลุกขึ้นมาเป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลสมาชิกในครอบครัวภายใต้แรงกดดันในสภาพแวดล้อมหลังภัยพิบัติที่ไม่เอื้ออำนวย Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action (2005) ตั้งข้อสังเกตว่า ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงส่วนใหญ่ มักกลายเป็นเหยื่อของภัยพิบัติ ด้วยข้อจำกัดของวัฒนธรรมที่จำกัดพื้นที่ให้ผู้หญิงต้องอยู่ดูแลบ้าน และไม่สามารถออกไปไหนได้ถ้าผู้ชายไม่อนุญาต แต่ในขณะเดียวกันพฤติกรรมและข้อกำหนดตามประเพณี (stereotypes) บนพื้นฐานของเพศสภาพอาจส่งผลกระทบต่อทั้งผู้ชายและเด็กผู้ชายด้วยเช่นกัน โดยนักวิจัยสันนิษฐานว่า เป็นเพราะความคิดของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายที่บังคับให้ผู้ชายต้องรู้สึกว่าจะต้องกล้าเสี่ยงภัยที่รุนแรงเพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของครอบครัวและชุมชน

บทบาทของผู้หญิงในการจัดการภายในครัวเรือนในวิถีชีวิตในสถานการณ์ปกตินั้นไม่แตกต่างอะไรกับการจัดการภัยพิบัติ หน้าที่ในการดูแลภายในบ้าน การดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน ได้แก่ การทำกับข้าว การดูแลผู้สูงอายุซึ่งเป็นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และเด็กเล็กซึ่งเป็นลูกหลาน การซักผ้า การเก็บกวาดและการเช็ดถูบ้านล้วนเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทั้งสิ้น ซึ่งงานวิจัยนี้พบผู้ชายเพียงคนเดียวจากกรณีศึกษาทั้ง 9 ครัวเรือนที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำ ด้วยความจำเป็นที่ต้องทำเนื่องจากผู้หญิงในบ้านไม่สามารถทำงานด้านนี้ได้

ปรากฏการณ์ดังกล่าวปรากฏอยู่ในสังคมภาคใต้และสังคมไทย พื้นที่ภายในครัวเรือนถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง บทบาทหน้าที่ในงานบ้านทั้งหมดถูกสร้างจากความคาดหวังทางสังคมต่อผู้หญิง ผู้หญิงถูกสั่งสอนและถ่ายทอดบทบาทความเป็นลูกสาว ความเป็นเมีย และความเป็นแม่ ในการดูแลสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดี งานด้านการผลิตซ้ำจึงถูกกำหนดให้กลายเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้หญิง ดังปรากฏในงานวิจัยหลายชิ้นที่พูดถึงบทบาทงานผลิตซ้ำของผู้หญิง ดังเช่นงานวิจัยของเรวดี ประเสริฐเจริญสุขและเกศินี แก้วนเจริญ (ม.ป.ป) ที่พูดถึงบทบาทการผลิตซ้ำที่เป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงในเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาซึ่งถูกอบรมและถ่ายทอดมาเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมที่สืบทอดกันมาในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนพุทธหรือมุสลิม ดังที่งานวิจัยของ Kittitornkool J. et al. (2005) พบว่า หน้าที่หลักที่สำคัญของผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้หญิงมุสลิม ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่หารายได้และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานชุมชนแล้ว งานการผลิตซ้ำถือเป็นหน้าที่หลักสำคัญที่ต้องทำก่อนออกมาทำงานชุมชนได้ และงานวิจัยของเนตรดาว แพทย์กุล (2544) ที่พูดถึงบทบาทงานผลิตซ้ำของผู้หญิงชาวบ้านในการพัฒนาในเครือข่ายชุมชนแออัดเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้ปรากฏการณ์สังคมนี้ไม่ได้มีอยู่เพียงบริบทสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังพบในสังคมอื่นๆที่

อยู่ภายใต้แนวคิดชายเป็นใหญ่ด้วยเช่นกัน ดังเช่น งานวิจัยของภูมิวิไล ศิริพลเดช (2550) และงานวิจัยของ คำศรี สิทธิวรรดา (2552) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของผู้หญิงในสังคมลาว ก็ได้ข้อสรุปในการทำงานเดียวกันว่า วัฒนธรรม วิถีชีวิตของสังคมชนบทลาวนั้นมีแนวคิดแบบปิตาธิปไตย บทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในสังคมของลาวมีค่านิยมในสังคมที่ให้ผู้ชายเป็นใหญ่ในการแบ่งงานกันทำทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน ผู้ชายรับผิดชอบงานที่ใช้แรงงานในขณะที่งานภายในครัวเรือนเป็นของผู้หญิง ทั้งนี้ ผู้หญิงส่วนใหญ่ในหลายๆ สังคม ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว และแทบทุกคนชั้นล้วนแล้วแต่มีบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรและดูแลบ้านเหมือนกันทั้งสิ้น

ในขณะที่งานผลิตซ้ำกลายเป็นความคาดหวังของสังคมที่ผูกโยงไว้ให้เป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมักมีคำถามเรื่องความสมดุลของงานนอกบ้านและความรับผิดชอบที่มีต่องานในบ้าน ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ผูกติดกับงานดูแลครอบครัว ส่งผลให้ผู้หญิงในภาคการผลิต และผู้หญิงที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ใช้เงินซื้อการดูแลจากผู้หญิงที่มีสถานะด้อยกว่าทางสังคม เข้ามาเป็นแรงงานราคาถูกให้กับผู้หญิงที่มีรายได้สูง เพื่อรักษาสมดุลระหว่างความรับผิดชอบต่อครอบครัวและงานการผลิตหรืองานชุมชน ในขณะเดียวกันผู้หญิงระดับล่างก็สูญเสียบทบาทในการดูแลครอบครัวของตนเองเพื่อแลกกับค่าตอบแทนทางเศรษฐกิจ (ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560)

ดังนั้นงานวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการและการพัฒนาเพศสภาพในระดับสากลจึงมีการพูดถึงงานการผลิตซ้ำซึ่งเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงว่าควรได้รับการให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับงานด้านนี้ด้วยเช่นกัน (Beneria 1995, Rai 2007 ; 2011)

“งานผลิต” หน้าที่ร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

อีกบทบาทหนึ่งในแนวคิดการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย นั่นคือ บทบาทงานผลิต การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาสู่ครัวเรือน

ในการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเป็นฤดูฝนและฝนตกหนัก ซึ่งเป็นช่วงที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัวไม่สามารถรีดและเก็บยางได้ตามช่วงฤดูกาลอยู่แล้ว การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนานๆ ประมาณ 2-3 วันเท่านั้น รายได้ของครัวเรือนจึงไม่ได้รับผลกระทบที่แตกต่างจากเหตุการณ์ปกติในช่วงฤดูฝนเท่าใดนัก

ในชุมชนปรกติได้ คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ในทุกวันที่ต้องออกไปกรีดยาง ผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัวก็ต้องออกไปทำร่วมกัน และกลับมาพร้อมกันเมื่อเสร็จงาน รายได้ของครัวเรือนจึงมาจากผู้หญิงและผู้ชายซึ่งทำงานเพื่อหารายได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่เมื่อมี

การพูดถึงการประกอบอาชีพหลักภายในครัวเรือน ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงมองว่า ตัวเองเป็นผู้ช่วยสามี เข้าไปกรี๊ดและเก็บน้ำยางในตอนเช้า และระบุว่า ผู้ชายหรือผู้เป็นสามีเป็นหลักในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ ทั้งนี้มุมมองของสมาชิกในชุมชนก็มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เห็นว่าการประกอบอาชีพ เป็นหน้าที่หลักของผู้ชาย แม้ว่าในความจริงแล้ว ผู้หญิงและผู้ชายทำงานร่วมกัน และผู้หญิงหลายคน ยังออกไปหารายได้เสริม หลังการกรี๊ดและเก็บยาง รวมทั้งทำงานบ้านเสร็จเรียบร้อยเรียบร้อยแล้ว ด้วย วิธีคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อวิพากษ์นิเวศสตรีนิยมและวาทกรรมผู้หญิงสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ของสันฐิตา กาญจนพันธ์ุ (2554) ซึ่งทำเสนอวัฒนธรรมทางสังคมภายใต้แนวคิดปีตาธิปไตยเป็นข้อกำหนดบทบาทผู้หญิง ซึ่งมีหน้าที่ทั้งในเรื่องของการผลิต การเจริญพันธุ์ การตั้งครรรภ์ และการเลี้ยงดู ในขณะที่ผู้ชายทำหน้าที่การผลิตด้านเศรษฐกิจเป็นหลักเท่านั้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ คำศรี สิทธิวรดา (2552) ที่กล่าวถึง แนวคิดการแบ่งงานกันทำภายใต้แนวคิดปีตาธิปไตย ว่าเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ผู้ชาย และค่านิยมของชุมชนส่งผลต่อความสัมพันธ์หญิงและชายอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (gender relations) การส่งต่อชุดความคิดการแบ่งงานกันทำและบทบาทตามเพศสภาพ ที่ถูกถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ค่านิยม และการเลี้ยงดูตั้งแต่กำเนิด พื้นที่ในบ้าน (private sphere) คือพื้นที่ที่ผู้หญิงถูกจัดวางตำแหน่งและบทบาทดูแลจัดการ ในขณะที่พื้นที่ของผู้ชายเป็นพื้นที่สาธารณะ (public sphere) เพื่อทำหน้าที่หลักในงานผลิตหรือการหารายได้มาสู่ครอบครัว ทั้งที่ความจริงแล้ว ผู้หญิงยังคงทำงานหารายได้ร่วมกับผู้ชาย เมื่อผู้ชายถูกกำหนดตำแหน่งให้เป็นผู้หารายได้ของครอบครัว กลายเป็นผู้นำครอบครัว ผู้ควบคุมหรือครอบครองผู้หญิง (อำนาจเหนือ) ส่วนผู้หญิงตกอยู่ในภาวะเป็นรองผู้ชาย ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ต้องตัดสินใจ หรือเลือกที่จะทำหรือไม่ทำงาน ผู้ชายมักเป็นฝ่ายตัดสินใจเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้หญิงจำเป็นต้องยอมรับและทำงานในส่วนที่ผู้ชายเลือกที่จะไม่ทำ เพื่อให้งานเหล่านั้นสามารถดำเนินต่อไปได้ ความสัมพันธ์เหล่านี้จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สังคมสร้างขึ้น จากการกำหนดและคาดหวังว่าผู้หญิงและผู้ชายต้องอยู่ในบทบาทใด

เมื่อพิจารณาการจัดการภัยพิบัติทั้ง 3 ช่วงเวลา มีการเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งเทศบาล หน่วยงานจากภายนอกที่ได้นำความรู้ แผนงานโครงการต่างๆ เข้ามาในชุมชน จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน แต่การจัดการภัยพิบัติภายในครัวเรือนนั้น ยังพบว่า บทบาทหน้าที่ในการจัดการภัยพิบัติในระดับครัวเรือนไม่ได้มีความแตกต่างกันเท่าใดนัก ผู้หญิงยังคงทำหน้าที่ในบทบาทการผลิตซ้ำอยู่เช่นเดิม

2) การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน

สมาชิกชุมชนปริกไต้้นั้นมีความสัมพันธ์ที่สนิทสนมและมีการช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีในทุกเรื่อง เช่น งานบุญ กิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชน รวมถึงเมื่อเกิดภัยพิบัติด้วยเช่นกัน

ผู้หญิงนำทักษะความสามารถและมุมมองจากงานการผลิตเข้าไปใช้ในการจัดการภัยพิบัติ

- ก่อนการเข้ามาของเทศบาลและหน่วยงานต่างๆ เมื่อเกิดภัยพิบัติบทบาทของผู้หญิงยังคงมีภารกิจหลักในงานการผลิตซ้ำ ผู้หญิงใช้ทักษะความสามารถและมุมมองในฐานะของผู้ดูแลความอยู่ดีของครอบครัวเผื่อแผ่ไปยังสมาชิกคนอื่นๆ แม้กระทั่งการอพยพไปอยู่ในจุดอพยพชั่วคราว ผู้หญิงยังคงเข้าไปช่วยงานที่ด้านการประกอบอาหาร และการช่วยดูแลสุขภาพของสมาชิกที่เป็นกลุ่มเปราะบาง ทั้งผู้สูงอายุและเด็ก ในขณะที่ผู้ชายทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการที่ต้องใช้แรงงานภายนอกที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่าผู้หญิง เช่น การออกไปช่วยเพื่อนบ้านขนย้ายข้าวของ การนำอาหารน้ำดื่มไปแจกจ่ายให้แก่สมาชิก เป็นต้น

- การเข้ามาของเทศบาลและหน่วยงานต่างๆ ในช่วง พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ทำให้ผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้เข้ามาเป็นกรรมการชุมชนหรือแกนนำชุมชนทำงานร่วมกับเทศบาลตำบลปริก แกนนำผู้หญิงได้รับโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม ความรู้และทักษะในการรับมือและจัดการภัยพิบัติ ตลอดจนการเข้าร่วม ประชุมนำเสนอปัญหาและวางแผนรับมือกับการเกิดภัยพิบัติ บทบาทหน้าที่ของแกนนำผู้หญิงยังคงเกี่ยวข้องกับทักษะความสามารถในการดูแลสมาชิกในชุมชนและดำเนินงานผลิตซ้ำ

ถึงแม้ว่า กระบวนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาททั้งในกระบวนการวางแผน การนำเสนอปัญหาในที่ประชุมร่วมกับเทศบาล การเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม แต่ก็เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในการเข้าไปร่วมเท่านั้น ผู้หญิงยังไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจกำหนดงบประมาณและแผนงานต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกำหนดแนวนโยบายเช่นนี้จำกัดบทบาทของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการจัดการภัยพิบัติ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ วิธีคิดแบบผู้หญิงในการพัฒนา (Women in Development : WID) ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงอนุรักษ์นิยม ซึ่งนำผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในงานส่วนใหญ่ที่เชื่อมโยงกับบทบาทการผลิตซ้ำซึ่งเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดจากประเพณีและค่านิยมดั้งเดิมให้เป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงอยู่แล้ว โดยไม่ได้คำนึงถึงความจำเป็นต้องการที่แท้จริงของกลุ่มคนที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนเปราะบางภายในชุมชน ดังเช่น การจัดการภัยพิบัติในชุมชนปริกไต้ ที่มองข้ามกลุ่มเปราะบางในชุมชนในการรับความช่วยเหลือหลังการเกิดอุทกภัย มีการระบุถึงกลุ่ม

ดังกล่าวเฉพาะในแผนอพยพกลุ่มเปราะบางเท่านั้น ซึ่งได้บรรจุไว้เนื่องจากการประชุมร่วมกันของเทศบาล นอกจากนี้ ในการกำหนดแผนงานของหน่วยงาน หรือแม้กระทั่งในงานชุมชน หรือโครงการฝึกอบรมที่เทศบาลนำเข้ามาในชุมชนล้วนแต่มุ่งเน้นกิจกรรมที่เป็นงานผลิตซ้ำแทบทั้งสิ้น ดังเช่น การฝึกทักษะการเย็บกระถางใบตอง ทักษะการทำดอกไม้จันทน์ และการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยไม่ได้มีการตั้งคำถามว่า โครงการที่นำเข้ามาตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้หญิงในชุมชนหรือไม่ อย่างไร อนึ่ง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า งานชุมชนที่ตอบสนองความต้องการหรือเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจการตัดสินใจเรื่องการจัดสรรงบประมาณจากเทศบาลเป็นสำคัญ

แนวคิด WID ดังกล่าวนี้ ซึ่งได้รับการวิพากษ์อย่างมากจากนักสตรีนิยม เนื่องจากไม่สามารถเพิ่มพลังอำนาจให้แก่ผู้หญิงและกลุ่มผู้ด้อยอำนาจในสังคม แต่กลับเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ผู้หญิงมากขึ้นด้วยซ้ำ ซึ่งมีความแตกต่างกับ GAD ที่มุ่งเน้นการใช้มนทัศน์เรื่องเพศเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ต่างๆของหญิงชายมากกว่าการเน้นที่ตัวผู้หญิง ดังที่ Kaan (2007) ว่า GAD มุ่งให้ความสำคัญกับการผลิตซ้ำ (Reproduction) การยกระดับทางสังคมและปัจเจกบุคคล การเพิ่มอำนาจให้กับผู้หญิง รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้ชายเข้ามามีส่วนช่วยในการสนับสนุนผู้หญิงในบทบาทต่างๆ ด้วยเช่นกัน ข้อเสนอของผู้วิจัยต่อการกำหนดนโยบายและแผนในการจัดการภัยพิบัติของชุมชนโดยใช้แนวคิด GAD ก็คือ ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจควรพิจารณาความแตกต่างของโอกาสและเงื่อนไขหรือข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มทางสังคมที่หลากหลายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้หญิงฐานะยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจสังคมหรือกายภาพ ในการกำหนดนโยบายและแผนการจัดการภัยพิบัติทุกขั้นตอน เพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มคนดังกล่าว รวมทั้งเสริมพลังอำนาจของแกนนำผู้หญิงในการมีส่วนร่วมกำหนดแผนและนโยบายการจัดการภัยพิบัติ เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเปราะบางในชุมชนได้รับการดูแลอย่างครอบคลุมทุกด้าน ดังได้ปรากฏชัดเจนจากบทบาทของแกนนำผู้หญิงในชุมชนปริกใต้

โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของคนแต่ละกลุ่ม

โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในแต่ละกลุ่มภายในชุมชนก็มีความแตกต่างกัน แกนนำชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและทำงานร่วมกับเทศบาลย่อมได้รับโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ทั้งแหล่งเงินทุนและงบประมาณจากโครงการต่างๆที่เข้ามายังชุมชน เนื่องจากมีช่องทางในการนำเสนอความต้องการและความช่วยเหลือผ่านการเขียนโครงการและการพูดคุยในเวทีประชุม ตลอดจนการได้รับความรู้ ทักษะต่างๆจากการเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมที่เข้ามาในชุมชน แต่ในขณะเดียวกันแกนนำผู้หญิงก็ทำหน้าที่กระจายทรัพยากรให้สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

กลุ่มเปราะบางด้วยเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มเปราะบางมีโอกาสจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร จึงต้องใช้ช่องทางเดียวที่ตนเองมีอยู่คือ ความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกับกรรมการชุมชนในการพูดคุยเจรจาเพื่อขอรับความช่วยเหลือจากเทศบาลผ่านกรรมการชุมชน ดังเช่น ในกรณีของแกนนำผู้หญิงนำถุงยังชีพที่ได้รับจากเทศบาลไปแจกจ่ายให้แก่ทุกครัวเรือน รวมทั้งบ้านที่ไม่มีทะเบียนบ้านซึ่งปกติแล้วไม่มีสิทธิ์ในการขอรับถุงยังชีพและเงินเยียวยาต่างๆได้ แต่แกนนำผู้หญิงใช้วิธีการพูดคุยขอรับถุงยังชีพเพิ่มจากเทศบาล ทำให้บ้านที่ไม่มีทะเบียนบ้านได้รับถุงยังชีพได้เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่นๆ การที่แกนนำผู้หญิงมีข้อมูลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนและการใช้ทักษะความสามารถและมุมมองจากการผลิตซ้ำส่งผลให้ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรของรัฐได้มากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินการของแกนนำผู้ชายหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จัดสรรการช่วยเหลือโดยมุ่งเน้นเฉพาะเงื่อนไขของการมีทะเบียนบ้านตามระบบเอกสารของทางราชการเท่านั้น

งานวิจัยของ Arora-Jonsson (2011) และ Ressorreccion (2013) ระบุว่า งานวิจัยประเด็นเพศสภาพกับภัยพิบัติส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่ผู้หญิงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบในระดับที่รุนแรงกว่าผู้ชาย หรืออยู่ในฐานะ “เหยื่อ” เช่นเดียวกับ Laise et al. (n.d) ที่ระบุว่า คนกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อภัยพิบัติมาก ได้แก่ คนจน คนสูงอายุ คนในวัยเด็กมากๆ คนกลุ่มน้อย และคนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นผู้หญิงด้วยแล้ว จะยังมีความเสี่ยงมากกว่า และหากมีคุณสมบัติดังกล่าวหลายๆ ข้อพร้อมกัน ก็ยังมีความเปราะบางมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติไม่ได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงทุกคนอย่างเสมอภาคกัน ความแตกต่างของเชื้อชาติ/สีผิวและสถานภาพทางชนชั้นก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อภัยพิบัติต่างกัน ผู้หญิงยากจนที่มีรายได้น้อยหรือมีรายได้ที่ไม่แน่นอน มีข้อจำกัดมากกว่า และมีทางเลือกน้อยกว่าในการอพยพโยกย้ายและการฟื้นฟูสภาพครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าและครัวเรือนที่มีแต่ผู้หญิง และมีเฉพาะคนสูงอายุ คนเหล่านี้มักขาดทรัพยากรทางการเงินและทางกายภาพที่ใช้ในภาวะฉุกเฉินเร่งด่วน และมีความเปราะบางมากที่สุดต่อผลกระทบระยะยาว ส่วนผู้หญิงที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจอาจมีทางเลือกมากกว่า

ข้อสรุปจากงานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเปราะบางในชุมชนปริกใต้ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ขาดโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติก็ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือของภาครัฐ แต่แกนนำผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกระจายทรัพยากรให้แก่กลุ่มคนดังกล่าวได้มากขึ้น เนื่องจากแกนนำผู้หญิงมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่าจากการทำงานชุมชน

แม้ว่างานวิจัยภัยพิบัติจำนวนไม่น้อยระบุว่า ผู้หญิงคือผู้ที่ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ชาย แต่ก็มีกรณีศึกษาของผู้หญิงซึ่งแสดงบทบาทในฐานะผู้นำในการรับมือกับภัยพิบัติด้วยเช่นกัน ภาวะผู้นำของผู้หญิงมักเกิดในระบบการตอบสนองต่อภัยพิบัติและการฟื้นฟูที่มีลักษณะไม่เป็นทางการและไม่หวังผลกำไร เช่น ในงานวิจัยของ Lase et al. (n.d.) กลุ่มผู้หญิงในเมืองนิวยอร์ก-ลีนส์ แสดงบทบาทเป็นผู้นำในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาการติดขัดของระบบความช่วยเหลือที่ล้นไหลเข้ามาในเมือง นอกจากนี้ ผู้หญิงอาจมีโอกาสดังกล่าวมากขึ้น เนื่องจากผู้ชายอพยพออกไปหรือต้องทำงานอยู่ต่างที่ ในทำนองเดียวกัน Flintan (2011) ได้ยกตัวอย่างของครัวเรือนและชุมชนที่จะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในภาวะภัยแล้งในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศเคนย่าว่า ผู้หญิงแก้ปัญหาความอดอยากจากภัยแล้งด้วยการทำงานร่วมกัน กลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันเองของผู้หญิงและเงินเก็บของผู้หญิงมีส่วนสำคัญในยามวิกฤติ ในช่วงเวลา “ปกติ” ผู้หญิงใช้เวลามากในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับเพื่อนบ้านและคนรุ่นราวคราวเดียวกัน และพวกเธอได้ใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ได้ในยามจำเป็น เช่น การระดมเงินทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนฉุกเฉินสำหรับเด็กกำพร้า คนแก่ และผู้เดือดร้อน รวมทั้งพยายามบรรเทาปัญหาผลกระทบจากภัยแล้งด้วยการจัดหาอาหารให้สมาชิกผู้เดือดร้อน

ในกรณีของแกนนำผู้หญิงของชุมชนปริกใต้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือสืบเนื่องจากการรับภารกิจในการดูแลความอยู่ดีกินดีของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเธอมีข้อมูลกลุ่มเปราะบาง และสามารถใช้อ้างอิงในการดูแลกลุ่มคนเปราะบางดังกล่าว ทำให้คนเหล่านั้นสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้พอสมควร

อนึ่ง แกนนำชุมชนผู้หญิงของชุมชนปริกใต้ไม่ได้มีเพียงบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของการจัดการภัยพิบัติเท่านั้น พวกเธอยังมีบทบาทโดดเด่นในงานชุมชนด้วยเช่นกัน ดังได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

5.2.3 เพศสภาพในการจัดการชุมชน

ผู้หญิงนำทักษะความสามารถและมุมมองจากงานการผลิตเข้าไปใช้ในงานชุมชนด้วยเช่นกัน บทบาทของงานชุมชนที่ผู้หญิงทำโดยส่วนใหญ่มีพื้นฐานจากทักษะในงานด้านการผลิตซ้ำในครัวเรือน เป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบ และเป็นการดูแลความเป็นอยู่ทั้งกายและจิตใจของสมาชิกในครัวเรือนด้วยความห่วงใย และมีความเอาใจใส่ในรายละเอียดทุกขั้นตอน ซึ่งผู้หญิงได้นำ

ทักษะความสามารถและมุมมองดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนด้วย ดังเช่น การระดมทุนภายในชุมชนเพื่อสร้างบ้านหรือซ่อมแซมบ้านให้คนแก่ที่ไม่มีญาติในชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่ต้องการแก้ไขปัญหาเงินกู้ยืมในระบบและด้านความปลอดภัยจากการทวงหนี้ หรือในการจัดเตรียมรถแท็กซี่นพพรธา แกนนำชุมชนช่วยกันหาดอกไม้ใบไม้จากสวนยางพาราของตนเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อดอกไม้ หรือการนำทักษะการเย็บกระดุมที่ได้ออกจากการฝึกอบรมอาชีพเสริมที่จัดขึ้นที่เทศบาลมาใช้ตกแต่งรถ ซึ่งในขณะเดียวกัน แกนนำผู้หญิงก็สามารถนำทักษะดังกล่าวไปใช้เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เช่นกัน งานชุมชนที่กรรมการชุมชนซึ่งเป็นผู้หญิงได้หยิบยกมากล่าวถึง ด้วยความภาคภูมิใจที่พวกตนสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนด้วยการระดมกำลังกันเองจนประสบความสำเร็จ ก็คือ การสร้างศาลาอเนกประสงค์ของชุมชน และการสร้างบ้านให้ผู้สูงอายุไม่มีญาติภายในชุมชนล้วนเป็นวิธีคิดจากงานผลิตซ้ำ ที่ต้องการดูแลความอยู่ดีกินดีและความปลอดภัยของสมาชิกในชุมชน งานดังกล่าวไม่ได้รับการอนุมัติงบประมาณจากเทศบาล เนื่องจากไม่สอดคล้องกับแผนงานเทศบาลที่กำหนดไว้ กรรมการผู้หญิงใช้ทักษะในการเจรจาพูดคุยกับสมาชิกในชุมชน เพื่อระดมทุนในการทำกิจกรรมดังกล่าว รวมถึงการหางบประมาณมาจากแหล่งอื่นจนประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางผลสำเร็จจากการขับเคลื่อนงานชุมชนด้วยน้ำพักน้ำแรงของแกนนำผู้หญิงปริกใต้นี้ คำถามสำคัญที่ควรพิจารณาในลำดับต่อมาก็คือ

อำนาจของผู้หญิงในงานชุมชนมีจริงหรือไม่ แม้ว่าแกนนำผู้หญิงในชุมชนปริกใต้มีบทบาทหลักในงานชุมชนและรับภาระงานปริมาณมากกว่าผู้ชาย แต่สาเหตุสำคัญในการทำงานชุมชนของผู้หญิงก็คือผู้ชายปฏิเสธที่จะทำงานดังกล่าว งานเหล่านั้นจึงต้องตกเป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิง รวมทั้งบทบาทในการเสนอแผนงานโครงการกับเทศบาลด้วยเช่นกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว กรรมการชุมชนทำหน้าที่เพียงนำเสนอความต้องการของชุมชนในการประชุมร่วมกับตัวแทนของเทศบาล โดยที่นายกเทศมนตรีเป็นผู้มีอำนาจหลักในการตัดสินใจเรื่องการจัดสรรงบประมาณ

อนึ่ง ภายใต้อำนาจการบริหารจัดการที่ดูคล้ายกระจายอำนาจให้ชุมชนผ่านกรรมการชุมชนแต่อำนาจยังเป็นแนวคิดที่มีการกำหนดนโยบายจากบนลงล่าง กรรมการชุมชนและสมาชิกเทศบาลมีหน้าที่ตอบสนองต่อภารกิจที่เทศบาลกำหนดเป็นหลัก นอกจากนั้น ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2549 – 2565 ไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาเทศบาลที่เป็นผู้หญิงเลย ยกเว้น นางอรอนงค์ เรืองโรจน์ หรือ ป้านง ซึ่งเป็นสมาชิกชุมชนปริกใต้ที่ได้รับการเลือกตั้งใน ปี พ.ศ. 2545 - 2548 เพียงสมัยเดียวเท่านั้น ด้วยข้อจำกัดของภาวะไร้อำนาจในการตัดสินใจระดับนโยบายดังกล่าว กรรมการชุมชนปริกใต้

ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการระดมทุนในการขับเคลื่อนงานชุมชน เพราะไม่สามารถวางใจได้ว่า จะประสบความสำเร็จในการของบประมาณจากเทศบาลหรือไม่ หรือจะได้รับเมื่อใด

การทำงานชุมชนตอบสนองความต้องการบางอย่างของผู้หญิง

Westermann et al. (2005, อ้างถึงใน เยาวนิจ กิตติธรรกุล และศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์, 2559) ได้วิเคราะห์รูปแบบของการเข้าร่วมงานชุมชนของผู้หญิงออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้หญิงเข้ามาทำงานชุมชนเพราะความเดือดเนื้อร้อนใจ (Agitational) เป็นการเข้าร่วมในบางช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ หรือการต่อสู้เรียกร้องกับหน่วยงานภาครัฐที่เหนือระดับท้องถิ่น และการเข้ามาเพื่อร่วมมือกัน (Cooperative) เป็นกระบวนการเข้าร่วมอย่างต่อเนื่องในการติดตามตรวจสอบ และตัดสินใจเรื่องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

ในกรณีชุมชนปริกไต้้นั้น แคนนำชุมชนผู้หญิงเข้ามาทำงานชุมชน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในความอยู่ดีกินดีของตนเองและสมาชิกในชุมชน ดังเช่น การสมัครเข้าเป็น อสม. เพราะต้องการเข้าอบรมความรู้ในการดูแลผู้ป่วยและคนแก่ เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านั้นกลับมาใช้ดูแลคนแก่ ผู้ป่วยเรื้อรัง หรือลูกที่บ้าน และความต้องการค่าตอบแทนจากการเป็น อสม. มาใช้จ่ายภายในครอบครัว และการเข้ามาทำงานของแคนนำชุมชน เพื่อต้องการมีบทบาทในการนำเสนอประเด็นปัญหาและความต้องการภายในชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งการพิจารณางบประมาณจากเทศบาลมาพัฒนาชุมชนของตนเอง

นอกจากนั้น Agarwal (2000) ได้กล่าวไว้ว่า การทำงานชุมชนของผู้หญิงถือเป็นการขยายทุนทางสังคมจากเครือข่ายในการทำงานชุมชน ความสำเร็จในงานชุมชนส่งผลต่อความมั่นใจและความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองของแคนนำผู้หญิงซึ่งสะท้อนผ่านความพยายามและการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งทรัพยากรต่างๆ ในการทำงานชุมชน เพื่อสร้างการยอมรับในบทบาทการทำงานชุมชนของผู้หญิง ซึ่งงานวิจัยต่างๆ จำนวนหนึ่งในสังคมไทยก็ปรากฏข้อสรุปในทำนองเดียวกัน จากการสำรวจงานวิจัยจำนวน 12 ชิ้นในประเทศไทยในช่วงพ.ศ. 2543 - 2558 ของเยาวนิจ กิตติธรรกุล และศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์ (2559) ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในบริบทของชุมชนที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งชุมชนชนบทและเมือง ในระบบภูมิเวศต่างๆ ทั้งพื้นที่ต้นน้ำ ลุ่มน้ำ และชายฝั่งทะเล ซึ่งต้องเผชิญกับปัญหาแรงกดดันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วง 4 - 5 ทศวรรษที่ผ่านมา รวมทั้งการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันของแคนนำกลุ่มผู้หญิงชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ พบว่า แคนนำผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้ทำหน้าที่สำคัญในขบวนการทางสังคมร่วมกับผู้ชายในการรณรงค์ต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิและพิทักษ์พื้นที่ฟู

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและเครือข่ายชุมชน เนื่องจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ 1) การได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทั้งที่เกิดจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมหรือนโยบายพัฒนาของรัฐ และการเข้ามาครอบงำการใช้ทรัพยากรโดยรัฐ 2) การดำเนินนโยบายด้านการพัฒนาชุมชนของรัฐ ซึ่งส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนงานพัฒนาในชุมชน มีการกระจายทรัพยากรเข้าสู่ครัวเรือนในชุมชนในลักษณะที่หลากหลาย ทั้งนี้ ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมของผู้หญิงคือ บทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้ใช้ประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อมจากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคมดังกล่าว เพื่อให้หล่อเลี้ยงชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวของตน

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า บทบาทหลักของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสังคมส่วนใหญ่อิงอาศัยอยู่หรือเริ่มต้นจากฐานของบทบาทการผลิตซ้ำในครัวเรือน ซึ่งมุ่งเน้นที่การดูแลและการเฝ้าอำนวยความพร้อมและความสะดวกด้านชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่สมาชิกของครัวเรือน แม้ในท่ามกลางกระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชน ผู้หญิงก็ยังคงทำหน้าที่ตามภารกิจหลักในครัวเรือนของตนเองทั้งการทำงานอาชีพและงานบ้านอยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งในอีกมุมหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงรับภาระหนักทั้ง 3 ด้านอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน ความพยายามดังกล่าวของผู้หญิงก็ส่งผลต่อความยอมรับในบทบาทการทำงานชุมชนของผู้หญิงจากสมาชิกในครอบครัวและชุมชนด้วยเช่นกัน เนื่องจากคุณสมบัติที่ถูกกำหนดว่าเป็นคุณลักษณะเฉพาะของผู้หญิง ซึ่งได้แก่ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการประนีประนอมกับความขัดแย้งได้ดีกว่าผู้ชาย และความละเอียดอ่อนในการทำงาน มีความสำคัญต่อบทบาทการทำงานชุมชนของผู้หญิง ในขณะเดียวกัน สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนเงื่อนไขชีวิตซึ่งได้แก่ ช่วงวัย สถานภาพสมรส และการได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน (เยาวนิจ กิตติธรรกุล และศิริมาศ ภูเวจริญพงศ์, 2559) กล่าวโดยสรุปก็คือ ปัจจัยระดับบุคคล ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้หญิง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความแตกต่างของบทบาทการเป็นผู้นำของผู้หญิง ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้จากการมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในระดับชุมชนและเครือข่ายก็มีส่วนสำคัญด้วยเช่นกัน

ถึงแม้ว่า งานวิจัยจำนวนหนึ่งมีการนำเสนอว่า การพัฒนาการเรียนรู้และการส่งเสริมประสบการณ์การทำงานชุมชนของแกนนำผู้หญิงส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ และความมั่นใจในตนเองของผู้หญิงในงานวิจัยบางชิ้นอยู่บ้าง แต่งานวิจัยของเนตรดาว แพทย์กุล (2544) สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำของผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ผู้หญิงได้รับว่าแตกต่างจากผู้ชาย และ

บทบาทของผู้หญิงไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนที่ผู้ชายเป็นใหญ่ แต่อย่างใด

ในกรณีของแกนนำผู้หญิงชุมชนปรักใต้ ประเด็นเรื่องอำนาจของผู้หญิงในชุมชนก็ไม่ได้แตกต่างจากกรณีศึกษาของเยาวันิจ กิตติธรรกุล และศิริมาศ ภูเวจริญพงศ์ (2559) แม้จะดูเหมือนว่า ผู้หญิงมีพลังในการขับเคลื่อนงานชุมชน และสามารถทำงานต่างๆ ภายในชุมชนได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ชาย และงานเหล่านั้นก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่ก็ควรพิจารณาว่า อำนาจการตัดสินใจและอำนาจในการทำงานนั้นเป็นของผู้หญิงในระดับใด ดังข้อสรุปจากงานวิจัยของไพลิน ภูจินาพันธ์ (2560) ที่พบว่า กลไกทางวัฒนธรรมของไทยนั้นมีความสำคัญต่อการควบคุมอำนาจและจัดสรรชนชั้นในสังคมรวมถึงชนชั้นทางเพศ โดยระบบอุปถัมภ์นั้นตอกย้ำความไม่เสมอภาคกันทั้งโอกาสและการเข้าถึงอำนาจทั้งในระดับครัวเรือนไปจนถึงชุมชน และข้อเสนอของเบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว (2562) ที่ระบุว่า แกนนำผู้หญิงที่ลุกขึ้นเคลื่อนไหวในงานสิ่งแวดล้อม แม้อาจดูเหมือนว่าผู้หญิงเหล่านี้มีอำนาจในการต่อสู้และเคลื่อนไหว แต่วิถีคิด วิถีพูดและวิธีการทำงานที่ยังติดอยู่ในกรอบชายเป็นใหญ่ทำให้ผู้หญิงยังคงต้องเผชิญกับกีดกันจากผู้ชายที่อยู่ในตำแหน่งและชนชั้นที่ใหญ่กว่าอยู่นั่นเอง

ประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนั้น ยังมีข้อวิพากษ์จากนักสตรีนิยม (มณีวอน หลวงสมบัติ, 2554 ; ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555. ; นางเยาว์ เนาวรัตน์, 2561.; นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2565) ถึงแม้ว่า ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงกำหนดให้เป็นรองผู้ชายทั้งในก้านบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายและการแบ่งงานกันทำ ผู้ชายถูกทำให้มี “อำนาจเหนือ” (power over) กว่าผู้หญิง แต่ภาวะเป็นรองของผู้หญิงนั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ เมื่อผู้หญิงมีบทบาทและความเท่าเทียมกันในสังคมมากขึ้น หรือการใช้วิธีการรวมตัวกันของแกนนำ และสมาชิกในชุมชน เพื่อนำประสบการณ์มาพูดคุยแลกเปลี่ยน นำไปสู่การสร้างอำนาจต่อรอง หรือ “อำนาจร่วม” (power with / power sharing) ที่ใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ในการสร้างโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรให้แก่ตนเองและสมาชิกในชุมชน ดังเช่น การใช้ทักษะการพูดคุย เจรจาหางบประมาณมาใช้สร้างบ้านให้ผู้สูงอายุหรือสร้างศาลาเอนกประสงค์ในชุมชน

ภาระของงานการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิง

จากการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้หญิงได้เข้าไปมีบทบาทในงานทั้ง 3 ด้าน ทั้งงานการผลิต งานผลิตซ้ำและงานชุมชน เมื่อมองทั้ง 3 บทบาทของผู้หญิงอย่างผิวเผิน อาจจะดูเหมือนว่า สังคมเปิดโอกาสให้ผู้หญิงทำหน้าที่ได้ทัดเทียมหรือมากกว่าผู้ชาย แต่เมื่อมองลึกลงไปในรายละเอียดของการทำหน้าที่ในแต่ละบทบาท คำถามก็คือ

ผู้หญิงเอาเวลาและแรงกายมาจากไหนเพื่อทำทุกบทบาทให้บรรลุผลสำเร็จ ดังกรณีของแกนนำผู้หญิงชุมชนปริกใต้ ซึ่งระบุว่าตนเองใช้ “เวลาว่าง” จากงานหารายได้และงานดูแลครอบครัวและบ้านเรือนมาทำงานชุมชน และเมื่อพิจารณาจากเวลาที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ก็พบว่านอกจากเวลาอนดั่งแต่ประมาณสองทุ่มถึงเที่ยงคืนแล้ว พวกเธอดูเหมือนจะไม่มีเวลาของตนเองเลย ซึ่งสภาพเช่นนี้ดูจะไม่แตกต่างจากกรณีของผู้นำหรือแกนนำผู้หญิงในงานวิจัยอื่นๆ เลย จนน่าเป็นห่วงว่าภารกิจของผู้หญิง ซึ่งไม่เพียงเฉพาะชุมชนปริกใต้เท่านั้น แต่หมายรวมถึงผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมไทยด้วยนั้น มีปริมาณมากมายจนเกินขีดความสามารถของร่างกายในระยะยาวหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางประชากร จนเพิ่มแรงกดดันบ่นบ่าของผู้หญิงมากขึ้นทั้งในระดับของครัวเรือนและชุมชน

อนึ่ง จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงประชากรไทย ปี พ.ศ. 2563 เมื่อเปรียบเทียบกับ ปี พ.ศ. 2555 แสดงให้เห็นว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนวัยเด็ก (ช่วงอายุ 0-14 ปี) ลดลงจากเดิมร้อยละ 18.55 เป็น ร้อยละ 15.80 สมาชิกในวัยแรงงาน (ช่วงอายุ 15-59 ปี) ลดลงจากเดิมร้อยละ 67.03 เป็น ร้อยละ 64.12 ในขณะที่ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 12.68 เป็นร้อยละ 18.24 (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ 2565) ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ในอนาคต แนวโน้มการเพิ่มประชากรลดลงส่งผลให้ประชากรในวัยทำงานลดลงในขณะที่ประชากรสูงวัยเพิ่มจำนวนมากขึ้น สาเหตุของการลดลงของจำนวนประชากร เนื่องจากค่านิยมการมีครอบครัวในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านรายได้และค่าครองชีพที่สูงขึ้น ตลอดจนค่านิยมของการใช้ชีวิตอิสระของคนรุ่นใหม่ สถิติการแต่งงานของคนไทยลดลงเฉลี่ยปีละ ร้อยละ 0.8 รวมไปถึงครัวเรือนพ่อเลี้ยงเดี่ยวและแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรเพียงคนเดียวเพิ่มจำนวนมากขึ้นประมาณร้อยละ 63 (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย 2558) นอกจากนี้ สถานการณ์การเพิ่มสูงขึ้นของหนี้ครัวเรือนในสังคมไทยซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 ในช่วงพ.ศ. 2563 – 2565 นี้ ยิ่งส่งผลกระทบต่อครัวเรือนที่ยากจน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่า ในสถานการณ์ที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย จากเดิมที่ภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวตกอยู่กับผู้หญิงในครอบครัว ผู้หญิงในวัยทำงานจำเป็นต้องทำงานหารายได้ควบคู่ไปกับการดูแลสมาชิกในครอบครัว ในขณะที่งานการผลิตที่สร้างรายได้ถูกนับรวมอยู่ใน GDP ซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวางนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ แต่แรงงานของผู้หญิงที่ต้องใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆภายในครัวเรือนและกิจกรรมชุมชนยังคงไม่ได้ถูกนับเป็นแรงงาน อีกทั้งสังคมและรัฐยังไม่ให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าว

แม้ว่านักสตรีนิยมในระดับนานาชาติ รวมทั้ง Rai (2013) ได้เน้นย้ำว่า กำลังแรงงานของผู้หญิงที่ถูกใช้ไปในงานผลิตซ้ำทางสังคมที่ละเอียดและถูกใช้ไปมากเกินไปอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้หญิง รวมทั้งส่งผลเสียหายต่อครอบครัวและชุมชนด้วยเช่นกัน หากรัฐและสังคมยังไม่ใส่ใจและให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้ รวมถึงยังไม่ได้กำหนดแนวทางการให้ความช่วยเหลือด้านนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุและครอบครัว ตลอดจนไม่มีมาตรการสร้างพลังอำนาจให้แก่แกนนำผู้หญิงและกลุ่มผู้หญิงในชุมชนอย่างจริงจังและเร่งด่วน ผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งกลุ่มผู้หญิงในชุมชนด้วย ก็จะต้องแบกรับภาระที่หนักหนามากยิ่งขึ้น และสังคมไทยโดยรวมก็จะได้รับผลเสียหายด้วยเช่นกัน

แม้กระทั่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศสภาพก็ยังไม่ได้นับรวมแนวคิดนี้ร่วมกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ นักสตรีนิยม เช่น Rai (2019) ได้วิพากษ์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้การวิเคราะห์ประเด็นเพศสภาพในเป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (SDG 8 : Decent work and economic growth) ที่มุ่งเน้นรายได้และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบการผลิตที่มีการจ้างงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงงานนอกระบบเศรษฐกิจ งานที่ไม่มีการจ้างงาน เช่น งานผลิตซ้ำของผู้หญิง ซึ่งงานเหล่านี้ไม่ได้ถูกนับเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเพราะเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างจึงไม่ได้ถูกนับรวมใน GDP นักสตรีนิยมจึงตั้งข้อสังเกตว่า SDG 5 และ SDG 8 มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกัน

โดยสรุป ในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ในสังคมไทยได้มีการใช้แนวคิดสตรีนิยมและการวิเคราะห์เพศสภาพมากขึ้น ในการนำเสนอปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ และประเด็นต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งเป็นผลจากกระแสการต่อสู้ของขบวนการสตรีนิยมในระดับสากล ที่ส่งผลให้เกิด World Conference on Women โดย Nations ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา รวมทั้ง The 1995 Fourth World Conference on Women ในกรุงปักกิ่ง ซึ่งมุ่งเน้นให้ประเด็นความเสมอภาคของเพศสภาพเป็นวาระระดับโลก รวมทั้งเป็นผลจากพัฒนาการของแนวทางการขับเคลื่อนงานที่หลากหลายของขบวนการต่อสู้ทางสังคมของกลุ่ม องค์กรสตรี กลุ่มผู้หญิงระดับท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมามีด้วยกัน (ทัชพร อังศุวิฑูร, 2558 อ้างถึงในเยาวนิจ กิตติธรรกุล และศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์, 2559) งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทด้านการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงในชุมชน ปริกใต้ ตำบลปริก อำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา สังคมไทย ทั้งในการจัดการภัยพิบัติด้านอุทกภัย และ

การขับเคลื่อนชุมชน แต่บทบาทการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงยังไม่ได้รับการตระหนักถึงและไม่ได้มีการให้ความสำคัญทั้งในเชิงมูลค่าและคุณค่า ทั้งจากรัฐและสังคมโดยรวม

นักสตรีนิยมสายเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงได้มีข้อเสนอให้หน่วยงานด้านการผลิตซ้ำเป็นแรงงานที่ต้องมีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ด้วย เพื่อเป็นทั้งจุดเริ่มต้นของการลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศและการเปลี่ยนกระบวนทัศน์กระแสหลัก โดยมุ่งเน้นความสำคัญของงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงตั้งแต่ในระดับครัวเรือนจนถึงงานชุมชน เพื่อยกระดับให้เป็นประเด็นที่ภาครัฐและสังคมโดยรวมจะต้องให้ความสำคัญตระหนักถึงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาแม้สังคมทั่วโลกได้นำเสนอประเด็นเรื่องความเสมอภาคระหว่างผู้หญิงและผู้ชายมากขึ้น รวมทั้งในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อ 5 ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งมุ่งบรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง แต่ก็ถูกวิพากษ์จากนักสตรีนิยมที่เคลื่อนไหวในระดับนโยบายนานาชาติว่า หากยังไม่มี การตระหนักถึงบทบาทงานผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงโดยเริ่มต้นจากการนับจำนวนชั่วโมงทำงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างในครัวเรือนและชุมชนของผู้หญิงแล้ว ก็จะไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สร้างความเสมอภาคทางเพศได้อย่างแท้จริงในระยะยาว (Rai et al., 2019)

5.3 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการจัดการภัยพิบัติเชิงพื้นที่

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอเบื้องต้นที่สอดคล้องกับประเด็นเพศสภาพกับการจัดการภัยพิบัติในประเทศไทยที่ระบุไว้ในคู่มือการจัดการภัยพิบัติ มุมมองมิติหญิงชายของ สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายและคณะ (2553) ซึ่งเน้นย้ำว่า การจัดการภัยพิบัติที่ดีจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างหญิงชาย เพื่อสร้าง หลักประกันให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในฐานะผู้ให้และผู้รับอย่างเท่าเทียมในทุกขั้นตอน ทั้งก่อนเกิดภัย ระหว่างเกิดภัย และหลังเกิดภัย เพื่อให้ได้รับความช่วยเหลืออย่าง เท่าเทียม เหมาะสมและทันเหตุการณ์ โดยมุ่งเน้นการหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการภัยพิบัติ ตั้งแต่การตั้งคณะทำงานที่มีสัดส่วนผู้หญิงและผู้ชายที่ใกล้เคียงกัน เพื่อดำเนินการเตรียมความพร้อม และการจัดการความเสี่ยงที่มีผู้หญิงร่วมอยู่ด้วยในทุกขั้นตอน ทั้งการวางแผน การดำเนินงาน และการจัดการให้ความช่วยเหลือ มีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิง

ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญต่างๆ ตลอดจนการระบุดังกล่าวบาง เช่น กลุ่มแม่ลูกอ่อน คนชรา กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว ในการให้ความสำคัญในการช่วยเหลือ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มักถูกมองข้ามในแผน ภูมิ และการหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงหลังการประสบภัยพิบัติในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของ ชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการสร้างรายได้หลังเกิดภัยพิบัติ การจัดสรรทรัพยากรทั้ง ที่เป็นเงินสด สิ่งของความช่วยเหลือ เครื่องมือในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการสร้างกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม ด้านการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน

ในการจัดการภัยพิบัติของชุมชนปรกติได้นั้นก็มีการจัดทำคู่มือการจัดการภัยพิบัติของ ชุมชน โดยเทศบาล หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องและตัวแทนแกนนำชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติ รวมถึงการระบุดังกล่าวบางที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด้วยเช่นกัน แต่ สิ่งที่ผู้วิจัยพบ คือ คู่มือในการจัดทำภัยพิบัติในชุมชนนั้น ระบุเพียงจำนวนและรายชื่อกลุ่มเปราะบางที่ ต้องการได้รับการช่วยเหลือในแผนภูมิและอพยพ แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงการดูแลและสิทธิในการได้รับ การช่วยเหลือฟื้นฟูในช่วงหลังเกิดภัยพิบัติ การจัดการภัยพิบัติที่ไม่ครอบคลุมและครบถ้วน ทำให้ กลุ่มเปราะบางไม่มีทะเบียนบ้านหลุดออกจากระบบความช่วยเหลือและฟื้นฟูหลังเกิดภัยพิบัติ กลุ่มเปราะบางเหล่านั้นจึงขาดโอกาสในการเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานต่างๆ

ดังนั้น เพื่อให้การจัดการภัยพิบัติมีความครอบคลุมและเข้าถึงคนทุกกลุ่ม จึงควรเปิด โอกาสให้คนทุกกลุ่มทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่ประสบภัยในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแกนนำผู้หญิงซึ่งมี ภารกิจในการดูแลความอยู่ดีกินดีของสมาชิกในชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการ ภัยพิบัติ ทั้งการกำหนดแผนการดำเนินงาน การดำเนินงานตามแผน (รวมถึงการให้ความรู้ การ ฝึกอบรมทักษะที่จำเป็น) และแผนการช่วยเหลือทั้งก่อนเกิด ระหว่างเกิดและหลังเกิดภัย ข้อเสนอ นี้ได้มุ่งเฉพาะชุมชนปรกติได้เท่านั้น หากแต่การจัดการภัยพิบัติที่คำนึงถึงเพศสภาพในทุกขั้นตอน จะต้องเป็นประเด็นหลักที่สังคมและชุมชนกำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้อย่างเป็นรูปธรรมที่ ชัดเจน

5.3.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติเชิงนโยบาย

1) แนวทางการจัดการภัยพิบัติ

การจัดทำแผนการจัดการจัดการภัยพิบัติที่มีความครอบคลุมมิติเพศสภาพนั้น ควรมีการส่งเสริมและสร้างกลไกในการกระจายอำนาจที่มีตัวแทนกลุ่มผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางนโยบายและแผนมากขึ้น ดังที่ Agarwal (2000) ระบุว่า จำนวนผู้หญิงที่เข้าร่วมแสดงบทบาทในปริมาณที่เป็น Critical mass หรือสัดส่วนของจำนวนผู้หญิงที่เข้าร่วมจะต้องมีปริมาณมากพอที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ในกรณีของสังคมแถบสแกนดิเนเวีย คือ จำนวนผู้หญิง 30 % ในสภาทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ ข้อเสนอจากงานวิจัยของ Westermann et al., (2005) ระบุว่าผู้หญิงมีการประสานความร่วมมือ (Collaboration) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Solidarity) และการคลี่คลายความขัดแย้งที่ดีกว่า ผู้หญิงมีทุนทางสังคมที่เน้นความสัมพันธ์ (Relational social capital) ในขณะที่ผู้ชายมีทุนทางสังคมในเชิงสถาบัน (Institutional social capital) ดังนั้นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องเพิ่มกฎเกณฑ์ ขั้นตอน การเสริมแรงที่เอื้อต่อผู้หญิง หรือสร้างทุนทางสังคมในเชิงสถาบัน ที่ทำให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทอยู่ในโครงสร้างอำนาจและมีส่วนในการกำหนดนโยบายในสภา การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทในเชิงนโยบาย นำไปสู่การสร้างความเสมอภาคระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไม่เพียงเฉพาะประเด็นการจัดการภัยพิบัติเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง การยอมรับบทบาทและความสามารถของผู้หญิง รวมถึงการเพิ่มพลังอำนาจในการตัดสินใจของผู้หญิงในระดับโครงสร้าง เพื่อนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ แม้ว่าอาจจะใช้ระยะเวลายาวนานก็ตาม

2) รัฐและสังคมต้องส่งเสริมสวัสดิการและโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการลดภาระงานด้านการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิง

สืบเนื่องจากผลการวิจัยนี้ และงานวิจัยของ Rai (2013) ซึ่งได้เน้นย้ำถึงปัญหาการละเลยสภาพที่กำลังแรงงานของผู้หญิงถูกใช้ไปในงานผลิตซ้ำทางสังคมจนมากเกินไป เนื่องจากผู้หญิงต้องแบกรับภาระงานในปริมาณมากทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยรัฐและสังคมไม่ได้ใส่ใจและให้ความสำคัญ ถือเป็นภาระผลักภาระให้ผู้หญิงทำ ดังนั้นรัฐและสังคมควรกำหนดแนวนโยบายและแผนการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการส่งเสริมโครงสร้างทางสังคมและสวัสดิการต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ในด้านสุขภาวะให้แก่กลุ่มเปราะบาง ผู้สูงอายุ และเด็ก เพื่อลดภาระหน้าที่ในด้านการผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

แม้ว่านักสตรีนิยมระดับนานาชาติได้เน้นย้ำถึงความสำคัญในการสร้างความตระหนัก และให้คุณค่าในงานผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิง รวมถึงความทรุดโทรมเสื่อมถอยของร่างกายและจิตใจของผู้หญิงจากงานการผลิตซ้ำ (Rai et al., 2007 และ Rai et al., 2013) แต่ที่ผ่านมาผู้วิจัยยังไม่พบงานวิจัยในประเทศไทยที่ทำการประเมินมูลค่างานผลิตซ้ำทางสังคมที่ผู้หญิงทำ ทั้งงานภายในบ้าน งานบริการที่ไม่ได้รับค่าจ้าง และงานชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอให้มีงานวิจัยที่มุ่งเน้นการนับมูลค่างานผลิตซ้ำทางสังคมที่ผู้หญิงได้ทำในระดับครัวเรือนและชุมชน ทั้งในมิติเศรษฐศาสตร์ และการศึกษาคุณค่าที่ไม่อาจประเมินเป็นเงินตราได้ ในบริบทของสถานการณ์ปกติและการจัดการภัยพิบัติของชุมชน เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความตระหนักของสังคมต่อความไม่เสมอภาคระหว่างเพศสภาพ และนำไปสู่การรณรงค์เพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศสภาพในระยะยาวต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. 2541. **สตรีศึกษา 1 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ**. ผู้หญิงกับจิตวิทยา ใน คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2563. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ**. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. มปท: มปป.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. 2550. **แผนแม่บทการป้องกันและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากอุทกภัย วาตภัย และโคลนถล่ม (ระยะ 5 ปี)** กรุงเทพฯ: กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. 2553. **แผนปฏิบัติการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติแห่งชาติในเชิงยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2553-2562**. (พิมพ์ครั้งที่ 1) มปท: มปป.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. 2554. **แผนยุทธศาสตร์กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2555 – 2559**. มปท: มปป.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. 2556. **ภัยแล้ง.กระทรวงมหาดไทย DPM Portal: ระบบคลังข้อมูลสาธารณะภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย [AppLB1].** (disaster.go.th) (25 ธันวาคม 2556)
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2553. **ความรู้เรื่องภัยพิบัติ**. อาสาตุสิต. <http://www.arsadusit.com/1683>. (สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)
- กรมสุขภาพจิต. 2554. **สถิติภัยพิบัติย้อนหลัง 10 ปี ของภัยแต่ละประเภทในประเทศไทย**. กระทรวงสาธารณสุข. <http://www.dmh.go.th>. (สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2557).
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. 2559. **สถิติการเกิดไฟไหม้ป่าย้อนหลัง**. <http://www.dnp.go.th/forestfire/2546/firestatistic%20Th.htm>. (สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2559)
- กรมอุตุนิยมวิทยา. 2550. **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ**. กรมอุตุนิยมวิทยา. <http://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=86#q1> (สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2557)
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ. 2565. **ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศ ไทย**. (สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2565)
- กอบกุล อิงคุทานนท์. 2537. **ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. 2555. **ข้อมูลการจัดการในประเทศไทย**. http://www.onwr.go.th/?page_id=3886 (สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2555)

- คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. 2558. **แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558.** <http://www.dla.go.th/servlet/EbookServlet?mode=read&ebookColum=5705#/page/5> (สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2558)
- คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว. 2525. **แผนพัฒนาสตรีระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2525 – 2544.** กรุงเทพฯ: ศูรสภา.
- เทศบาลตำบลปริก. 2558. **คู่มือเทศบาลตำบลปริกรับมืออุทกภัย. โครงการเสริมสร้างความสามารถในการรับมือและปรับตัวต่อการเกิดอุทกภัยเมืองหาดใหญ่ในระยะยาว.** สงขลา
- โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหาดใหญ่. 2556. **การจัดทำแผนคุณภาพชีวิตและผังชุมชนเพื่อรับมือและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมืองหาดใหญ่. ปรับตัว รับมือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 3 (11) : 3-4.**
- คำศรี สิทธิวรดา. 2552. **ความสัมพันธ์หญิง-ชาย ในการจัดการทรัพยากรและระบบนิเวศชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงของลาว. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- เครือข่ายจิตอาสา. 2555. **อาสาสมัครภัยพิบัติจากเรื่องแห่งสันติภาพ.** <http://www.volunteerspirit.org/node/6069>. (สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557).
- จันทกานต์ ต้นเจริญพานิช. ม.ป.ป. **การสร้างพลังอำนาจให้สตรี: แนวทางสำคัญในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายของประเทศไทย. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 6** http://www.researchconference.kps.ku.ac.th/article_6/pdf/o_human01.pdf (สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2558)
- คณะทำงานโครงการ ACCREN. (2554) **เครือข่ายบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.**
- จงกล ลีเวหา ภัทรโกคินภิบาล ฉัตรวรรัฐ อองคสิงห์ และคณะ. 2020. **อัตลักษณ์สตรีนิเวศนิยมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม The Identity of Ecofeminism for Environment Conservation. รั้งสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม- ธันวาคม 2563: 95-105.**
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2550. **อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2555. **เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม. เชียงใหม่: วนิตการ พิมพ์**

- ฐาปนีย์ เกื้อคลั่ง. 2550. กระบวนการพัฒนาเครือข่ายประชาสังคมเพื่อการอนุรักษ์น้ำ: กรณีศึกษา
เครือข่ายรักษ์คลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. 2560. แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย
วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท.
- ทวิดา กมลเวชช. 2554. คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เทศบาลตำบลปริก. 2558. ข้อมูลทั่วไปตำบลปริก. สำนักงานเทศบาลตำบลปริก.
<http://www.tonpri.k.org/paper/16> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2558).
- นันทา วีรวิทยากุล. 2544. สตรีกับอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี
แห่งชาติ.
- นิลบล สุพานิช. 2549. แนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความ
เสี่ยงจากภัยพิบัติ โดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์คลังวิชา.
- นุศจี ทวีวงศ์. 2552. ผู้หญิงก้าวเดินสู่วิถีชุมชนยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- เนตรดาว แพทย์กุล. 2544. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้หญิงชาวบ้านในการพัฒนา:
กรณีศึกษา บทบาทของผู้หญิงในเครือข่ายชุมชนเมือง. ศูนย์สตรี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. 2552. โลกของคนไร้บ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. ภาพพิมพ์: กรุงเทพฯ.
- ปฐมาภรณ์ บุษป้อารง. 2555. การจัดการภัยพิบัติ: ปรัชญาสวัสดิการและการประยุกต์. ราชบัณฑิต
สถาน 37,no.3 (July – Sept 2012): 48-73
- ปราณี วงษ์เทศ. 2544. เพศและวัฒนธรรม Gender and Culture. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นา
ตาแฮก.
- ปนัดดา ชำนาญสุข. 2551. เร่ง รัถ รุนแรง: โลกชายขอบของนักบิด. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
บริษัท เปนไท่ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- พรเทพ ศิริวนารังสรรค์. 2554. การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน
(Community Base Disaster Risk Management; CBDRM). สมาคมเวชศาสตร์
ป้องกันแห่งประเทศไทย, 1 (3); 236-241.

- พรศรา แซ่ก้วย. 2551. การเขียนประวัติศาสตร์ไทยด้วยมุมมองเรื่องเพศภาวะ. ใน จุดยืน: stance วารสารสตรีนิยมไทย ปีที่ 2 2551, วิระดา สมสวัสดิ์, บรรณาธิการ. หน้า 165-187. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง .
- พฤติพงศ์ พิศาลวิชรินทร์. 2550. กระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน : กรณีศึกษา เครือข่ายลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ไพลิน ภูจินาพันธุ์. 2560. บทบาทผู้หญิงในการสร้างความเสมอภาคทางการเมืองและงานอาสาสมัครพัฒนาสังคม Women Role in Creating Political Equity and Volunteering Work in Social Development, คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภูมิวิไล ศิริพลเดช. 2550. เพศภาวะและการพัฒนาในสังคมชนบทลาว. เชียงใหม่. วนิดาเพลส.
- ภูเวียง ประคำมินทร์. 2557. ภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural Disaster). สำนักเฝ้าระวังแผ่นดินไหว กรมอุตุนิยมวิทยา. <http://www.seismology.tmd.go.th>. (สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2557).
- มณฑา จันทมาศ, เยาวนิจ กิตติธรรกุล และผจงศิลป์ เฟิงมาก. 2550. ผู้หญิงในกลุ่มพัฒนาชุมชนกับการจัดการสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาชุมชนตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง. สงขลานครินทร์, 13(4); 571-594.
- มูลนิธิรักษ์ไทย. 2552. บันทึกกระบวนการทำงานชุมชนจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติ กรณีศึกษาชุมชนชายฝั่งที่ประสบภัยสึนามิในจังหวัดกระบี่ พังงา และระนอง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิรักษ์ไทย และองค์กรแคร์นานาชาติ.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. 2551. เอกสารการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ วางแผน เตรียมพร้อม การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล. 2547. ผู้หญิงชาวบ้านภาคใต้ในกระแสการพัฒนา: กรณีศึกษาสองหมู่บ้านในจังหวัดสงขลาและพัทลุง. สงขลานครินทร์, 10(3) : 360 – 375.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล, ปาริฉัตร วงศ์พานิช และ ธฤชวรรณ นนทพุท. 2548. ผู้หญิงมุสลิมกับปัจจัยที่เอื้อต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ปัตตานี. สงขลานครินทร์, 11(4): 459 – 478.

- เยาวนิจ กิตติธรรกุล และ ศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์. 2559. รายงานการสำรวจเอกสาร ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในไทย (พ.ศ.2543 – 2558) . สงขลา:นครินทร์. เรวดี ประเสริฐเจริญสุข และเกศินี แก้วนเจริญ. ม.ป.ป. บทบาทผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ. มุลินธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- วิทยากร บุญเรือง. 2553. ผู้หญิง : การทำงาน การเมือง สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมแรงงาน (Labour Culture Center)
- วิระดา สมสวัสดิ์. 2549. **ที่ทรงคนส์สตรีนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: มุลินธิริออคกีเฟลเลอร์.
- วิเศษ สุจินทรัพย์. 2544. การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน **จังหวัดลำพูน**. คณะสังคมศาสตร์ (การพัฒนาสังคม): มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริพร โคตะวินนท. 2543. **ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนชายขอบ กรณีศึกษาฝ่ายราชสีไศล หมู่บ้านแม่มุ่นย่น 2 และ 3**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย. 2555. **การประชุมคณะที่ปรึกษาด้านภัยพิบัติตามโครงการพัฒนาหลักสูตรคู่มือการเตรียมความพร้อมผู้นำชุมชนในการรับมือภัยพิบัติ**.
<http://arcmtailand.com.events.php>. (สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557)
- ศูนย์สื่อสารวิทยาศาสตร์ไทย. 2557. **พายุขนาดเล่นน้ำ (Waterspout)**. สวทช. <http://www.nstda.or.th/sci2pub/thaismc/factsheet/hotnews/FS-019.pdf>. (สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557)
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2558. **บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วม**. <http://www.thaiwater.net/web/index.php/flood-history.html> (สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2558)
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2563. **บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมของประเทศไทย**. <http://tiwrm.haii.or.th/datasummary.html> (สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2563)
- สันธิตา กาญจนพันธ์. 2554. **ความคิดสีเขียว วาทกรรมและความเคลื่อนไหว**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. 2550. **ผู้หญิง ผู้ชาย และเพศวิถี: เพศภาวะศึกษาในงานมานุษยวิทยา (Women, Men and Sexuality: Gender Studies in Anthropolgy)**. สังคมศาสตร์, ปีที่ 19 ฉบับที่ 1/2550: 312-356.

- สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี. 2554. **สรุปปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่งเพื่อความก้าวหน้าของสตรี.สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี ในพระอุปถัมภ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ.** <http://www.apsw-thailand.org/CEDAW.html> (สืบค้นเมื่อ 22 เมษายน 2556)
- สำนักคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ. 2556. **ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2557 – 2559.** <http://www.womenfund.in.th/images/stories/news/22102557/57.pdf>. (สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2558)
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2556. **สถานการณ์และสตรีดีเด่นในประเทศไทยและต่างประเทศ. กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.** http://www.gender.go.th/person/women_49/wom1_sai_49.html วันที่ 15 พฤษภาคม 2556)
- สำนักงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย กรมป้องกันสาธารณสุข และมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. 2553. **คู่มือการจัดการภัยพิบัติ มุมมองมิติหญิงชาย.** กรุงเทพฯ.
- เสาวลักษณ์ กุณทล. 2549. **องค์การจัดการลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**
- อดิศร ศักดิ์สูง, 2553. **ผู้หญิงในสังคมชนบท: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์บริเวณคาบสมุทรสติงพระจังหวัดสงขลา พ.ศ.2504-2550.** สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว. 2562. **ปาฐกถา หัวข้อ “ผู้หญิงกับบทบาทการเมืองในสังคมไทย. พฤษจิกายน 6, 2019.** <http://theisaanrecord.co/2019/11/06/women-politics/>.

ภาษาอังกฤษ

- Agarwal, B. 2000. **Conceptualising Environmental Collective Action: Why Gender Matters.** Cambridge Journal of Economics, 24: 283 – 310.
- Ajibade, I., Gordon M., and Rachel B.K., 2013. **Urban Flooding in Lagos, Nigeria: Patterns of vulnerability and resilience among women.** Global Environmental Change 23; 1714-1725.
<http://www.elsevier.com/locate/gloenvcha>.
- Arora-Jonsson, S. 2011. **Virtue and vulnerability : Discourses on women, gender and climate change.** Global Environment Change, 21: 744-751.

- Arora,-Jonsson, S. 2014. **Forty years of gender research and environmental policy : Where do we stand?**. Women's Studies International Forum, xx: 1-13.
- Carter, W. Nick. 2008. **Disaster Management A Disaster Manager's Handbook**. Philippines: Asian Development Bank.
- Claudia, E., Graham M., and Caroline S. 2018. **Gender and capacity building: A multi-layered study of empowerment**. World Development, 106: 207-219.
<http://www.elsevier.com/locate/worlddev>.
- Enarson, E. & Haworth-Brockman, M. (2008). **Gender mainstreaming in emergency management: Opportunities for building community resilience in Canada**. Canada: Public Health Agency of Canada.
- Flintan, F. 2011. **Changing Nature of Gender Roles in The Drylands of The Horn and East Africa: Implications For DRR Program**. Regional Learning & Advocacy Programme of Vulnerable Dryland Communities.
- Ginige, K ; Amaratunga, D. & Haigh, R. (2014). **Tackling Women's Vulnerabilities through Integrating a Gender Perspective into Disaster Risk Reduction in the Built Environment**. Procedia Economics and Finance, 18(2014) : 327 -335.
- Guha-Sapir, D., P. Hoyois, and R. Below. 2012. **Annual Disaster Statistical Review 2012 – The numbers and trends**. Belgium: Center for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) and Institute of Health and Society (IRSS).
- IPCC ;The Intergovernmental Panel on Climate Change. 2001. **Climate Change 2001: The Scientific Basic Contribution of Working Group I to the Third. Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change**. IPCC. United Kingdom. Cambridge University Press.
- Jaquette J. 1982 **Women and modernization theory A decade of feminist criticism**. World politics, 34(2) 267-284
- Kaan, T. 2007. **A Concept Framework for Gender and Development Studies: From Welfare to Empowerment**. Osterreichische Forschungstiftung for Entwicklungshilfe (OFSE).

- Kabeer, N. 2005. **Gender equality and women's empowerment: a critical analysis of the third Millennium Development Goal**. *Gender and Development*, 13(1)
- Jawanit K., Parichadt W., and Thritsawan N. 2005. **Muslim Women and Factors Facilitating Their Roles in Community Development: A Case Study of the Healthy Cities and Communities Project in Pattani**. *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities*, 11(4) Oct-Dec; 459-478.
- Kuzel A. 1992. **Sampling in qualitative in quiry**. In: Crabtree, B. Miller, W. (Eds). *Doing Qualitative Research*. Sage, Newbury Park, CA. 31-44.
- Lalse, S.; Morrow, B.; Willinger, B. and Mock,N. n.d. **Gender and Disaster: Theoretical Consideration (Chapter1)**. <https://tulane.edu/newcomb/upload/NCCROWreport08-chapter1.pdf>. (accessed January 24, 2014)
- Beneria, L. 1979. **Reproduction, production and the sexual division of labour**. *Cambridge Journal of Economic* 1979, 3: 203-225.
- Moser, Caroline O.N. 1993. **Gender Planning and Development; Theory, Practice and training**. London and New York. Routledge.
- Pelling.M. 2003. **Natural Disasters and Development in a GlobalizingWorld**. London: Routledge.
- Rakib, M.A., Shakibul I., Iliopoulos N., and Md B.D. 2017. **Flood vulnerability local perception and gender role judgment using multivariate analysis: A problem-based “participatory action to Future Skill Management” to cope with flood impacts**. *Weather and Climate Extremes*, 18 (2017); 29-43. <http://www.elsevier.com/locate/wace>.
- Re, S. 1998. **Floods-an insurable risk**. Zurich: Swiss Reinsurance Company.
- Ressirreccion B.P. 2013. **Persistent women and environment linkages in climate change and sustainable development agendas**. *Women’s Studies International Forum*, 40: 33-43.

- Silva, K. & Jayathilaka, R. (2014). **Gender in the Context of Disaster Risk Reduction: A Case Study of a Flood Risk Reduction Project in the Gampaha District in Sri Lanka.** *Prcedia Economics and Finance*, 18: 873 – 881.
- Rai, S., Catherine Hoskyns. 2007. **Recasting the Global Political Economy: Counting Women's Unpaid Work.** *New Political Economy* September 2007, 12(3) : 297-317
- Rai, S., Catherine Hoskyns., and Dania Thomas. 2011. **Depletion and social reproduction.** Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, University of Warwick, 21 April 2010: 1-21 .
- Rai, S., Catherine Hoskyns., and Dania Thomas. 2013. **Depletion The cost of social reproduction.** *International Feminist Journal of Politics*, 2014 Vol 16 No.1: 86-105.
- Rai, S., Benjamin D. Brown., and Kanchana N. Ruwanpura. 2018. **SDG 8: Decent work and economic growth - A gendered analysis.** *World Development*, 113 (2019): 368-380. <http://www.elsevier.com/locate/worlddev>.
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2005. **Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disaster.** Geneva. N.p.
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2009. **Terminology on Disaster Risk Reduction.** Geneva. UNISDR.
- Visvanathan, Nalini., Lynn, Duggan., Laurie, Nisonoff and Nan Wiegersma, eds. 2007. **The Women, Gender, and Development Reader.** London: Zed.

นามานุกรมผู้ให้สัมภาษณ์

- กอเข้ม ระหมาน. (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
- ครุฑอปี๊ะ. (2560). สัมภาษณ์. 13 พฤษภาคม.
- เครื่องมือส ละองจิตร.(2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- จรวยพร ทุมสุวรรณ. (2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- ดวงเดือน บุญศรีจันทร์. (2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- เฉลิม พรหมอ่อน.(2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- ซาริยา บินนาวา. (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน.
- ซุนกิปลี โอบาส. (2560). สัมภาษณ์. 6 มกราคม.
- นดาภรณ์ สุวรรณิตย์. (2560). สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม.
- นภดล หมดหรีะ. (2559). สัมภาษณ์. 20 พฤษภาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 6 มกราคม.
- นิภา โต้ะหีม. (2559). สัมภาษณ์. 20 พฤษภาคม.
- นิภาภัทร เกสรมาส. (2558). สัมภาษณ์. 4 ธันวาคม.
_____. (2559). สัมภาษณ์. 20 พฤษภาคม.
- นำพล ยองโย. (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
- ประสิทธิ์ ทุมสุวรรณ. (2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- ผุสดี หมดอาดำ. (2558). สัมภาษณ์. 4 ธันวาคม.
- พะยอม ทองนวล. (2560). สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 11 พฤศจิกายน.

- _____ . (2562). สัมภาษณ์. 28 สิงหาคม.
- พิศศักดิ์ มาลินี. (2559). สัมภาษณ์. 4 ธันวาคม.
- รอชิตะ มาลินี. (2559). สัมภาษณ์. 13 มิถุนายน.
- _____ . (2559). สัมภาษณ์. 4 ธันวาคม.
- _____ . (2560). สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน.
- _____ . (2562). สัมภาษณ์. 18 สิงหาคม.
- รุ่งนภา กสิวัฒน์สกุล. (2562). สัมภาษณ์. 18 สิงหาคม.
- วัชรีย์ พรหมอ่อน.(2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
- _____ . (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- วรรณภา คลองจิว. (2560). สัมภาษณ์. 24 มิถุนายน.
- _____ . (2560). สัมภาษณ์. 31 กรกฎาคม.
- ว่าที่ ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ. (2558). สัมภาษณ์. 16 พฤศจิกายน.
- _____ . (2559). สัมภาษณ์. 6 พฤษภาคม.
- _____ . (2559). สัมภาษณ์. 15 กรกฎาคม.
- วิชาญ ทুমสุวรรณ. (2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
- _____ . (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- วีณา ยี่ขุน. (2562). สัมภาษณ์. 18 สิงหาคม.
- สมบัติ มัดเล. (2560). สัมภาษณ์. 18 มิถุนายน.
- _____ . (2560). สัมภาษณ์. 15 กรกฎาคม.
- ระมะแอ จันทร์ตนา. (2560). สัมภาษณ์. 18 มิถุนายน.
- สุชาติ สุริยัยนงค์. (2560). สัมภาษณ์. 18 มิถุนายน.
- สุริยา ยี่ขุน. (2558). สัมภาษณ์. 28 ธันวาคม.
- โสภา ยอดตา. (2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
- _____ . (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.
- อรนงค์ ตริไวย. (2560). สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม.
- _____ . (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
- _____ . (2562). สัมภาษณ์. 28 สิงหาคม.
- _____ . (2565). สัมภาษณ์. 7 กันยายน.

- อรนุช บุญศรีจันทร์. (2560). สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 11 พฤศจิกายน.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน.
_____. (2562). สัมภาษณ์. 28 สิงหาคม.
อระรอพิน หวันลาบ๊ะ. (2560). สัมภาษณ์. 18 มิถุนายน.
_____. (2560). สัมภาษณ์. 15 กรกฎาคม.
อ้วน ละอองจิตร.(2565).สัมภาษณ์. 29 สิงหาคม.
_____. (2565). สัมภาษณ์. กันยายน.
อัมฤต เรืองโรจน์. (2562). สัมภาษณ์. 9 กันยายน.
ไหมมุนะ ยีโก้. (2562). สัมภาษณ์. 18 สิงหาคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาภัยจากอุทกภัย วาตภัย และดินโคลนถล่ม
ประจำปี งบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๙

กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลปริก

อำเภอเสเดา จังหวัดสงขลา ๙๐๑๒๐

วันที่ ๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

แผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาภัยจากอุทกภัย วาตภัย และดินโคลนถล่ม ประจำปี งบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๙

- อ้างถึง ๑. พระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ.๒๕๒๒
 ๒. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๑๗
 ๓. พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖
 ๔. พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.๒๕๕๐

๑. สถานการณ์

ก. สถานการณ์ทั่วไป

ด้วยพื้นที่ของจังหวัดในภาคใต้ตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมเขตเมืองร้อน มักมีลมมรสุมพัดผ่านทุกปี คือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี และฝนจะตกหนักประมาณ เดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม ในช่วงดังกล่าวอาจทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลากและน้ำทะเลหนุน ซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้เกิดอุทกภัยขึ้นได้

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศมักทำให้เกิดภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงอย่างคาดไม่ถึง สร้างความสูญเสียความเสียหายแก่ชีวิต ทรัพย์สินของประชาชน และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินสมบัติสาธารณะตลอดจนทรัพย์สินของชาติอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เทศบาลตำบลปริก จึงจำเป็นต้องหาทางกันด้วยการเตรียมพร้อมที่เผชิญ ระวัง ลดอันตรายหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น พร้อมทั้งจะเข้าปฏิบัติการบรรเทาทุกข์และฟื้นฟู อย่างมีเอกภาพ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ราษฎร

ข. สถานการณ์เฉพาะ

เทศบาลตำบลปริก มีพื้นที่ทั้งหมด ๔.๘๐ ตารางกิโลเมตร ราษฎร ๖,๔๒๐ คน มีครัวเรือน ๑,๘๑๖ ครัวเรือน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๗) พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีลำคลองไหลผ่าน ๒ สาย คือคลองปริกและคลองอุตะเกาซึ่งเป็นคลองสายหลักที่พร่องน้ำ ไหลผ่านไปลงสู่ทะเลสาบสงขลา

๒. วัตถุประสงค์

เทศบาลตำบลปริก ได้ตระหนักถึงอันตรายจากภัยที่อาจเกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนป้องกัน ตลอดจนเพื่อให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์

วัตถุประสงค์สำคัญของแผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย คือ

๑. เพื่อเตรียมการป้องกันภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากอุทกภัยไว้ล่วงหน้า
๒. เพื่อลดความเสียหายจากอุทกภัยให้มัน้อยที่สุด
๓. เพื่อให้เจ้าหน้าที่หน่วยปฏิบัติต่างๆมีแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องซึ่งเป็นการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานให้ชัดเจนและสามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้อย่างรวดเร็วทันท่วงที
๔. เพื่อให้การปฏิบัติการช่วยเหลือดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการฟื้นฟูบูรณะสิ่งที่ชำรุดเสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว
๕. เพื่อให้บรรลุป้าหมายตามนโยบายของรัฐบาล

๓. การปฏิบัติ

แนวความคิดในการปฏิบัติ

ก. ขั้นตอนเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย

๑.สำรวจและตัดทำบัญชีพื้นที่เสี่ยงภัย ดังนี้

ดำเนินการสำรวจพื้นที่เสี่ยงภัยต่อการเกิดอุทกภัยฉับพลัน โดยการประเมินสถานการณ์จากเหตุอุทกภัยของปีที่ผ่านมา กล่าวคือหากเกิดฝนตกหนักในพื้นที่อำเภอสะเดาติดต่อกันหลายวัน จะทำระดับน้ำในคลองปริก และคลองอุตะเกา ล้นตลิ่งและไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ในชุมชนอย่างฉับพลัน ซึ่งมีพื้นที่เสี่ยงภัยรุนแรงตามลำดับดังนี้

(๑) ชุมชนปริกตก และชุมชนร้านใน จะได้รับอิทธิพลจากลำคลองอุตะเกา ซึ่งในปีที่ผ่านมา มีระดับน้ำท่วมสูงประมาณ ๑.๕๐ – ๒.๐๐ เมตร

(๒) ชุมชนทุ่งออกและชุมชนสวนหม่อม จะได้รับผลกระทบจากการไหลของน้ำเหนือคลองลุ่มอ้อย ที่ไม่สามารถไหลลงสู่คลองอุต๊ะเกาได้ รวมทั้งเกิดการหนุนของน้ำจากคลองอุต๊ะเกา ซึ่งในปีที่ผ่านมา มีระดับน้ำท่วมสูงประมาณ ๑.๕๐ - ๒.๐๐ เมตร

(๓) ชุมชนตลาดใต้บ้านกลาง และชุมชนปริกใต้ ซึ่งมีพื้นที่เป็นแอ่งกระทะจะได้รับผลกระทบจากพื้นที่เสี่ยงภัยตามความรุนแรงของการเกิดอุทกภัย ข้อ (๑) และ (๒) ซึ่งในปีที่ผ่านมา มีระดับน้ำท่วมสูงประมาณ ๑ - ๑.๕๐ เมตร

(๔) ชุมชนตลาดปริก เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงน้อยต่อการเกิดอุทกภัย จึงสามารถกำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวขณะเกิดอุทกภัย

๒.จัดทำบัญชีพื้นที่รับการอพยพจากอุทกภัย และบัญชีบุคคลที่ต้องให้ความช่วยเหลือขนย้ายอพยพก่อนลำดับแรก เทศบาลตำบลปริกได้ดำเนินการจัดทำบัญชีพื้นที่รับการอพยพ และบัญชีรายชื่อบุคคลที่จะต้องช่วยเหลือขนย้าย อพยพก่อนเป็นลำดับแรก ประกอบด้วย

๒.๑ พื้นที่รับการอพยพ ดังนี้

๒.๑.๑ ศูนย์อพยพกลาง จำนวน ๓ แห่ง คือ

- (๑) อาคารสร้างสรรค์สุขภาวะเทศบาลตำบลปริก
- (๒) โรงเรียนเทศบาลตำบลปริก
- (๓) โรงเรียนบ้านปริก

๒.๑.๒ ชุมชนปริกตก จำนวน ๒ แห่ง คือ

- (๑) มัสยิดนุรุลอามีน
- (๒) มัสยิดนุรุลเอียะซาน (บालายตันเลียบ)

๒.๑.๓ ชุมชนร้านใน จำนวน ๒ แห่ง คือ

- (๑) มัสยิดดาหฺรอนอาหมัน
- (๒) โรงเรียนพัฒนศาสตร์มูลนิธิ

๒.๑.๔ ชุมชนทุ่งออก จำนวน ๓ แห่ง คือ

- (๑) บริเวณโคกสันติ
- (๒) ถนนกาญจนวนิช
- (๓) โรงเรียนเทศบาลบาลตำบลปริก

๒.๑.๕ ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง จำนวน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนพัฒนศาสตร์

มูลนิธิ

๒.๑.๖ ชุมชนปริกใต้ จำนวน ๓ แห่ง คือ

- (๑) ถนนกาญจนวนิช
- (๒) โรงเรียนบ้านปริกใต้
- (๓) โรงเรียนบ้านปริก

๒.๑.๗ ชุมชนสวนหม่อม จำนวน ๑ แห่ง คือ ตลาดกลางเทศบาลตำบลปริก

๒.๑.๘ ชุมชนตลาดปริก จำนวน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนเทศบาลบาลตำบลปริก

๒.๒ บัญชีบุคคลที่ต้องให้ความช่วยเหลือ ขนย้าย อพยพก่อนลำดับแรก เทศบาลตำบลปริกดำเนินการจัดทำบัญชีบุคคลที่ต้องให้ความช่วยเหลือ ขนย้าย อพยพก่อนลำดับแรก โดยสำรวจบุคคลเป้าหมายประกอบด้วย ผู้พิการ คนชรา สตรีตั้งครรภ์ เด็กอ่อน ให้ครอบคลุมพื้นที่เสี่ยงภัย ข้อมูลตามบัญชีรายชื่อบุคคล ตามภาคผนวก ค.

๑. **จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาจากอุทกภัย** ไว้ให้พร้อมโดยให้มีการกำหนด หน้าที่ การปฏิบัติ การสั่งการ การควบคุมและการประสานงานไว้อย่างชัดเจน

๒. **ออกคำสั่งจัดตั้งศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย** เพื่อกำหนดตัวบุคคลให้รับผิดชอบในแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน โดยยึดตามแผนปฏิบัติการประจำปี

๓. **จัดเตรียมกำลังเจ้าหน้าที่ เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะ** ให้ใช้ปฏิบัติงานได้ทันทีเมื่อเกิดภัย เช่น เรือท้องแบนรถบรรทุก เครื่องสูบน้ำ กระสอบทราย ฯลฯ

๔. **ฝึกซ้อม อบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความพร้อมอยู่เสมอ** และให้มีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหามหาภัยขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานขณะเกิดภัย

ข. ขั้นตอนการปฏิบัติขณะเกิดภัย

๑. ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับมอบหมายปฏิบัติตามแผนโดยอัตโนมัติทันทีที่เกิดอุทกภัย รีบนำเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์ตลอดจนยานพาหนะไปถึงที่เกิดเหตุและลงมือปฏิบัติอย่างรวดเร็วโดยทันที

๒. การปฏิบัติงานของทุกฝ่ายจะต้องรายงานศูนย์อำนวยการหรือหน่วยงานเหนือ เพื่อขอทราบการสั่งต่อไป

๓. หากคาดว่าอุทกภัยเกิดขึ้นมีขนาดกว้างขวางรุนแรงเกินกว่าที่จะระงับภัยหรือช่วยเหลือประชาชนได้ ให้แจ้งความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานและส่วนราชการที่อยู่ในพื้นที่ปริมณฑล ได้แก่ เทศบาลเมืองสะเดา เทศบาลเมืองปาดังเบซาร์ เทศบาลตำบลคลองแงะ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา และศูนย์ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัดสงขลา

๔. จัดระบบรักษาความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในบริเวณพื้นที่อพยพและให้การสงเคราะห์แก่ราษฎรผู้ประสบภัยในกรณีที่เกิดเหตุอุทกภัย

๕. จัดให้มีผู้รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลและข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน

ค. ขั้นตอนการปฏิบัติภายหลังจากอุทกภัยผ่านพ้นไปแล้ว

๑. รวบรวมข้อมูลความเสียหาย ผู้บาดเจ็บ เสียชีวิต รายงานให้หน่วยเหนือทราบ เพื่อขอรับการสนับสนุนช่วยเหลือ

๒. จัดให้มีการบำรุงขวัญ ประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ และช่วยเหลือผู้ประสบภัยในด้านเบ็ดเตล็ดต่างๆ เช่น การไปรษณีย์ การสื่อสาร และเป็นศูนย์การติดต่อเกี่ยวกับการพลัดพราก เป็นต้น

๓. บรรเทาทุกข์สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคที่พังกาตายตามความจำเป็นในระยะแรก และฟื้นฟูสาธารณประโยชน์ต่างๆ กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว

๔. ประเมินผลการปฏิบัติงานตั้งแต่ต้นว่ามีจุดบกพร่องใดบ้างที่จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อจะได้เป็นข้อมูลไปปรับปรุงแผนการปฏิบัติงานให้มีความสมบูรณ์ ทันทสมัยมากยิ่งขึ้น

หน้าที่ของหน่วยปฏิบัติ

ในเวลาใกล้จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัยหรือระหว่างเกิดเหตุการณ์ให้จัดตั้งศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เทศบาลตำบลปริก ซึ่งมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. อำนวยการ ควบคุม กำกับ ดูแล ตลอดจนแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ป้องกันและบรรเทาอุทกภัย

๒. รวบรวมรายงาน สรุปเหตุการณ์และสถานการณ์เสนอต่อผู้อำนวยการป้องกันภัย ฝ่ายพลเรือน เทศบาลตำบลปริก และหน่วยเหนือขึ้นไป

๓. ประสานงานกับส่วนราชการและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในเขตท้องที่ รวมทั้งประสานความร่วมมือภาคเอกชน ในการดำเนินการทุกขั้นตอนในการป้องกันและบรรเทาภัยจากอุทกภัย

ศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยเทศบาลตำบลปริก ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็น ๓ ฝ่าย ดังนี้

๑. ฝ่ายเตรียมการป้องกันภัย มีหน้าที่ดังนี้

๑.๑ ติดตามสถานการณ์ รวบรวมข่าวสารข้อมูล ประเมินสถานการณ์ภัยที่อาจจะเกิดขึ้น

๑.๒ เตรียมพร้อมกำลังเจ้าหน้าที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย สามารถออกปฏิบัติงานได้ทันทีเมื่อมีการสั่งใช้

๑.๓ แจกเตือนภัยฝ่ายพลเรือนแก่ประชาชน ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ฝ่ายเตรียมการแบ่งงานภายในออกเป็น ๔ หน่วย ดังนี้

(๑) หน่วยป้องกันภัย มีหน้าที่

๑. รับแจ้งข่าวสาร และรายงานเหตุการณ์

๒. เป็นศูนย์กลางการสื่อสารระหว่างหน่วยงานและบุคคลในการปฏิบัติงาน

(๒) หน่วยสื่อสาร มีหน้าที่ รับแจ้งข่าวสารและรับรายงานเหตุการณ์ ๒๔ ชั่วโมง เป็นศูนย์กลางการสื่อสารระหว่างหน่วยงานกับศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย

(๓) หน่วยประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ ประสานงานรับแจ้งข่าวสารจากศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคใต้ สำนักชลประทานที่ ๑๖ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเตรียมข้อมูล กระจายข่าวสารทางสถานีวิทยุชุมชนรถประชาสัมพันธ์ เพื่อแจ้งเตือนภัยให้ประชาชนรับทราบโดยเร็ว

(๔) หน่วยสวัสดิการ มีหน้าที่ จัดสรรสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในฝ่ายปฏิบัติการ และจัดเตรียมอาหารสำหรับผู้ปฏิบัติงานของศูนย์ และสำหรับแจกจ่ายผู้ประสบภัย

๒. ฝ่ายปฏิบัติการ มีหน้าที่ดังนี้

๒.๑ ดำเนินการป้องกันระงับและบรรเทาภัยจากอุทกภัย

๒.๒ การปฐมพยาบาลผู้ประสบภัยภายในเขตท้องที่

๒.๓ ดำเนินการอพยพประชาชนและส่วนราชการออกจากพื้นที่อันตราย

๒.๔ รักษาความสงบเรียบร้อยในบริเวณพื้นที่ที่เกิดภัย

ฝ่ายปฏิบัติการ แบ่งงานภายในออกเป็น ๔ หน่วย ดังนี้

(๑) หน่วยกู้ภัย มีหน้าที่

๑. ออกระงับและบรรเทาภัยที่เกิดขึ้นให้ยุติลงโดยรวดเร็ว

๒. รายงานสถานการณ์ของภัยให้ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนทราบทุก

ระยะ

(๒) หน่วยปฐมพยาบาล มีหน้าที่

- (๒.๑) จัดหน่วยปฐมพยาบาลออกปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยกู้ภัย และหน่วยสงเคราะห์ผู้ประสบภัย
- (๒.๒) รักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บและผู้ป่วยบริเวณที่เกิดภัยนำส่งโรงพยาบาล หรือสถานที่ปลอดภัย
- (๒.๓) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ผู้อำนวยการศูนย์อำนาจการฯ มอบหมาย

(๓) หน่วยอพยพประชาชน มีหน้าที่

- (๓.๑) จัดการอพยพประชาชนและส่วนราชการออกจากพื้นที่อันตราย
- (๓.๒) ขนย้ายผู้ประสบภัยและทรัพย์สินของประชาชนและส่วนราชการไปยังที่ปลอดภัยที่ได้จัดเตรียมไว้
- (๓.๓) รายงานให้ผู้อำนวยการศูนย์ฯ ทราบถึงการปฏิบัติงานทุกระยะ

(๔) หน่วยรักษาความสงบเรียบร้อย มีหน้าที่ รักษาความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในพื้นที่ที่เกิดภัย และใช้กำลังสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนร่วมสนับสนุน

๓. ฝ่ายฟื้นฟูบูรณะ มีหน้าที่ ดังนี้

- ๓.๑ ให้การสงเคราะห์ ช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพของประชาชนที่ประสบภัย ให้กลับคืนสู่สภาพปกติ โดยเร็วที่สุด
- ๓.๒ บูรณะซ่อมแซมสิ่งก่อสร้าง สาธารณูปโภคและเส้นทางคมนาคมขนส่ง ให้สามารถใช้งานได้ในปีเบื้องต้น
- ๓.๓ รื้อถอน ทำลายสิ่งปรักหักพังที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน
- ๓.๔ ในการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยและการสาธารณสุขแก่ผู้ประสบภัย
- ๓.๕ ดำเนินการจัดทำโครงการขอความช่วยเหลือไปยังจังหวัดสงขลา หรือหน่วยงานอื่นที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยด่วน

ฝ่ายปฏิบัติการ แบ่งงานภายในออกเป็น ๕ หน่วย ดังนี้**(๑) หน่วยรักษาพยาบาล มีหน้าที่**

- (๑.๑) จัดการรักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บ/ผู้ป่วยที่จำเป็นต้องเข้ารับการรักษาอย่างต่อเนื่อง

(๑.๒) จัดให้มีระบบสาธารณูปโภคในบริเวณที่รับการอพยพผู้ประสบภัย

(๑.๓) เตรียมการด้านรักษาพยาบาลและสิ่งการให้ผู้รับผิดชอบอยู่เวรพยาบาล ๒๔ ชั่วโมง กรณีมีเหตุฉุกเฉิน

(๒) หน่วยรักษาความสะอาด มีหน้าที่

(๒.๑) รับผิดชอบขยะ สิ่งปฏิกูล และโคลนตมออกจากพื้นที่และถนนโดยเร็วที่สุด

(๒.๒) ล้างทำความสะอาดพื้นผิวถนน และอาคารหน่วยงานราชการต่าง ๆ ของเทศบาลที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(๓) หน่วยสงเคราะห์ผู้ประสบภัย มีหน้าที่

(๓.๑) ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย และฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนให้กลับสู่สภาพปกติโดยเร็วที่สุด

(๓.๒) สำรวจความเสียหายและความต้องการด้านต่างๆ ของผู้ประสบภัยเสนอต่อผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลและจังหวัด

(๓.๓) จัดเตรียม จัดหา จัดส่ง และร่วมแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ประสบภัยตามที่ศูนย์อำนวยความสะดวกฯ กำหนด

(๓.๔) ดำเนินการอื่นๆตามที่ผู้อำนวยการศูนย์ฯ มอบหมาย

(๔) หน่วยบูรณะซ่อมแซม มีหน้าที่

(๔.๑) บูรณะซ่อมแซมสิ่งก่อสร้าง สาธารณูปโภคและเส้นทางคมนาคมขนส่งให้สามารถใช้งานได้ในปีเบื้องต้น

(๔.๒) รื้อถอน ทำลายสิ่งปรักหักพังที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

(๔.๓) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ผู้อำนวยการศูนย์ฯ มอบหมาย

(๕) หน่วยรับบริจาค มีหน้าที่

(๕.๑) รับบริจาคสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีผู้มาบริจาค

(๕.๒) จัดสถานที่รับบริจาค ควบคุมและการเก็บรักษาวัสดุสิ่งของที่รับบริจาคให้เรียบร้อย

๔. คำแนะนำและการประสานงาน

๔.๑ ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลปรึก เป็นผู้ประกาศใช้แผนนี้

๔.๒ เมื่อส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับแผนนี้แล้ว ให้ดำเนินการตามแผน ต่อเนื่องให้สอดคล้องกับแผนนี้ตามความรับผิดชอบ

๔.๓ ให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และเตรียม เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีอยู่ให้มีความพร้อมเสมอ

๔.๔ ในกรณีที่มีอุปสรรคหรือข้อขัดข้องในการวางแผนการปฏิบัติ ให้รีบเสนอ ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลและจังหวัดเพื่อดำเนินการต่อไป

๕. ธุรการและการสนับสนุน

เมื่อเกิดภัย ให้กองอำนาจการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลปริก ส่วนราชการและหน่วยงาน ต่าง ๆ นำบรรดาสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือเครื่องใช้หรืออุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อป้องกันและ บรรเทาภัยจากอุทกภัยเท่าที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด หากไม่เพียงพอให้ประสานการขอรับ การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือส่วนราชการใกล้เคียงตามความจำเป็นและสถานการณ์

๖. การบังคับบัญชาและการติดต่อสื่อสาร

ก. การบังคับบัญชา

๑. อำนาจการบังคับบัญชาส่วนราชการ หน่วยงาน เจ้าหน้าที่ และบุคคลทั่วไปที่ เกี่ยวกับการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนทุกระดับ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. ๒๕๒๒

๒. ศูนย์อำนาจการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยเทศบาลตำบลปริก มีสายบังคับ บัญชาและการจัดหน่วยภายใน ตามผนวก ก.

๓. ที่ตั้งศูนย์อำนาจการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยเทศบาลตำบลปริก ตั้งอยู่ เลขที่ ๕๓ ถนนรวมประชา ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ข. การติดต่อสื่อสาร

๑. ใช้เครื่องมือสื่อสารทางวิทยุตามที่กรมไปรษณีย์โทรเลขกำหนดให้

๒. ใช้เครื่องมือสื่อสารทางโทรศัพท์หรือโทรสารที่มีอยู่

๓. การติดต่อโดยวิธีใช้พลาซ่าสาร

๔. กองอำนาจการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลปริกจัดทำผังข่ายการสื่อสาร เพื่อประโยชน์ในการรับแจ้งข่าวสถานการณ์ภัยที่เกิดขึ้น และพิจารณาใช้ประโยชน์จากระบบการ สื่อสารของเอกชนเข้ามาเสริมระบบของทางราชการให้มากที่สุด

(ลงชื่อ)

(นายสุริยา ยี่ขุน)

นายกเทศมนตรีตำบลปริก

ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลปริก

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลระดับครัวเรือน

ชุมชนปริกใต้	หมายเหตุ
1.นางอรนุช บุญศรีจันทร์ 2.นายนำพล ยองใย	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (แกนนำชุมชน) สมาชิกในครัวเรือน
3.นางสาวอรอนงค์ ตรีไวย 4.นายอนันต์ ตรีไวย 5.นางเก๋อม ตรีไวย 6.นางสาวรัศมี ตรีไวย	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (แกนนำชุมชน) สมาชิกในครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน
7.นางพะยอม ทองนวล 8.นายจรัญ ทองนวล 9.นางสาวปิยธิดา ทองนวล	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (แกนนำชุมชน) สมาชิกในครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน
10. นางวัชรี พรหมอ่อน 11.นายเฉลิม พรหมอ่อน	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (กลุ่มเปราะบาง) สมาชิกในครัวเรือน
12. นางเครือมาส ละอองจิตร 13. นาย อ้วน ละอองจิตร	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (กลุ่มเปราะบาง) สมาชิกในครัวเรือน
14. นายประสิทธิ์ ทุมสุวรรณ	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (กลุ่มเปราะบาง)
15. นางจรวพร ทุมสุวรรณ 16. นายวิชาญ ทุมสุวรรณ	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (สมาชิกในชุมชน) สมาชิกในครัวเรือน
17. นางดวงเดือน บุญศรีจันทร์	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (สมาชิกในชุมชน)
18. นางโสภา ยอดตา	ผู้ให้ข้อมูลหลัก (สมาชิกในชุมชน)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลระดับครัวเรือน

ชุมชนปรกติ	
1.นางไหมมูหน๊ะ ยีกะจิ	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2.นางเสี้ยะ ยีกะจิ	สมาชิกในครัวเรือน
3.นางสาวหะปีปะ ยีกะจิ	สมาชิกในครัวเรือน
4.นางสาวสุภาพร ยีกะจิ	สมาชิกในครัวเรือน
5.นายซุนกิบลี โอกาส	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
6.นางดรุณี โอกาส	สมาชิกในครัวเรือน
7.นางวรรณภา คลองรั้ว	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
8.นางซ้อหยะ หมัดเล	สมาชิกในครัวเรือน
9. นายหมัด หมัดเล	สมาชิกในครัวเรือน
ชุมชนสวนหม่อม	
10.นางรอชิต๊ะ มาลินี	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
11.นายพิศักดิ์ มาลินี	สมาชิกในครัวเรือน
12.นางสาวพิราฮานา มาลินี	สมาชิกในครัวเรือน
13.นายชาญณรงค์ เพชรจูด	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
14.นางสุวิมล เพชรจูด	สมาชิกในครัวเรือน
15.นางซารียะ บินนาวา	ผู้ให้ข้อมูลหลัก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชน

ชุมชนปริกใต้	หมายเหตุ
1.นางอรนุช บุญศรีจันทร์	ประธานชุมชน
2.นางนดาภรณ์ สุวรรณนิตย์	กรรมการชุมชน
3.นางอรอนงค์ ตรีไวย	กรรมการชุมชน
4.นางพะยอม ทองนวล	กรรมการชุมชน (อดีตประธานชุมชน)
ชุมชนสวนหม่อม	
5.นางรอชิต๊ะ มาลินี	ประธานชุมชน
6.นายชาญณรงค์ เพชรจูด	รองประธานชุมชน
7.นายพิศศักดิ์ มาลินี	อดีตประธานชุมชน
8.นางกัลยา ดาอี	กรรมการชุมชน
ชุมชนปริกตก	
9.นายชนกิบลี โอกาส	ประธานชุมชน
10.นายนภดล หมดหรีะ	กรรมการชุมชน / สท.
11.นายฟาริต เบ็ญมุสา	กรรมการชุมชน / สท.
12.นางไหมมุหน๊ะ ยีกะจี	อสม.

รายชื่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ

เจ้าหน้าที่ ACCCRN	หมายเหตุ
1. ว่าที่ ร.ต.พร้อมศักดิ์ จิตจำ.	
2. นายสมพร สิริไปราณานนท์	
3. นายชาคริต โภชะเรือง	
เจ้าหน้าที่เทศบาล	
1. นายสุรียา ยีขุน.	
2. นางสาวนิภาภัทร เกสรมาส	
3. นายนภดล หมัดหรีะ	
4. นางผุสดี หมัดอาดำ.	
สมาชิกในชุมชน	
1. นายกอเข้ม ระหมาน	
2. นางนิภา โต๊ะหีม.	
3. นางรุ่งนภา กสิวัฒน์สกุล.	
4. นางวีณา ยีขุน.	
5. นายสมบัติ มัดเล.	
6. นายสมมะแอ จันทร์ัดนา.	
7. นายสุชาติ สุรียันยงค์.	
8. ครูอูป๊ะ	
9. นางอะรอฟิน หวันลาบ๊ะ.	
10. นายพรทร เพชรจุด	
11. นางกัลยา ดาอิ	
12. นายหมาน หมัดเลียด	
13. นางนูไทรหัยะ โต๊ะหีม	
14. นายอมฤต เรืองโรจน์	
15. นางนดาภรณ์ สุวรรณนิตย์	

ภาคผนวก ค
แผนที่จัดการอุทกภัย

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง

ภาพประกอบที่ 1

การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เทศบาลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ

ภาพประกอบที่ 2

การประชุมประจำเดือนระหว่างเทศบาลและกรรมการชุมชน

ภาพประกอบที่ 3

กรรมการชุมชนผู้เข้าร่วมการประชุมประจำเดือนที่เทศบาลตำบลปริก

ภาพประกอบที่ 4

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักระดับครัวเรือน

ภาพประกอบที่ 5
การเตรียมงานก่อนวันฮารีรายอ

ภาพประกอบที่ 6
การเตรียมงานก่อนวันฮารีรายอ

ภาพประกอบที่ 7

กิจกรรมของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เป็น อสม เข้าตรวจเยี่ยมผู้สูงอายุ

ภาพประกอบที่ 8

การเข้าตรวจเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง ของ อสม

ภาพประกอบที่ 9
บรรยากาศการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

ภาพประกอบที่ 10
บรรยากาศการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลวันที่

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	ศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	6110930012	
วุฒิการศึกษา		
	วุฒิ	ชื่อสถาบัน
	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	(สิ่งแวดล้อมศึกษา)	
		ปีที่สำเร็จการศึกษา
		2546
		2551

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อการทำวิทยานิพนธ์ ประจำปีการศึกษา 2556 จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

Puwajarempong S., Kittitornkool J. Pengmak P. (2018). *Lessons learned through Fieldwork: A “Novice” Qualitative Researcher in Southern Thai Villages*. International Conference on Energy Systems and Environment Management (ESEM2018). Golden Crown Grand Hotel Hatyai District Songkhla Province Thailand 22nd June 2018 : 27-34. Prince of Songkhla University.